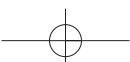

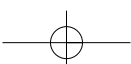
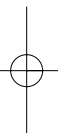

Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke ordening en Milieubeheer

Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid

A. Leerkes
M. van San
G. Engbersen
M. Cruijff
P. van der Heijden

Sdu Uitgevers bv
2004

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:
Sdu Klantenservice
Postbus 20014
2500 EA Den Haag
tel.: 070 - 378 9880
fax: 070 - 378 9783

© Sdu Uitgevers bv, Den Haag, 2004

Omslagontwerp: A. Klijsen, Villa Y, Den Haag
Ontwerp binnenwerk: Bert Arts, BNO

ISBN 90 5409 431 1
NUR 747

Alle rechten voorbehouden. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Sdu Uitgevers bv.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van reprografische veeveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the publisher's prior consent.

While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, Sdu Uitgevers neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Inhoudsopgave

Voorwoord / 9

- 1 **De ruimtelijke kansenstructuur van illegale vreemdelingen / 11**
  - 1.1 Inleiding / 11
  - 1.2 De ruimtelijke kansenstructuur van illegale vreemdelingen / 12
  - 1.3 De verwevenheid van illegaliteit en criminaliteit / 16
  - 1.4 Doelstellingen en onderzoeksvragen / 17
  - 1.5 Methoden van onderzoek / 18
    - 1.5.1 De ruimtelijke spreiding van illegalen / 19
    - 1.5.2 Concentraties van illegalen en leefbaarheid van de buurt / 20
  - 1.6 Opbouw van het boek / 23

- 2 **Een raming van het aantal illegalen in Nederland / 31**
  - 2.1 Inleiding / 31
  - 2.2 Het principe van de vangst-hervangstmethode / 32
  - 2.3 Eerdere schattingen van het aantal illegalen in Nederland / 33
  - 2.4 Huidige schattingen van het aantal illegalen in Nederland / 35
  - 2.5 Spreiding van de illegale populatie over de provincies en de grote steden / 39
  - 2.6 Conclusies / 41

- 3 **De ruimtelijke spreiding van illegalen / 43**
  - 3.1 Inleiding / 43
  - 3.2 Spreiding over gemeenten / 45
  - 3.3 Spreiding binnen gemeenten / 52
  - 3.4 Correctie op de geregistreerde woonadressen / 56
  - 3.5 Conclusies / 60

- 4 **Determinanten van de ruimtelijke spreiding van illegalen / 63**
  - 4.1 Inleiding / 63
  - 4.2 Theoretische veronderstellingen / 64
  - 4.3 Nederland als geheel / 65
  - 4.4 Stedelijke gebieden / 69
    - 4.4.1 Dimensie 1 – Legale migranten / 70

- 4.4.2 Dimensie 2 – De sociaal-economische status van de buurt / 74
- 4.4.3 Dimensie 3 – Specifieke bedrijvigheid / 76
- 4.4.4 Dimensie 4 – Particuliere verhuur / 77
- 4.4.5 Dimensie 5 – Alleenstaanden / 77
- 4.5 Ruimtelijke spreiding van illegalen. Professionals aan het woord / 79
- 4.6 Ruimtelijke spreiding van illegalen. Illegalen en huisbazen aan het woord / 84
- 4.7 Conclusies / 91

- 5 **Illegale vreemdelingen op de huisvestingsmarkt / 95**
- 5.1 Inleiding / 95
- 5.2 De huisvestingsstructuur in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk / 96
- 5.3 De Koppelingswet en gevolgen voor de huisvestingspositie van illegalen / 98
- 5.4 Illegalen in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken. Gezien door de ogen van professionals / 100
- 5.5 Illegalen en huisbazen / 107
- 5.5.1 De illegalen / 108
- 5.5.2 De huisbazen / 110
- 5.5.3 Huisvestingspositie van de respondenten / 113
- 5.6 Vier casestudies / 118
- 5.6.1 Marokkaanse illegalen en Somalische uitgeprocedeerde asielzoekers in Bospolder-Tussendijken / 118
- 5.6.2 Turkse illegalen in de Schilderswijk / 123
- 5.6.3 Bulgaarse illegalen en Turkse huisbazen in de Schilderswijk / 126
- 5.6.4 Hindoestaanse huisbazen en hun huurders in de Schilderswijk / 130
- 5.7 Huisvestingsvarianten en verdringing / 133
- 5.8 Conclusies / 136

- 6 **Illegalen en leefbaarheid van de buurt / 139**
- 6.1 Inleiding / 139
- 6.2 Subjectieve onveiligheid / 141
- 6.2.1 'Niet-criminele' illegalen / 142
- 6.2.2 'Criminele' illegalen / 144
- 6.3 Objectieve onveiligheid / 146
- 6.4 De relatie met overige indicatoren van leefbaarheid van de buurt / 150
- 6.5 Illegalen en leefbaarheid in Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt / 152
- 6.6 Onveiligheid in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk. Gezien door de ogen van buurtbewoners / 159
- 6.6.1 Gevoelens van onveiligheid / 159
- 6.6.2 Identificatie van illegalen / 163
- 6.7 Conclusies / 166

INHOUDSOPGAVE

- 7 **Conclusie** / 169
- 7.1 Inleiding / 169
- 7.2 Methoden van onderzoek / 169
- 7.3 Resultaten / 170
- 7.4 Een parallelle huisvestingsmarkt in Den Haag en Rotterdam / 177
- 7.5 Suggesties voor beleid / 178

Geraadpleegde literatuur / 183

Bijlage 1 Kwantitatief onderzoek / 189

Bijlage 2 Selectie van de wijken / 197

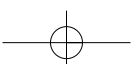
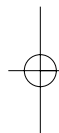
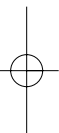
Bijlage 3 Sleutelinformanten in Rotterdam en Den Haag / 199

Bijlage 4 Overzicht geïnterviewde illegalen en huisbazen / 200

Bijlage 5 Overzicht gemengde stellen / 204

Bijlage 6 Geïnterviewde bewoners in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken / 205

Noten / 207

Voorwoord

De aanwezigheid van illegale vreemdelingen is een structureel vraagstuk geworden in de Nederlandse samenleving. In deze studie wordt aandacht besteed aan twee aspecten waarover nog maar weinig systematische kennis bestaat, namelijk de ruimtelijke concentratie en de huisvestingssituatie van illegale vreemdelingen. Ook is aandacht besteed aan een aantal maatschappelijke effecten van de ruimtelijke concentratie van illegale vreemdelingen, in het bijzonder de leefbaarheid van buurten.

Daarnaast worden in deze studie onderbouwde schattingen gepresenteerd over aantallen illegale vreemdelingen in Nederland en in de vier grote steden.

Aan het onderzoek is door een team van onderzoekers gewerkt die verbonden zijn aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam (prof. dr. G. Engbersen, dr. M. van San en drs. A. Leerkes) en de Universiteit van Utrecht (prof. dr. P. van der Heijden en dr. M. Cruijff). Prof. dr. P. van der Heijden en dr. M. Cruijff hebben, in samenwerking met drs. A. Leerkes, de schatting van het aantal illegale vreemdelingen in Nederland voor hun rekening genomen.

Diverse onderzoeksassistenten hebben geholpen bij het houden van interviews met illegale vreemdelingen en verhuurders van woonruimte. Onze dank gaat uit naar: Murat, Samira, Hichame, Ibrahim, Sabri en Ali. Ook willen wij drs. J. de Boom en Afke Weltevrede van het RISBO bedanken voor hun medewerking. Daarnaast gaat onze dank uit naar diverse uitvoerende functionarissen in Amsterdam en Rotterdam die bereid waren ons te woord te staan.

Verder zijn wij dank verschuldigd aan drs. A.O. Verwey (Ministerie van VROM), voorzitter van de begeleidingscommissie van dit onderzoek dat gefinancierd werd door het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Wij danken hem en dr. E.C.M. van Schie (Ministerie van VROM) voor de inhoudelijke begeleiding en suggesties. Onze dank gaat ook uit naar dr. F. Beijaard (Ministerie van Justitie), drs. J.L. Palsdottir (Ruimtelijke Planbureau), drs. A. Boer (Ministerie van Binnenlandse Zaken), drs. E.P. Martens (Universiteit van Utrecht), mr. B.J.M. Niehoff (Ministerie van Justitie) en E.J.G.E.M. Bijl (Ministerie van VROM).

Sociologiestudenten van de Universiteit van Amsterdam hebben daarnaast, onder leiding van drs. A. Leerkes en drs. F. Noordhoff, in totaal 51 bewoners uit de twee

wijken van onderzoek geïnterviewd. De interviews gingen over ervaringen van bewoners met criminaliteit, gevoelens van onveiligheid, de leefbaarheid van de buurt en de aanwezigheid van illegalen. We danken deze studenten voor de door hen verzamelde informatie. Een speciaal woord van dank ook voor drs. F. Noordhoff voor zijn medewerking bij het analyseren van de interviewtranscripties.

We willen alle politieregio's in Nederland bedanken voor de bereidheid die zij hebben getoond om gegevens te leveren. Diverse medewerkers van de Taakorganisatie Vreemdelingenzorg, programmeurs van het ITO en de heer van Rijswijk van de vreemdelingenpolitie in Apeldoorn hebben daarbij een belangrijke rol gespeeld. We zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.

Mevrouw L. van den Berg van het COA van het Ministerie van Justitie heeft gegevens verstrekt over het aantal asielzoekersplaatsen per gemeente. De heer J.H. Sierro en de heer W. van der Heide van het WODC van het Ministerie van Justitie leverden databestanden van de Politiemonitor Bevolking 2001. De heer H. Jansen van het Ministerie van VROM verstrekte indicatieve gegevens over particuliere verhuur per postcodegebied. We zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.

Veel dank zijn wij ook verschuldigd aan Judith Tersteeg voor haar bijdrage aan de eindredactie van deze studie.

Rotterdam, april 2004,

Godfried Engbersen

1 De ruimtelijke kansenstructuur van illegale vreemdelingen

1.1 Inleiding

In de afgelopen twee jaar is het thema van de ruimtelijke concentratie van illegale vreemdelingen vaak onder de aandacht gekomen. Die aandacht werd vooral getrokken door incidentele acties van de vreemdelingenpolitie in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag gericht tegen pensions die overlast veroorzaken. In Den Haag werden in maart 2002 en in november 2002, respectievelijk 82 en 115 illegalen opgepakt en uitgezet naar hun geboorteland. In Amsterdam werden in september 2002 186 illegalen (Bulgaren en Roemenen) en in juli 2003 60 illegalen opgepakt en uitgezet. En december vorig jaar werden in Den Haag 105 illegale Bulgaren en Roemenen opgepakt en teruggevlogen naar hun vaderland. De meeste illegalen waren de avond voor hun uitzetting door de Vreemdelingendienst aangehouden in de Haagse Schilderswijk. Het zijn voorbeelden van acties die in omvang toenemen en die duidelijk maken dat illegale vreemdelingen werk en huisvesting vinden in specifieke wijken in de grote steden. Koppelbazen, uitzendbureaus en huisjesmelkers spelen daarbij een belangrijke rol. Er is dan ook een duidelijke consensus onder de burgemeesters van de vier grote steden om vooral deze partijen scherper en actiever te bestrijden. De gemeenten leggen daarbij een sterk accent op het bestrijden van onrechtmatige of illegale bewoning, vooral ook door de overlast die illegale bewoning met zich meebrengt voor de directe leefomgeving.

Het is echter onjuist om illegale bewoning louter in verband te brengen met illegale vreemdelingen. In het kader van de operatie “aanpak malafide infrastructuur” werden in Den Haag in december 2003, naar aanleiding van 1022 meldingen van omwonenden, invallen gedaan in 600 panden. In 134 daarvan werden illegale vreemdelingen aangetroffen. In veel andere gevallen was sprake van illegale onderverhuur aan legale ingezetenen. Vergelijkbare resultaten komen naar voren uit Rotterdams onderzoek (Gemeente Rotterdam 2003). Onrechtmatige bewoning heeft enerzijds betrekking op illegale kamerverhuur of beddenverhuur bij particuliere verhuurders en anderzijds op situaties van onrechtmatige onderverhuur en doorverhuur van corporatiewoningen. Deze laatste vormen van onrechtmatige bewoning krijgen overigens veel minder aandacht dan de particuliere panden die – als het gaat om huisvesting van illegale vreemdelingen – ook wel te boek staan als ‘slaappanden’ voor illegale arbeiders of ‘roversholen’ (een begrip dat gebruikt werd door de Amsterdamse politie) voor ille-

gale vreemdelingen die zich schuldig maken aan criminaliteit. Ook wordt wel het verzamelbegrip 'het souterrain van de woningvoorraad' gebruikt om de onderkant van de woningvoorraad (waaronder onrechtmatige bewoning) te karakteriseren.¹ Eind februari 2004 schat de Amsterdamse dienst Wonen dat ongeveer 20.000 goedkope woningen onrechtmatig worden bewoond. In het merendeel van de gevallen is sprake van het doorschuiven van huurcontracten binnen de eigen kring van legale verwanten en bekenden. In een beperkter aantal gevallen gaat het om woningverhuur aan illegale vreemdelingen. Het is dus van belang om te onderkennen dat irreguliere bewoning en bewoning door illegale vreemdelingen van elkaar moeten worden onderscheiden. Illegale vreemdelingen vormen namelijk maar een minderheid in de totale populatie van onrechtmatige bewoners.

Dit boek biedt inzicht in de huisvestingspositie van illegale vreemdelingen en een aantal sociale gevolgen daarvan. Uit eerdere studies kon worden opgemaakt dat het illegalenvraagstuk zich vooral afspeelt in de grote steden van Nederland. Ongeveer de helft van de illegale vreemdelingen die in de periode 1997-2000 in Nederland zijn staandegehouden werden staande gehouden in de vier grote steden, met name in Amsterdam en Rotterdam. Ook waren er duidelijke aanwijzingen dat binnen de vier grote steden het illegalenvraagstuk vooral geconcentreerd is in specifieke multiculturele wijken (vgl. Engbersen *et al.* 1999). Het zou echter onjuist zijn om het illegalenvraagstuk alleen te situeren in de Randstad. Er zijn ook regio's buiten de Randstad waarin substantiële aantallen illegale vreemdelingen zijn aangehouden, zoals Kennemerland, Brabant Zuidoost, Limburg Noord en Limburg Zuid. Dit lijkt vooral samen te hangen met mogelijkheden voor illegaal werk in de land- en tuinbouw (ACVZ 2004: 64-67).

Dit boek gaat een stap verder dan eerdere studies door zich nader te richten op de concentratie en spreiding van illegale vreemdelingen in de Nederlandse samenleving en op de structuur van de huisvestingsmarkt waarop illegale vreemdelingen zich bewegen. Daarbij gaat onze interesse niet alleen uit naar waar en hoe illegalen zijn gehuisvest en welke maatschappelijke factoren daaraan ten grondslag liggen, maar ook naar de sociale gevolgen daarvan in termen van verdringing, leefbaarheid en veiligheid. Voordat we hier nader op ingaan, schetsen we een aantal bevindingen uit eerder onderzoek die als vertrekpunt hebben gediend bij de opzet van het onderzoek en de onderzoeksvragen. Vervolgens worden de centrale bevindingen van het nieuwe onderzoek beschreven. We eindigen met een aantal beleidssuggesties.

1.2 De ruimtelijke kansenstructuur van illegale vreemdelingen

Nederland – een land met 16 miljoen inwoners – telt zo'n 150.000 tot 200.000 illegale vreemdelingen (Engbersen *et al.* 2001). Die illegale vreemdelingen zijn, zoals in de inleiding is opgemerkt, vooral werkzaam en woonachtig in bepaalde stedelijke gebieden in Nederland. Het gaat in belangrijke mate om gebieden waar mogelijkheden tot

goedkope, informele huisvesting bestaan, waar werk gevonden kan worden (met name in de land- en tuinbouw, de commerciële dienstverlening en binnen de eigen etnische economie) en waar zij vaak kunnen aansluiten bij legale, gevestigde landgenoten (Engbersen *et al.* 1999 en 2002). Hiermee zijn de belangrijkste elementen geschetst van de kansenstructuur voor illegale vreemdelingen: werk, huisvesting en de opvangcapaciteit in eigen kring. Het gaat om drie maatschappelijke sferen die deels een zelfregulerende werking hebben. We lichten deze stelling kort toe.

Arbeid. Uit eerder onderzoek is opgemaakt dat er een duidelijke vraag is naar goedkope, werkwillige illegale arbeiders voor specifieke soorten van werk, maar dat die vraag niet onbegrensd is. Dat laatste blijkt uit het feit dat we in twee opeenvolgende etnografische studies relatief veel *werkloze* illegalen tegenkwamen. In de periode 1992-1993 zijn 170 illegale vreemdelingen geïnterviewd in de stad Rotterdam. Een derde daarvan bleek werkloos te zijn (Van der Leun en Kloosterman 1999). In 2001 werden 156 illegale vreemdelingen geïnterviewd. En opnieuw bleek ongeveer een derde werkloos te zijn (Engbersen *et al.* 2002). Opvallend zijn wel de verschuivingen in de aard van het werk die zich in een periode van tien jaar hebben voorgedaan. Werkte begin jaren negentig van de vorige eeuw 30 procent van de illegale vreemdelingen nog binnen de formele arbeidsmarkt, tien jaar later is dat amper nog het geval. Deze verschuiving lijkt sterk te maken met het uitsluitende illegalenbeleid.² Het gevolg daarvan is dat illegale vreemdelingen vooral werkzaam zijn in de informele economie en sterker afhankelijk geraakt zijn van koppelbazen en malafide uitzendbureaus. Typerend is ook dat illegale vreemdelingen meer in de horeca en de persoonlijke dienstverlening zijn gaan werken. Het gaat om sectoren waar illegale arbeid veel moeilijker is te controleren dan in traditionele sectoren als de schoonmaak, de bouw, de industrie en de land- en tuinbouw. De groei van illegale arbeid binnen huishoudens (*domestic labour*) is overigens al veel langer waarneembaar in Zuid-Europa en Noord-Amerika.

Opvang in eigen kring. Naast de specifieke absorptiecapaciteit van de stedelijke arbeidsmarkten, is ook de opvang in eigen kring een cruciale factor. Het gaat hier om wat sociologen sociaal kapitaal noemen. Sociaal kapitaal heeft betrekking op het vermogen van migranten om hulpbronnen (geld, werk, huisvesting, informatie, mogelijke huwelijkspartners) te mobiliseren uit de etnische en familiale netwerken waarvan zij deel uitmaken. Dit sociaal kapitaal is van groot belang voor de verblijfsmogelijkheden van illegale vreemdelingen in de Nederlandse samenleving. Het sociale kapitaal dat zij kunnen aanboren om naar Nederland te komen en hier te verblijven is echter niet onbegrensd. Niet elke vreemdeling kan worden geholpen met overkomst en verblijf. Een gebrek aan sociaal kapitaal speelt met name bij uitgeprocedeerde asielzoekers uit nieuwe immigratielanden en bij andere groepen illegalen die niet kunnen terugvallen op reeds gevestigde migrantengemeenschappen (zoals de Turkse, Marokkaanse of Surinaamse). Indien zij geen werk vinden zijn zij vooral op zichzelf aangewezen. Voor sommigen is dat een reden om Nederland te verlaten, voor andere

groepen die dat niet willen of niet kunnen, geldt dat in bepaalde gevallen wordt overgaan tot criminaliteit (met name vermogensdelicten). Politiegegevens wijzen uit dat groepen illegalen uit landen als Iran, Somalië en Sri Lanka en in mindere mate uit de voormalige Sovjet Unie en het vml. Joegoslavië, veel sterker betrokken zijn bij criminaliteit dan illegale vreemdelingen uit Turkije (Engbersen *et al.* 2002). In het eerste geval gaat het om voor Nederland relatief nieuwe migrantengroepen die zich nog in beperkte mate hebben gevestigd in Nederland. Turkse illegalen daarentegen kunnen veel meer terugvallen op een omvangrijke Turkse gemeenschap in Nederland met een belangrijke eigen etnische infrastructuur. Turkse illegalen zijn mede daarom minder betrokken bij vormen van criminaliteit. Een relevant gegeven voor de relatie illegaliteit en criminaliteit is overigens ook de stijging van lichte delicten (met name vermogensdelicten en valse documenten) als reden van aanhouding van illegale vreemdelingen. Deze toename maakt tevens duidelijk dat de zelfregulerende werking van de arbeidsmarkt en etnische gemeenschappen zeker niet volledig is.

Huisvesting. Een derde relevante factor is de mogelijkheid om een dak boven het hoofd te krijgen. In specifieke wijken is sprake van een gunstige lokale woningmarktstructuur voor illegale vreemdelingen. In deze wijken treffen we enerzijds een omvangrijke sociale woningbouwsector aan die benut kan worden voor onderhuur en anderzijds een groot aantal particuliere eigenaren die private huurmogelijkheden bieden. Veel woningen zijn in handen van particuliere eigenaren die weinig investeren in onderhoud. Deze woningen zijn niet aantrekkelijk voor bewoners die zich iets beters kunnen veroorloven (en die daarom wegtrekken uit deze wijken), maar juist wel aantrekkelijk voor illegalen die (tijdelijk) een kamer of bed nodig hebben. In sommige gevallen gaat het om illegale kamerverhuurbedrijven die zich schuldig maken aan uitbuitingspraktijken.

Hierboven is opgemerkt dat sommige groepen illegalen worden opgevangen in het huis van legale landgenoten. Dat geldt vooral voor die illegale migranten die bindingen hebben met familieleden die legaal in Nederland verblijven. Anderen zijn vooral aangewezen op de particuliere eigenaren. Uit de studie *Illegale vreemdelingen in Nederland* (Engbersen *et al.* 2002) bleek dat bijna de helft van de respondenten inwoont bij familie en vrienden, dat ongeveer een derde een kamer huurt van een particuliere verhuurder en dat een beperkt aantal respondenten afhankelijk is van de charitatieve, particuliere opvang (het gaat maar om acht respondenten). Deze resultaten komen overeen met die van de studie *De ongekende stad* (Burgers en Engbersen 1999). Andere overeenkomsten betreffen het feit dat de woningmarkt voor Turkse, Marokkaanse, Chinese en Kaapverdiaanse illegalen vrijwel homogeen is voor wat de etnische achtergrond tussen huurder en verhuurder betreft. Ze komen bijna altijd uit hetzelfde land (Burgers 1999: 100, Engbersen *et al.* 2002). Dat geldt in mindere mate voor illegalen uit het voormalig Joegoslavië, de voormalige Sovjet Unie en Iran. Als we de twee eerdere studies meer gedetailleerd vergelijken zien we dat het belang van de commerciële, particuliere sector in betekenis lijkt toe te nemen. Dit komt vooral door de komst van de zogenoemde nieuwe migrantengroepen met een asielachter-

grond, alsmede door de komst van illegale arbeidsmigranten uit Oost- en Midden-Europa. Die laatste groep, die vooral behoefte heeft aan tijdelijk onderdak, is een lucratieve doelgroep voor malafide huiseigenaren en kamerverhuurbedrijven.

Burgers (1999) heeft, gebruik makend van de inzichten van de Amerikaanse antropologe Mahler (1995), gewezen op het bestaan van een 'parallele huisvestingsmarkt', dat wil zeggen een informele, irreguliere markt die in sommige opzichten overeenkomsten vertoont met de formele woningmarkt. Burgers introduceerde twee vormen van parallelle. Enerzijds maakte de sociale woningbouw in Nederland (met zijn huurplafonds) het mogelijk dat illegale vreemdelingen tegen bescheiden huren (of geen vergoeding) kunnen inwonen bij landgenoten, anderzijds is er een commerciële woningmarkt, gekenmerkt door krapte en een hoge vraag, waardoor hoge huurprijzen kunnen worden gevraagd. Deze twee informele markten zijn een afspiegeling van de formele huisvestingsmarkt. Hierbij moet worden aangetekend dat de formele en informele markt met elkaar verweven zijn (Engbersen 1997). De woonruimte die illegaal wordt aangeboden door middel van onder- of doorverhuur bevindt zich immers in huizen die in het merendeel van de gevallen op de formele markt worden aangeboden. Sommige legale huurders of kopers proberen hun woonlasten te verlagen door kamers te verhuren. Hoe hoger de prijzen op de formele woningmarkt, hoe duurder ook de informeel aangeboden woonruimte. Een andere waarneming is dat het aanbieden van huisvesting ook een bron van inkomsten kan zijn voor meer gevestigde illegalen. Zij die al langer in Nederland verblijven kunnen een carrière ontwikkelen als huisbaas. Vaak gaat het dan om mensen die zelf een woning huren op de reguliere markt (sociale woningbouw of particuliere markt), die zij kamersgewijs doorverhuren aan illegale landgenoten. Deze huisbazen vervullen op die manier een scharnierfunctie tussen de formele en informele woningmarkt (Burgers 1999: 91). In het onderzoeksproject *De ongekende stad* (Burgers en Engbersen 1999) kwam deze groep overigens in heel bescheiden mate voor. Tevens werd in deze studie vastgesteld dat er amper sprake is van verdringing op de woningmarkt. De twee dominante huisvestingspatronen hadden immers enerzijds betrekking op 'inwoning' en anderzijds op illegale kamer- of beddenverhuur. In het eerste geval kan er sprake zijn van overbewoning van een pand, maar niet van verdringing (Burgers 1999: 96). In het tweede geval maken illegale vreemdelingen gebruik van een secundaire, veelal illegale markt (het souterrain van de woningmarkt) waarop slechts weinig gevestigde burgers een beroep wensen te doen.

Hiermee zijn de drie centrale dimensies van de kansenstructuur geduid. We voegen hier aan toe dat deze drie dimensies ook een *ruimtelijke component* hebben waardoor het verklaarbaar is dat illegale vreemdelingen juist in bepaalde gebieden wonen en werken (Kesteloot en Loopmans 2000). De twee stedelijke gebieden die in het kader van dit onderzoek nader zijn bestudeerd Bospolder/Tussendijken in Rotterdam en de Schilderswijk in Den Haag zijn daarvan twee sprekende voorbeelden. In dit onderzoek zal overigens specifiek aandacht worden besteed aan de huisvesting van illegale vreemdelingen. Niettemin zullen ook de andere twee dimensies in de analyse worden betrokken.

1.3 De verwevenheid van illegaliteit en criminaliteit

Naast aandacht voor de ruimtelijke concentratie en huisvestingsmogelijkheden van illegale vreemdelingen, zal aandacht worden besteed aan de omvang van de illegalenpopulatie in Nederland en in de grote steden, alsmede aan de gevolgen van de aanwezigheid van illegale vreemdelingen voor de leefbaarheid van wijken. Op de schattings-systematiek zal later worden ingegaan (zie paragraaf 5). In deze paragraaf staan we kort stil bij de relatie illegaliteit en criminaliteit.

Over de relatie tussen illegaliteit en criminaliteit worden veelal twee hypothesen geformuleerd. De eerste stelt dat illegale vreemdelingen zich zullen onthouden van criminele activiteiten omdat dat de kans op aanhouding en uitzetting vergroot, de tweede zegt dat illegale vreemdelingen indien zij in Nederland blijven in toenemende mate betrokken zullen raken bij criminaliteit als gevolg van het restrictieve beleid. Het empirisch onderzoek op dit gebied laat tot op heden zien dat het merendeel van de aangehouden illegale vreemdelingen niet betrokken is bij criminaliteit, wel dat er sprake is van een stijging van het aantal aangehouden illegalen dat is staandegehouden op verdenking van het plegen van een delict.

Uit eerdere analyses van politiestatistieken over de periode 1997-2000 bleek dat de categorie kleine delicten als reden van staandehouding in omvang toeneemt (van 18,5% naar 28,2%). Deze toename kan worden beschouwd als een aanwijzing voor de stelling dat 'overlevingscriminaliteit' onder illegale vreemdelingen toeneemt (Engbersen *et al.* 2002).

Tabel 1.1 Reden van registratie illegalen 1997-2000, aanhoudingsniveau

	1997	1998	1999	2000	1997-2000
Illegaal	58,5	54,6	54,2	49,2	54,2
Overtredingen	9,3	9,8	9,5	10,6	9,8
Kleine delicten	18,5	20,8	22,5	28,2	22,4
Ernstige delicten	3,0	3,7	3,3	3,2	3,3
Drugsdelicten	9,5	10,2	9,5	8,0	9,3
Overige delicten zna	1,2	0,9	1,0	0,7	1,0
<i>N</i> =	14.346	12.921	12.609	13.063	52.939

Bron: Engbersen *et al.* 2002.

Omdat het totale aantal aanhoudingen in de periode 1997-2000 is afgenomen (van ruim 14.000 naar 13.000), kan deze bevinding niet worden verklaard uit een toenemende inspanning van de politie, hetgeen een tweede verklaring zou kunnen zijn. Een derde verklaring is dat de politie door de toegenomen maatschappelijke gevoeligheid voor criminaliteit en verbeterde automatiseringsmogelijkheden eerder een geconstateerd feit registreert dan voorheen. Dat is wellicht het geval. In de periode 1997-2000

steeg immers het aantal geregistreerde misdrijven gepleegd door legale inwonenden (reguliere CBS-criminaliteitscijfers) over de hele linie, maar deze toename bleek bij illegale migranten (bijvoorbeeld in het geval van vermogensdelicten) sterker te zijn dan bij (legale) verdachten in het algemeen. Samenvattend: er zijn aanwijzingen dat de zogenoemde 'overlevingscriminaliteit' onder illegale vreemdelingen toeneemt.

Voor dit onderzoek is de bovenstaande analyse overgedaan, maar dan voor de periode 1997-(september) 2003. Daaruit blijkt dat de categorie kleine delicten oploopt van 18,2 procent in 1997 tot 31,4 procent in 2001 en vervolgens een beetje terugloopt tot 28,4 procent in 2003. Onder de categorie 'kleine delicten' vallen vooral het hebben van valse papieren, eenvoudige diefstal en diefstal met braak (zie appendix 1 bij dit hoofdstuk). In 1997 werden 550 personen staandegehouden in verband met valse papieren, in de jaren 2001 en 2002 waren dat er meer dan 2.000. Als we kijken naar eenvoudige diefstal en diefstal met braak dan hebben in 1997 bijna 1.400 staandehoudingen plaatsgevonden om deze redenen en in 2002 bijna 2.600. Opvallend is ook dat diefstal met geweld toeneemt (het betreft dan ernstige delicten). In 1997 vonden 110 staandehoudingen voor diefstal met geweld plaats en in 2002 ging het om 265 staandehoudingen. Ook is het aantal ongewenstverklaringen van vreemdelingen toegenomen (veelal ligt hier veelvuldige criminaliteit aan ten grondslag: van 45 in 1997 tot ongeveer 300 in 2002).

Deze recente gegevens vormen een bevestiging van de eerder waargenomen trend. De meest voorkomende delicten 'valse papieren' en 'diefstal' lijken nadrukkelijk verbonden met de maatschappelijke positie van illegalen (Engbersen 1997). Het zijn strategieën om aan inkomsten te komen. In het eerste geval gaat het om een slachtofferloos delict met behulp waarvan men toegang kan krijgen tot Nederland en de arbeidsmarkt. In het tweede geval betreft het delicten die wel slachtoffers maken en die aanleiding geven tot maatschappelijke onrust en onveiligheid. Om de relatie tussen illegaliteit en criminaliteit meer nauwkeurig te onderzoeken is echter additioneel onderzoek nodig. In dit onderzoek is aandacht besteed aan de vraag in hoeverre de aanwezigheid van illegale vreemdelingen gevolgen heeft voor de leefbaarheid en veiligheid van wijken en buurten. Daarbij is het 'oude' bestand over de jaren 1997-2000 als uitgangspunt genomen en gekoppeld aan de *Politiemonitor Bevolking 2001*. De meer recente gegevens over staandegehouden illegalen vreemdelingen door politie en vreemdelingenpolitie (1997-september 2003) zijn gebruikt voor het maken van een nieuwe schatting en voor de analyse van de ruimtelijke spreiding van illegale vreemdelingen.

1.4 Doelstellingen en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft als doelstelling om op basis van een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek duidelijkheid te scheppen over de ruimtelijke spreiding van illegale vreemdelingen in Nederland en de huisvestingspositie van illegalen in de grote steden. Een tweede doelstelling is om inzicht te krijgen in de determinanten van de ruimtelijke concentratie van illegale vreemdelingen in multiculturele gebieden en op de sociale gevolgen daarvan voor het leefklimaat van de wijk, alsmede op mogelijke verdringingseffecten op de huisvestingsmarkt voor andere (legale) bewonersgroepen.

Deze twee algemene doelstellingen brengen ons bij de volgende vragen:

1. Hoeveel illegale vreemdelingen verblijven op jaarbasis in Nederland en in de grote steden?
2. In welke gebieden en gemeenten in Nederland treft men vooral illegale vreemdelingen aan?
3. Wat zijn de sociaal-economische kenmerken van de gebieden waar illegale vreemdelingen zijn aangehouden?
4. Wat zijn de determinanten van de ruimtelijke spreiding en concentratie van illegale vreemdelingen?
5. Hoe zijn illegale vreemdelingen gehuisvest? En welke verschillen zijn waarneembaar tussen verschillende etnische groepen?
6. In hoeverre opereren illegale vreemdelingen op een aparte parallelle en/of secundaire huisvestingsmarkt?
7. In hoeverre is sprake van verdringingsprocessen en overbewoning op de lokale huisvestingsmarkt?
8. Wat zijn de gevolgen voor de leefbaarheid van de buurt van de aanwezigheid van illegale vreemdelingen? ³

1.5 Methoden van onderzoek

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende methoden van onderzoek en van verschillende databestanden. We lichten ze in deze paragraaf kort toe.

Schatting en kwantitatieve analyse

Voor het maken van een schatting zal gebruik worden gemaakt van de *capture-recapture methode*. De keuze voor een schattingsmethode hangt sterk af van de in de nationale context beschikbare data in combinatie met de eisen die een bepaalde schattingsmethode stelt aan die data. Aangezien de toegankelijkheid van registraties van illegale migranten in Nederland is toegenomen sinds 1996 en er zich in dezelfde tijdsspanne geen belangrijke wijzigingen hebben voorgedaan in de beschikbaarheid van alternatieve gegevensbronnen, zullen we gebruik maken van de *capture-recapture* of vangst-hervangst methode op basis van continue data, dat wil zeggen data die doorlopend (en niet steekproefsgewijs) worden verzameld (Van der Heijden 1994). De vangst-hervangst methode kent haar oorsprong in de (populatie)biologie. De techniek wordt gebruikt om de omvang van een bepaalde diersoort in een nader omschreven gebied te ramen aan de hand van twee metingen. Op basis van het aantal dieren dat alleen op het eerste tijdstip is aangetroffen, het aantal dat alleen op het tweede tijdstip is aangetroffen en het aantal dat beide keren is aangetroffen, valt het aantal dieren te schatten dat beide keren *niet* is aangetroffen. De som van deze getallen geeft een schatting van het totale aantal dieren in het geselecteerde gebied. In het geval van heterogene populaties kan de analyse apart worden uitgevoerd voor subgroepen. Ook zijn er manieren om te corrigeren voor vertekende invloeden. De vangst-hervangsttechniek is een systematische schattingsmethodiek die ook is toe te passen op onderzoek naar men-

selijke populaties (zie Smit *et al.* 1994; LaPorte 1994). Hierbij kan ofwel gewerkt worden met registraties van twee of meer onafhankelijke instanties, ofwel met continu verzamelde data, zoals antecedentengegevens in de criminologie. Smit *et al.* (1994: 116) concluderen dat deze statistische technieken adequaat zijn toe te passen op het schatten van de omvang van de plegers van (vooral slachtofferloze) misdrijven. Politie-registraties voldoen aan de eisen die deze methode stelt en voor zover de data niet aan die eisen voldoen, dient een model gemaakt te worden die schendingen van de algemene assumpties zoveel mogelijk ondervangt. Een dergelijk model is uitgewerkt bij de eerder gemaakte schatting door Van der Heijden van de capaciteitsgroep Methodeleer en Statistiek van de Universiteit Utrecht (vgl. Engbersen *et al.* 2002).

1.5.1 *De ruimtelijke spreiding van illegalen*

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen twee tot en met vier en een deel van de laatste onderzoeksvraag (namelijk waar het gaat over de gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt) is een analyse gemaakt van het VAS (*Vreemdelingen Administratiesysteem*) over de periode januari 1997 tot en met september 2003. In het VAS staan in principe alle illegalen geregistreerd die in Nederland zijn aangehouden. De grond voor de aanhouding kan illegale arbeid zijn, naast bijvoorbeeld zwartrijden in het openbaar vervoer of een verdenking van het plegen van een misdrijf. Het VAS bevat diverse persoonskenmerken zoals het geslacht, de leeftijd en de nationaliteit, evenals informatie over het woonadres van de illegalen. Door de gegevens te koppelen aan het bestand *Kerncijfers Wijken en Buurten* van het CBS, is het mogelijk om zicht te krijgen op de ruimtelijke spreiding van de woonadressen van illegalen over Nederland. Zo kunnen we nagaan hoeveel woonadressen van aangehouden illegalen er voor een bepaalde gemeente staan geregistreerd. Daarnaast is het mogelijk om na te gaan hoe het aantal geregistreerde woonadressen van aangehouden illegalen zich verhoudt tot het aantal legale inwoners in de betreffende gemeente. Wellicht verschillen gemeenten in het relatieve aantal geregistreerde woonadressen van illegalen. Binnen gemeenten kunnen we vervolgens een vergelijkbare exercitie uitvoeren. We kijken dan naar de vraag of er voor een bepaalde buurt⁴ in absolute en relatieve zin veel of weinig woonadressen van illegalen in het VAS staan geregistreerd.

Het bestand *Kerncijfers Wijken en Buurten* bevat niet alleen gegevens over de spreiding van het aantal legale inwoners over Nederland, maar biedt tevens informatie over diverse sociaal-economische kenmerken van buurten. Daarbij kunnen we denken aan buurtkenmerken zoals het aantal mannelijke en vrouwelijke inwoners, het percentage niet-westerse allochtonen, de gemiddelde waarde van de woningen en dergelijke.

Per buurt hebben we voor de periode januari 1997 tot en met september 2003 het totale aantal aanhoudingen met een geregistreerd woonadres bij elkaar opgeteld. Deze aantallen hebben we systematisch vergeleken met overige buurtkenmerken van buurten. Zo konden we nagaan welke sociaal-economische kenmerken een hoge concentratie van aangehouden illegalen bevorderen, en welke kenmerken een hoge con-

concentratie juist verhinderen. Bij ons onderzoek naar dergelijke ‘determinanten’ van de ruimtelijke spreiding van illegalen hebben we ons geconcentreerd op stedelijke gebieden. Hier worden immers de meeste illegalen aangehouden en het veldwerk heeft er plaatsgevonden. Toch hebben we niet volledig aan de vraag voorbij willen gaan wat de determinanten zijn van de ruimtelijke spreiding van illegalen over Nederland als geheel. We hebben ons daarbij beperkt tot de vraag in hoeverre het relatieve aantal asielzoekersplaatsen en onregelmatige arbeidsplaatsen in de agrarische sector in een gemeente van invloed zijn op de relatieve concentratie van illegalen in de buurten waaruit deze gemeenten zijn opgebouwd.

1.5.2 Concentraties van illegalen en leefbaarheid van de buurt

De gegevens uit het VAS en het bestand *Kerncijfers Wijken en Buurten* geven op zichzelf geen inzicht in de vraag of de aanwezigheid van illegalen in een buurt al dan niet gevolgen heeft voor de leefbaarheid. Daarom hebben we naast de bovengenoemde databestanden ook gebruik gemaakt van de resultaten van de (ten tijde van het onderzoek) meest recente Politie-monitor Bevolking. De politie-monitor is een grootschalig tweejaarlijks onderzoek onder de bevolking waarbij diverse vragen worden gesteld over de leefbaarheid van de buurt, waaronder ervaringen met slachtofferchap in de buurt en gevoelens van onveiligheid. De gegevens die we hebben gebruikt dateren van 2001. In een zogeheten hiërarchisch of multi-level regressiemodel hebben we getoetst in hoeverre er verbanden bestaan tussen aan de ene kant de relatieve concentratie van illegalen in een buurt en aan de andere kant de antwoorden die buurtbewoners hebben gegeven bij de politie-monitor.

In de hoofdstukken drie, vier en zes is per onderdeel een meer uitvoerige beschrijving gegeven van de gehanteerde methoden van kwantitatief onderzoek. Bovendien hebben we een lijst met variabelen uit het bestand *Kerncijfers Wijken en Buurten* weergegeven in bijlage 1. Voorts wordt in deze bijlage de wijze verantwoord waarop bepaalde variabelen door ons zijn bewerkt. Ook geven we aan hoe de overige variabelen die een rol spelen in het kwantitatieve onderzoek zijn gemeten (aantal asielzoekersplaatsen, onregelmatige arbeidsplaatsen in de land- en tuinbouw en dergelijke).

Wijkstudies

Om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen 5 tot en met 7, en een deel van vraag 8, werd in twee grote steden – namelijk Den Haag en Rotterdam – een systematische *wijkstudie* gedaan naar de sociale gevolgen van de ruimtelijke concentratie van illegale vreemdelingen (vgl. Engbersen *et al.* 1999). De keuze voor Den Haag vloeide voort uit de sterke ruimtelijke concentratie van legale immigranten in deze stad en de specifieke lokale werkgelegenheidsstructuur (denk bijvoorbeeld aan de aanwezigheid van het Westland). Rotterdam is om vergelijkbare redenen gekozen. Daaraan kan worden toegevoegd dat in Rotterdam de hoogste aantallen illegale vreemdelingen worden aangehouden (Engbersen *et al.* 2002).

De wijken die in dit onderzoek centraal staan zijn de Schilderswijk in Den Haag en Bospolder-Tussendijken in Rotterdam (voor een motivering van de keuze voor beide wijken, zie bijlage 2). In eerste instantie werden gesprekken gevoerd met twintig sleutelfiguren uit de wijken, die vanuit hun werk veel te maken hebben met illegalen. Het betreft wijkagenten en leidinggevendenden bij de wijkpolitie, medewerkers van de vreemdelingenpolitie, gemeentefunctionarissen, een justitieel functionaris, twee hulpverleners en medewerkers van woningbouwverenigingen (voor een overzicht van de sleutelinformanten, zie bijlage 3). De gesprekken verliepen aan de hand van een korte itemlijst. Op basis van de gesprekken met de professionals wilden we meer zicht krijgen op de huisvestingssituatie van illegalen in de twee wijken. Wel moet worden opgemerkt dat het beeld dat aan de hand van de gesprekken wordt geschetst gebaseerd is op een beperkte hoeveelheid interviews. Verregaande conclusies kunnen er aan de hand van de gesprekken dus niet worden getrokken. Het was overigens niet onze bedoeling om op basis van de gesprekken met professionals verregaande conclusies te trekken. Wel wilden we een beeld krijgen van de mogelijke problemen die zich op het gebied van huisvesting van illegalen voordoen. Deze gesprekken hebben ons mede geholpen bij het opstellen van de vragen die wij aan de illegalen en degenen die hen huisvesten voorlegden.

Naast de gesprekken met professionals werden interviews gedaan met 65 illegalen (35 in de Schilderswijk en 30 in Bospolder-Tussendijken) en met 45 woonruimteaanbieders (20 in de Schilderswijk en 25 in Bospolder-Tussendijken) (voor een overzicht van de respondenten, zie bijlage 4). Daarnaast werden gesprekken gevoerd met vijf gemengde stellen waarvan een van de partners illegaal in Nederland verbleef (bijlage 5). De interviews zijn uitgevoerd door een team van interviewers, waarvan de leden geselecteerd zijn op hun etnische achtergrond, ervaring met de onderzoeksgroepen en interviewvaardigheden. De opdracht die de interviewers meekregen was om in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken op zoek te gaan naar Marokkaanse en Somalische illegalen en degenen die hen huisvesten. In de Haagse Schilderswijk werden Turkse en Bulgaarse illegalen (en in laatste instantie Indische en Pakistaanse illegalen) en hun huisbazen aangezocht.⁵ Anders dan in andere onderzoeken naar illegalen die hiervoor werden gedaan (Engbersen *et al.* 1999; 2002) konden de interviewers slechts in beperkte mate respondenten werven binnen hun eigen netwerken. Dit kwam met name omdat zij geen van allen relevante contacten hadden in de door ons geselecteerde wijken. Daarom probeerden de interviewers met behulp van sleutelfiguren (politie, opbouwwerkers, etc.) uit de wijk respondenten te werven. Maar daarnaast werden potentiële respondenten aangesproken in cafés, theehuizen, in de moskee of op straat. Tot slot werd aan de respondenten gevraagd of ze ons in contact wilden brengen met andere illegale vreemdelingen of met huisbazen. Deze zogenaamde 'sneeuwbalmethode' werd eerder al op een succesvolle manier toegepast bij de werfing van illegale vreemdelingen (Engbersen *et al.* 2002).

De interviews werden afgenomen in de moedertaal van de respondent. Om een informele en vertrouwelijke sfeer te scheppen werden de gesprekken niet op de band

opgenomen. Aangezien het hier in de meeste gevallen namelijk gesprekken betrof tussen mensen die elkaar voor het eerst zagen moest er bij de respondenten een bepaalde mate van wantrouwen worden weggenomen. Voor de interviews werd gebruik gemaakt van een vragenlijst waarin zowel meerkeuzevragen als open vragen zijn opgenomen. De open vragen boden aan respondenten de ruimte voor het vertellen van hun verhaal. De interviews duurden gemiddeld ongeveer twee uur. De interviewers vulden de voorgedeede vragen in en daar waar open vragen werden gesteld werden aantekeningen gemaakt. Als dank voor hun medewerking werd aan de illegalen een beloning gegeven. Vooral de in het vooruitzicht gestelde beloning was voor de meesten een reden om een interview toe te staan. Maar daarnaast gaven sommigen aan graag mee te werken aan het onderzoek omdat ze op die manier hun verhaal kwijt konden. Sommigen spraken de hoop uit dat door mee te werken aan het onderzoek hun situatie en die van hun lotgenoten in de toekomst zou verbeteren. Het werven van huisbazen verliep iets stroever, maar uiteindelijk slaagden de interviewers er ook in om 45 van hen te motiveren tot een gesprek.

De respondenten die aan de basis liggen van dit kwalitatieve verslag zijn selectief geworven en kunnen niet worden gezien als representatief voor de grotere groep illegalen die in Nederland verblijft. Aangezien we slechts een betrekkelijk klein aantal respondenten hebben geworven en we ons hebben geconcentreerd op twee wijken binnen twee grote steden dient de lezer er zich van bewust te zijn dat de gegevens die wij hier presenteren slechts zeer beperkt generaliseerbaar zijn. Anders dan in andere onderzoeken (Engbersen *et al.* 2002: 71) die tot nu door ons zijn gedaan was het in dit onderzoek bijvoorbeeld veel moeilijker om respondenten uit verschillende netwerken te rekruteren, aangezien we ons hebben beperkt tot twee specifieke wijken in twee grote steden. Een voordeel van die keuze was overigens wel dat wij meer inzicht verkregen in de specifieke context van de buurten en wat dit betekent voor de huisvesting van illegalen. Ofschoon de gegevens niet zonder meer gegeneraliseerd kunnen worden, is bij dit onderzoek wel gestreefd naar kwalitatieve volledigheid. Dit wil zeggen dat we zo veel illegalen hebben gesproken als nodig was om een – naar ons idee – volledig beeld te krijgen van de huisvestingsvarianten die zich in de twee wijken voordoen.

Interviews met buurtbewoners over de leefbaarheid van de buurt

Om een beeld te krijgen van de gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de onderzochte buurten zijn er 51 buurtbewoners geïnterviewd uit de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken (bijlage 6). Deze interviews gingen over gevoelens van onveiligheid, de leefbaarheid van de buurt en de aanwezigheid van illegalen, en zijn in het najaar van 2003 afgenomen in het kader van sociologieonderwijs door studenten van de Universiteit van Amsterdam. De duur van de interviews varieerde van een half uur tot een uur. In Rotterdam hebben er 27 interviews plaatsgehad, in Den Haag 24. De studenten werkten overwegend in tweetallen, maar dienden ieder een interview af te nemen. Ieder koppel had de instructie gekregen om een man en vrouw, een allochtoon en een autochtoon, een jongere en een wat oudere

buurtbewoner te interviewen. De interviewers mochten zelf beslissen naar welke combinatie van deze kenmerken zij op zoek gingen (bijvoorbeeld een jongere autochtone vrouw en een oudere allochtone man of een jongere allochtone man en een oudere autochtone vrouw). De studenten kregen als opdracht mee om één respondent op straat te werven, terwijl de tweede respondent thuis moest worden geworven. Dit heeft, zoals beoogd werd, geresulteerd in een behoorlijke spreiding wat betreft de achtergrondkenmerken van de geïnterviewde buurtbewoners. Wel zijn er relatief veel jonge allochtonen en oude autochtonen geïnterviewd, maar dit is in overeenstemming met de bevolkingsopbouw van de onderzochte wijken. De achtergrondkenmerken van de respondenten worden gedemonstreerd in tabel 1.2.

Tabel 1.2 Achtergrondkenmerken van geïnterviewde buurtbewoners

<i>N</i> = 51		<i>Aantal</i>	<i>%</i>		<i>Aantal</i>	<i>%</i>	
Leeftijd	0-20	9	17,6	Inkomen	Laag (<900)	15	29,4
	21-40	17	33,3		Middel (900-1400)	9	17,6
	41-65	18	35,3		Hoog (>1400)	11	21,6
	65+	7	13,7		Onbekend	16	31,4
Werk	Ja	25	49	Herkomst	Nederland	21	41,2
	Nee	12	23,5		Turkije	13	25,5
	Student/scholier	4	7,8		Marokko	10	19,6
	Pensioen/VUT/AOW	8	15,7		Antillen	1	2
	Onbekend	2	3,9		Suriname	5	9,8
				Kaapverdië	1	2	

Er dienen enkele kanttekeningen geplaatst te worden bij de validiteit van de interviewdata met de professionals, de illegalen en huisbazen, en de buurtbewoners. Bij dit type gesprekken hebben de informanten en respondenten in principe volop de gelegenheid om de werkelijkheid te verdraaien of de interviewer voor te liegen. Wij hadden helaas niet de gelegenheid om de uitspraken van de respondenten te controleren door middel van observatie. De validiteit van bepaalde verhalen kon echter wel tot op zekere hoogte gecontroleerd worden door vergelijking met de verhalen van andere respondenten en informanten. We hebben namelijk illegalen gesproken, zowel als huisbazen, buurtbewoners en deskundigen werkzaam bij uiteenlopende organisaties. Dit geeft enige interne controle op de validiteit van de interviews. Door deze 'triangulatie' denken we een nieuw licht te kunnen werpen op de woonvarianten van illegalen in twee oude stadswijken in Nederland.

1.6 Opbouw van het boek

De opbouw van deze studie is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een aantal schattingen gepresenteerd van het totaal aantal illegale vreemdelingen in de Nederlandse samen-

leving. In hoofdstuk 3 wordt de ruimtelijke spreiding van illegale vreemdelingen geanalyseerd en wordt een model gepresenteerd met behulp waarvan een berekende schatting kan worden gemaakt van het bevolkingsaandeel van illegalen per postcodegebied. In hoofdstuk 4 worden de determinanten van de spreiding van illegale vreemdelingen in stedelijk gebieden aan een nadere analyse onderworpen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het kwantitatief, zowel als kwalitatief materiaal. In hoofdstuk 5 wordt aandacht besteed aan de structuur van de huisvestingsmarkt voor illegale vreemdelingen in het algemeen en de vraag in hoeverre er verdringingseffecten optreden in het bijzonder. De twee wijkstudies staan in dit hoofdstuk centraal. In hoofdstuk 6 behandelen we het vraagstuk van de relatie tussen de aanwezigheid van illegale vreemdelingen en de leefbaarheid van wijken. In hoofdstuk 7 worden de bevindingen samengevat en worden enkele beleidsmatige suggesties gepresenteerd.

Appendix 1: Reden van aanhouding van illegalen (uitgebreid). 1997 - (sept.) 2003

	1997		1998	
	N	%	N	%
Illegaal (vw, wav)	8.756	58,24	7.526	54,81
<i>waaronder</i>				
101 Vreemdelingenwet (VW 19)	5.472	36,40	4.824	35,13
102 Vreemdelingenwet (VW 26)	381	2,53	354	2,58
103 Vreemdelingenwet (VW 50)				
104 Vreemdelingenwet (VW 59)			4	0,03
198 Vreemdelingenwet overig	460	3,06	420	3,06
199 Vreemdelingenwet zna	2.136	14,21	1.676	12,21
200 Wet arbeid vreemdelingen	307	2,04	248	1,81
Overtredingen (zwart rijden, wvw, apv, sr 424-461)	1.437	9,56	1.393	10,15
<i>waaronder</i>				
301 Zwart rijden	183	1,22	117	0,85
398 Vervoer overig	35	0,23	18	0,13
399 Vervoer zna	94	0,63	75	0,55
401 Dood letsel door schuld (WvW art 6)	3	0,02		
402 Doorrijden na ongeval (WvW art 7)	31	0,21	20	0,15
403 Rijden onder invloed (WvW art 8)	71	0,47	83	0,60
404 Rijden zonder rijbewijs (WvW art 9)	31	0,21	46	0,34
405 Joyriding (WvW art 11)			1	0,01
498 WvW overig	149	0,99	130	0,95
499 WvW zna	126	0,84	125	0,91
500 APV	593	3,94	571	4,16
610 Overtredingen (SR 424-461)	121	0,80	207	1,51

1999		2000		2001		2002		2003	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
7.188	54,12	6.865	48,47	6.855	45,87	8.682	45,00	7.085	46,27
4.762	35,85	4.863	34,33	1.356	9,07	25	0,13	3	0,02
305	2,30	429	3,03	125	0,84	1	0,01	1	0,01
		10	0,07	4.136	27,68	7.021	36,39	5.868	38,32
1	0,01	6	0,04	187	1,25	301	1,56	189	1,23
275	2,07	302	2,13	214	1,43	289	1,50	209	1,36
1.670	12,57	1.120	7,91	745	4,99	900	4,66	648	4,23
175	1,32	135	0,95	92	0,62	145	0,75	167	1,09
1.294	9,74	1.526	10,77	1.171	7,84	1.547	8,02	1.262	8,24
133	1,00	159	1,12	131	0,88	141	0,73	118	0,77
22	0,17	22	0,16	26	0,17	29	0,15	31	0,20
88	0,66	65	0,46	44	0,29	61	0,32	31	0,20
3	0,02	3	0,02	2	0,01	9	0,05	5	0,03
26	0,20	27	0,19	35	0,23	25	0,13	18	0,12
82	0,62	132	0,93	97	0,65	129	0,67	105	0,69
26	0,20	39	0,28	38	0,25	49	0,25	33	0,22
				1	0,01				
157	1,18	168	1,19	125	0,84	142	0,74	106	0,69
125	0,94	153	1,08	116	0,78	124	0,64	90	0,59
497	3,74	574	4,05	415	2,78	632	3,28	577	3,77
135	1,02	184	1,30	141	0,94	206	1,07	148	0,97

	1997		1998	
	N	%	N	%
Kleine delicten	2.730	18,16	2.712	19,75
<i>waaronder</i>				
620 Eenvoudige diefstal (SR 310)	650	4,32	642	4,68
621 Diefstal met braak (SR 311)	766	5,10	753	5,48
622 Verduistering (SR 321-SR 323)	14	0,09	28	0,20
623 Bedrog/oplichting (SR 326-SR 337)	49	0,33	61	0,44
624 Vernieling (SR 350-SR 354, SR 159-SR 176)	76	0,51	74	0,54
625 Misdrijf openbare orde (SR 131-SR 151)	47	0,31	51	0,37
626 Heling (SR 416, SR 417)	49	0,33	58	0,42
627 Valse papieren (SR 231)	518	3,45	554	4,03
628 Valse munterij (SR 208-SR 224)	35	0,23	25	0,18
630 Valsheid in geschrifte (SR 225-SR 230, SR 232-SR 235)	143	0,95	114	0,83
631 Schennis openbare eerbaarheid (SR 239)	4	0,03	6	0,04
632 Belediging/smaad (SR 261-SR 271)	2	0,01	6	0,04
633 Openbaar gezag; negeren dienstbevel (SR 184, ov. OZ)	10	0,07	10	0,07
698 Overige misdrijven	31	0,21	21	0,15
699 Sr zna	336	2,23	309	2,25
Ernstige delicten	514	3,42	604	4,40
<i>waaronder</i>				
650 Moord/doodslag (SR 287-SR 292)	54	0,36	76	0,55
651 Mishandeling (SR 300, SR 302, SR 304)	81	0,54	84	0,61
652 Zedenmisdrijven (SR 240-SR 254)	19	0,13	38	0,28
653 Gijzeling, bedreiging (SR 282-SR 285)	86	0,57	102	0,74
654 Diefstal met geweld (SR 312)	110	0,73	86	0,63
655 Afpersing (SR 317-SR 320)	9	0,06	8	0,06
656 Ongewenst vreemdeling (SR 197)	45	0,30	51	0,37
657 Openbaar gezag; wederspanningheid (SR 180/181)	5	0,03	7	0,05
658 Brandstichting (SR 157-SR 158)	6	0,04	9	0,07
700 Wet wapen en munitie	99	0,66	143	1,04
Opiumwet	1.399	9,31	1.360	9,91
<i>waaronder</i>				
801 OW softdrugs smokkel (OW art 3a)	30	0,20	26	0,19
802 OW softdrugs handel (verkoop vervoer) (OW art 3b)	4	0,03	2	0,01
803 OW softdrugs bezit (OW art 3c)	17	0,11	16	0,12
804 OW softdrugs vervaardigen (OW art 3d)				
805 OW softdrugs zna (OW art 3 zna)	91	0,61	70	0,51

1999		2000		2001		2002		2003	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2.877	21,66	3.838	27,10	4.697	31,43	5.747	29,78	4.354	28,43
647	4,87	761	5,37	825	5,52	1.211	6,28	987	6,45
782	5,89	798	5,63	976	6,53	1.383	7,17	1.053	6,88
39	0,29	41	0,29	51	0,34	75	0,39	47	0,31
67	0,50	84	0,59	90	0,60	141	0,73	126	0,82
63	0,47	80	0,56	98	0,66	76	0,39	80	0,52
95	0,72	126	0,89	74	0,50	86	0,45	110	0,72
65	0,49	88	0,62	102	0,68	117	0,61	107	0,70
509	3,83	1.359	9,59	2.002	13,40	2.076	10,76	1.328	8,67
43	0,32	59	0,42	86	0,58	121	0,63	98	0,64
90	0,68	86	0,61	171	1,14	169	0,88	173	1,13
8	0,06	18	0,13	7	0,05	17	0,09	12	0,08
4	0,03	14	0,10	8	0,05	6	0,03	6	0,04
19	0,14	22	0,16	32	0,21	26	0,13	37	0,24
56	0,42	32	0,23	63	0,42	106	0,55	89	0,58
390	2,94	270	1,91	112	0,75	137	0,71	101	0,66
547	4,12	624	4,41	757	5,07	1.301	6,74	1.141	7,45
64	0,48	73	0,52	99	0,66	169	0,88	140	0,91
78	0,59	107	0,76	110	0,74	194	1,01	186	1,21
44	0,33	50	0,35	65	0,43	96	0,50	90	0,59
99	0,75	121	0,85	133	0,89	173	0,90	133	0,87
92	0,69	96	0,68	117	0,78	265	1,37	196	1,28
14	0,11	14	0,10	15	0,10	26	0,13	17	0,11
57	0,43	78	0,55	130	0,87	295	1,53	310	2,02
3	0,02	6	0,04	13	0,09	4	0,02	6	0,04
4	0,03	5	0,04	7	0,05	6	0,03	10	0,07
92	0,69	74	0,52	68	0,46	73	0,38	53	0,35
1.218	9,17	1.182	8,35	1.334	8,93	1.864	9,66	1.341	8,76
5	0,04	5	0,04	3	0,02			12	0,08
8	0,06	9	0,06	12	0,08	33	0,17	10	0,07
14	0,11	9	0,06	14	0,09	17	0,09	14	0,09
1	0,01	1	0,01	3	0,02	2	0,01	9	0,06
50	0,38	29	0,20	36	0,24	51	0,26	82	0,54

1

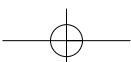
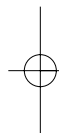
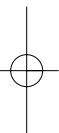
DE RUIMTELIJKE KANSENSTRUCTUUR VAN ILLEGALE VREEMDELINGEN

	1997		1998	
	N	%	N	%
811 OW harddrugs smokkel (OW art 2a)	59	0,39	112	0,82
812 OW harddrugs handel (verkoop vervoer) (OW art 2b)	17	0,11	26	0,19
813 OW harddrugs bezit (OW art 2c)	171	1,14	140	1,02
814 OW harddrugs vervaardigen (OW art 2d)				
815 OW harddrugs zna (OW art 2 zna)	817	5,43	681	4,96
898 OW overig ()	55	0,37	54	0,39
899 OW zna ()	138	0,92	233	1,70
Overige wetten ()	198	1,32	135	0,98
Totaal	15.034	100	13.730	100

OPBOUW VAN HET BOEK

1.6

1999		2000		2001		2002		2003	
<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
97	0,73	21	0,15	88	0,59	772	4,00	420	2,74
23	0,17	55	0,39	91	0,61	84	0,44	90	0,59
107	0,81	115	0,81	133	0,89	111	0,58	79	0,52
		1	0,01					10	0,07
576	4,34	655	4,62	798	5,34	549	2,85	401	2,62
56	0,42	43	0,30	74	0,50	83	0,43	74	0,48
281	2,12	239	1,69	82	0,55	162	0,84	140	0,91
158	1,19	129	0,91	129	0,86	154	0,80	130	0,85
13.282	100	14.164	100	14.943	100	19.295	100	15.313	100

2 Een raming van het aantal illegalen in Nederland

2.1 Inleiding

In 2002 is voor het laatst een schatting gepubliceerd van het aantal personen dat illegaal in Nederland verblijft (Van der Heyden en Cruijff 2002). De schattingen hadden betrekking op de jaren 1997 tot en met 2000. In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van schattingen op basis van nieuwe gegevens. De gegevens zijn in oktober 2003 verzameld en hebben betrekking op de periode januari 2000 tot en met september 2003. De gegevens zijn afkomstig uit het Vreemdelingen Administratie Systeem. Dit is een dynamisch systeem waaraan voortdurend nieuwe registraties worden toegevoegd, en waaruit soms oude registraties worden verwijderd. Om die reden is het aantal registraties voor de periode 1997 tot en met 2000 niet helemaal gelijk aan het aantal registraties over die periode op grond van de gegevens die bij de vorige schatting beschikbaar waren. Het gaat niet om substantiële verschillen.

Deze nieuwe schattingen dienen twee doelen. In de eerste plaats willen we nagaan hoe de omvang van de illegale populatie zich sinds 2000 heeft ontwikkeld. Er zijn namelijk redenen om te veronderstellen dat het aantal illegalen is toegenomen, zowel als redenen om te denken dat het aantal is gedaald. Aan de ene kant wordt namelijk wel verondersteld dat de omvang van illegale immigratie toeneemt, naarmate er aan legale immigratie meer beperkingen worden gesteld (vgl. Doornik 2001). Aan de andere kant kan juist worden betoogd dat de omvang van de illegale populatie in Nederland is afgenomen vanwege wijzigingen in het nationale beleid, dat immers in toenemende mate beoogt om illegaal verblijf te bemoeilijken.

Het tweede doel van deze nieuwe schattingen is om een beter beeld te krijgen van de manier waarop de illegale populatie geografisch over Nederland is gespreid. De ruimtelijke spreiding van illegalen zal in meer detail worden geanalyseerd in het volgende hoofdstuk. Toch worden er in dit hoofdstuk schattingen gepresenteerd van de omvang van de illegale populatie per provincie en de politieregio's in de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht).

Eerst wordt kort het principe van de vangst-hervangst methode uitgelegd. Daarna worden de resultaten van eerdere schattingen en van de huidige schatting besproken. Vervolgens worden afzonderlijke schattingen gepresenteerd per provincie en voor de politieregio's uit de vier grote steden.

2.2 Het principe van de vangst-hervangstmethode

Van alle in Nederland verblijvende illegalen is slechts een deel bij de politie geregistreerd. Hoeveel personen illegaal in Nederland verblijven maar niet bij de politie zijn geregistreerd is onbekend. In de statistiek is een methode ontwikkeld – de vangst-hervangstmethode – waarmee op basis van de gegevens van de geregistreeerde illegalen het totaal aantal niet-geregistreeerde illegalen kan worden geschat. Deze methode is hier toegepast om het totaal aantal illegalen in Nederland te schatten. Voor we de resultaten presenteren gaan we kort in op het principe van deze methode.

Populatieschattingen met de vangst-hervangstmethode zijn gebaseerd op de frequenties van het aantal aanhoudingen van de geregistreeerde illegalen. Deze frequentieverdeling wordt gekregen door over een bepaalde observatieperiode, bijvoorbeeld een periode van één jaar, van elke geregistreeerde illegaal het aantal maal te tellen dat deze is aangehouden. Voor bijvoorbeeld de in 1999 aangehouden niet-effectief uitgezette illegalen geeft dat de volgende frequentieverdeling.

Aantal aanhoudingen	0	1	2	3	4	5	6	...
Geregistreeerd aantal illegalen	?	2.226	115	17	2	0	1	

In deze verdeling ontbreekt de nulrequentie, dit zijn immers de illegalen die niet zijn aangehouden en waarvan we het aantal niet weten. We veronderstellen nu dat de geobserveerde frequenties een bepaalde theoretische kansverdeling volgen, namelijk de Poissonverdeling. Deze verdeling specificiert de kansen dat een individu uit een bepaalde populatie nul keer, een keer, twee keer, drie keer, enz. wordt geobserveerd. De vorm van deze verdeling wordt bepaald door de Poissonparameter. Deze parameter is te interpreteren als de 'zichtbaarheid' van de populatie; hoe groter de Poissonparameter, des te beter 'zichtbaar' (en gemakkelijker aan te houden) de leden van de populatie zijn. Ter illustratie zijn hieronder twee Poissonverdelingen met Poissonparameters van respectievelijk 0.5 en 1.0 getoond.

Aantal keer gepakt	0	1	2	3	4	5	6	....
Kansverdeling (0.5)	.607	.303	.076	.013	.002	.000	.000	
Kansverdeling (1.0)	.368	.368	.184	.061	.015	.003	.001	

Het principe van de vangst-hervangstmethode is om een Poissonparameter te schatten waarvoor de theoretische kansverdeling zo goed mogelijk correspondeert met de werkelijk geobserveerde frequenties. Vervolgens kan met deze Poissonparameter de kans op nul aanhoudingen worden berekend en een schatting gemaakt worden van het aantal niet-geregistreeerde illegalen. Een geschatte kans op nul aanhoudingen van 90% bijvoorbeeld betekent dat voor elke geregistreeerde illegaal er negen niet zijn geregistreeerd. Het totale aantal illegalen kan dan berekend worden door bij elke geregistreeerde illegaal negen niet-geregistreeerde illegalen op te tellen.

Tot nu toe is steeds van de veronderstelling uitgegaan dat ieder individu in de populatie dezelfde Poissonparameter heeft. In werkelijkheid lopen sommige subgroepen in een populatie vaak een groter risico aangehouden te worden en zijn dus beter 'zichtbaar' dan andere subgroepen. Nu is het mogelijk om voor verschillende subpopulaties aparte Poissonparameters te schatten. Indien de Poissonparameters van die subpopulaties inderdaad heterogeen zijn levert dit betere en – zoals Van der Heijden, Cruijff en Van Houwelingen (2003) hebben laten zien – hogere populatieschattingen op. Zo is in het voorgaand onderzoek een indeling gemaakt op basis van vier variabelen (geslacht, leeftijd, nationaliteit en reden van aanhouding). Dit gaf over 1999 de volgende frequentieschattingen voor de populatie niet-effectief uitgezette illegalen.

Aantal aanhoudingen	0	1	2	3	4	5	6
Geschat aantal illegalen	24.947	2.210	142	8	1	0	0

De kwaliteit van de uiteindelijke populatieschatting is in sterke mate afhankelijk van de mate waarin voldaan is aan twee assumpties die aan de Poissonverdeling ten grondslag liggen. De eerste hiervan is de assumptie van een gesloten populatie, wat wil zeggen dat alle individuen uit de populatie gedurende de hele observatieperiode 'aanhoudbaar' moeten zijn geweest. Schending van deze assumptie leidt tot een te hoge populatieschatting. De tweede assumptie is dat de Poissonparameter onafhankelijk is van het aantal aanhoudingen. Dit betekent dat een aanhouding (of het ontbreken daarvan) niet van invloed mag zijn op de 'zichtbaarheid' van die persoon, bijvoorbeeld omdat deze zich voorzichtiger gaat gedragen.

Schendingen van de eerste assumptie zijn niet helemaal te voorkomen, maar kunnen wel zoveel mogelijk beperkt worden door de observatieperioden zo kort mogelijk te houden en personen uit de data te verwijderen waarvan het waarschijnlijk is dat zij niet de hele observatieperiode in Nederland zijn geweest. Schendingen van de tweede assumptie zijn niet goed te voorkomen omdat we niet precies weten wat het effect van een aanhouding op de Poissonparameter van een illegaal is. Onderzoek van Burgers en Engbersen (1999) heeft uitgewezen dat onder illegalen zowel voorzichtiger als roekelozer gedrag voorkomt en we nemen daarom aan dat beide reacties elkaar opheffen. In bijlage 1 wordt in meer detail uitgelegd welke aannames er bij Poissonverdeling worden gedaan.

2.3 Eerdere schattingen van het aantal illegalen in Nederland

In het onderhavige boek zijn schattingen gemaakt van het totale aantal illegalen in de periode 1997 tot en met 2003. In het voorgaande rapport 'Illegale vreemdelingen in Nederland: Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting' (Engbersen *et al.* 2002) zijn schattingen gemaakt over de periode van 1997 tot en met 2000. Omdat iets andere methoden zijn gevolgd wijken de schattingen in deze studie enigszins af van die in het voorgaande rapport. Daarom geven we eerst nog eens kort aan hoe de schattin-

gen in het voorgaande rapport tot stand zijn gekomen en gaan we daarna in op de verschillen met de hier gevolgde methode.

In het voorgaande rapport is een onderverdeling gemaakt tussen niet-effectief uitgezette, effectief uitgezette en West- en Oost-Europese illegalen. Deze driedeling is gemaakt omdat de illegalen uit West- en Oost-Europa naar verwachting de Poisson-aannames schenden en daardoor minder geschikt zijn voor een vangst-hervangstanalyse. Van de groep effectief uitgezette illegalen is bekend dat zij vanwege hun uitzetting een deel van de observatieperiode niet in Nederland zijn geweest. De West- en Oost-Europese illegalen zijn vaak drugtoeristen of seizoensarbeiders die over het algemeen slechts korte tijd in Nederland verblijven en daarom ook vaak een deel van de observatieperiode niet in Nederland zijn. Voor de groep niet-effectief uitgezette illegalen zijn op voorhand geen schendingen van de aannames te verwachten, zodat deze groep wel voor vangst-hervangstanalyse geschikt is.

Bij de studie van Engbersen *et al.* (2002) is de volgende schattingsprocedure gevolgd:

1. De groepen effectief en niet-effectief uitgezette illegalen zijn onderverdeeld in subpopulaties op basis van de variabelen geslacht, leeftijd, land van herkomst en reden van aanhouding. Voor de groep niet-effectief uitgezette illegalen is vervolgens per jaar volgens de vangst-hervangstmethode een schatting gemaakt van het totaal jaarlijks aantal potentieel niet-effectief uitzetbare illegalen.
2. De Poissonparameters van de niet-effectief uitgezette subpopulaties zijn vervolgens toegekend aan de corresponderende subpopulaties binnen de groep effectief uitgezette illegalen en op basis van die Poissonparameters is de totale omvang van de totale populatie effectief uitzetbare illegalen geschat.
3. Voor de groepen effectief en niet-effectief uitgezette illegalen samen is vervolgens over alle jaren de gemiddelde verhouding tussen het aantal geregistreerde en niet-geregistreerde personen berekend (circa 12 niet-geregistreerde illegalen per geregistreerde illegaal). Een grove schatting van de groep West- en Oost-Europese illegalen is ten slotte verkregen door de groep geregistreerde West- en Oost-Europese illegalen met 12 te vermenigvuldigen.

Bij alle populatieschattingen is een 95% betrouwbaarheidsinterval berekend. Dit interval geeft de grenzen aan waarbinnen de ware populatieomvang met een waarschijnlijkheid van 95 % ligt. De berekening van de betrouwbaarheidsintervallen voor populatieschattingen met de hierboven beschreven vangst-hervangstmethode is afgeleid door Van der Heijden *et al.* (2003a) en is toegepast op de groepen effectief en niet-effectief uitgezette illegalen. De betrouwbaarheidsintervallen voor de West- en Oost-Europese groep illegalen zijn berekend door uit gaan van dezelfde verhouding tussen populatieomvang en populatievariantie als bij effectief en niet-effectief uitgezette groepen.

Om een vergelijking met de resultaten uit het voorgaand onderzoek (Engbersen 2002) mogelijk te maken zijn de huidige databestanden over 2000 tot en met 2003 volgens de eerste twee stappen van de hierboven beschreven procedure geanalyseerd. De populatieschattingen en betrouwbaarheidsintervallen van de groepen niet-effectief uitgezette en effectief uitgezette illegalen samen uit het voorgaande rapport over 1997-2000 en van de nieuwe analyses over 2001-2003 zijn weergegeven in Tabel 2.1. Een grove schatting van het totaal aantal illegalen (dus inclusief West- en Oost-Europese illegalen) kan verkregen worden door ongeveer 60.000 bij de schattingen in Tabel 2.1 op te tellen.

Tabel 2.1 Populatieschatting volgens oude procedure, exclusief West- en Oost-Europeanen

	<i>Populatie</i>	<i>Min. 95% BI</i>	<i>Max. 95% BI</i>
1997	77.120	67.286	86.954
1998	128.367	91.994	164.740
1999	73.401	56.511	90.292
2000	84.523	71.578	97.467
2001	116.117	92.061	140.174
2002	96.592	79.574	113.610
2003	99.023	71.719	126.328

NB: de schatting voor 2003 is gebaseerd op gegevens tot en met september.

De schattingen over de jaren 2001 tot en met 2003 liggen iets hoger dan de schattingen uit het voorgaand onderzoek.⁶ De relatief hoge populatieschatting over 1998 is waarschijnlijk toe te schrijven aan een toevalsfluctuatie in de verdeling van het aantal aanhoudingen over de variabele geslacht. Een schatting zonder de variabele geslacht in het schattingsmodel viel namelijk circa 25% lager uit. Dat de schattingen voor de jaren 2001 tot en met 2003 iets hoger uitvallen kan voortkomen uit het feit dat de databestanden over 2001 tot en met 2003 op een iets andere wijze zijn aangemaakt dan die welke in het voorgaande rapport zijn gebruikt. We zullen daarom over de hele periode 1997 tot en met 2003 nieuwe schattingen maken die op de huidige data zijn gebaseerd. Hierbij zullen we ten opzichte van het voorgaande rapport ook nog enkele verbeteringen aanbrengen in het gehanteerde schattingsmodel.

2.4 Huidige schattingen van het aantal illegalen in Nederland

In het huidige onderzoek is op enkele punten afgeweken van de schattingsprocedure in het voorgaand onderzoek (Engbersen *et al.* 2002). In de inleiding is al aangegeven dat de huidige databestanden over de periode 1997 tot en met 2003 beperkt verschillen van de databestanden die in het vorige rapport gebruikt zijn, waardoor de analy-

ses uit het voorgaande rapport (Engbersen *et al.* 2002) niet helemaal vergelijkbaar zijn met de huidige analyses. Ten tweede is in de huidige databestanden een variabele opgenomen die in de vorige databestanden ontbrak en die aangeeft of een persoon wel of niet op Schiphol is aangehouden. Deze groep personen schendt een aanname van het Poissonmodel omdat zij verspreid over het jaar op Schiphol aankomen en daardoor niet de volledige observatieperiode in Nederland aanwezig kunnen zijn geweest. De Schipholgroep is daarom in de huidige analyses samen met de effectief uitgezette illegalen geanalyseerd. Ten slotte is – om meer inzicht in regionale verschillen in pakkans te krijgen – in de huidige analyses gekeken hoe de illegale populatie is gespreid over de provincies. Bovendien is gekeken hoeveel illegalen er in de grote politieregio's verblijven (Amsterdam Amstelland, Rotterdam-Rijnmond, Haaglanden en Utrecht).

Tabel 2.2 Totaal aantal geregistreerde illegalen

	<i>Effectief uitgezet</i>	<i>Niet-effectief uitgezet</i>	<i>West- en Oost Europa</i>	<i>Totaal</i>
1997	10.489	3.652	5.523	19.664
1998	9.078	3.821	5.189	18.088
1999	8.595	4.058	5.318	17.971
2000	9.285	4.228	5.686	19.199
2001	9.798	4.507	6.018	20.323
2002	12.520	5.357	8.531	26.408
2003 ^a	10.331	3.936	6.520	20.787

^a Cijfers gebaseerd op onvolledige data.

In Tabel 2.2 is het totaal aantal geregistreerde effectief uitgezette, niet-effectief uitgezette en Oost- en West-Europese illegalen getoond. Van de illegalen die niet uit West- en Oost-Europa afkomstig zijn, varieert het aantal geregistreerde personen tussen de 12.500 à 14.500. Alleen in 2002 ligt dit aantal met bijna 18.000 aanzienlijk hoger. Over 2003 zou het aantal van 14.000 aanzienlijk hoger komen te liggen wanneer er gegevens beschikbaar waren geweest over de volle twaalf maanden, en niet alleen over de periode januari tot en met september. Dit wil overigens niet zeggen dat de schattingen voor 2003 zonder meer geëxtrapoleerd kunnen worden door vermenigvuldiging met $12/9 = 1,33$. Het feit dat de gegevens over 2003 incompleet zijn, impliceert dat we het aantal geregistreerde illegalen met ongeveer 12/9 moeten vermenigvuldigen om een idee te krijgen van het aantal aanhoudingen op jaarbasis. Voor de schatting geldt dit echter nadrukkelijk niet. Wel is het zo dat kortere perioden wegens een geringere schending van de assumptie van een gesloten populatie tot lagere schattingen leiden. Indien de data compleet waren geweest, zou de schatting over 2003 dus waarschijnlijk iets hoger zijn uitgevallen, maar je kan niet zeggen of dat met een factor 12/9 zou zijn geweest.

Van alle jaarlijks aangehouden personen staat ongeveer 30% als niet-effectief uitgezet geregistreerd, 30% als effectief uitgezet en is van 40% niet bekend of zij wel of niet effectief zijn uitgezet. Ongeveer 10% van alle personen wordt aangehouden op Schiphol. Het percentage illegalen uit West-Europese landen ligt gemiddeld rond de 10%. Het percentage Oost-Europese illegalen bedraagt ongeveer 30 à 40%.

Tabel 2.3 Frequentieverdeling van het geregistreerde aantal niet-effectief uitgezette illegalen per jaar

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1	2.289	2.423	2.410	2.396	2.394	2.638	1.850
2	133	118	123	152	112	148	95
3	15	24	15	19	15	25	10
4	12	6	1	4	5	10	3
5	4	3	1	2	3	2	1
6	1	0	1	1	0	0	0
7	0	2	1	1	0	0	1
8	1	0	1	.	0	0	0
9	.	2	.	.	1	0	1
11 ^a	.	(1)	.	.	.	0	.
15	.	(1)	.	.	.	0	.
22	.	.	.	.	.	(1)	.

^a De personen die meer dan 10 keer per jaar zijn aangehouden zijn uit de vangst-hervangstanalyses verwijderd.

In Tabel 2.3 zijn de frequentieverdelingen getoond van de groep niet-effectief uitgezette illegalen, exclusief de personen die op Schiphol zijn aangehouden. In de tabel is te zien dat in 1998 één persoon 11 keer en één persoon 15 keer is aangehouden en dat in 2002 één persoon 22 keer is aangehouden. Deze aantallen zijn zo hoog dat hier waarschijnlijk sprake is van een schending van de Poissonaannahmes. Daarom zijn deze personen uit de data verwijderd. Aanvullende analyses wijzen uit dat het effect van de verwijdering van deze personen op de hoogte van de populatieschattingen voor 1998 gering is (circa 2%), maar dat de schatting over 2002 zonder de uitschieter circa 10% hoger uitviel. In de uiteindelijke schattingen voor de effectief en niet-effectief uitgezette groepen samen zijn de verschillen echter zeer gering (minder dan 2%).

Tabel 2.4 Populatieschattingen en betrouwbaarheidsintervallen, exclusief West- en Oost-Europeanen

	<i>Totaal aantal geregistreerd</i>	<i>Totaal aantal geschat</i>	<i>Min. 95% BI</i>	<i>Max. 95% BI</i>
1997	8.618	125.304	82.576	168.032
1998	7.708	116.198	80.820	151.575
1999	7.335	78.081	64.448	91.713
2000	7.827	91.788	72.629	110.948
2001	8.287	117.373	77.973	156.772
2002	9.345	104.990	77.721	132.260
2003 ^a	7.747	77.077	60.469	93.684

^a De personen die meer dan 10 keer per jaar zijn aangehouden zijn uit de vangst-hervangstanalyses verwijderd.

Tabel 2.4 presenteert het aantal geregistreerde illegalen, evenals de populatieschattingen en de bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen. Uit de tabel komt geen duidelijke trend naar voren. In vergelijking met Tabel 2.1 komen de jaarlijkse schattingen redelijk goed overeen, met uitzondering van 1997. Een gemiddelde schatting over de jaren heen komt uit op een populatie illegalen van circa honderdduizend, exclusief de West- en Oost-Europeanen. De schattingen over de jaren 1997, 1999 en 2003 wijken hier het meest van af. De hoge schatting over 1997 wordt deels veroorzaakt door de grote significantie van de variabele politieregio. In dat jaar is de pakkans in de regio's Amsterdam-Amstelland, Rotterdam-Rijnmond en Haaglanden twee à drie keer groter dan in de overige politieregio's in Nederland, terwijl in latere jaren de verschillen in pakkans tussen de regio's veel kleiner zijn. Een analyse zonder deze variabele komt op een veel lagere populatieschatting van 102.631 uit. De lage schatting over 2003 is deels toe te schrijven aan het feit dat de observatieperiode korter is. Uit eerder onderzoek (Engbersen *et al.* 2002 en Cruijff en Van der Heijden 2003) is namelijk gebleken dat kortere observatieperioden tot lagere schattingen leiden. Dit is het gevolg van het feit dat in kortere observatieperioden beter wordt voldaan aan de aanname dat alle personen gedurende de hele periode in de populatie aanwezig moeten zijn, omdat het verloop in kortere perioden relatief lager is dan in langere perioden. De populatieschattingen vallen hierdoor over de kortere perioden lager uit. Gezien dit alles is het goed mogelijk dat de schommelingen rond de gemiddelde populatieschatting zijn toe te schrijven aan toevalsfluctuaties. Wanneer we over de jaren heen naar de betrouwbaarheidsintervallen kijken dan zien we dat de populatie illegalen, exclusief West- en Oost-Europeanen, jaarlijks schommelt tussen de 75.000 en 125.000 personen.

Van alle illegalen exclusief de West- en Oost-Europeanen wordt jaarlijks gemiddeld één op de 12,5 personen aangehouden. We kunnen nu een zeer grove schatting maken van het totaal aantal West- en Oost-Europese illegalen door het jaarlijks aantal geregistreerde personen met 12,5 te vermenigvuldigen. Bij deze schattingen is een betrouwbaarheidsinterval berekend door de variantie relatief even groot te schatten als de variantie van de populatie van de andere groep. De populatieschattingen en betrouwbaarheidsintervallen worden getoond in Tabel 2.5. Om geen grotere nauwkeurigheid te suggereren dan met deze methode kan worden behaald zijn de schattingen afgerond op duizendtallen.

Tabel 2.5 Populatieschattingen en betrouwbaarheidsinterval West- en Oost-Europeanen

	<i>Totaal aantal geregistreerd</i>	<i>Totaal aantal geschat</i>	<i>Min. 95% BI</i>	<i>Max. 95% BI</i>
1997	5.523	69.000	38.000	100.000
1998	5.189	65.000	38.000	93.000
1999	5.318	66.000	53.000	79.000
2000	5.686	71.000	50.000	84.000
2001	6.018	75.000	44.000	10.600
2002	8.513	107.000	78.000	136.000
2003 ^a	6.520	82.000	66.000	99.000

^a Schattingen gebaseerd op onvolledige data (observatieperiode van slechts 9 maanden).

Bij de West- en Oost-Europese illegalen lijkt wel een lichte trend aanwezig. Het aantal geregistreerde personen is sinds 1997 mogelijk met enkele duizendtallen toegenomen. Aangezien we de totale populatie verkrijgen door het aantal geregistreerde illegalen met 12,5 te vermenigvuldigen neemt de populatieschatting met de jaren toe. De trend zou nog versterkt worden wanneer we ons realiseren dat voor 2003 het aantal geregistreerde personen (en dus ook de populatieschatting) over 12 maanden gemeten ongeveer 33% hoger zou komen te liggen. Aan de andere kant moeten we ons ook realiseren dat het hier zeer grove schattingen betreft en dat een groter aantal geregistreerde personen niet altijd hoeft te duiden op een grotere populatie.

2.5 Spreiding van de illegale populatie over de provincies en de grote steden

Voor dit onderzoek, waarin onder meer de vraag centraal staat naar de wijze waarop illegalen geografisch over Nederland zijn gespreid, zijn ook afzonderlijke schattingen berekend van het aantal illegalen per provincie. Tabel 2.6 toont de bevindingen. In de tabel is te zien dat de schattingen per regio over de jaren heen relatief stabiel zijn maar dat hier en daar, en vooral binnen de regio Utrecht, tussen de jaren aanzienlijke

verschillen kunnen optreden. We kunnen vaststellen dat Noord-Holland en Zuid-Holland ieder ongeveer een kwart van de illegale populatie herbergen. Ook in de provincies Brabant, Limburg en Utrecht verblijven relatief veel illegalen.

Tabel 2.6 Schattingen van het aantal illegalen per provincie

<i>Provincie</i>	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Groningen	4.930	3.898	3.083	2.922	2.951	2.074	2.289
Friesland	3.457	3.078	1.838	2.437	1.417	1.922	1.635
Drenthe	1.651	1.605	971	1.605	1.187	1.009	1.136
Overijssel	7.538	6.635	6.685	8.869	8.419	7.469	6.911
Gelderland	18.867	16.112	10.567	12.179	13.401	11.335	10.205
Utrecht	13.462	11.145	6.986	6.900	16.715	27.704	9.556
Noord-Holland	41.936	41.524	43.136	48.277	52.197	59.484	41.533
Zuid-Holland	45.245	58.094	38.974	44.929	48.974	47.725	35.819
Zeeland	2.468	.844	1.054	1.839	1.553	1.840	3.244
Noord-Brabant	30.627	22.017	17.378	17.004	27.285	28.831	30.728
Limburg	21.502	14.151	13.063	14.963	17.399	15.552	14.228
Flevoland	2.649	1.191	824	946	1.105	1.302	1.296
<i>Totaal</i>	194.332	180.294	144.558	162.868	192.604	206.247	158.581

In Tabel 2.7 is, ten slotte, een schatting weergegeven voor de belangrijkste politieregio's in de randstad. In deze politieregio's treffen we naar schatting ongeveer 40 procent van alle illegalen aan. Voorts blijkt dat ruim driekwart van de illegalen uit de provincie Zuid-Holland in Rotterdam en Den Haag verblijft. Ruim een derde van de illegalen uit Noord-Holland lijkt in Amsterdam te wonen.

Tabel 2.7 Populatieschattingen per regio en per jaar

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Amsterdam-							
Amstelland	14.141	19.417	16.229	15.787	15.785	21.734	17.017
Rotterdam-							
Rijnmond	22.968	28.454	20.339	23.013	23.618	25.689	16.954
Haaglanden	12.530	22.154	11.921	15.770	18.561	15.379	13.487
Utrecht	13.462	11.145	6.986	6.900	16.715	27.704	9.556
Overige regio's	131.232	99.123	89.084	101.398	117.926	115.742	101.567

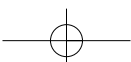
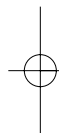
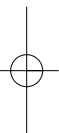

2.6. Conclusies

In dit hoofdstuk is een schatting gemaakt van het aantal illegale vreemdelingen dat jaarlijks in Nederland verblijft. Deze schatting is gemaakt met behulp van politiegegevens over de *geregistreeerde illegaliteit*. Op basis van de geregistreeerde illegaliteit zijn schattingen berekend voor afzonderlijke jaren. Als we ervan uitgaan dat de schommelingen in de schattingen over de jaren heen toevlucht fluctuaties zijn dan is het aantal illegale vreemdelingen dat jaarlijks in Nederland verblijft ruim 100.000, *exclusief illegale vreemdelingen uit West- en Oost-Europa*. Formuleren we het voorzichtiger dan komen we uit op een aantal tussen de 75.000 en 125.000 op jaarbasis. Hoewel er uit de schattingen voor de afzonderlijke jaren geen duidelijke trend naar voren komt, valt deze schatting wat hoger uit dan de schatting in het vorige rapport van circa 78.000 (of voorzichtiger tussen de 65.000 en 91.000 illegalen).

Voor de groep Oost- en West- Europeanen is een zeer ruwe raming gemaakt, die uitkomt op tussen de 50.000 en 100.000 op jaarbasis. De betrouwbaarheid van deze berekening is echter minder dan bij de andere groepen. Wanneer we de geschatte aantallen van niet-Westerse en Europese illegalen bij elkaar optellen zou het totale aantal illegale vreemdelingen uitkomen op tussen de 125.000 en 225.000 op jaarbasis.

Er zijn bij dit onderzoek voor het eerst schattingen gemaakt van het aantal illegalen per provincie. Daaruit komt naar voren dat Noord-Holland en Zuid-Holland ieder ongeveer een kwart van de illegale populatie herbergen. Daarnaast verblijven er relatief veel illegalen in de provincies Noord-Brabant en, in mindere mate, in Limburg en Utrecht. Ongeveer driekwart van de illegalen in Zuid-Holland verblijft in Rotterdam en Den Haag. In Noord-Holland doet de 'grote steden problematiek' zich relatief wat minder gelden, zo lijkt het. De helft tot tweederde van de illegale populatie uit Noord-Holland verblijft buiten Amsterdam. In de vier politieregio's uit de vier grote steden (Amsterdam Amstelland, Rotterdam-Rijnmond, Haaglanden en Utrecht) treffen we naar schatting ongeveer veertig procent van alle illegalen aan. In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de geografische spreiding van illegalen over Nederland in het algemeen, en binnen stedelijke gebieden in het bijzonder.

3 De ruimtelijke spreiding van illegalen

3.1 Inleiding

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren kwam, verblijft er in Nederland een substantieel aantal illegalen. We schatten dat het gaat om ruim 150.000 personen (of iets voorzichtiger tussen de 125.000 en 230.000) wat overeenkomt met ongeveer een procent van de 'reguliere' Nederlandse bevolking. Uiteraard is niet alleen de omvang van de groep illegalen relevant. Ook kennis van de wijze waarop illegalen over Nederland zijn verdeeld is van belang voor een goed begrip van dit maatschappelijk verschijnsel. Het aandeel dat illegalen in de bevolking hebben kan namelijk van plaats tot plaats sterk variëren.

In het vorige hoofdstuk zijn aparte schattingen berekend voor het aantal illegalen per provincie en in de vier grote steden. In dit hoofdstuk kijken we alleen naar illegalen die zijn aangehouden en zullen we geen schattingen maken van het totaal aantal illegalen dat er in een bepaald gebied verblijft. De reden om in dit hoofdstuk alleen te kijken naar aangehouden illegalen is vrij pragmatisch van aard. We zouden de geografische spreiding van illegalen ook verder kunnen analyseren door steeds schattingen te maken van het totaal aantal illegalen in een bepaalde gemeente of buurt, maar dit was een nogal intensieve en kostbare werkwijze geweest.

In dit hoofdstuk analyseren we de ruimtelijke spreiding van illegalen in meer detail. Zo gaan we na hoe de geregistreerde woonadressen van illegalen zijn gespreid over Nederlandse gemeenten. We kijken vervolgens naar de wijze waarop deze adressen over buurten zijn verdeeld. Voorts vergelijken we de ruimtelijke spreiding van illegalen met de wijze waarop de legale bevolking geografisch over Nederland is verdeeld.

De analyses uit dit hoofdstuk zijn opnieuw gebaseerd op gegevens uit het *Vreemdelingen Administratie Systeem* (VAS). In het VAS worden alle aanhoudingen van illegale vreemdelingen geregistreerd. Om iets te kunnen zeggen over de ruimtelijke spreiding van illegalen hebben we de gegevens van het VAS voor de periode 1997 tot en met september 2003 gekoppeld aan het bestand *Kerncijfers wijken en buurten 1999*.⁷ Het laatstgenoemde bestand bevat onder andere informatie over de spreiding van de legale bevolking over Nederland.

Het spreekt vanzelf dat we geen exact en volledig beeld kunnen geven van de manier waarop illegalen over Nederland zijn gespreid. Daarvoor zijn een aantal redenen. In de eerste plaats zijn de gegevens uit het VAS selectief. Zij vormen namelijk geen afspiegeling van de gehele groep illegalen die in Nederland verblijft. Illegalen die niet

in aanraking zijn gekomen met de politie blijven immers buiten beeld. Dit levert in de eerste plaats een onderschatting op van het feitelijke aantal illegalen dat in Nederland verblijft. Daarnaast kan hierdoor ook het beeld van de manier waarop illegalen over Nederland zijn gespreid worden vertekend. Dit is althans het geval voor zover illegalen met een relatief lage pakkans – doordat zij ‘voorzichtig’ zijn maar mogelijk ook doordat het regionale politiekorps een lage prioriteit aan illegalen geeft – in andere plaatsen en/of in andere wijken zouden wonen dan illegalen die een hoger risico lopen om met de politie in aanraking te komen. Hiervoor zijn overigens tot op heden nog geen empirische aanwijzingen gevonden.

Een tweede beperking is dat de politie-informatie over de woonplaats van illegalen niet volledig is. Voor de periode 1997 tot en met september 2003 staan er in het VAS ongeveer 100.000 aanhoudingen geregistreerd.⁸ Bij 44.782 aanhoudingen (46,5 procent) is een bruikbaar woonadres geregistreerd.⁹ Waar we in het onderstaande spreken van ‘aanhoudingen van illegalen’, bedoelen we steeds aanhoudingen waarbij in het VAS een woonadres is ingevuld.

De beperkte invulling van het woonadres houdt verband met het feit dat het voor juridische doeleinden (uitzetting) vaak niet nodig is om het woonadres te registreren. Daarnaast heeft de gebrekkige invulling van het woonadres te maken met het grote aantal aanhoudingen op de luchthaven dan wel op rijkswegen in de grensgebieden. Het is de vraag of deze illegalen überhaupt (al) een woonadres in Nederland hadden. Onvolledige invulling wordt voorts bemoeilijkt doordat sommige illegalen hun woonadres niet prijsgeven. Een derde beperking wordt gevormd door de onduidelijkheid over de hardheid van de informatie over het woonadres. De informatie is namelijk gebaseerd op wat de illegaal de politie daarover vertelt en/of op zaken die de illegaal tijdens de aanhouding bij zich draagt (brieven en dergelijke) en waar de politie het woonadres uit meent te kunnen afleiden. Indien de illegaal in Nederland een legale voorgeschiedenis heeft (bijvoorbeeld wanneer hij of zij met een toeristenvizum naar Nederland is gekomen) wordt in het VAS soms het laatst geregistreerde woonadres ingevuld. Het komt ook voor dat politie en justitie nader onderzoek verrichten naar het woonadres van de illegaal, bijvoorbeeld wanneer ze overwegen hem of haar te vervolgen voor een strafbaar feit. Over de woonplaats van de illegaal bestaat evenmin onduidelijkheid wanneer de politie besluit overlastgevende panden binnen te vallen waarvan men vermoedt dat er illegalen verblijven. Overigens zullen illegalen die hun woonadres geheim willen houden wellicht geen onjuist adres opgeven, maar zullen zij er eerder de voorkeur aan geven om in het geheel geen informatie te verstrekken over hun woonadres. Er is dan niet zozeer sprake van onjuistheid als wel van onvolledigheid van de gegevens.

Een laatste reden om enige voorzichtigheid te betrachten bij de interpretatie van de onderstaande gegevens is dat de woonadressen soms enige ‘ruis’ bevatten doordat de velden door politieambtenaren soms onzorgvuldig worden ingevuld. Sommige politieambtenaren blijken de plaats van aanhouding of het adres van het politiebureau als woonadres in te tikken.

Toch hebben we te maken met een uniek bestand – voor Nederland maar ook internationaal – van een relatief grote omvang. Zelden worden er zoveel gegevens geregistreerd van aangehouden illegalen. Bovendien moeten we niet vergeten dat de gegevens weliswaar geen directe afspiegeling vormen van de werkelijkheid, maar dat ze daar natuurlijk wel verband mee houden. Het is onwaarschijnlijk dat er een groot aantal woonadressen van illegalen kan worden geregistreerd voor buurten waar er in feite nauwelijks illegalen voorkomen. De belangrijkste reden om gebruik te maken van het VAS is dat de empirische patronen die zich daarin voor blijken te doen sterk in overeenstemming zijn met wat daarover zowel in de (internationale) literatuur als door professionals te berde is gebracht, zoals onder meer uit het volgende hoofdstuk zal blijken.

We schetsen in dit hoofdstuk om te beginnen een beeld van de wijze waarop illegalen over gemeenten zijn gespreid. In paragraaf 3 concentreren we ons vervolgens op de ruimtelijke spreiding van illegalen over buurten *binnen* gemeenten. Waar in paragraaf 2 heel Nederland centraal staat, beperken we ons in deze laatste paragraaf tot stedelijke gebieden. We besluiten met een korte conclusie.

3.2 Spreiding over gemeenten

Voor de periode 1997 tot en met september 2003 hebben we per gemeente het aantal aanhoudingen van illegalen bij elkaar opgeteld waar een woonadres in het VAS is ingevuld. Dit aantal vormt in principe een indicatie voor de wat we de *absolute concentratie* van illegalen zouden kunnen noemen.¹⁰ Bij de absolute concentratie gaat het dus om het absolute aantal aanhoudingen met een woonadres voor een bepaald gebied (bijvoorbeeld 5, 45 of 100).

Naast de absolute concentratie van illegalen kunnen we ook kijken naar het aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres per duizend legale inwoners (bijvoorbeeld drie aanhoudingen per duizend inwoners of 13 aanhoudingen per duizend inwoners). Dit laatste cijfer noemen we de *relatieve concentratie* van illegalen. Merk overigens op dat het steeds gaat om aantallen *aanhoudingen met een woonadres* en niet zozeer om aantallen *illegalen*.¹¹

Tabel 3.1 Top-20 Gemeenten naar absolute concentratie aanhoudingen (1997-september 2003)

<i>Gemeente</i>	<i>Inwoners</i>	<i>Aanhoudingen</i>	<i>Aanhoudingen per 1.000 inwoners</i>
Rotterdam	592.660	8.378	14,1
's-Gravenhage	440.710	3.794	8,6
Amsterdam	727.140	2.731	3,8
Vlaardingen	73.670	1.632	22,2
Utrecht	232.710	1.474	6,3
Vlagnetwede	16.250	1.149	70,7
Venlo	64.610	1.119	17,3
Heerlen	95.360	757	7,9
Amersfoort	123.370	725	5,9
's-Hertogenbosch	128.010	712	5,6
Eindhoven	199.870	708	3,5
Leiden	117.370	700	6,0
Haarlem	148.260	644	4,3
Tilburg	190.540	621	3,3
Schiedam	75.170	617	8,2
Roermond	44.570	595	13,3
Gouda	71.550	541	7,6
Zundert	20.100	499	24,8
Breda	159.010	486	3,1
Maastricht	121.370	483	4,0

Bron: VAS; Kerncijfers Wijken en Buurten 1999.

Uit de gegevens van het VAS kan worden opgemaakt dat er een sterke positieve samenhang is tussen de manier waarop de legale bevolking over Nederland is verdeeld aan de ene kant en de spreiding van illegalen aan de andere kant. Zoals er (per definitie) veel mensen wonen in de steden, zo is ook het aantal aanhoudingen van illegalen er over het algemeen relatief groot. Zo is Rotterdam de gemeente waarvoor in absolute aantallen gerekend de meeste aanhoudingen worden verricht, op enige afstand gevolgd door Den Haag, Amsterdam, Vlaardingen en Utrecht (Tabel 3.1). Merk overigens op dat er voor Amsterdam relatief weinig aanhoudingen zijn. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat het woonadres van aangehouden illegalen in de hoofdstad naar verhouding slecht wordt geregistreerd. We schatten dat in ongeveer een kwart van de aanhoudingen die in Amsterdam plaatsvinden een woonadres wordt geregistreerd tegenover ongeveer 46 procent voor Nederland als geheel.

Niet alleen de *absolute* maar ook de *relatieve* concentratie van illegalen, die we zoals gezegd meten door te kijken naar het aantal aanhoudingen per duizend inwoners, blijkt verband te houden met stedelijkheid. Zo woont in Nederland ongeveer 69,1

procent van de reguliere bevolking in gemeenten met minder dan 100.000 inwoners, terwijl slechts 45,6 procent van de aanhoudingen van illegalen op dergelijke gemeenten betrekking blijkt te hebben (Tabel 3.2). Dit komt overeen met een gemiddelde van ongeveer 1,9 aanhoudingen per duizend inwoners. In gemeenten met meer dan 100.000 inwoners zien we een omgekeerd beeld. Hoewel deze gemeenten slechts 31 procent van de reguliere bevolking herbergen, treffen we er 54,4 procent van de aanhoudingen van illegalen aan. Dit komt overeen met 5,0 aanhoudingen per duizend inwoners. In gemeenten met meer dan 100.000 inwoners is de relatieve concentratie van illegalen gemiddeld dus ongeveer 2,7 maal zo hoog als in gemeenten met een inwonertal onder de 100.000. We kunnen dus concluderen dat er niet alleen een groot absoluut aantal illegalen in stedelijke gebieden woont. Illegalen zijn in dergelijke gebieden ook in relatieve zin oververtegenwoordigd.

Met uitzondering van Amsterdam is de relatieve concentratie van illegalen in de grote steden in de randstad weer iets hoger dan het gemiddelde voor gemeenten met een inwonertal boven de 100.000. Bijna 40 procent (36,6 %) van de aanhoudingen van illegalen heeft namelijk betrekking op Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, terwijl deze steden samen nog geen 13 procent van de reguliere bevolking herbergen. Dit komt overeen met respectievelijk 3,8, 14,1, 8,6 en 6,3 aanhoudingen van illegalen per duizend inwoners (Tabel 3.2).

**Tabel 3.2 Aanhoudingen naar inwonertal en in grote steden
(1997-september 2003)**

	<i>Inwoners</i>	<i>Aanhoudingen</i>	<i>Aanhoudingen per duizend inwoners</i>
<100000	10.894.620	20.415	1,9
	69,1	45,6	
>100000	4.862.880	24.366	5,0
	30,9	54,4	
Amsterdam	727.140	2.731	3,8
	4,6	6,1	
Rotterdam	592.660	8.378	14,1
	3,8	18,8	
's-Gravenhage	440.710	3.794	8,6
	2,8	8,5	
Utrecht	232.710	1.474	6,3
	1,5	3,3	

Bron: VAS; Kerncijfers Wijken en Buurten 1999.

Illegalen zijn dus in sterkere mate dan de legale bevolking geconcentreerd in stedelijke gebieden, en dan voornamelijk in de steden in de randstad. In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat dit waarschijnlijk vooral te maken heeft met het feit dat ook legale allochtonen in deze gebieden zijn oververtegenwoordigd.

Toch is de relatie tussen stedelijkheid aan de ene kant en de relatieve concentratie van illegalen aan de andere kant niet zo rechtlijnig (*lineair*) als het bovenstaande doet vermoeden. Hoge relatieve concentraties van illegalen blijken namelijk niet alleen voor te komen in de steden, maar ook in sommige van de meer landelijke gemeenten. De gemeente met de hoogste relatieve concentratie van illegalen (Vlagtwedde) treffen we zelfs aan in de provincie Groningen, ver buiten de randstad. Om dit verder te illustreren hebben we in Tabel 3.3 een top-20 van gemeenten weergegeven met de hoogste relatieve concentratie van illegalen. Daarin treffen we naast Vlagtwedde, nog diverse kleinere gemeenten aan (Zundert, Wevershoof, Zijpe, Laren, Hunsel). In het volgende hoofdstuk zullen we nog zien dat de relatief hoge concentratie illegalen in dergelijke gemeenten waarschijnlijk verband houdt met seizoensarbeid van (vooral maar niet uitsluitend) Oost-Europeanen in de land- en tuinbouw en – in mindere mate – met de manier waarop asielzoekerscentra over Nederland zijn gespreid. Voor nu volstaat het om op te merken dat de relatie tussen stedelijkheid en de relatieve concentratie van illegalen als het ware de vorm heeft van een parabool. De hoogste concentraties doen zich voor in (enkele van) de kleinste gemeenten en in de grootste (Figuur 3.1).

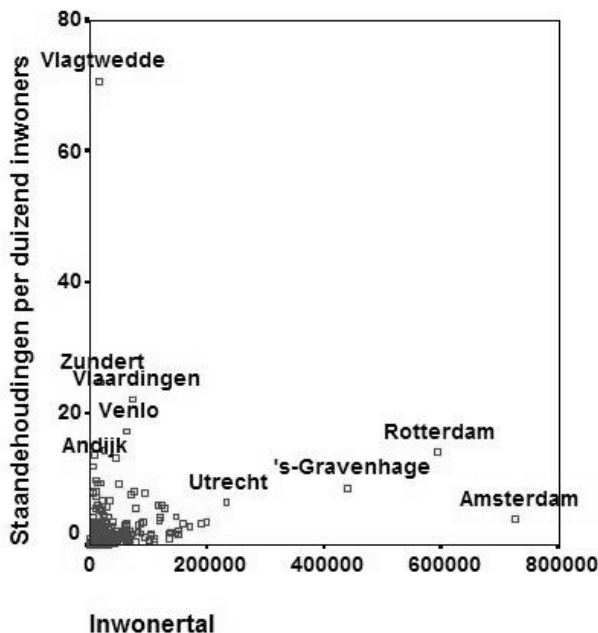
Tabel 3.3 Top-20 Gemeenten naar relatieve concentratie aanhoudingen (1997-september 2003)

<i>Gemeente</i>	<i>Inwoners</i>	<i>Aanhoudingen</i>	<i>Aanhoudingen per duizend inwoners</i>
Vlagtwedde	16.250	1.149	70,7
Zundert	20.100	499	24,8
Vlaardingen	73.670	1.632	22,2
Venlo	64.610	1.119	17,3
Rotterdam	592.660	8.378	14,1
Zevenaar	26.510	379	14,3
Wervershoof	8.370	114	13,6
Roermond	44.570	595	13,3
Andijk	6.400	76	11,9
Zijpe	11.200	110	9,8
's-Gravenhage	440.710	3.794	8,6
Sittard	49.530	455	9,2
Lochem	19.060	177	9,3
Scheemda	14.310	134	9,4
Heerlen	95.360	757	7,9
Schiedam	75.170	617	8,2
Gouda	71.550	541	7,6
Laren	11.530	94	8,2
Venhuizen	7.570	62	8,2
Hunsel	6.060	48	7,9

Bron: VAS; Kerncijfers Wijken en Buurten 1999.

Figuur 3.1 Relatieve concentratie aanhoudingen per gemeente naar inwonertal

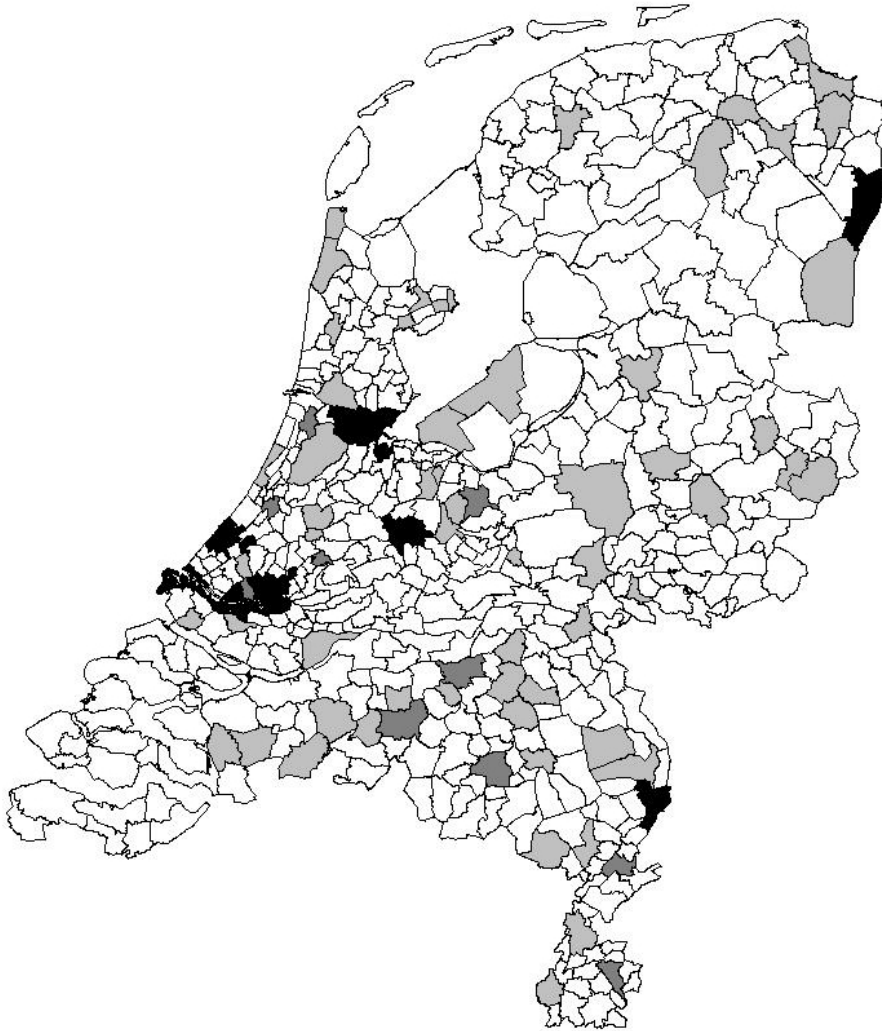
Bron: VAS, Kerncijfers Wijken en Buurten.

In Figuren 3.2a en 3.2b is de spreiding van illegalen over Nederland nog eens in kaartvorm weergegeven (de grenswaarden voor de categorieën zijn gekozen aan de hand van standaarddeviaties, zie voor details de eindnoot)¹². De figuren illustreren dat de grootste absolute concentraties zich in de steden voordoen terwijl er daarnaast ook hoge relatieve concentraties van illegalen voorkomen in bepaalde agrarische gebieden in bijvoorbeeld de kop van Noord-Holland, Brabant en Groningen. Illegalen die in rurale gebieden wonen, verblijven waarschijnlijk niet permanent in Nederland. Waarschijnlijk betreft het voor een belangrijk deel pendelmigranten, vooral uit Oost-Europa (Engbersen *et al.* 2002).

Tabel 3.4 Legenda bij Figuren 3.2a en 3.2b

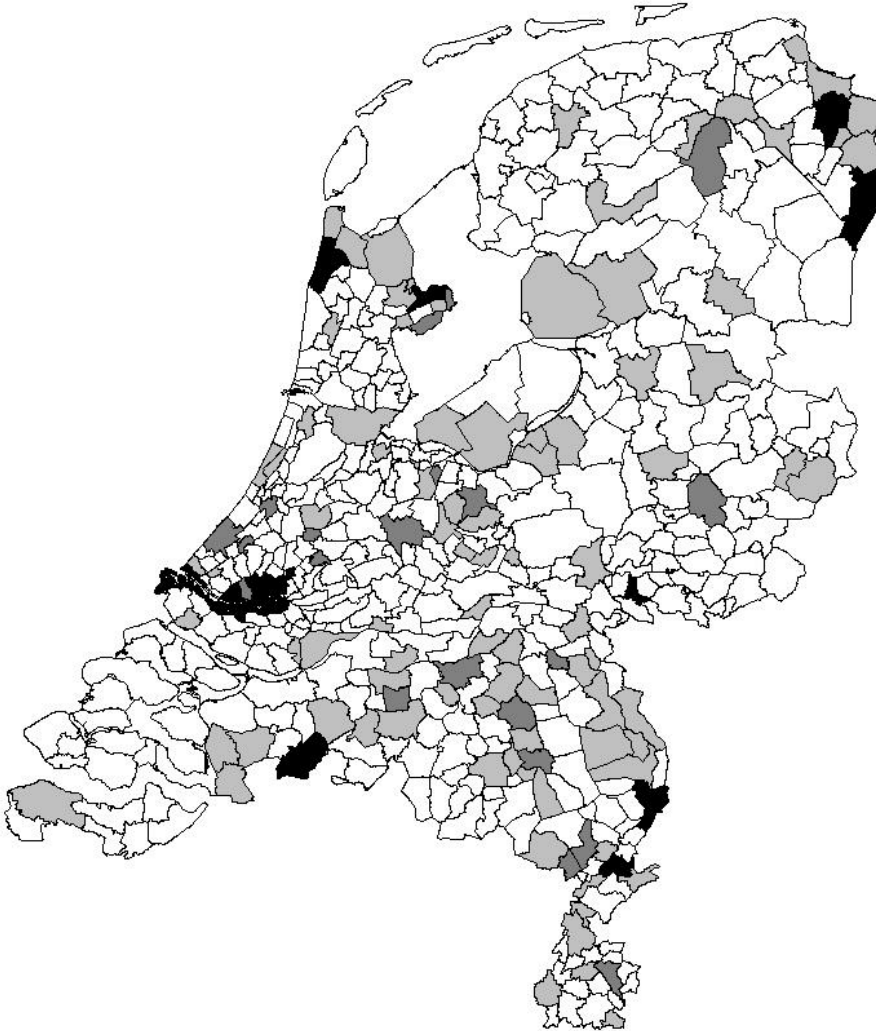
	<i>Figuur 3.2a (N)</i>	<i>Figuur 3.2b (per duizend inwoners)</i>
Wit (lage concentratie)	<83	<1,5
Lichtgrijs (gemiddelde concentratie)	83-522	1,5-5,4
Grijs (hoge concentratie)	522-961	5,4-9,3
Zwart (zeer hoge concentratie)	961-8378	9,3-70,7

Figuur 3.2a De spreiding van het aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres over Nederland (absolute concentratie)

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

Figuur 3.2b De spreiding van het relatief aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres over Nederland (relatieve concentratie)

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

3.3 Spreiding binnen gemeenten

Wanneer er in een bepaalde gemeente relatief veel illegalen wonen, dan impliceert dit natuurlijk niet dat illegalen in alle wijken en buurten van deze gemeente in gelijke mate worden aangetroffen. En omgekeerd is het ook niet zo dat in gemeenten waarvoor relatief weinig woonadressen zijn geregistreerd geen 'concentratiewijken' zouden bestaan. Om een nog beter beeld te krijgen van de ruimtelijke spreiding van illegalen, zoomen we daarom in het navolgende in op de wijze waarop illegalen over buurten en wijken zijn verdeeld.

We beperken ons in deze paragraaf tot stedelijke gebieden. In navolging van het CBS definiëren we een stedelijk gebied als een verzameling adressen die de eerste vier cijfers van de postcode met elkaar gemeenschappelijk hebben (bijvoorbeeld 1012 of 2025) en waarbij de adresdichtheid groter is dan duizend omgevingsadressen per vierkante kilometer.¹³ Zo gemeten, zijn er in Nederland 1278 stedelijke gebieden, verdeeld over 202 gemeenten.¹⁴ Bijna 80 procent (79,6) van de geregistreerde woonadressen van aangehouden illegalen heeft betrekking op stedelijke gebieden (niet in Tabel). De gemiddelde relatieve concentratie van illegalen bedraagt voor stedelijke gebieden als geheel 4,0 aanhoudingen per duizend inwoners (niet in Tabel).

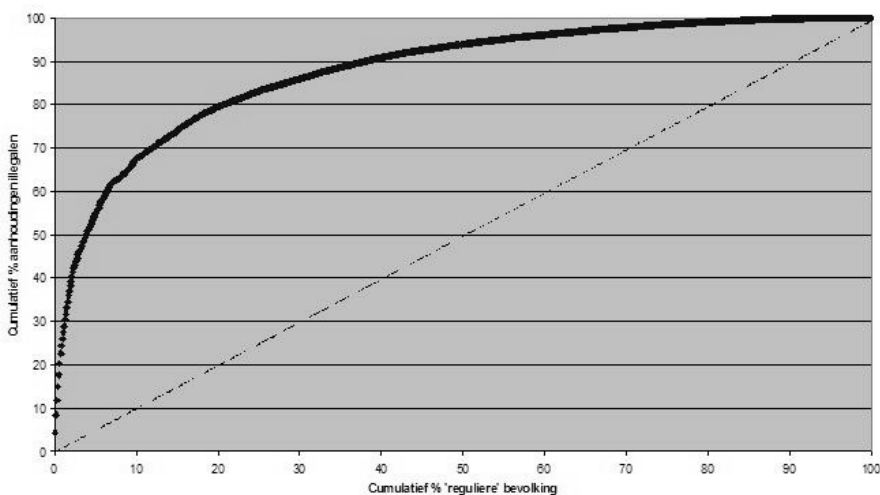
Er zijn diverse redenen waarom we ons beperken tot stedelijke postcodegebieden. In de eerste plaats zagen we dat de absolute omvang van de illegaliteit over het algemeen het grootst is in steden. Bovendien ontbreekt er voor postcodegebieden uit rurale gebieden veelal essentiële informatie over sociaal-economische kenmerken (zoals het aantal allochtonen en dergelijke). Voorts is het, zoals gezegd, maar de vraag in hoeverre illegalen die in agrarische gebieden wonen permanent in Nederland verblijven. Daar komt nog bij dat we alleen veldwerk hebben verricht in twee stedelijke gebieden. Deze paragraaf is deels bedoeld als introductie op het volgende hoofdstuk, waarin we ingaan op de determinanten van de ruimtelijke spreiding van illegalen.

Het is de vraag in hoeverre illegalen op dezelfde manier over deze stedelijke gebieden zijn verdeeld als de reguliere bevolking of dat zich in bepaalde stedelijke gebieden duidelijke concentraties van illegalen voordoen. Een goede manier om hier naar te kijken is met behulp van de zogenoemde segregatie-index. Dit is een zeer gebruikelijke maatstaf om na te gaan in hoeverre twee bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld allochtonen en autochtonen) ruimtelijk van elkaar gescheiden wonen en dus zogenoemd gesegregeerd zijn¹⁵. Hoe hoger de index, hoe groter in principe de mate van ruimtelijke segregatie.

We hebben op het niveau van viercijferige postcodegebieden segregatie-indexen berekend voor de mate van ruimtelijke segregatie tussen illegalen en de totale reguliere bevolking, tussen illegalen en de autochtone bevolking en tussen de legale autochtone en allochtone bevolking.¹⁶ Voor de mate van segregatie tussen illegalen en de totale bevolking vinden we een waarde van 60,9. Voor de segregatie tussen illegalen en de autochtone bevolking vinden we een waarde van 63,0. Voor de segregatie tussen illegalen en de allochtone bevolking vinden we een waarde van 53,5. Voor de mate van segregatie tussen de autochtone en legale allochtonen vinden we een waarde van 40,0.¹⁷ We kunnen hieruit opmaken dat illegalen in zeer sterke mate ruimtelijk gescheiden

wonen ten opzichte van de reguliere bevolking, en dan vooral ten opzichte van de autochtone bevolking. Zij lijken echter minder sterk afgezonderd te wonen van de reguliere allochtone bevolking. Deze scores zijn een eerste aanwijzing dat illegalen sterk zijn geconcentreerd in specifieke stedelijke gebieden. Bovendien kunnen we uit de scores opmaken dat in dergelijke 'concentratiegebieden' waarschijnlijk relatief veel buitenlanders en allochtone Nederlanders wonen en niet zozeer autochtone Nederlanders.

Figuur 3.3 Segregatie-index op basis van woonadressen VAS (1997-september 2003)

Bron: VAS; Kerncijfers Wijken en Buurten 1999.

In Figuur 3.3 is de ruimtelijke verdeling van illegalen over stedelijke gebieden grafisch weergegeven. De geprononceerde 'kromming' van de lijn in de figuur duidt erop dat illegalen in sterke mate zijn geconcentreerd in specifieke stedelijke gebieden. Uit de figuur blijkt bijvoorbeeld dat ongeveer zestig procent van de aanhoudingen betrekking heeft op stedelijke gebieden waar in totaal niet meer dan tien procent van de 'reguliere' bevolking woont. Negentig procent van de aanhoudingen heeft betrekking op stedelijke gebieden waar in totaal nog geen veertig procent van de legale bevolking woont. Dit betekent dat er kennelijk gebieden bestaan waar illegalen nagenoeg afwezig zijn: minder dan vijf procent van de aanhoudingen heeft betrekking op stedelijke gebieden die in totaal ongeveer vijftig procent van de 'reguliere' bevolking herbergen. De meeste mensen die in stedelijke omgevingen wonen, hebben dus in hun directe woonomgeving waarschijnlijk niet of nauwelijks met illegalen te maken (of hebben althans weinig illegalen onder hun burens).

Tabel 3.5 Top-20 postcodegebieden naar absolute concentratie aanhoudingen

<i>Post-code</i>	<i>Naam gebied</i>	<i>Gemeente</i>	<i>Aanhoudingen</i>	<i>Inwoners</i>	<i>% Nw allochtonen</i>	<i>% Alleenstaanden</i>
		<i>Gem. Sted. Geb.</i>	27	7.471	11	28
		<i>Gem. Top 20</i>	719	9.837	25	43
3134	Oostwijk	Vlaardingen	1.562	6.760	11	27
3025	Bospolder	Rotterdam	1.458	7.850	65	34
3021	Middelland	Rotterdam	1.211	11.780	49	46
3011	Stadsdriehoek	Rotterdam	1.076	10.190	12	66
5913	Stalberg/Hogekamp	Venlo	986	9.210	03	24
3511	Wijk C	Utrecht	963	8.150	07	66
3067	Het Lage Land	Rotterdam	805	19.780	12	36
6411	Centrum	Heerlen	621	7.090	06	49
2312	De Camp	Leiden	565	13.900	12	70
3118	Buurt 62	Schiedam	528	4.720	41	32
6041	Binnenstad	Roermond	524	9.540	03	40
3085	Zuidwijk	Rotterdam	505	13.530	24	37
2801	Nieuwe Markt e.o.	Gouda	502	6.520	12	44
2572	Transvaalkwartier-Midden	's-Gravenhage	498	11.030	76	32
2525	Schildersbuurt-West	's-Gravenhage	488	15.090	79	25
3072	Katendrecht	Rotterdam	487	12.770	62	29
6131	Onbekend	Sittard	427	4.500	02	49
2011	Centrum	Haarlem	416	11.770	07	58
3051	Hillegersberg-Zuid	Rotterdam	379	7.380	05	32
3811	Hof	Amersfoort	370	5.180	06	62

In Tabel 3.5 zijn de twintig stedelijke gebieden met het hoogste absolute aantal aanhoudingen op een rij gezet. Zeven gebieden blijken in de gemeente Rotterdam te liggen, twee in Den Haag en een in Utrecht. Geen van de gebieden ligt in de gemeente Amsterdam. De resterende gebieden liggen in Vlaardingen, Venlo, Heerlen, Leiden, Roermond, Gouda, Sittard en Amersfoort.

In de eerste twee rijen van de tabel worden gemiddelden getoond voor diverse sociaal-economische kenmerken van (a) alle stedelijke gebieden in Nederland en (b) de twintig stedelijke gebieden met de hoogste relatieve concentratie illegalen.¹⁸ De buurtkenmerken die in Tabel 3.5 worden getoond zijn gekozen omdat juist deze kenmerken van belang blijken om te verklaren waarom er in dergelijke wijken veel illegalen zijn gehuisvest.¹⁹ In het volgende hoofdstuk wordt hierop nader ingegaan.

SPREIDING BINNEN GEMEENTEN

3.3

<i>Gem. Inkomen per inwoner</i>	<i>% Niet- actief</i>		<i>Waarde woningen</i>	<i>% Particuliere verhuur</i>	<i>Commerciële dienst- verlening</i>	<i>Industrie</i>	<i>Niet- commercieel</i>
15.095	20		76	45	6	2	1
14.576	24	<i>Top-20</i>	62	33	7	1	3
16.160	13	3134	76	45	2	1	27
12.483	38	3025	63	34	7	1	1
13.618	31	3021	67	53	3	1	1
16.977	16	3011	38	13	3	1	1
15.660	16	5913	50	25	5	1	1
16.750	11	3511	68	24	16	1	3
14.843	21	3067	75	66	2	1	1
14.117	26	6411	108	55	14	1	3
14.480	13	2312	63	25	3	0	1
12.846	37	3118	65	35	8	1	2
16.205	15	6041	74	33	8	1	2
12.710	34	3085	44	06	1	0	0
15.570	14	2801	90	52	12	2	2
11.575	40	2572	37	09	2	0	0
12.347	38	2525	64	51	17	3	3
11.938	45	3072	33	16	2	1	0
15.116	22	6131	45	16	2	0	0
15.660	15	2011	40	03	2	0	0
16.523	13	3051	79	45	13	1	3
15.933	14	3811	67	50	9	1	2

Bij vergelijking van de gemiddelden valt op dat de stedelijke gebieden met een relatief hoge concentratie van illegalen zich op diverse kenmerken duidelijk onderscheiden van het gemiddelde voor alle stedelijke gebieden. Laten we de belangrijkste noemen. Om te beginnen zien we dat het percentage niet-westerse allochtonen ongeveer 25 procent bedraagt, tegenover 11 procent voor alle stedelijke gebieden. Ook het percentage alleenstaanden tussen de 18 en 65 jaar is met 43 procent duidelijk hoger dan het gemiddelde van 28 procent. Tevens springt in het oog dat de gebieden waar zich hoge concentraties van illegalen voordoen zich veelal onderscheiden door een relatief zwak sociaal-economisch profiel. Zo is de waarde van de huizen er beduidend lager dan gemiddeld (62.000 euro tegenover 76.000 euro) en ligt ook het gemiddelde inkomen per inwoner en per inkomensontvanger onder het gemiddelde voor alle stedelijke

gebieden (14.576 euro per jaar tegenover 15.095). De werkloosheid ligt er ongeveer vier procentpunten boven het gemiddelde voor stedelijke gebieden. De ‘concentratiegebieden’ vallen ten slotte op door een iets hoger aantal bedrijfsvestigingen per honderd inwoners in de commerciële dienstverlening (naar schatting zeven vestigingen per honderd inwoners tegenover zes vestigingen per honderd inwoners voor alle stedelijke gebieden).

Het hogere aantal bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening in concentratiewijken kan voor een deel duiden op ‘ruis’ in het VAS. Voor Hoog Catherijne in Utrecht – een stedelijk gebied waar veel winkels zijn gevestigd – vinden we bijvoorbeeld een hoge concentratie van illegalen. Navraag bij de betreffende gemeenten leert dat ook in die gevallen de plaats van aanhouding of het adres van het politiebureau ingevuld kan zijn als woonadres. De invloed van ‘ruis’ op de registraties laat zich daarnaast mogelijk gelden bij de hoge scores voor de gebieden in Heerlen of Venlo.

Zo een ‘vervuiling’ van de geregistreerde woonadressen kan de mate waarin illegalen geconcentreerd lijken te zijn in specifieke gebieden natuurlijk sterk overdrijven. Het aantal postcodegebieden met politiebureaus is immers een stuk kleiner dan het totale aantal postcodegebieden. Ook is er een beperkt aantal gebieden (bijvoorbeeld rondom treinstations of bij zogeheten tippelzones) waar relatief veel aanhoudingen van illegalen plaatsvinden. Deze ruis in de registraties verklaart mogelijk waarom de hiervoor genoemde segregatie-indexen zo extreem hoog zijn.

3.4 Correctie op de geregistreerde woonadressen

Omdat er in Nederland een groot aantal politiebureaus zijn is er binnen het tijdsbestek van dit onderzoek niet voor gekozen om de bestanden ‘op te schonen’, bijvoorbeeld door de adressen van politiebureaus systematisch te verwijderen. Het is bovendien moeilijk om de woonadressen op te schonen in de gevallen dat abusievelijk de plaats van aanhouding is vermeld. Dit laatste zou een grootschalig onderzoek onder politiefunctionarissen vergen.

Toch menen we te kunnen corrigeren voor dergelijke foutbronnen wanneer we op een meer indirecte manier gebruik maken van de registraties in het VAS. We doen dit aan de hand van de resultaten van het laatste regressiemodel dat in het volgende hoofdstuk wordt besproken. Wat we met het model doen is dat we de algemene patronen die zich in het VAS blijken voor te doen als het ware extrapoleren naar buurten die ervan afwijken. In hoofdstuk 4 zal namelijk nog blijken dat het aantal aanhoudingen in de meeste postcodegebieden redelijk goed voorspeld kan worden op grond van diverse sociaal-economische kenmerken van postcodegebieden (het percentage niet-westerse allochtonen, de prijs van de huizen en dergelijke). Op grond van zowel de literatuur als ons veldwerk menen we de belangrijkste voorspellende kenmerken bij het model betrokken te hebben. Ondanks het feit dat het model zeker niet perfect is en er enige voorbehouden gemaakt moeten worden (zie het volgende hoofdstuk en de eindnoten bij dit hoofdstuk voor de technische details wat dat betreft) zijn er twee redenen om langs deze weg een correctie uit te voeren op de

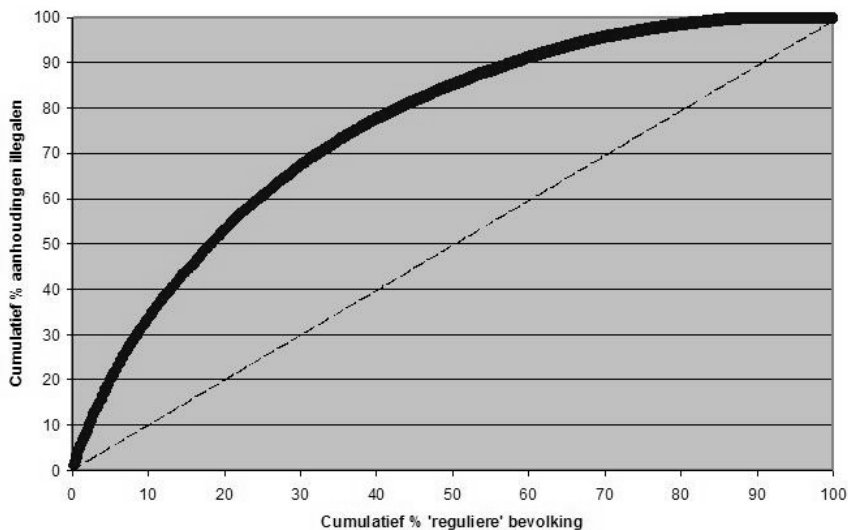

spreiding van illegalen over postcodegebieden, zoals die naar voren komt op basis van een rechtstreekse analyse van de geregistreeerde woonadressen van illegalen. In de eerste plaats is het met het model mogelijk om buurten aan te wijzen waar waarschijnlijk relatief veel illegalen wonen, ook al zijn er maar weinig illegalen aangehouden. In sommige gebieden (bijvoorbeeld in Amsterdam) blijkt de politie namelijk weinig woonadressen van illegalen te registreren, ofschoon er waarschijnlijk wel degelijk een hoge concentratie van illegalen voorkomt als we afgaan op de kenmerken van dergelijke buurten (een hoge concentratie niet-westerse allochtonen, een lage sociaal-economische status, veel particuliere verhuur en dergelijke) en het feit dat zich in vergelijkbare buurten doorgaans wel hoge concentraties van illegalen voordoen. En in de tweede plaats kunnen we met het model ook een meer accurate schatting geven van de concentratie van illegalen in buurten waarvoor relatief veel woonadressen van illegalen staan geregistreerd, terwijl er zich daar in werkelijkheid geen hoge concentratie van illegalen voordoet (bijvoorbeeld omdat het adres van het politiebureau of de plaats van aanhouding is ingevuld).²⁰

Laten we met behulp van het model opnieuw kijken naar de segregatie-index. De vraag daarbij is in hoeverre we tot andere resultaten komen dan wanneer we simpelweg de geregistreeerde woonadressen als uitgangspunt nemen. Dit is inderdaad het geval. Voor de mate van segregatie tussen illegalen en de totale bevolking vinden we namelijk een waarde van 40,0, in plaats van 63,6. Voor de segregatie tussen illegalen en de autochtone bevolking vinden we een waarde van 44,3 en voor de segregatie tussen illegalen en de allochtone bevolking vinden we een waarde van 20,2.

In Figuur 3.3 is de gecorrigeerde ruimtelijke verdeling van illegalen over stedelijke gebieden opnieuw grafisch weergegeven. Wat opvalt is dat de lijn in de figuur ditmaal duidelijk minder gekromd is dan de lijn in Figuur 3.1. Illegalen lijken duidelijk in mindere mate in specifieke stedelijke gebieden geconcentreerd te wonen, dan we geneigd zijn te denken wanneer we ons direct baseren op de geregistreeerde woonadressen in het VAS. Ook zijn volgens het model illegalen nog altijd geconcentreerd in specifieke stedelijke gebieden. In de figuur kan bijvoorbeeld worden nagegaan dat het model voorspelt dat ongeveer 80 procent van de illegale populatie in wijken woont die samen niet meer dan 45 procent van de reguliere bevolking herbergen.

Figuur 3.4 Gecorrigeerde segregatie-index op grond van een regressiemodel

Met het model is het mogelijk om een voorspelling te geven van het aantal *aanhoudingen* per duizend inwoners. Als we voorts enkele aanvullende aannames doen – die naar ons idee redelijk aannemelijk zijn – kunnen we daarnaast ook een beredeneerde schatting maken van het aantal illegalen dat er in een bepaald postcodegebied is gehuisvest.²¹ Dit stelt ons tevens in staat om een schatting te geven van het aantal stedelijke postcodegebieden waar de relatieve concentratie van illegalen substantieel hoger zou kunnen zijn dan het landelijk gemiddelde van ongeveer een procent (Tabel 3.6).²² De cijfers moeten uiteraard met de nodige voorzichtigheid worden bekeken, het betreft immers schattingen. De percentages die zijn weergegeven kunnen gemakkelijk enkele procentpunten hoger of lager uitvallen, afhankelijk van de precieze aannames die er worden gedaan.²³ Ook kunnen er binnen een bepaald postcodegebied lokaal sterke verschillen bestaan in de concentratie van illegalen. In sommige straten is de concentratie mogelijk hoger dan het geschatte gemiddelde voor het gehele postcodegebied, terwijl deze in andere straten juist lager uitvalt. Voorts dient nog vermeld te worden dat er wellicht negentien postcodegebieden bestaan waar het bevolkingsaandeel van illegalen mogelijk nog wat hoger is dan in Tabel 3.6. Voor deze postcodegebieden kan het bevolkingsaandeel van illegalen namelijk om technische redenen niet goed geschat worden.²⁴ Het percentage illegalen kan in sommige buurten bovendien nog iets hoger zijn doordat niet alle personen die er officieel staan ingeschreven er feitelijk wonen (dit leidt tot een overschatting van het aantal legale inwoners en dus tot een onderschatting van het relatieve aantal illegalen). Toch presenteren we in categorieën de resultaten van de schatting omdat we denken dat we met de gegevens uit Tabel 3.5 een *best guess* geven op basis van de gegevens die momenteel beschikbaar

zijn. Dergelijke schattingen in categorieën voegen iets toe aan ons begrip van de mate waarin illegalen in specifieke stedelijke omgevingen zijn oververtegenwoordigd. We publiceren geen schattingen voor afzonderlijke postcodegebieden.

De resultaten van de schatting zijn als volgt. In 72,3 procent van de stedelijke postcodegebieden is het bevolkingsaandeel van illegalen vergelijkbaar met het landelijke gemiddelde van ongeveer een procent of zelfs lager (in 47,3 procent van de stedelijke gebieden is het geschatte aandeel van illegalen zelfs lager dan een half procent). Daarnaast zien we iets meer dan 30 postcodegebieden – of 2,6 procent van de stedelijke gebieden waarvoor een schatting mogelijk is – waar illegalen een meer substantiële minderheid lijken te vormen (tussen drie en zes procent). Het postcodegebied met het hoogste voorspelde bevolkingsaandeel van illegalen is de wijk ‘nieuwe werk’ 3016 in Rotterdam. Dit postcodegebied is met ongeveer duizend inwoners overigens geen grote wijk.

Tabel 3.6 Schatting van het bevolkingsaandeel van illegalen in stedelijke gebieden naar postcodegebied

	<i>Geschat bevolkingsaandeel illegalen</i>	<i>Postcodegebieden</i>	<i>% Totaal</i>
Valid	<0,5%	571	47,3
	0,5-1%	302	25,0
	1-2%	229	19,0
	2-3%	74	6,1
	3-4%	27	2,2
	4-5%	4	0,3
	5-6%	1	0,1
	Totaal	1.208	100,0

Bron: VAS; CBS Kerncijfers Wijken en Buurten; regressiemodel 5 uit hoofdstuk 4.

In Tabel 3.7 presenteren we, tot slot, opnieuw een top 20 van postcodegebieden. Ditmaal kijken we niet naar aanhoudingen als zodanig, maar maken we een rangorde op grond van het voorspelde aantal illegalen op basis van het model. Wat in de tabel vooral in het oog springt is dat er ditmaal ook diverse Amsterdamse postcodegebieden in voorkomen. Amsterdam registreert het woonadres van illegalen, zoals reeds gezegd, relatief slecht. Deze laatste top 20 illustreert dus heel goed de meerwaarde van het model naast analyses waarbij op een directe manier wordt gekeken naar de geregistreerde woonadressen van illegalen die zijn aangehouden.

Tabel 3.7 Top-20 postcodegebieden naar voorspelde absoluut aantal illegalen

<i>Postcode</i>	<i>Naam</i>	<i>Gemeente</i>	<i>Inwoners</i>
1102	Bijlmer-Centrum D, F, H	Amsterdam	21.130
2525	Groente- en Fruitmarkt	's-Gravenhage	15.090
2526	Schildersbuurt-Oost	's-Gravenhage	13.790
1103	Bijlmer-Oost E, G, K	Amsterdam	13.660
1055	Erasmuspark	Amsterdam	19.400
1104	Onbekend	Amsterdam	14.200
3071	Noordereiland	Rotterdam	17.250
2572	Transvaalkwartier-Zuid	's-Gravenhage	11.030
1094	Indische Buurt-West	Amsterdam	13.350
3073	Bloemhof	Rotterdam	14.880
1057	Hoofdweg e.o.	Amsterdam	16.910
3074	Hillesluis	Rotterdam	11.640
1091	Oosterparkbuurt	Amsterdam	16.160
3072	Afrikaanderwijk	Rotterdam	12.770
3027	Spangen	Rotterdam	10.710
1056	Van Galenbuurt	Amsterdam	17.590
2512	Zuidwal	's-Gravenhage	13.090
2562	Koningsplein e.o.	's-Gravenhage	11.180
1106	Gein	Amsterdam	19.170
3021	Middelland	Rotterdam	11.780

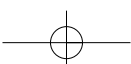
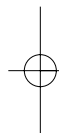
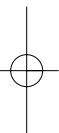
3.5 Conclusies

De gegevens waarop dit hoofdstuk zijn gebaseerd kennen de nodige haken, ogen en beperkingen. Toch blijken er enkele duidelijke patronen zichtbaar gemaakt te kunnen worden. Om te beginnen concluderen we dat er een sterke samenhang bestaat tussen de ruimtelijke spreiding van illegalen aan de ene kant en de ruimtelijke spreiding van de reguliere bevolking aan de andere kant. Het grootste aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres vindt namelijk doorgaans plaats in gebieden waar ook een relatief groot deel van de reguliere bevolking is gehuisvest. Daarnaast zien we echter – en dit is wellicht een minder triviale bevinding – dat de illegale populatie niet op precies dezelfde manier over Nederland is verdeeld als de legale bevolking. De woonadressen van aangehouden illegalen blijken namelijk vrij sterk geconcentreerd te zijn in specifieke gebieden. Het gaat daarbij vooral om stedelijke gebieden met een relatief zwak sociaal-economisch profiel (lage waarde van de woningen, laag gemiddeld inkomen per inkomensontvanger, een relatief hoog aandeel werkloze en allochtone buurtbewoners), om sommige oude stadscentra en om bepaalde agrarische gebieden.

We vermoeden dat de mate waarin illegalen in specifieke stedelijke gebieden zijn geconcentreerd, wordt overschat wanneer we rechtstreeks afgaan op de geregistreerde woonadressen. Soms tekenen politieambtenaren namelijk de plaats van staandehouding of het adres van het politiebureau op als woonadres van de illegaal. Het aantal postcodegebieden met een politiebureau is immers kleiner dan het totale aantal postcodegebieden en ook het aantal gebieden waar veel aanhoudingen van illegalen plaatsvinden, is wellicht relatief laag (treinstations, tippelzones en dergelijke).

Met behulp van een regressiemodel kunnen we de registraties in het VAS ook op een meer indirecte wijze gebruiken om een beeld te krijgen van de geografische spreiding van illegalen. We blijken het aantal aanhoudingen voor een postcodegebied namelijk redelijk goed te kunnen voorspellen op basis van diverse sociaal-economische kenmerken. Deze voorspelling, die als het ware gebaseerd is op een gemiddeld patroon in de aanhoudingen van illegalen uit stedelijke gebieden, kunnen we gebruiken voor buurten waar een hoger of lager aantal aanhoudingen van illegalen staan geregistreerd dan verwacht zou worden op grond van de sociaal-economische kenmerken van de buurt. Op die manier kunnen we enigszins corrigeren voor mogelijke 'ruis' in de registraties en voor onderregistratie van illegalen in bepaalde gebieden (in Amsterdam wordt het woonadres van illegalen bijvoorbeeld relatief weinig ingevuld). De resultaten van het model suggereren dat illegalen in iets mindere mate ruimtelijk zijn geconcentreerd in bepaalde stedelijke gebieden dan we op basis van de geregistreerde woonadressen uit het VAS zouden vermoeden. Zij blijken namelijk vooral afgezonderd te wonen van de autochtone bevolking, terwijl zij slechts beperkt gesegregeerd zijn ten opzichte van de legale allochtone bevolking.

Met het regressiemodel is het mogelijk om een beredeneerde schatting te geven van het bevolkingsaandeel van illegalen per postcodegebied. Bij deze schatting moeten uiteraard enkele voorbehouden worden gemaakt en de resultaten moeten met enige voorzichtigheid bekeken worden. Het model suggereert niettemin dat illegaal verblijf zelfs in verreweg de meeste stedelijke postcodegebieden een betrekkelijk marginaal verschijnsel is. Het bevolkingsaandeel van illegalen is er waarschijnlijk gelijk aan, of lager dan, het landelijk gemiddelde van ongeveer één procent. Het is waarschijnlijk dat illegalen in een beperkt aantal postcodegebieden (tweeëndertig of iets meer dan twee procent van alle stedelijke postcodegebieden) met tussen de drie en zes procent van de totale bevolking een substantiële minderheid vormen.

4 Determinanten van de ruimtelijke spreiding van illegalen

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat illegalen zijn oververtegenwoordigd in bepaalde landelijke gebieden, in sommige oude stadscentra en in grootstedelijke omgevingen met een relatief 'zwak' sociaal-economisch profiel (relatief lage waarde van de huizen, relatief hoge werkloosheid en dergelijke). Het relatief grote aantal geregistreerde woonadressen in oude stadscentra duidt waarschijnlijk op 'ruis' in de registraties.

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag hoe deze ruimtelijke patronen kunnen worden verklaard. We gaan met andere woorden na waarom we illegalen verhoudingsgewijs zo vaak aantreffen in de bovengenoemde gebieden, terwijl zij in andere omgevingen niet of nauwelijks voor lijken te komen.

Statistische analyses volstaan niet om deze vraag te beantwoorden. Met behulp van de geregistreerde aanhoudingen van illegalen met een woonadres kunnen we over het algemeen slechts nagaan welke sociaal-economische kenmerken samenhangen met verschillen in concentraties van illegalen. In een meervoudige regressieanalyse kunnen we daarnaast onderzoeken wat het effect is van een bepaald sociaal-economisch kenmerk (bijvoorbeeld het aandeel allochtonen in de wijk), wanneer we de effecten van overige buurtkenmerken min of meer constant houden (bijvoorbeeld de gemiddelde huurprijzen van de woningen in de wijk). We kunnen dan bijvoorbeeld een antwoord proberen te vinden op de vraag of de oververtegenwoordiging van illegalen in buurten met een 'zwak' sociaal-economisch profiel te maken heeft met de relatief lage waarde van de huizen, of dat we de oorzaak moeten zoeken in het feit dat er in dergelijke buurten vaak ook veel legale immigranten wonen.

Om met meer zekerheid uitspraken te kunnen doen over de oorzaken van de ruimtelijke spreiding van illegalen, vullen we de statistische aanwijzingen aan met resultaten van het veldwerk. We gaan daarbij na welke factoren volgens professionals een rol spelen bij de ruimtelijke spreiding van illegalen. Voorts bekijken we aan de hand van de gesprekken met illegalen en woonruimteaanbieders welke processen ertoe leiden dat illegalen in bepaalde wijken terecht komen. Omdat we alleen veldwerk hebben verricht in twee wijken in de randstad – Bospolder-Tussendijken in Rotterdam en de Schildersbuurt in Den Haag – ligt het accent in dit hoofdstuk op stedelijke gebieden. De statistische analyses geven weliswaar ook een mogelijke verklaring voor de concentratie van illegalen in bepaalde landelijke gebieden. Maar dit zijn in principe niet

meer dan vermoedens, die we niet nader kwalitatief hebben kunnen onderzoeken. Over de determinanten van de ruimtelijke spreiding van illegalen in stedelijke gebieden hebben we wel meer zekerheid.²⁵

Veronderstellingen uit eerder onderzoek en de literatuur over de oorzaken van de ruimtelijke spreiding van illegalen vormen het vertrekpunt voor de analyses die in dit hoofdstuk centraal staan. In paragraaf 2 geven we dan ook eerst een korte uiteenzetting van de factoren die in een eerdere studie (Engbersen *et al.* 1999) zijn genoemd. In paragraaf 3 staan we kort stil bij de spreiding van illegalen over *alle* postcodegebieden in Nederland. Met behulp van een zogeheten hiërarchisch regressiemodel toetsen we twee voor de hand liggende verklaringen van de aanwezigheid van illegalen in bepaalde rurale gebieden, namelijk de aanwezigheid van (onregelmatige) arbeidsplaatsen in de landbouw en de aanwezigheid van asielzoekerscentra²⁶. De statistische bevindingen die deels betrekking hebben op landelijke gebieden kunnen we, zoals gezegd, slechts beperkt onderbouwen met kwalitatief materiaal. In paragraaf 4 onderzoeken we meer uitgebreid in hoeverre de theoretische veronderstellingen die in paragraaf 2 aan de orde zijn geweest in overeenstemming zijn met de bevindingen van het veldwerk en met de ruimtelijke patronen die zich in de gegevens uit het VAS laten onderscheiden. We beperken ons daarbij tot stedelijke gebieden. Vervolgens gaan we in paragraaf 5 in op de redenen die professionals noemen voor de ruimtelijke spreiding van illegalen en geven we in paragraaf 6 een overzicht van wat op basis van de gesprekken met illegalen en woonruimteaanbieders op dit punt naar voren is gekomen. We besluiten dit hoofdstuk met een conclusie.

4.2 Theoretische veronderstellingen

Het is uit eerder onderzoek bekend dat illegale vreemdelingen vooral in bepaalde stedelijke gebieden opereren en wonen (Burgers *et al.* 1999; Engbersen *et al.* 1999). De meeste illegalen verblijven in multi-etnische wijken waar veel legale immigranten wonen. Niettemin is gebleken dat niet alle multi-etnische wijken eenzelfde aantrekkingskracht uitoefenen op illegalen. De aantrekkingskracht van wijken heeft namelijk niet alleen te maken met de aanwezigheid van legale landgenoten maar ook met de mogelijkheid om in deze specifieke gebieden geld te verdienen en onderdak te vinden.

Uit het onderzoek dat tot nu toe is gedaan is gebleken dat er drie kenmerken zijn die ervoor zorgen dat illegalen in bepaalde wijken kunnen aarden. Ten eerste is gewezen op de aanwezigheid van meer of minder gevestigde *migrantengemeenschappen*. Deze gemeenschappen van (legale) immigranten kunnen illegale landgenoten mogelijkheden bieden bij de overkomst naar Nederland, het vinden van onderdak en het verkrijgen van relevante informatie om in Nederland te kunnen verblijven. Het is vaak binnen deze migrantennetwerken dat illegale immigranten huisvesting en werk vinden (Engbersen *et al.* 1999: 15).

Ten tweede is gewezen op het feit dat specifieke *huisvestingsmogelijkheden* binnen bepaalde wijken een aantrekkingskracht hebben op illegalen. Wijken met een geschikt aanbod van relatief goedkope en gemakkelijk toegankelijke woningen en kamers zijn uiteraard aantrekkelijk voor illegalen die via de reguliere kanalen niet aan een huis kunnen komen. Burgers (1998) heeft er bijvoorbeeld op gewezen dat illegale migranten in Rotterdam meer voorkomen in buurten waar veel woningen van particuliere verhuurders zijn en waar relatief kleine woningen (drie of minder kamers) aangetroffen kunnen worden. In dit segment zouden er meer mogelijkheden zijn tot huisvesting van illegalen dan in woningen van gemeente en corporaties vanwege een geringere mate van formele controles. Een andere factor is, volgens Burgers (1999: 114) het feit dat in bepaalde buurten de stadsvernieuwing pas in een laat stadium op gang is gekomen. De wijken met een hoog aandeel sloopwoningen en woningen in afwachting van vernieuwing, bieden allerlei mogelijkheden voor informele en illegale activiteiten (Engbersen *et al.* 1999: 15).

Ten derde blijkt uit onderzoek dat de *economische mogelijkheden van de wijk* een specifieke aantrekkingskracht hebben op illegalen. Zij moeten immers aan geld kunnen komen. Wel zijn de werkgelegenheidsmogelijkheden van illegalen veelal wijkoverschrijdend. Het is genoegzaam bekend dat nogal wat illegalen die in de Schilderswijk wonen tewerkgesteld zijn in het Westland. Niettemin is ook de buurteconomie van betekenis. Men moet daarbij denken aan de aanwezigheid van horecagelegenheden, detailhandel, etnisch ondernemerschap, etc. (Engbersen *et al.* 1999: 16).

4.3 Nederland als geheel

In deze paragraaf gaan we kort in op mogelijke verklaringen voor de spreiding van illegalen over Nederland als geheel. In het vorige hoofdstuk zagen we namelijk dat zich relatief hoge concentraties van illegalen lijken voor te doen in bepaalde landelijke gebieden. Op deze plaats gaan we na in hoeverre dit verband houdt met de aanwezigheid van werkgevers in de land- en tuinbouw in deze streken of met de aanwezigheid van asielzoekerscentra.

Gegevens over het aantal (onregelmatige) arbeidsplaatsen in de landbouw en de asielzoekerscentra zijn alleen op gemeenteniveau beschikbaar. Daarom hebben we in een zogenaamd hiërarchisch regressiemodel (ML-win) een analyse verricht waarbij naast buurtkenmerken ook dergelijke gemeentekenmerken worden meegenomen²⁷. Met een hiërarchisch regressiemodel is het mogelijk variabelen mee te nemen die als het ware verschillende niveaus beschrijven die elkaar omvatten. Het gaat dan bijvoorbeeld om de vraag in hoeverre IQ-scores op twaalfjarige leeftijd (een variabele die individuele leerlingen beschrijft) een sterker effect hebben op schoolprestaties op zestienjarige leeftijd dan les krijgen van een bepaalde docent (deze variabele heeft betrekking op klassen als geheel). Er is in deze paragraaf sprake van een hiërarchisch model omdat we in een en dezelfde analyse zowel kijken naar variabelen die op postcodeniveau (pp4) zijn gemeten als naar variabelen die betrekking hebben op gemeen-

ten als geheel. Voor een precieze beschrijving van de manier waarop de variabelen ('landbouw', 'azc', 'ses' en dergelijke) zijn gemeten, verwijzen we naar bijlage 1.

De resultaten van de analyse worden getoond in Tabel 4.1. We zien daarin overigens ook in een hiërarchisch regressiemodel een bevestiging van wat in de volgende paragraaf uitgebreider zal worden beschreven. De aanwezigheid van niet-westerse allochtonen, bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening, alleenstaanden en het aandeel van particuliere verhuur in de buurt hebben ieder voor zich een positief effect op de relatieve concentratie van illegalen. Daarnaast is er een negatief verband met de sociaal-economische status van de buurt: hoe 'beter' de buurt, hoe minder illegalen er wonen. Opvallend is voorts dat zowel het aantal onregelmatige arbeidsplaatsen per inwoner als het aantal asielzoekerplaatsen per inwoner een positief effect lijkt te hebben op de relatieve concentratie van illegalen. In postcodegebieden binnen gemeenten met relatief veel asielzoekerplaatsen en onregelmatige arbeidsplaatsen in de landbouw verwachten we dus – als al het overige gelijk is – een relatief hoge concentratie van illegalen.

We hebben de indruk dat het effect van het aantal asielzoekerplaatsen zwakker en minder significant is dan dat van het relatieve aantal onregelmatige arbeidsplaatsen in de landbouw. Deze resultaten suggereren dat uitgeprocedeerde asielzoekers in ieder geval niet op grote schaal in de gemeente blijven wonen waarin zij hun asielprocedure hebben afgewacht (het gaat immers vaak om kleine gemeenten waar illegalen snel zouden opvallen en waar ze een ondersteunend netwerk van familie en landgenoten ontberen). Dit zou betekenen dat zij over het algemeen naar de stad trekken en/of hun geluk in het buitenland beproeven. Op basis van interviews met enkele professionals uit Rotterdam en Den Haag menen we dat een deel van de illegalen in de grote steden inderdaad een asielachtergrond heeft. Ook in eerdere studies is men tot een vergelijkbare conclusie gekomen (zie Engbersen *et al.* 2002 en VNG 2002).

De resultaten duiden erop dat de relatief hoge concentratie van illegalen die we in sommige rurale gebieden aantreffen primair verband houdt met de agrarische arbeidsmarkt. We hebben in deze gebieden echter geen veldwerk verricht dat dit vermoeden zou kunnen bevestigen. Wel kunnen we nog als aanvullende empirische ondersteuning aandragen dat de illegalen die in agrarische gebieden worden aangehouden relatief vaak uit Oost-Europa afkomstig zijn. Dit kan worden nagegaan door vergelijking van de Figuur 3.2b in hoofdstuk 3, waarin de spreiding van alle illegalen over Nederland als kaart is weergegeven, met de onderstaande Figuur 4.1. Een dergelijke vergelijking leert dat illegale Oost-Europeanen in sterkere mate zijn geconcentreerd in bijvoorbeeld de kop van Noord-Holland, Oost-Groningen, Brabant en Limburg dan de groep illegalen als geheel.

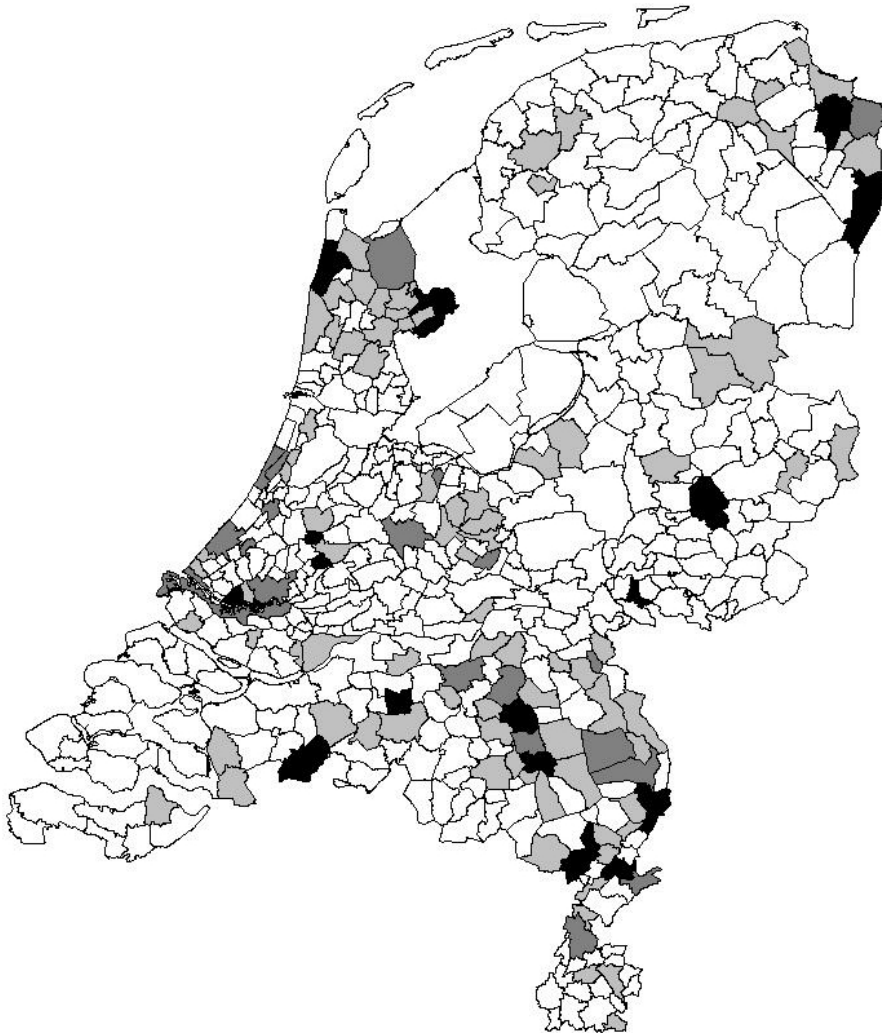
Tabel 4.1 Effecten van (gestandaardiseerde) variabelen in een hiërarchisch regressiemodel. Buurtkenmerken en gemeentekenmerken

<i>Variabele</i>	<i>B</i>
<i>Buurtkenmerken</i>	
Allochtonen	0,41**
Sociaal-economische status	-0,08**
Commerciële dienstverlening	3,2**
Particulier bezit	0,12**
Alleenstaanden	0,3**
<i>Gemeentekenmerken</i>	
Landbouw	0,10**
AZC-plaatsen	0,06*

Tabel 4.2 Legenda bij figuur 4.1

	<i>Figuur 4.1</i> <i>(per duizend inwoners)</i>
Wit (lage concentratie)	<0,7
Lichtgrijs (gemiddelde concentratie)	0,7-2,2
Grijs (hoge concentratie)	2,2-3,7
Zwart (zeer hoge concentratie)	3,7-13,4

Figuur 4.1 Spreiding van geregistreerde woonadressen van illegale Oost-Europeanen over Nederland (relatieve concentratie)

4.4 Stedelijke gebieden

De statistische analyses, waarop deze paragraaf is gebaseerd, hebben betrekking op matig tot sterk stedelijke gebieden. In het vorige hoofdstuk bleek dat bijna 80 procent van het totale aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres op deze gebieden betrekking heeft.

In Tabel 4.3 worden de resultaten gepresenteerd van vijf lineaire regressiemodellen.²⁸ De keuze voor de verklarende variabelen uit de modellen zijn het resultaat van een deductieve, zowel als van een inductieve werkwijze. Bij de eerste vier modellen toetsen we namelijk of de theoretische veronderstellingen, zoals die beschreven zijn in paragraaf 2, in overeenstemming zijn met de empirische gegevens (de feitelijk geregistreerde woonadressen van illegalen). In het eerste model kijken we bijvoorbeeld naar het verband met het aandeel legale migranten in de buurt. In het tweede model gaan we na in hoeverre de samenhang tussen het aantal legale en illegale migranten daarnaast verband houdt met de sociaal-economische status van de buurt. In het derde model onderzoeken we vervolgens het verband tussen de aanwezigheid van illegalen en de aanwezigheid van drie vormen van economische bedrijvigheid in de buurt: bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening, in de industrie en in de niet-commerciële dienstverlening (voornamelijk semi-overheidsinstellingen).²⁹ In het vierde model checken we in hoeverre de concentratie van illegalen afhankelijk is van de mate waarin de woningen in particulier bezit zijn. Deze variabelen vormen samen een goede indicatie van de mate waarin er in de buurt sprake is van de *aanwezigheid van migrantengemeenschappen* en er voor illegalen *economische mogelijkheden* en specifieke *huisvestigingsmogelijkheden* bestaan.

Nadat we deze dimensies hebben getoetst, gaan we na of er overige buurtkenmerken waren die – voor zover gemeten door het CBS – nog iets toevoegen aan ons begrip van de wijze waarop aanhoudingen van illegalen met een woonadres over (stedelijke) postcodegebieden zijn verdeeld. Dit blijkt echter niet het geval te zijn, op één variabele na.³⁰ Er blijkt namelijk een statistisch significant verband te bestaan tussen aan de ene kant de wijze waarop de aanhoudingen van illegalen over postcodegebieden zijn verdeeld en aan de andere kant de ruimtelijke spreiding van alleenstaanden tussen 18 en 65 jaar.

Tabel 4.3 Effecten van diverse buurtkenmerken op de concentratie illegalen. Ongestandaardiseerde en gestandaardiseerde effecten (laatstgenoemde effecten zijn weergegeven tussen haakjes)

	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>
% Nw. allochtonen	0,17** (0,38)	0,16** (0,35)	0,15** (0,34)	0,18** (0,4)	0,18** (0,4)
Ses		-0,28 (-0,06)	-0,48** (-0,09)	-0,79** (-0,16)	-0,58** (-0,11)
Commerciële dienstv.	0,44** (0,57)	0,46** (0,59)	0,37** (0,48)		
Industrie			-0,97** (-0,34)	-1,05** (-0,36)	-0,63** (-0,22)
Niet-commercieel		-0,32 (-0,09)	-0,31 (-0,09)	-0,57* (-0,17)	
% Particulier				0,04** (0,15)	0,05** (0,2)
% Alleenstaanden				0,08** (0,19)	
Constant	0,55**	0,62**	0,16**	-2,08**	-4,58**
N	1.231	1.228	1.193	1.193	1.193
R ²	0,15	0,15	0,21	0,22	0,24
Sig.	0,00	0,07	0,00	0,00	0,00

4.4.1 *Dimensie 1 – Legale migranten*

De spreiding van illegalen over postcodegebieden blijkt in de eerste plaats verband te houden met de spreiding van legale migranten. Naarmate niet-westerse allochtonen een groter aandeel hebben in de totale bevolking van een wijk, zal in de meeste gevallen ook de concentratie van illegalen toenemen. De spreiding van illegalen over (stedelijke) postcodegebieden houdt met andere woorden sterk verband met de wijze waarop legale migranten over Nederland zijn verdeeld.

Er zijn diverse kwantitatieve indicaties dat de samenhang tussen de ruimtelijke spreiding van allochtonen en illegalen gezien moet worden als een oorzakelijk verband. Om te beginnen zien we namelijk dat het aandeel allochtonen in de wijk een vrij sterk effect blijft houden op de concentratie van illegalen, wanneer we rekening houden met de sociaal-economische status (zie hieronder), de aanwezigheid van bepaalde vormen van economische bedrijvigheid, het aandeel van particulier bezit of het percentage alleenstaanden. Het (gestandaardiseerde) effect schommelt tussen 0,34 in het derde en 0,40 in het vierde model, maar neemt niet af naarmate er overige buurtkenmerken in het model worden opgenomen.

Er is nog een kwantitatieve aanwijzing die er op wijst dat de relatie tussen de concentratie niet-westerse allochtonen en de concentratie illegale migranten het karakter heeft van een oorzakelijk verband. Dit wordt duidelijk wanneer we kijken naar de ruimtelijke concentratie van specifieke groepen illegalen. We zien dan dat illegalen uit een bepaald land – vooral uit relatief gevestigde migrantengemeenschappen zoals die van Turken, Marokkanen en Surinamers – overwegend verblijven in buurten

waar eveneens relatief veel legale landgenoten wonen. We zullen dit illustreren aan de hand van enkele kaarten voor Den Haag.

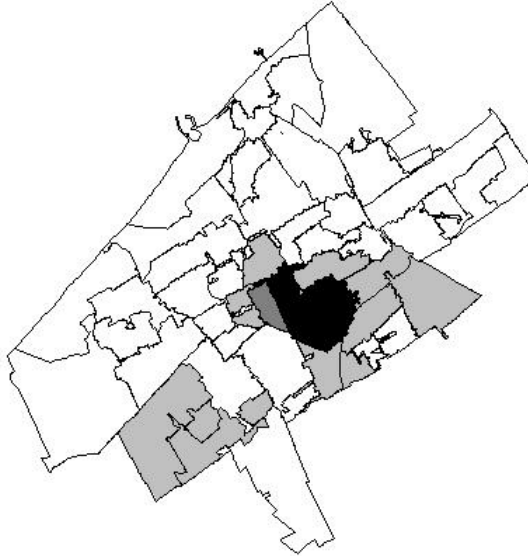
In de Figuren 4.2 (a en b) en 4.3 (a en b) is te zien dat er duidelijke overeenkomsten zijn tussen de manier waarop de legale Turkse en Marokkaanse gemeenschap over de stad zijn verdeeld aan de ene kant en de spreiding van illegale Turken en Marokkanen aan de andere kant. In wijken waar veel mensen van Turkse afkomst wonen, zijn ook relatief veel illegale Turken gehuisvest. Illegale Marokkanen zijn oververtegenwoordigd in buurten met een relatief groot aantal legale buurtbewoners van Marokkaanse afkomst. De ruimtelijke inbedding van illegalen in legale etnische minderheden is naar ons idee onder Turken overigens iets sterker dan onder Marokkanen.³¹ Dit is in overeenstemming met wat op dat gebied in eerder onderzoek naar voren is gekomen (Burgers en Engbersen 1999; Engbersen *et al.* 1999).

Hoewel er dus duidelijk oorzakelijke verbanden bestaan tussen de aard en omvang van legale migratie naar Nederland en de illegale migratie die er plaatsvindt, wil dit overigens niet zeggen dat allochtonen 'verantwoordelijk' zijn voor de aanwezigheid van illegalen in Nederland als zodanig. Allochtonen vergemakkelijken de komst naar Nederland weliswaar en spelen daarnaast ook een rol bij de keuze voor een bepaalde woonwijk, maar er zijn uiteraard nog diverse andere factoren van belang bij de overkomst naar Nederland. De belangrijkste daarvan is waarschijnlijk de economische ongelijkheid tussen westerse en niet-westerse landen.

Tabel 4.4 Legenda bij figuren 4.2 tot en met 4.4

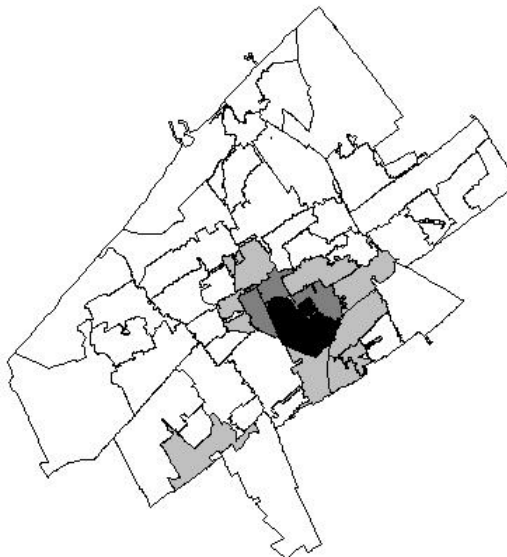
	<i>Figuur 4.2a</i> (%)	<i>Figuur 4.2b</i> (per duizend inwoners)	<i>Figuur 4.3a</i> (%)	<i>Figuur 4.3b</i> (per duizend inwoners)	<i>Figuur 4.4a</i> (%)	<i>Figuur 4.4b</i> (per duizend inwoners)
Wit (lage concentratie)	<4,7	<1,5	<3,8	<0,4	<1,0	<2,3
Lichtgrijs (gemiddelde concentratie)	4,7-11,1	1,5-4,5	3,8-8,5	0,4-1,0	1,0-1,3	2,3-5,8
Grijs (hoge concentratie)	11,1-17,6	4,5-7,5	8,5-13,3	1,0-1,5	1,3-1,6	5,8-9,3
Zwart (zeer hoge concentratie)	17,6-26,7	7,5-16,4	13,3-21,3	1,5-2,4	1,6-1,9	9,3-14,1

Figuur 4.2a Spreiding van geregistreerde woonadressen van legale Turken over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

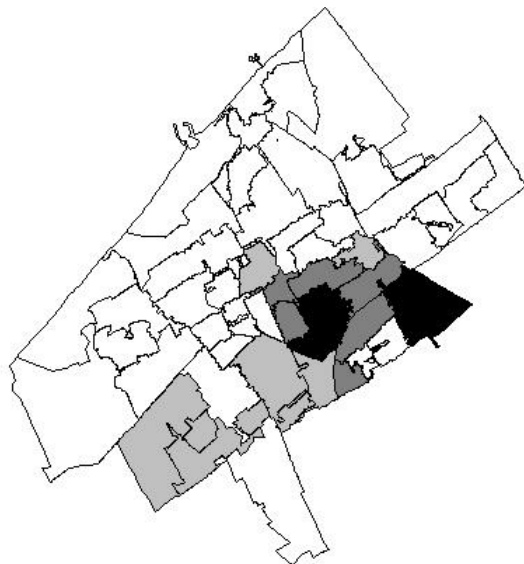
Figuur 4.2b Spreiding van geregistreerde woonadressen van illegale Turken over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

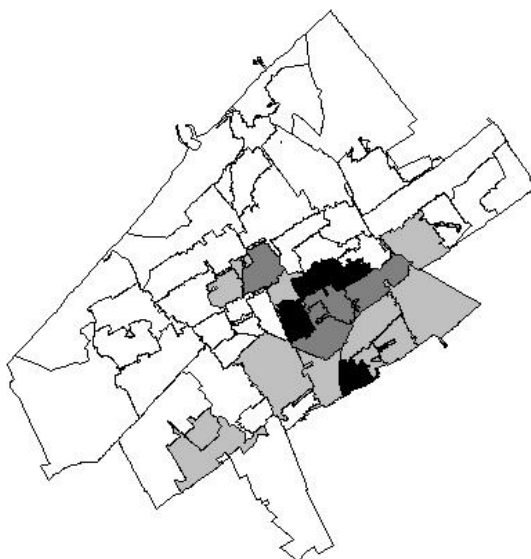

Figuur 4.3a Spreiding van geregistreerde woonadressen van legale Marokkanen over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

Figuur 4.3b Spreiding van geregistreerde woonadressen van illegale Marokkanen over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

4.4.2 *Dimensie 2 – De sociaal-economische status van de buurt*

Het zal niet verbazen dat illegalen zijn oververtegenwoordigd in buurten met een lage sociaal-economische status. Dit zijn buurten waar de waarde van woningen relatief laag is en waar veel mensen rond moeten zien te komen van een, voor Nederlandse begrippen, bescheiden inkomen. Deze oververtegenwoordiging blijkt echter voor het grootste deel te worden veroorzaakt doordat ook legale immigranten in dergelijke buurten een buitenproportioneel aandeel hebben. Het (gestandaardiseerde) effect van de sociaal-economische status van de buurt neemt namelijk af van -0.22 wanneer we de concentratie illegalen louter op grond van de waarde van de huizen en de hoogte van het inkomen per inkomensontvanger voorspellen (niet in de tabel) naar -0.06 wanneer we naast de sociaal-economische status ook rekening houden met het aandeel niet-westerse allochtonen.

Illegalen zijn echter niet louter en alleen oververtegenwoordigd in 'slechtere' buurten doordat er in dergelijke buurten relatief veel legale allochtonen wonen. Waarschijnlijk speelt ook het woningaanbod in dergelijke wijken een zelfstandige rol. Illegalen hebben doorgaans een laag inkomen. Met een dergelijk budget zijn de woningen in 'betere' wijken simpelweg onbereikbaar. Dit verklaart waarom pandjes van huisjesmelkers en onderhuur van etages door illegalen in specifieke wijken zijn geconcentreerd.³²

In vrijwel alle modellen vinden we dan ook een significant zelfstandig negatief effect van de sociaal-economische status van de buurt op de concentratie van illegalen. Dit betekent dat de voorspelde concentratie van illegalen niet alleen afhangt van het aandeel allochtonen in de wijk, maar ook (weliswaar in mindere mate) van de waarde van de woningen.³³ Dit zou bijvoorbeeld voor een deel kunnen verklaren waarom er meer illegalen worden aangehouden uit migrantenwijken in Rotterdam dan uit het, gemiddeld, wat duurder Amsterdam. De verschillen tussen Amsterdam en Rotterdam qua relatieve concentratie van illegalen (zie hoofdstuk 3) hoeven dus niet volledig het gevolg te zijn van de slechtere registratie van het woonadres van illegalen in de hoofdstad.

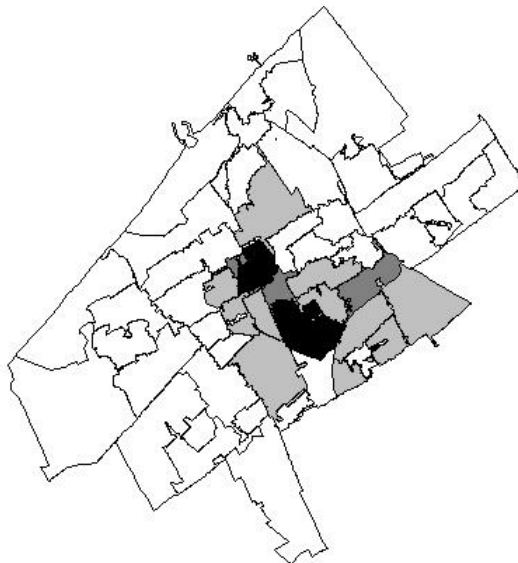
Het zelfstandige effect van de sociaal-economische status van de buurt op de concentratie van illegalen kan ook worden geïllustreerd aan de hand van een kaart van de spreiding van Oost-Europese illegalen in Den Haag. Daaruit blijkt dat niet alle groepen illegalen ruimtelijk zijn ingebed in legale etnische gemeenschappen. Figuur 4.4 laat bijvoorbeeld zien dat Oost-Europese illegalen vaak in de Schilderbuurt zijn gehuisvest, terwijl daar toch geen hoge concentraties van legale migranten uit Oost-Europa wonen. Oost-Europese Hagenezen met een geldige verblijfstitel wonen namelijk overwegend in de stadsdelen Haagse Hout en Scheveningen (rechts en rechtsboven in Figuur 4.4b). Dit zijn geen achterstandsgebieden.³⁴

Figuur 4.4a Spreiding van geregistreerde woonadressen van legale Oost-Europeanen over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

Figuur 4.4b Spreiding van geregistreerde woonadressen van illegale Oost-Europeanen over Den Haag

Bron: CBS 1999/2000; VAS 1997-2003.

4.4.3 Dimensie 3 – Specifieke bedrijvigheid

Naast de aanwezigheid van legale migranten en de sociaal-economische status van de buurt, lijkt ook de aanwezigheid van specifieke, voor illegalen toegankelijke vormen van bedrijvigheid van belang. Bij de lineaire regressiemodellen wordt in ieder geval steevast een hogere concentratie van illegalen geschat, naarmate er in een postcodegebied meer bedrijven zijn gevestigd in de commerciële dienstverlening. Het gaat dan om bedrijfsvestigingen zoals winkels, garages, handeltjes, horeca-etablisementen, vervoersmaatschappijen, koeriersdiensten, verhuurbedrijven, ontwerp bureaus, veilingsen en dergelijke. Het is bekend dat illegalen vaak werkzaam zijn in bijvoorbeeld de horeca (Engbersen *et al.* 2002; Visser en Zevenbergen 2001). Ook weten we uit het veldwerk (zie later dit hoofdstuk) dat werknemers met specifieke kwalificaties (automonteurs of kappers) soms in het land van herkomst worden geworven door hier aanwezige landgenoten.

Het is interessant om te zien dat we in de regressiemodellen over het algemeen een lagere concentratie illegalen voorspellen, naarmate de bedrijvigheid in een wijk wordt gedomineerd door industrie en semi-overheidsinstellingen (hoewel het effect niet altijd significant is). Bij industrie gaat het om bedrijfsvestigingen zoals papierfabrieken, schoenmakerijen, bruggenbouwers, uitgeverijen en confectie-industrie. Dit lijkt in principe een aanwijzing dat illegalen niet op grote schaal werkzaam zijn in dergelijke sectoren. Wellicht zijn deze werkgevers minder snel geneigd om met illegalen te werken, bijvoorbeeld doordat hij of zij vaker een Nederlandse achtergrond heeft (waardoor hij of zij waarschijnlijk een lagere kans heeft om illegalen te kennen) of doordat (grotere) werkgevers in de industrie minder eenvoudig kunnen 'sjoemelen' met personeel dan sectoren waar ook veel zwart wordt gewerkt door legalen (horeca). Bij niet-commerciële dienstverlening gaat het om instellingen zoals ministeries, scholen, ziekenhuizen en dergelijke. Het negatieve effect van dergelijke vormen van bedrijvigheid op de concentratie van illegalen lijkt ook wel aannemelijk. Dergelijke instellingen bieden illegalen – naar we mogen aannemen! – geen kansen op werk (hoogstens indirect, maar de schoonmaak-, bewaking- en horecabedrijven die er actief zijn, staan meestal in een andere wijk ingeschreven bij de Kamer van Koophandel).

In de internationale literatuur wordt erop gewezen dat illegale migratie voor een deel het karakter heeft van arbeidsmigratie (vgl. Sassen 1991). We kunnen ook concluderen dat de aanwezigheid van potentiële werkgevers waarschijnlijk van invloed is op de concentratie van illegalen in een wijk. We zagen in de vorige paragraaf namelijk al dat de aanwezigheid van werkgevers in de land- en tuinbouw in de gemeente tot een toename leidt van het aantal aangehouden illegalen met een woonadres in de postcodegebieden die daarbinnen liggen. En in deze paragraaf zijn er aanwijzingen dat de economische structuur van een wijk van invloed is op de concentratie van illegalen die er gehuisvest zijn. Toch past wat dit laatste betreft wat meer voorzichtigheid. Bij de logistische regressie, die is weergegeven in bijlage 1, zien we het effect van deze dimensie niet terug, terwijl we bij de overige dimensies wel vergelijkbare resultaten

verkrijgen.³⁵ Dit kan er op wijzen dat de buurteconomie toch niet zo belangrijk is, maar het kan ook technische achtergronden hebben. Over deze dimensie is het laatste woord nog niet gezegd.

Wat precies de 'richting' is van dit verband tussen enerzijds de concentratie van illegalen en anderzijds de mate waarin er in een buurt specifieke vormen van economische bedrijvigheid voorkomen, kan uit de cijfers overigens niet worden opgemaakt. Bevordert een groter aantal bedrijfsjes in vooral de commerciële dienstverlening nu een hogere concentratie illegalen, of leidt de aanwezigheid van illegalen er juist toe dat bepaalde vormen van bedrijvigheid kunnen floreren? En stemmen illegalen hun huisvesting nu daadwerkelijk af op de locatie van hun arbeidsplek of wordt de locatie van de arbeidsplek afgestemd op de locatie van huisvesting? Uit de literatuur is bekend dat al deze varianten in de praktijk voorkomen (zie bijvoorbeeld Staring 2001).

4.4.4 *Dimensie 4 – Particuliere verhuur*

In de literatuur is, zoals gezegd, verschillende malen gesteld dat er in woningen van particuliere verhuurders meer mogelijkheden zijn tot huisvesting van illegalen dan in woningen van gemeente en corporaties (vgl. Burgers 1999). Zo is het bij particuliere verhuur gemakkelijker om een woning geschikt te maken voor bewoning door een groter aantal personen dan waarvoor deze – tegenwoordig – geschikt wordt geacht. Uit het veldwerk is bijvoorbeeld naar voren gekomen dat sommige huisjesmelkers in woningen soms schotten aanbrengen om een zo groot mogelijk aantal kleine kamertjes te kunnen verhuren.

In het vierde model hebben we het aandeel particuliere verhuur in een wijk als verklarende variabele toegevoegd. Het gaat om indicatieve cijfers die ter beschikking zijn gesteld door het Ministerie van VROM (zie bijlage 1). Het aandeel particuliere woningen lijkt inderdaad een positief zelfstandig effect te hebben op de concentratie van illegalen. Dit wil zeggen dat we een hogere concentratie van illegalen verwachten aan te treffen in een 'arme' wijk waar veel allochtonen wonen en waar veel particulier bezit is, dan in een vergelijkbare wijk waar de woningen overwegend in handen zijn van woningbouwverenigingen. Dit wil nadrukkelijk niet zeggen dat er in wijken waarin de woningen vrijwel helemaal in het bezit zijn van woningbouwcorporaties geen illegalen voorkomen. Het effect van het aandeel van particuliere verhuur in een wijk lijkt namelijk zwakker te zijn dan het effect van het percentage allochtonen en het relatieve aantal bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening.

4.4.5 *Dimensie 5 – Alleenstaanden*

We hebben tot dusverre gezien dat de ruimtelijke spreiding van illegalen voor een substantieel deel kan worden begrepen aan de hand van kennis van de ruimtelijke spreiding van legale migranten, ruimtelijke segregatie tussen, in sociaal-economisch

opzicht, 'slechtere' en 'betere' buurten, verschillen in de ruimtelijke spreiding van specifieke vormen van bedrijvigheid, en verschillen in de mate van particuliere verhuur. Deze dimensies verklaren samen voor een niet onaanzienlijk deel waarom er in sommige postcodegebieden veel meer illegalen voorkomen dan in andere.

Naast deze vier dimensies blijkt er in ieder geval nog één aanvullende verklaring te zijn. De ruimtelijke spreiding van illegalen blijkt namelijk ook te maken te hebben met de manier waarop alleenstaanden over postcodegebieden zijn verdeeld. Het betreft personen onder de 65 jaar die volgens de officiële registraties niet in gezinsverband leven, niet getrouwd zijn en geen geregistreerd partnerschap zijn aangegaan.

Aankankelijk hielden we rekening met de mogelijkheid dat het effect van het aandeel alleenstaanden in de buurt op de concentratie illegalen louter op een schijnverband zou duiden. Immers, in wijken waar veel alleenstaanden wonen, leven ook relatief veel allochtonen. Bovendien zijn de huizen er gemiddeld goedkoper. Het inkomen van alleenstaanden is namelijk vaak lager dan het (huishoud)inkomen van mensen die in gezinsverband leven of samen wonen. Toch menen we dat het aandeel alleenstaanden voor een deel zelfstandig van invloed is op de concentratie van illegalen. Daarvoor hebben we diverse kwantitatieve en kwalitatieve aanwijzingen, die verderop in de tekst aan de orde zullen komen.

De kwantitatieve aanwijzingen zijn tweërlei. In de eerste plaats zien we dat het aandeel alleenstaanden bij diverse analysetechnieken een significant effect laat zien, wanneer we controleren voor het aandeel allochtonen en de sociaal-economische status van de wijk. Dit wijst op het bestaan van een zelfstandig effect. Daarnaast zien we dat het effect van het aandeel alleenstaanden wel duidelijk afneemt, wanneer we controleren voor het aandeel allochtonen en de sociaal-economische status van het postcodegebied. Het (gestandaardiseerde) effect gaat van 0,31, wanneer we de concentratie illegalen louter voorspellen op basis van het aandeel alleenstaanden (niet in de tabel), naar 0,22 in een model waarbij we naast het aandeel alleenstaanden rekening houden met het percentage allochtonen en de sociaal-economische status (niet in de tabel) naar 0,19 in het vijfde model. De sterkte van de effecten van de voornoemde dimensies wordt bovendien nauwelijks beïnvloed door het effect van het aandeel alleenstaanden.

Het effect van het aandeel alleenstaanden op de concentratie van illegalen lijkt overigens wel zwakker te zijn dan het effect van het aandeel allochtonen en het aantal bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening. Het gaat naar alle waarschijnlijkheid dus om een beperkt effect (zie ook Staring 2001; Engbersen 2001) dat bovendien verschillende achtergronden kan hebben. Zo is het mogelijk dat er een relatief hoge kans op (gedeeltelijke) onderhuur bestaat wanneer de hoofdhuurder officieel een alleenstaande is. De alleenstaande woont dan bijvoorbeeld in werkelijkheid bij een partner of bij familie. Bovendien beschikken alleenstaanden relatief vaak over een relatief grote woning waarin plaats is voor medebewoning. In het vervolg van dit hoofdstuk en in het volgende hoofdstuk gaan we nader in op mogelijke verklaringen van dit effect.

Samengevat blijkt het (voor sociaal-wetenschappelijke begrippen) redelijk goed mogelijk om het aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres in een bepaalde buurt te voorspellen op grond van diverse buurtkenmerken (percentage allochtonen, sociaal-economische status, bedrijvigheid, particuliere verhuur en alleenstaanden). Toch blijft er echter een deel van de spreiding over dat we niet goed kunnen verklaren. Het is goed om hier nog te vermelden dat deze zogenoemde onverklaarde variantie verschillende achtergronden heeft.

Het is zeer bijzonder dat er op buurtniveau zo veel informatie beschikbaar is. Toch zijn enkele verklarende variabelen uit het model een vrij ruwe benadering voor kenmerken die we idealiter zouden willen meten. Er zijn bijvoorbeeld redenen om aan te nemen dat niet zozeer het percentage alleenstaanden effect heeft op de concentratie van illegalen, maar dat dit effect voornamelijk teweeg wordt gebracht door alleenstaanden met een inkomen beneden het sociale minimum (waarom dat zo is wordt hieronder duidelijk). Iets dergelijks geldt ook voor het aantal bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening. Het is aannemelijk dat het effect dat daarvan mogelijk uit gaat op de concentratie van illegalen primair te maken heeft met tewerkstelling van illegalen door zogeheten etnische ondernemers (ondernemers met een allochtone achtergrond). De gegevens van het CBS zijn helaas niet zo specifiek. Het gevolg daarvan is dat de regressiemodellen waarschijnlijk abusievelijk een klein aantal aanhoudingen voorspellen voor buurten waar in werkelijkheid geen illegalen zullen wonen (bijvoorbeeld buurten met vermogende alleenstaanden). Dit leidt mogelijk tot enige onderschatting van de mate waarin illegalen in specifieke buurten zijn geconcentreerd.

Een tweede reden van de onverklaarde variantie is dat er naast de genoemde variabelen nog meer buurtkenmerken van invloed zijn op de ruimtelijke spreiding van illegalen. Zo hebben we de indruk dat sommige illegalen in of nabij kerken worden gehuisvest, al gaat het hier waarschijnlijk om relatief kleine aantallen. Een laatste verklaring voor de niet-verklaarde verschillen is 'ruis' in de registratie van de woonadressen van illegalen. Al eerder is opgemerkt dat politieambtenaren soms de plaats van aanhouding of het adres van het politiebureau als woonadres invoeren. In sommige regio's wordt het woonadres bovendien beter ingevuld dan in andere. Een sterk punt van de bovenstaande modellen is dat de registraties op die manier als het ware 'opgeschoond' kunnen worden voor dergelijke vertekeningen. Hierdoor is het door het model voorspelde aantal aanhoudingen voor een postcodegebied mogelijk een betere indicatie van het feitelijke aantal illegalen dat daar woont dan het aantal geregistreerde woonadressen van illegalen die zijn aangehouden.

4.5 Ruimtelijke spreiding van illegalen. Professionals aan het woord

In de vorige paragrafen hebben we een aantal dimensies besproken die een verklaring lijken te bieden voor de ruimtelijke spreiding van illegalen. De vraag is nu in hoeverre de gevonden statistische verbanden ook in het veldwerk naar voren zijn gekomen en of er op basis van de gesprekken met professionals, illegalen en woonruimte-

aanbieders meer duidelijkheid valt te verschaffen over de inhoud van de verschillende dimensies.

Op basis van de praktijkervaringen van de professionals hebben we geprobeerd meer inzicht te krijgen in de redenen waarom specifieke groepen illegalen zich in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk, de wijken waar wij het veldwerk hebben verricht, lijken te vestigen. Maar daarnaast werd ook aan illegalen gevraagd waarom zij zich in Bospolder-Tussendijken respectievelijk de Schilderswijk hadden gevestigd en werd aan huisbazen gevraagd waarom zij daar huizen verhuurden. Op basis hiervan hoopten wij meer duidelijkheid te krijgen over de ruimtelijke spreiding van illegalen.

Aan schattingen over het aantal illegalen in de Haagse Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken durven zich maar weinig professionals te wagen. Ook hebben ze niet altijd een goed beeld van de verschillende groepen die zich in de wijk hebben gevestigd. Groepen die vaak genoemd worden voor Bospolder-Tussendijken zijn Marokkanen, Turken, Bulgaren en Polen. Voor de Schilderswijk worden vooral Bulgaren, Turken, Pakistani, Indiërs en illegalen uit verschillende Afrikaanse landen genoemd. Wat in ieder geval blijkt is dat het aantal illegalen erg kan variëren. Zo geeft een sleutelinformant bijvoorbeeld aan dat er een tijdlang veel illegalen uit India in de Schilderswijk opdoken, die daar via een mensensmokkellijn terecht zouden zijn gekomen om vervolgens weer te verdwijnen. Niet alleen lijken het aantal en type illegalen sterk te variëren, ook kunnen bepaalde groepen zich verplaatsen naar andere delen van de stad, vooral wanneer er politieacties hebben plaatsgevonden. Ook geven de professionals aan dat het aantal illegalen erg kan fluctueren naargelang het seizoen. Vooral in de Schilderswijk valt dit op omdat daar grote groepen illegalen – voornamelijk Bulgaren – aanwezig zouden zijn die in Nederland seizoensgebonden arbeid verrichten. In Bospolder-Tussendijken zou dit, zoals uit de verhalen van de professionals blijkt, minder voorkomen. Daar lijkt in veel mindere mate sprake te zijn van seizoensgebonden arbeid. Ook de loonbedrijfjes die in groten getale gevestigd zijn in de Schilderswijk treft men in Bospolder-Tussendijken nauwelijks aan.

Ondanks het feit dat de professionals zich over het algemeen niet aan een schatting wagen wat het aantal illegalen betreft komen zij wel met een aantal verklaringen waarom er in hun ogen in deze wijken zoveel illegalen gehuisvest zijn. Daarnaast hebben we hen op basis van de resultaten van onze eigen analyse een aantal mogelijke verklaringen voorgelegd waarop ze konden reageren. Samengevat komen er op basis van de gesprekken een aantal specifieke redenen naar voren die er volgens de professionals toe leiden dat er zich zoveel illegalen in beide wijken hebben gevestigd.

Ten eerste geven de professionals aan dat illegalen zich vooral in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk vestigen omdat er veel allochtonen wonen waardoor de illegalen in deze wijken niet opvallen. Ook de faciliteiten die de wijken bieden aan illegalen worden genoemd als een belangrijke reden waarom ze zich daar vestigen. Het blijkt inderdaad dat er veel relevante voorzieningen zijn in deze wijken (moskee, winkels waar de illegalen producten uit de landen van herkomst kunnen kopen, koffie-

huizen om de dag door te brengen, hulpverlening) die natuurlijk voor een belangrijk deel samenhangen met de aanwezigheid van legale landgenoten. De aanwezigheid van landgenoten heeft bovendien het voordeel dat illegalen bepaalde handeltjes kunnen opzetten (Marokkaans behangen, Turkse koffiehuisen, etc.) en dat ze kunnen profiteren van bepaalde vormen van liefdadigheid (maaltijd voor iedereen tijdens ramadan).

Daarnaast komt tijdens de gesprekken naar voren dat er in de wijken nogal wat allochtone gezinnen wonen die bereid zijn hun illegale landgenoten – meestal familieleden – te helpen (variant 1). Een hulpverlener geeft aan dat het hier meestal gaat om een familielid waar acute hulp aan wordt geboden. Nederlandse allochtonen stellen een nieuwkomer in staat om te proberen hier een beter bestaan op te bouwen. Deze hulp zou meestal van tijdelijke aard zijn. Binnen twee jaar dient een illegaal familielid vaak door te verhuizen naar een pension, naar illegale onderhuur of dient hij zich te legaliseren door middel van een huwelijk. Het komt ook voor dat de illegaal terug gaat naar het land van herkomst. De hulp aan de illegaal kan – voornamelijk bij Turkse en Marokkaanse gezinnen – volgens een van onze informanten moeilijk geweigerd worden omdat het een ‘eerkwestie’ zou zijn. Dit is ook de reden dat de illegaal meestal geen huur hoeft te betalen wanneer hij inwoont bij een familielid. Het zou daarnaast ook voorkomen dat illegalen van het ene familielid naar het andere worden doorgestuurd. Diverse familieleden dragen dan een steentje bij. Sleutelinformanten bij de politie komen – door de aard van hun werk – zelden tegen dat mensen bij familie inwonen. En als ze het al tegenkomen dan is het meestal louter toevallig. Een agent vertelde dat hij het af en toe te weten kwam bij een ruzie of bij geluidsoverlast. Politie-mensen vragen bij buitenlandse namen immers vaak naar een paspoort omdat ze anders de naam niet goed kunnen invullen en op die manier komen zij er dan achter dat mensen hier illegaal verblijven.

Maar de illegalen die in de wijk verblijven worden volgens de professionals niet alleen opgevangen door familieleden. Ook zou er sprake zijn van een gecommmercialiseerd opvangcircuit dat zowel wordt gedragen door de meer gevestigde legale immigranten – die ofwel private panden verhuren (variant 2) ofwel woningen van de woningbouwvereniging onderverhuren (variant 3) – als door illegalen, die al langere tijd in Nederland aanwezig zijn (variant 4). Vooral de opvang, tewerkstelling en huisvesting van Bulgaren die hoofdzakelijk naar Nederland komen om seizoensgebonden arbeid te verrichten, zou in belangrijke mate langs commerciële lijnen verlopen. Een leidinggevende bij de vreemdelingenpolitie zegt hierover het volgende:

CITAAT

Bulgaren bijvoorbeeld komen naar Den Haag omdat er veel Turken zijn die uitzendbureaus in handen hebben. En die Bulgaren die komen vaak uit het grensgebied met Turkije. Dus die spreken zowel Turks als Bulgaars. Maar ik weet ook dat er in Bulgarije mensen geronseld worden om hier te werken. De Bulgaarse consul had het er laatst over dat er ook in Bulgarije uitzendbureaus zouden bestaan. Want met illegale arbeid is veel meer te verdienen dan met drugshandel. Daar zijn gigantische winsten mee te behalen (H04).

Terwijl Turkse bewoners illegale familieleden meestal in hun eigen huis opvangen, hebben zij de steun aan Bulgaren dus voor een belangrijk deel gecommmercialiseerd (zie ook Engbersen *et al.* 1999: 189). Volgens de professionals is de overkomst en opvang van de andere groepen niet zo strak gecoördineerd als bij Bulgaren. De reden hiervoor is dat het opvangcircuit van Bulgaren voor een belangrijk deel in handen is van de meer gevestigde, legale, Turkse immigranten in Nederland die blijkbaar op dit punt een gat in de markt hebben gezien. De opvang van Marokkanen, immigranten uit Afrikaanse landen en uit Oost-Europa zou echter een stuk minder gecoördineerd verlopen.

Naast het gecoördineerde opvangcircuit is er in de beide wijken daarnaast sprake van een opvangcircuit dat veel minder professioneel is en dat voornamelijk gerund zou worden door illegalen die al wat langer in Nederland verblijven. Tijdens de gesprekken met de professionals komt dit namelijk regelmatig naar voren. Een wijkagent uit Bospolder-Tussendijken zegt bijvoorbeeld:

CITAAT

Daarnaast is er in de wijk sprake van een opvangcircuit. Mensen moeten daarvoor betalen. Via dat circuit kom je aan een huis, een baan, etc. Het zijn illegalen die dat circuit runnen. Het zijn illegalen die hier al wat langer zijn en het klappen van de zweep kennen. Die weten hoe je gemakkelijk aan bepaalde dingen kan komen. Hoe je kan sjoemelen met Sofi-nummers, hoe het zit met het ziekenfonds, sociale dienst, hoe je geholpen kan worden in ziekenhuizen (R01).

Mahler (1995: 156) beschrijft in haar studie over ongedocumenteerde vreemdelingen in New York hoe immigranten ook daar tegen betaling worden geholpen door andere immigranten bij het vinden van werk en een huis. Het gaat hier om mensen die genoeg 'immigrant capital' hebben, dat wil zeggen dat het mensen zijn die weten hoe het systeem werkt en hun kennis verkopen. Het opmerkelijke is trouwens dat volgens de sleutelinformanten niet alleen legale maar ook illegale, meer gevestigde immigranten deel uitmaken van dat opvangcircuit.

Ook geven de sleutelinformanten aan dat het soort huizen in de wijk zich er toe lenen dat illegalen de kans hebben om er zich te vestigen. Zowel Bospolder-Tussendijken als de Schilderswijk staan erom bekend wijken te zijn met veel particulier bezit. Het feit dat er veel huisjesmelkers in de wijk zijn is algemeen bekend. De grote huisjesmelkers uit de wijk – die honderden panden zouden hebben – kent bijna iedereen bij naam. Maar ook zouden er daarnaast honderden kleine eigenaren zijn die tegen woekerprijzen kamers verhuren. Zowel in Bospolder-Tussendijken als in de Schilderswijk is er sprake van een 'parallele' huisvestingsmarkt, waar illegalen terecht kunnen. In het volgende hoofdstuk zullen we hier op terugkomen. Bovendien is in beide wijken sprake van een omvangrijke sociale huisvestingssector. Een paar woningbouwverenigingen bezit er een groot aantal sociale woningen. Het is bekend dat veel allochtonen binnen deze sector gehuisvest zijn. Dit laatste maakt kamer- en onderhuur aan familie en anderen mogelijk (variant 5).

Daarnaast zou voor illegalen die naar Nederland komen om hier te werken de Schilderswijk qua ligging buitengewoon geschikt zijn. Zo wordt er door de professionals onder meer gewezen op de talrijke loonbedrijfjes in de wijk, die voor tewerkstelling zorgen in het Westland. Maar daarnaast zouden er ook nogal wat illegalen tewerkgesteld worden in Katwijk (visschoonmaak) of op de groenten – en fruitmarkt in de Schilderswijk.

Uit de kwantitatieve analyses komt voorts naar voren dat de aanwezigheid van alleenstaanden een zelfstandig effect lijkt te hebben op de concentratie van illegalen in een wijk. Ook nogal wat professionals hebben het vermoeden dat een deel van de (legale) alleenstaanden (variant 6) in de wijk een illegale partner hebben, of in ieder geval onderdak bieden aan illegalen van het andere geslacht. Op basis van de interviews met professionals wordt duidelijk dat dit effect verschillende achtergronden kan hebben. In de eerste plaats vermoeden nogal wat professionals dat een deel van de alleenstaanden in de wijk in Nederland illegale vreemdelingen hebben ontmoet en aan hem of haar onderdak bieden. Sleutelinformanten bij de politie geven aan dat het hen wel vaker is opgevallen dat oudere alleenstaande mannen in de wijk onderdak bieden aan jonge vrouwen waarvan zij kunnen vermoeden dat die illegaal in Nederland verblijven. Zo geeft een leidinggevende van het wijkteam in de Schildersbuurt bijvoorbeeld aan:

CITAAAT

We waren toevallig bij een Turkse man. Die woont al 35 jaar in Nederland, een keurige man. Nette woning. Die man woont alleen. Dus wij vroegen of we even binnen mochten kijken. En wat blijkt hij heeft in zijn huis allemaal kamertjes gemaakt en die verhuurt hij. Om zijn seksuele behoeften te bevredigen zegt hij, haalt hij meisjes hier naartoe. Hij heeft zes meisjes in huis, Bulgaarse, Roemeense, Poolse, Hongaarse. Zijn vrouw en kinderen wonen in Turkije. Hij gaat drie keer per jaar op vakantie daar naartoe. En die meisjes die werken allemaal. Wat ze doen wist hij niet, dat interesseerde hem ook niet zei hij. Maar je zou denken daar zit zware criminaliteit achter. Maar nee hoor, het gaat allemaal heel gemoedelijk (H03).

In de tweede plaats wordt aan de hand van de interviews met professionals duidelijk dat sommige alleenstaanden een partner illegaal laten overkomen naar Nederland vanuit het land van herkomst (overigens is het mogelijk dat deze partners aanvankelijk wel legaal naar Nederland overkomen, maar uiteindelijk blijven nadat hun visum is verlopen). Zo vertelt een medewerker van een woningbouwvereniging dat hij per maand verschillende gevallen tegenkomt van mensen (allochtonen zowel als autochtonen) met een dergelijke illegale partner. Dit zijn vaak alleenstaanden die volgens de criteria van de Vreemdelingendienst onvoldoende kunnen aantonen dat zij hun partner kunnen onderhouden omdat zij bijvoorbeeld geen (vast) werk hebben of een te laag inkomen. Voorts komen er volgens een medewerker van de vreemdelingenpolitie regelmatig meldingen binnen over illegalen in de 'relatiesfeer'. Het betreft hier dan

mensen die hun relatie hebben beëindigd en aangeven dat hun partner illegaal in Nederland verblijft. Volgens medewerkers van een woningbouwvereniging in Rotterdam kan het effect van het aandeel alleenstaanden nog een derde achtergrond hebben. Er bestaat volgens hen een grotere kans op onderhuur, indien de hoofdhuurder officieel een alleenstaande is. Alleenstaanden beschikken soms over een relatief grote woning, bijvoorbeeld nadat een relatie op de klippen is gelopen. Vaak blijft een van de huurders dan achter in de woning, terwijl de ander vertrekt. De achterblijvende huurder heeft dan ruimte over die hij of zij informeel kan onderverhuren. In overeenstemming met het onderzoek van Staring (2001: 122) zou het vooral onder alleenstaande Turkse mannen vaak voorkomen dat zij kamers verhuren aan derden. De onderverhuurmarkt binnen deze groep zou in belangrijke mate samenhangen met de mobiliteit van Turkse immigranten. Zo brengen vele oudere immigranten namelijk een deel van het jaar in het herkomstland door. Weer andere verblijven voor werk, familiale of andersoortige verplichtingen gedurende langere tijd in hun geboorteland of elders. Tijdens deze periodes van afwezigheid zou het vaak voorkomen dat zij hun leegstaande woning aan (illegale) vrienden of familieleden verhuren. Ook andere informele praktijken zoals het verhuren van een woning zonder er daadwerkelijk te wonen en het te verhuren aan toeristen zouden regelmatig voorkomen.

4.6 Ruimtelijke spreiding van illegalen. Illegalen en huisbazen aan het woord

Net als in het kwantitatieve gedeelte van dit hoofdstuk komen ook uit de gesprekken met de illegalen en huisbazen uit beide wijken verschillende dimensies naar voren op grond waarvan het aannemelijk lijkt dat zich in Bospolder-Tussendijken en in de Schilderswijk veel illegalen hebben gevestigd.

In de eerste plaats blijkt dat de illegalen zeggen zich vooral in de wijken te vestigen omdat er veel andere allochtonen wonen. In sommige gevallen is dit verband vrij direct en vestigen illegalen zich in de wijk omdat zij er legale landgenoten (vaak familie of vrienden) hebben wonen (a). In andere gevallen is er sprake van een meer indirect verband en gaan illegalen in de wijk wonen omdat ze onder meer door de aanwezigheid van legale landgenoten gemakkelijk een beroep kunnen doen op de etnische infrastructuur (moskee, winkels) in de wijk (b). Ten derde kan er sprake zijn van een schijnverband en vestigen illegalen zich niet zozeer in de wijk omdat zij er een beroep kunnen doen op de aanwezige legale populatie allochtonen maar omdat het woningaanbod voor hen gunstig is (c).

(a) De meeste illegale Turken zeggen dat ze zich in de Schilderswijk hebben gevestigd omdat er landgenoten, streekgenoten, maar vooral familieleden van hen wonen die hen kunnen bijstaan bij het vinden van werk en huisvesting. Hetzelfde geldt voor Marokkaanse illegalen in Bospolder-Tussendijken. Ook zij geven in de meeste gevallen aan bij hun komst naar Nederland een beroep te hebben gedaan op familieleden of legale landgenoten.

CITTAAT

Ik heb me in Bospolder-Tussendijken gevestigd omdat mijn broer hier ook woonachtig is en omdat er hier in deze buurt veel Marokkanen met een legale verblijfstitel wonen die mij helpen met allerlei dingen als ik ze nodig heb. Deze buurt heeft voor mij voornamelijk een sociale functie. Ik ontmoet veel mensen met wie ik afspreek en een praatje maak over van alles en nog wat (Marokkaanse illegaal).

Ook geven sommigen aan dat de wijk hen een veilig gevoel geeft omdat er veel landgenoten wonen en zij hierdoor niet opvallen.

CITTAAT

Ik heb me in Bospolder-Tussendijken gevestigd omdat ik hier heel veel kennissen en vrienden heb die hier in deze buurt wonen. Zij hebben mij geholpen en helpen mij nog steeds met het vinden van werk. De tweede reden waarom ik me in deze buurt heb gevestigd is dat ik hier niet steeds achterom hoeft te kijken voor politie die naar illegalen op zoek is. Ik ben hier namelijk niet de enige die niet over een geldige verblijfsstatus beschikt. Zo hoeft ik me niet alleen te voelen en voel ik me een stuk veiliger (Marokkaanse illegaal).

Uit de interviews blijkt dat sommigen reeds van in het land van herkomst door familieleden worden geholpen om naar Nederland te komen en dat zij ook na hun aankomst in Nederland lange tijd op familie een beroep kunnen doen. Anderen komen op eigen houtje en worden vaak voor kortere tijd opgevangen door familieleden, die zoals uit een gesprek met een van de professionals bleek, vanuit hun tradities een familielid maar moeilijk hulp kunnen ontzeggen.

(b) Daarnaast is er sprake van een wat meer indirect verband tussen de aanwezigheid van landgenoten in de wijk en de komst van illegalen. Uit de gesprekken blijkt namelijk dat illegalen aangeven zich in de wijk te hebben gevestigd omdat er veel voor hen relevante voorzieningen zijn (zoals winkels, moskee, etc.), waardoor zij, zonder dat het al te veel moeite kost, zich geruisloos kunnen inpassen in het leven in de wijk.

CITTAAT

Ik heb me in deze buurt gevestigd, omdat er veel landgenoten wonen en de moskee is dichtbij. Ook heb ik hier vrienden wonen, die me kunnen helpen als ik het moeilijk krijg (Marokkaanse illegaal).

(c) Ten derde vestigen sommigen zich in de wijk omdat het woningaanbod dit toelaat. Dat laatste geldt bijvoorbeeld vooral voor Bulgaren. Zij komen voor een belangrijk deel naar de Schilderswijk omdat er veel pandjes zijn die verhuurd worden door huisjesmelkers. Ook is er sprake van veel sociale woningbouw. Bulgaren komen dan ook eerder terecht in de Schildersbuurt omwille van de sociaal-economische status van de buurt en niet door de aanwezigheid van legale landgenoten hoewel Bulgaren ook wel aangeven zich in de Schilderswijk te hebben gevestigd omdat er een grote

Turkse gemeenschap aanwezig is waar zij een beroep op kunnen doen bij het vinden van werk en huisvesting.

CITJAAT

In deze buurt kan ik mezelf redden met de taal die ik beheers: Turks, Bulgaars. Als ik een baantje wil dan kan ik dat gemakkelijk in de Schilderswijk regelen, in deze wijk lopen mensen rond die werk voor je kunnen regelen (Bulgaarse illegaal).

Het betreft hier echter een commercieel circuit en niet een hulpverleningscircuit, zoals bij Turken en Marokkanen het geval is. Een enkele keer kunnen Bulgaren ook beroep doen op reeds aanwezige familieleden, maar voor het grootste deel zijn ze toch afhankelijk van het commerciële circuit.

Particuliere huisbazen die aan het woord komen geven aan in deze wijken een huis te hebben gekocht omdat de huizen er, in vergelijking met andere wijken, redelijk goedkoop zijn. Ook worden huizen gekocht in de buurt van al aanwezige familieleden. Uit de interviews met de Turkse huisbazen blijkt bijvoorbeeld dat zij vaak een huis hebben gekocht in de wijk omdat zij het prettig vinden in de buurt van hun familie te wonen. Sommigen geven aan in deze wijk een huis te hebben gekocht omdat er veel illegalen wonen en zij wat dat betreft een gat in de markt hebben gezien. Anderen geven aan dat hun huis hier toevallig in de wijk staat en zij op een bepaald ogenblik begonnen zijn met het verhuren van kamers aan illegalen.

Zoals uit de verhalen van de illegalen en de huisbazen blijkt worden door sommige huisbazen immers actief mensen geworven om in de huizen c.q. kamers die zij verhuren te komen wonen. Op zich is dit laatste natuurlijk logisch, aangezien huisbazen enkel via mond-tot-mondreclame aan hun huurders kunnen komen en niet via de reguliere kanalen. De meerderheid van de huisbazen die wij spraken werft echter niet actief. Zij krijgen met enige regelmaat verzoeken van illegalen zodat actieve werving niet eens nodig is.

Een andere dimensie betreft de economische mogelijkheden die de wijk biedt. In die zin lijken illegalen in de beide wijken – maar vooral in de Schilderswijk – terecht te komen omdat daar veel werkaanbod zou zijn.

CITJAAT

Ik heb me in deze wijk gevestigd omdat ik hier werk heb gevonden. Mijn werk is niet ver hiervandaan. Ik ga er lopend heen (Turkse illegaal).

Ook hebben sommigen zich in de wijken gevestigd omdat er voorzieningen aanwezig zijn die hen van en naar het werk kunnen brengen (zoals de busjes die in de Schilderswijk illegale werknemers van en naar het Westland brengen). De Schilderswijk vormt wat dit betreft overigens een uitzondering op andere wijken in Nederland.

Naast de tuinbouw is er zowel in Bospolder-Tussendijken als in de Schilderswijk sprake van commerciële dienstverlening (garages, kappers). Sommige illegalen die aan het woord kwamen vertelden hoe zij als arbeidsmigranten naar Nederland waren gekomen, en hoe zij vaak via familieleden of vrienden in dienst kwamen van dergelijke

bedrijven. Maar daarnaast blijkt ook uit het verhaal van een van de professionals dat hij over sterke aanwijzingen beschikt dat deze bedrijven, die behoefte hebben aan technisch geschoold, maar laagbetaald personeel, actief illegalen werven in de landen van herkomst. Op basis van de gesprekken met de illegalen hebben we hier enkel aanwijzingen voor gevonden wanneer het familieleden betreft. Zo werd een Turkse jongen door zijn oom naar Nederland gehaald om bij hem in zijn kapperszaak te komen werken en werd een andere jongen door zijn broer naar Nederland gehaald om als monteur bij hem in zijn garage te werken. Illegale immigratie is dus voor een belangrijk deel gewoon arbeidsmigratie die voorziet in een economische behoefte. Zoals we eerder in dit hoofdstuk hebben gezien is het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw inderdaad van invloed op de ruimtelijke spreiding van illegalen in Nederland. Illegalen vullen dus wel degelijk een economische behoefte op, wat overigens door nogal wat professionals tijdens de gesprekken naar voren werd gehaald.

Tot slot hebben we, zoals in dit hoofdstuk reeds verschillende keren aan de orde is geweest, aanwijzingen gevonden voor het feit dat er nog een extra dimensie is die ervoor zorgt dat illegalen in deze wijken terechtkomen. Zoals al eerder aangegeven blijkt de ruimtelijke spreiding van illegalen ook samen te hangen met de ruimtelijke spreiding van alleenstaanden. Uit de interviews met de illegalen is dit slechts beperkt naar voren gekomen. Wel meldt een Marokkaanse huisbaas dat er volgens hem bij alleenstaanden een grote kans op onderverhuur is. Het gaat volgens hem niet zozeer om mensen die relatief groot wonen en dus een deel van hun huis kunnen onderverhuren, maar om alleenstaanden die hun hele huis doorverhuren. De alleenstaande hoofdhuurder woont dan bij zijn partner of familie in, maar verhuurt zijn huis van de woningbouwvereniging door aan illegale landgenoten. Wanneer de oudste zoon van het gezin bijvoorbeeld een huis van de woningbouwvereniging krijgt toegewezen gebeurt het soms dat deze toch in het ouderlijke huis blijft wonen. Het huis wordt dan aan illegalen doorverhuurd en de ontvangen huur wordt gebruikt om het gezinsinkomen te spijzen.

Intermezzo

Gemengde stellen aan het woord

Aangezien we, zoals we in de vorige paragrafen hebben beschreven, diverse aanwijzingen hebben gevonden voor het feit dat de ruimtelijke spreiding van illegalen blijkt samen te hangen met de ruimtelijke spreiding van alleenstaanden en er ook op basis van de gesprekken met de professionals – hoewel daar door ons ook wel expliciet naar is gevraagd – diverse aanwijzingen gevonden zijn voor het feit dat sommige illegalen worden opgevangen door een legale partner besloten we op dit gegeven wat nader in te gaan. We zijn daarna op zoek gegaan naar vijf gemengde stellen, waarvan een van de partners legaal en de andere illegaal in Nederland verbleef op het ogenblik van het interview. Met deze stellen zijn aanvullende gesprekken gevoerd.

Van de gemengde stellen die aan het woord kwamen hadden we in drie gevallen te maken met liefdesrelaties. Het betrof in alle drie de gevallen Marokkaanse mannelijke illegalen die met Nederlandse vrouwen een relatie hadden. De overige twee gevallen betroffen instrumentele relaties. Een gemengd stel bestond uit een Turkse illegaal die uiteindelijk een schijnhuwelijk was aangegaan met een Nederlandse vrouw. Het stel woonde niet samen maar wel bij elkaar in de buurt. Dit voorbeeld illustreert dat sommige illegalen hun woonlocatie dus afstemmen op hun partner. Een ander stel betrof een Turkse man die getrouwd was met een Tsjechische vrouw die hier illegaal verbleef. Ze waren getrouwd en woonden samen. In wat volgt zullen we in eerste instantie stil staan bij het verhaal van Saïd en Marieke die sinds een aantal jaren een liefdesrelatie hebben. Vervolgens gaan we in op de twee instrumentele relaties, namelijk van O. en Anna enerzijds en Sabri en Mira anderzijds. Vervolgens schetsen we een aantal achtergronden bij het tot stand komen van dergelijke relaties.

Saïd en Marieke

Saïd is een 29-jarige Marokkaanse man uit Rabat die in 1998 met een studentenvisum naar Nederland kwam. Hij wilde zich in Nederland vestigen om hier te studeren. Zijn familie die al in Nederland woonde was bereid om hem op te vangen. Saïd kwam met de bus vanuit Marokko naar Nederland. In Rotterdam aangekomen werd hij op het station opgehaald door zijn oom, die hem in de beginperiode dat hij in Nederland was onderdak bood. Sinds begin 2000 verblijft Saïd illegaal in Nederland. Dat had te maken met het feit dat hij gestopt was met studeren en op basis daarvan zijn tijdelijke verblijfsvergunning werd ingetrokken. Korte tijd later ontmoette Saïd Marieke in een cafeetje in de buurt waar ze beide woonden. Marieke is een Nederlandse vrouw van 28 jaar die als receptioniste werkt in een klein bedrijf. Zij werden verliefd op elkaar en een jaar later trok Saïd bij Marieke in. Aangezien Saïd werkloos is betaalt Marieke alle kosten. Saïd en Marieke zijn van plan om binnenkort te trouwen. Zij trouwen naar eigen zeggen uit liefde, maar ook omdat Saïd zich dan volgens hen geen zorgen meer hoeft te maken over een verblijfsvergunning.

We hebben nog twee stellen gevonden bestaande uit een Marokkaanse illegale man en een Nederlandse vrouw die een vergelijkbare achtergrond hebben. Die zullen we echter niet apart beschrijven.

O. en Anna

O. is een 26-jarige man uit Turkije. Hij woont sinds 1999 in Nederland. Sinds begin 2000 is hij illegaal. O. werkte in Turkije in een hotel maar verdiende heel weinig. Toen zijn familie in Nederland werk voor hem had gevonden in een Turks restaurant, kwam hij met een toeristenvisum naar Nederland. In het begin werd O. opgevangen door zijn zus en haar man, die voor hem de baan in het restaurant hadden gevonden. Zijn visum was echter maar drie maanden geldig. Toen O. ongeveer een maand in Nederland verbleef, kwam zijn nicht met het voorstel een schijnhuwelijk aan te gaan. Een vriendin van zijn nicht, Anna, een Nederlandse vrouw van 28, was wel bereid om

tegen een fors bedrag (25.000 euro) met hem te trouwen. O. leende geld van zijn zwager en besloot met de onbekende vrouw te trouwen. Anna werkt aan de kassa bij een supermarkt. Het huis waarin ze woont huurt ze van een woningbouwvereniging. Anna kreeg 5.000 euro vooruitbetaald voor het huwelijk. Daarnaast krijgt ze drie jaar lang iedere maand 300 euro. Wanneer O. zijn verblijfsvergunning krijgt ontvangt ze nog eens 10.000 euro. Hoewel O. getrouwd is met Anna, verblijft hij nog steeds bij zijn zus. Anna woont een paar straten verderop. Zij zien elkaar wanneer hij zijn post komt ophalen.

Sabri en Mira

Mira is een 23-jarige Tsjechische vrouw die drie jaar illegaal in Nederland verblijft. Sabri is 34 jaar en komt uit Turkije. Hij heeft de Nederlandse nationaliteit. Sabri en Mira leerden elkaar in 2001 kennen via een gemeenschappelijke vriendin. Mira was namelijk op zoek naar een man met de Nederlandse nationaliteit en hoopte door een huwelijk met hem een verblijfsvergunning en uiteindelijk een Nederlands paspoort te verkrijgen. Sabri wilde met Mira trouwen op voorwaarde dat zij bij hem in zou trekken. Hij wilde namelijk dat zij als zijn vrouw het huishouden zou regelen. Kort nadat ze elkaar leerden kennen zijn ze getrouwd. Sabri en Mira wonen in de Schilderswijk in een huis dat Sabri huurt bij een woningbouwvereniging. De maandelijkse huur wordt door Sabri betaald. Mira werkte sinds haar zeventiende jaar in Tsjechië als prostituee omdat zij haar vader en haar jongere broertje en zusje moest onderhouden. Aangezien zij er niet in slaagde om van het geld dat zij verdiende haar familie te onderhouden besloot zij in 2000 naar Nederland te migreren. Zij had hier namelijk een aantal vriendinnen, die eveneens als prostituee werkten. Toen zij in Nederland aankwam kon zij vooral op de steun rekenen van haar vriendinnen. In Nederland aangekomen pakte ze al vrij snel haar werk als prostituee weer op. Zij verdient 600 euro per week. Als tegenprestatie voor het huwelijk gaf Mira een jaar lang een groot deel van haar inkomen aan Sabri. Sabri is werkloos en ontvangt een uitkering. Daarnaast zoekt en selecteert hij klanten voor zijn vrouw, wat hem een deel van Mira's inkomen oplevert. Wanneer Mira eenmaal een paspoort heeft verkregen is ze van plan te scheiden.

Dat instrumentele relaties ontstaan zoals in het geval van O. en Anna en Sabri en Mira, heeft zoals we reeds aangaven veel te maken met het strengere overheidsbeleid van de laatste jaren. De Nederlandse overheid is immers steeds strengere eisen gaan stellen aan migratie in het algemeen en aan Nederlandse ingezetenen die hun (huwelijks)partner uit het buitenland naar Nederland willen laten komen, in het bijzonder. Ook mensen, waarvan er een geen verblijfsvergunning heeft, die elkaar in Nederland ontmoeten en die een relatie met elkaar willen aangaan, kregen het steeds moeilijker omwille van het steeds strenger wordende beleid.

De overheid was in het begin van de jaren tachtig van mening dat een restrictief toelatingsbeleid noodzakelijk was om het minderhedenbeleid te optimaliseren. Men wilde vooral voorkomen dat jongeren, die weinig kansen zouden hebben op de arbeids-

markt, via gezinsvorming naar Nederland zouden migreren. Daartoe riep zij in 1983 de zogenoemde '1 oktober maatregel' of de '1445 guldenregeling' in het leven. Deze regeling hield in dat migranten die via gezinshereniging naar Nederland waren gekomen, ook als ze over een vestigingsvergunning beschikten, voortaan evenals migranten met een verblijfsvergunning onverkort over voldoende middelen van bestaan dienden te beschikken als zij een huwelijkspartner uit het buitenland naar Nederland wilden laten komen. De bijstandsnorm voor gehuwden was in die dagen 1445 gulden netto (Esveldt *et al.* 1995: 5). Aalberts (1985: 58) waarschuwde ervoor dat deze regeling wellicht tot gevolg zou hebben dat migranten die (nog) niet aan de nieuwe voorwaarden konden voldoen, de illegaliteit zouden induiken (zie Staring 2001: 31). De '1 oktober maatregel' was overigens niet de enige maatregel die door de overheid werd genomen. Op 1 april 1994 werd immers een wijziging in de MVV-vereiste (Machtiging tot Voorlopig Verblijf) doorgevoerd. Een MVV is een speciaal visum waarmee men Nederland mag inreizen. Tijdens de MVV-procedure wordt er getoetst of men voldoet aan de voorwaarden die gelden voor een verblijfsvergunning in Nederland. Alleen met een MVV kan men in Nederland een verblijfsvergunning aanvragen. Eenmaal aangekomen moet men de MVV laten omzetten in een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd. Er zijn twee manieren om de procedure ter verkrijging van een MVV te starten. De partner in Nederland kan de procedure starten door een verzoek om afgifte van een MVV in te dienen bij de IND. In dat advies staat of de partner aan de voorwaarden voldoet om zijn of haar vriend of vriendin in Nederland te ontvangen. Ofwel kan degene die naar Nederland wil komen een MVV-aanvraag indienen bij de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging in het land waar hij of zij woont. Vanaf april 1994 konden vreemdelingen hun MVV alleen in het land van herkomst aanvragen, waar ze dat vóór die tijd ook in Nederland konden. Voor illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen betekende dit in de praktijk dat zij terug moeten naar het land van herkomst (Staring 2001: 34).

Wanneer een partner die legaal in Nederland verblijft zijn vriend of vriendin naar Nederland wil laten komen, moet hij of zij aan bepaalde voorwaarden voldoen. De partner moet in Nederland zelfstandig en duurzaam over voldoende middelen van bestaan beschikken.³⁶ Zodra de partner in Nederland is aangekomen moet hij gaan samenwonen met de legaal in Nederland verblijvende partner. Ook moeten beide partners een gezamenlijke huishouding voeren en eenzelfde adres hebben. Ze moeten beiden ongehuwd zijn (moet blijken uit officiële en gelegaliseerde akte), achttien jaar of ouder zijn en moeten beide een relatieverklaring ondertekenen. Daarnaast moet de partner die legaal in Nederland verblijft een garantverklaring ondertekenen. De partner die naar Nederland komt heeft een geldig paspoort nodig, een gelegaliseerde geboorteakte en een gelegaliseerde akte van ongehuwd zijn. Als de partner in Nederland is aangekomen moet hij of zij zich binnen drie werkdagen melden bij de Vreemdelingendienst. Wanneer men in het bezit is van een MVV, kan deze worden omgezet in een verblijfsvergunning (IND, 2003).

Tot slot is per 1 november 1994 de *Wet Voorkoming Schijnhuwelijken* van kracht geworden met als belangrijkste doel preventief op te kunnen treden tegen het sluiten van schijnhuwelijken in Nederland.³⁷ Deze wet stelt ambtenaren – anders dan voorheen – in de gelegenheid een huwelijk te weigeren als er aanwijzingen zijn dat het hier een huwelijk betreft met als doel toegang tot Nederland te verkrijgen (Staring 2001: 34). Hondius (1999: 81) liet zien dat de nieuwe wet in 1994 en 1995 het aantal etnische gemengde huwelijkssluitingen met niet-Nederlanders ernstig heeft beperkt. Vermoedelijk ging volgens haar voornamelijk een ontmoedigingseffect uit van de regelgeving op voorgenomen huwelijkssluiting in Nederland.

In Den Haag daalde het aantal niet-Nederlanders dat met Nederlanders trouwde immers van 782 in 1994 tot 236 in 1995. De gemeente Den Haag vermoedde dat de daling van de aantallen huwelijkssluitingen van of met niet-Nederlanders, het gevolg was van haar maatregelen tegen mogelijke schijnhuwelijken. Bij de afdeling Burgerzaken was sinds eind 1994 het Landelijk Bureau Schijnhuwelijken ondergebracht. Dat heeft als voornaamste taak het adviseren over inschrijving in het bevolkingsregister van huwelijken die in het buitenland zijn gesloten en waarvan ten minste één partner niet de Nederlandse nationaliteit heeft. Ook in Amsterdam bleek het aantal etnisch-gemengde huwelijken sinds 1993 gedaald te zijn.

Onder deze omstandigheden is het op zich dus niet verwonderlijk dat er door de jaren heen instrumentele relaties zijn ontstaan zoals we net beschreven hebben. Burgers (1999: 93) wees al eerder op het ruilgerichte karakter van sommige relaties dat hij veel tegenkwam bij (ex-)prostituées. Hij gaf het voorbeeld van een jong en goed verdienend meisje dat zich verbond met een oudere man met een verblijfsvergunning, die mede van haar inkomsten leefde. Hij bood huisvesting en, belangrijker, hoop op een verblijfstitel als potentiële huwelijkspartner of tenminste als iemand die zich garant stelde voor het meisje. Zij was een partner die haar 'vriend', gegeven zijn fysieke en sociale kenmerken, onder legaal in Nederland verblijvende vrouwen, maar moeilijk zou kunnen vinden. Wat cru geformuleerd komt het er volgens Burgers op neer dat haar sociale kapitaal in de eerste plaats gebaseerd was op fysiek kapitaal.

4.7 Conclusions

In het vorige hoofdstuk zagen we dat illegalen geconcentreerd wonen in bepaalde stedelijke gebieden – in het bijzonder in de 'armere' wijken – en in bepaalde agrarische gebieden. In dit hoofdstuk hebben we gekeken naar de oorzaken daarvan.

Er zijn sterke aanwijzingen dat de aanwezigheid van illegalen in landelijke gebieden verband houdt met de vraag naar goedkope arbeidskrachten in voornamelijk de tuinbouw en – in mindere mate – met het feit dat zich in bepaalde landelijke gebieden asielzoekerscentra bevinden. Een deel van de uitgeprocedeerde asielzoekers blijft kennelijk wonen in de gemeente waarin zij de asielprocedure hebben afgewacht. Naar de aanwezigheid van illegalen in rurale gebieden zou echter meer onderzoek gedaan

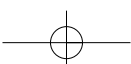
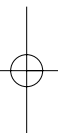
moeten worden, aangezien het veldwerk uitsluitend heeft plaatsgevonden in twee stedelijke gebieden.

We hebben uitgebreider onderzoek gedaan naar de determinanten van de spreiding van illegalen in stedelijke gebieden. Daarbij is zowel bij het kwantitatieve als het kwalitatieve onderzoek gebleken dat diverse variabelen invloed uitoefenen op de concentratie van illegalen: namelijk ① de concentratie van legale niet-westerse allochtonen; ② de sociaal-economische status van de buurt; ③ de concentratie van bedrijfjes, vooral in de commerciële dienstverlening; ④ het aandeel particuliere verhuur; en ⑤ de concentratie van alleenstaanden. Over het effect van de concentraties van bedrijfjes in de commerciële dienstverlening hebben we op grond van het kwantitatief onderzoek overigens minder zekerheid dan van het effect van de overige dimensies. Dit neemt niet weg dat ook de professionals en de illegalen doorgaans van mening zijn dat bedrijvigheid in de buurt een relevante factor is.

Het onderzoek laat zien dat illegalen om verschillende redenen zijn oververtegenwoordigd in 'arme' wijken met een hoge concentratie van legale allochtonen. In de eerste plaats is er sprake van een tamelijk direct verband tussen de aanwezigheid van legale allochtonen uit een bepaald land en de aanwezigheid van illegalen uit het betreffende land van herkomst. De migratie die in het recente verleden naar Nederland heeft plaatsgevonden roept namelijk kettingmigratie op van vrienden en familieleden uit het land van herkomst. Deze vervolgmigratie heeft in toenemende mate een illegaal karakter aangezien er aan legale migratie steeds strengere wettelijke eisen worden gesteld. De aanwezigheid van gevestigde migrantengemeenschappen draagt ook in meer indirecte zin bij aan de concentratie van illegalen. Illegalen die op eigen gelegenheid naar Nederland komen, kiezen er vaak voor om zich te vestigen in buurten waar al veel legale allochtonen uit het land van herkomst wonen. In dergelijke wijken vallen ze immers minder uit de toon en ook kunnen ze profiteren van specifieke voorzieningen die de concentratie van legale landgenoten met zich meebrengt (moskee, winkels en dergelijke). Bovendien kan de bedrijvigheid in wijken met een sterke etnische infrastructuur selectieve vormen van arbeidsmigratie tot gevolg hebben (bijvoorbeeld het werven van kappers of automonteurs uit Turkije). De oververtegenwoordiging van illegalen in wijken met een hoog aandeel legale allochtonen heeft ten slotte voor een deel het karakter van een schijnverband. In dergelijke wijken bestaat vaak een voor illegalen toegankelijk circuit van pensions en (onder)huur.

Deze resultaten bevestigen datgene wat op theoretische gronden over de determinanten van de ruimtelijke spreiding van illegalen in stedelijke gebieden kan worden verondersteld. Voorafgaand aan het onderzoek verwachtten we namelijk dat we illegalen in het bijzonder zouden aantreffen in gebieden waar er voor hen een zogeheten 'kansstructuur' bestaat. Er wordt verondersteld dat de kansen voor illegalen om zich in een bepaalde buurt in Nederland te vestigen toenemen naarmate er zich daar een gevestigde migrantengemeenschap bevindt, als er relatief betaalbare huisvesting beschikbaar is, en naarmate er in de buurt of in de omringende gemeenten mogelijkheden bestaan om te werken. Het onderzoek heeft als nieuw inzicht opgeleverd dat ook de aanwezigheid van alleenstaanden mogelijk bijdraagt aan de gelegheids-

structuur van illegalen. Dit komt niet alleen doordat er bij woningen die, formeel, worden verhuurd aan alleenstaanden een grotere kans bestaat op onderhuur. Sommige illegalen blijken namelijk te worden ondersteund door een (Nederlandse of allochtone) partner die zij in Nederland hebben ontmoet. Daarnaast verblijven er mogelijk illegalen in Nederland die in de illegaliteit zijn geraakt doordat hun partner niet (meer) aan de eisen voldeed voor een verblijfsvergunning. Voor dit laatste zijn in dit onderzoek echter geen concrete aanwijzingen gevonden. De relatie tussen illegalen en alleenstaanden verdient verder onderzoek.

5 Illegale vreemdelingen op de huisvestingsmarkt

5.1 Inleiding

In het *dagboek van een illegaal* geschreven door Mohamed Sahli, die lange tijd als illegaal in Nederland heeft doorgebracht, krijgen we een beeld van de lijdensweg die illegalen doorlopen die op zoek zijn naar geschikte huisvesting. Bedreigingen door huisbazen, het samen met anderen bijeengepakt zitten in kleine kamers waar een veel te hoge huur voor betaald moet worden, het samenwonen met onbekenden wat leidt tot de nodige spanningen en het feit dat illegalen vaak in ongezonde panden verblijven waar slechte sanitaire voorzieningen zijn, er sprake is van brandgevaar en waar ongedierte welig tiert, lijken aan de orde van de dag. Ook blijkt uit de beschrijving van Sahli hoe het sociale netwerk van de illegaal in tijden van nood bijspringt. Over de huisvestingspositie van illegalen in Nederland is al het een en ander bekend, maar nog nooit eerder is er zo specifiek op het thema ingegaan als in deze studie het geval is. Zo zijn bijvoorbeeld nog nooit eerder de verschillende woonvormen van diverse groepen illegalen systematisch in kaart gebracht.

In dit hoofdstuk staan we stil bij de woonvarianten van verschillende groepen illegalen in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk. Daarnaast proberen we aan de hand van het verzamelde materiaal een antwoord te formuleren op de vraag in hoeverre illegalen al dan niet opereren op een ‘parallele’ huisvestingsmarkt alsook in hoeverre er sprake is van verdringingsprocessen op de lokale huisvestingsmarkt.

We hebben gesprekken gevoerd met 20 professionals en met 65 Marokkaanse, Turkse, Bulgaarse, Somalische, Indische en Pakistaanse illegalen. Daarnaast hebben we gesproken met 45 mensen die illegalen huisvesten. In sommige gevallen gaat het om mensen die familieleden en vrienden opvangen maar daarnaast is ook sprake van commerciële verhuur. Voor de leesbaarheid zullen we in het vervolg van de tekst degenen die de illegalen van huisvesting voorzien huisbazen noemen. In een beperkt aantal gevallen zijn wij erin geslaagd koppels van illegalen en huisbazen te interviewen. Maar in de meeste gevallen wilden de illegalen de naam van hun huisbaas – vooral wanneer het commerciële huur betrof – niet doorgeven en waren wij dus niet in staat het verhaal van de illegalen naast dat van de huisbazen te leggen.

Eerst en vooral gaan we in op de huisvestingsstructuur van Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk. Alvorens in te gaan op de wijze waarop de verschillende groepen illegalen gehuisvest zijn willen we namelijk enigszins een beeld hebben van de woningvoorraad in beide wijken. Vervolgens gaan we in op de Koppelingswet, die in 1998

werd ingevoerd, en die tot doel had illegaal verblijf terug te dringen onder meer door illegalen uit te sluiten van allerlei collectieve sociale voorzieningen. We zullen vooral kort ingaan op de gevolgen die deze wet heeft gehad voor de huisvestingspositie van illegalen in Nederland. In paragraaf 4 gaan we in op de huisvestingspositie van illegalen in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken gezien vanuit de ogen van de professionals die in dit onderzoek aan het woord kwamen. In paragraaf 5 gaan we vervolgens nader in op de woonomstandigheden van illegalen in de beide wijken op basis van hun eigen verhaal. Ook besteden we in deze paragraaf aandacht aan de verhalen van de huisbazen. Vooral gaan we in deze paragraaf in op de achtergronden van de illegalen en de huisbazen alsook op de manieren waarop de illegalen gehuisvest zijn en de wijze waarop zij in deze woonvormen terecht zijn gekomen. In paragraaf 6 geven we een nadere beschrijving van de verschillende woonvarianten van de diverse groepen illegalen die in dit onderzoek aan het woord kwamen. In paragraaf 7 gaan we na in hoeverre er sprake is van verdringing door illegalen van legale bewoners op de woningmarkt. We sluiten het hoofdstuk af met een conclusie.

5.2 De huisvestingsstructuur in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk

Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk zijn twee multi-culturele wijken in twee grote steden, die er beide om bekend staan 'problematische wijken' te zijn. Bospolder-Tussendijken is een wijk met 65% allochtonen, de bevolking in de Schilderswijk bestaat voor 85% uit allochtonen. In Bospolder-Tussendijken treft men vooral Turken aan, gevolgd door Marokkanen, Surinamers, Kaapverdianen, Antillianen en Joegoslaven. In de Schilderswijk vormen Turken en Surinamers de grootste groepen, gevolgd door Marokkanen en Antillianen. Oost-Europeanen komen er nauwelijks voor. Ook zijn het beide wijken met een groot aantal illegalen. In 1997-2003 zijn er ongeveer 1.500 illegalen aangehouden in Bospolder-Tussendijken, in de Schilderswijk-West 500. Het feit dat er drie keer zoveel illegalen zijn aangehouden in Bospolder-Tussendijken dan in de Schilderswijk heeft waarschijnlijk verschillende achtergronden. Ten eerste blijkt dat de huizen in Bospolder-Tussendijken aanzienlijk goedkoper zijn dan in de Schilderswijk. In Bospolder-Tussendijken kost een woning gemiddeld 37.000 euro, in de Schilderswijk ruim 45.000 euro. Dat de huizen in de Schilderswijk duurder zijn heeft onder meer te maken met het feit dat er in deze wijk de laatste jaren veel meer sprake is geweest van sociale vernieuwing dan in Bospolder-Tussendijken. Ten tweede is er in Bospolder-Tussendijken meer particuliere verhuur dan in de Schilderswijk, wat mede kan verklaren waarom er in Rotterdam meer illegalen worden aangehouden dan in de Haagse wijk. Ten derde blijkt ook dat de sociaal-economische positie van de bewoners in Bospolder-Tussendijken gemiddeld slechter is (wat blijkt uit hun inkomen en de gemiddelde waarde van hun woningen) dan in de Schilderswijk. Hierdoor wordt hoogstwaarschijnlijk in Bospolder-Tussendijken meer plaats gemaakt voor illegalen, als een manier om het gezinsinkomen te spijzen. Maar tot slot kunnen ook verschillen in de kwaliteit van de registraties de verschillen in het aantal aangehouden illegalen in beide wijken enigszins verklaren.

Bospolder en Tussendijken maken deel uit van de deelgemeente Delfshaven. Bospolder is een wijk met 7.120 inwoners. In de wijk zijn er 3.330 huishoudens waarvan 49% eenpersoonshuishoudens. Tussendijken is een wijk met 7.320 inwoners. Ook dit is een wijk met relatief veel alleenstaanden. Van de 3.620 huishoudens bestaat 53 % uit een eenpersoonshuishouden. De bevolkingsopbouw van Bospolder-Tussendijken kenmerkt zich door relatief veel jonge inwoners (38% van de inwoners is onder de 24 jaar). De wijk is bovendien te kenmerken als een achterstandsgebied. 55,5% van de inwoners behoort er tot de lage inkomens, 8,5% tot de hoge inkomens en 36% tot de niet-actieven. Naast de sociaal-economische status van de buurt en haar bewoners en de ruime aanwezigheid van allochtonen is er in de wijk ook sprake van specifieke, voor illegalen gemakkelijk toegankelijke vormen van bedrijvigheid. De bedrijvigheid in Bospolder-Tussendijken wordt immers gedomineerd door commerciële dienstverlening (76%) en in mindere mate door industrie (11,5%) en overige dienstverlening (12%). Zoals reeds uit het vorige hoofdstuk bleek is het vooral binnen de commerciële dienstverlening dat illegalen werkzaam zijn.

Meer dan de helft van de woningen (59%) in Bospolder-Tussendijken is gebouwd tussen 1906 en 1930. Een goedkope woning is er vrij gemakkelijk te vinden. Tegenwoordig is het grootste deel van de huizen er in handen van de gemeente en woningbouwcorporaties. Ook zijn een redelijk groot aantal woningen particuliere huurwoningen. Het grootste deel van de woningen bestaat uit etagewoningen en portiekwoningen. Een belangrijk deel van de woningen heeft drie of meer kamers.

Tabel 5.1 Kenmerken van de woningvoorraad in Bospolder-Tussendijken

<i>Woningaanbod</i>	<i>Bospolder-Tussendijken</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>
Gemeente/Corporatie	5.015	(72%)
Particuliere huurwoningen	1.446	(21%)
Koopwoningen	454	(7%)
Overig/onbekend	41	(1%)
<i>Type woningen</i>		
Eengezinswoningen	66	(1%)
Benedenwoningen	1.145	(16%)
Etagewoningen	2.573	(37%)
Portiekwoningen	3.172	(46%)
<i>Aantal kamers</i>		
Woningen met 1 kamer	176	(3%)
Woningen met 2 kamers	2.089	(30%)
Woningen met 3 kamers	2.389	(34%)
Woningen met 4 kamers	1.612	(23%)
Woningen met 5 kamers	616	(9%)
Woningen met 6+kamers	74	(1%)

Bron: WBOB (2002).

De Schilderswijk-West is een wijk met 14.840 inwoners. De wijk telt 6.260 huishoudens waarvan 45 % bestaat uit eenpersoonshuishoudens. Ook de bevolkingsopbouw van de Schilderswijk kenmerkt zich door relatief veel jonge inwoners (46% van de inwoners is onder de 24 jaar). Net als Bospolder-Tussendijken is ook de Schilderswijk te kenmerken als een achterstandsgebied. 51 % van de inwoners behoort er tot de lage inkomens, 6 % tot de hoge inkomens en 37 % tot de niet-actieven. In de Schilderswijk is net als in Bospolder-Tussendijken vooral sprake van commerciële dienstverlening (75%) en in veel mindere mate van industrie (16%) en overige dienstverlening (8%).

De woningen in de Schilderswijk-West zijn voor een belangrijk deel oude woningen: 16,3% van de woningen is gebouwd voor 1915 en 22,6% is gebouwd tussen 1916 en 1930. Het grootste deel van de huizen is er in handen van woningbouwcorporaties. De meerderheid van de woningen bestaat uit meergezinswoningen. Een belangrijk deel van de woningen heeft drie of meer kamers.

Tabel 5.2 Kenmerken van de woningvoorraad in de Schilderswijk-West

<i>Woningaanbod</i>	<i>N</i>	<i>Schilderswijk-West</i>	
			<i>%</i>
Corporaties	3.257		(61.4%)
Particuliere huurwoningen	747		(14.1%)
Koopwoningen	1.175		(22.2%)
Eigendom nog niet bepaald	122		(2.3%)
<i>Type woningen</i>			
Eengezinswoningen	447		(8.4%)
Meergezinswoningen	4.842		(91.3%)
Overige woningen	12		(0.2%)
<i>Aantal kamers</i>			
Woningen met 1 en 2 kamers	741		(14%)
Woningen met 3 kamers	1.545		(29.1%)
Woningen met 4 kamers	2.035		(38.4%)
Woningen met 5 kamers	738		(13.9%)
Woningen met 6+ kamers	242		(4.6%)

Bron: CBS/DSO/OZB 2003.

5.3 De Koppelingswet en gevolgen voor de huisvestingspositie van illegalen

Illegalen die in de helft van de jaren tachtig naar Nederland kwamen konden, mits zij de nodige creativiteit aan de dag legden, vrij gemakkelijk terecht in huizen van gemeentelijke instanties of woningbouwverenigingen. Ook vonden zij op vrij eenvoudige wijze onderdak in pensions of werden opgevangen door hier al aanwezige

familieleden of vrienden. Met het van kracht gaan van de Koppelingswet op 1 juli 1998 kwam hierin verandering en werden bepaalde delen van de woningmarkt in toenemende mate ontoegankelijk voor illegalen. Het doel van de Koppelingswet was immers het verhinderen van onrechtmatig gebruik van collectieve voorzieningen door vreemdelingen zonder geldige verblijfsdocumenten. Zo werd het bijvoorbeeld formeel onmogelijk om als illegale vreemdeling een woning te huren van een gemeentelijke instantie of particuliere woningbouwvereniging (Staring 2001: 34). De Koppelingswet heeft dus een belangrijke invloed gehad op de beleidsvoering van woningbouwcorporaties. Voordat de wet inging bestond er namelijk nauwelijks beleid ten aanzien van illegalen. De beslissingsruimte van uitvoeringsfunctionarissen was op dit punt vrij groot en de ruimte die men had bleek vooral te worden gebruikt om illegale migranten *niet* uit te sluiten (Engbersen *et al.* 1999: 118). Tot vlak voor de invoering van de Koppelingswet werd er door medewerkers van woningbouwverenigingen bijvoorbeeld niet gevraagd naar verblijfsdocumenten van potentiële huurders. Een goede huurder was immers iemand die zijn huur betaalde en geen overlast veroorzaakte (Van der Leun en Botman 1999: 167).

Zoals reeds aangegeven bracht de Koppelingswet op het gebied van huisvesting een aantal veranderingen met zich mee. Intakemedewerkers van woningbouwverenigingen werden na de invoering van de wet immers geacht te toetsen of een cliënt recht had op een bepaalde voorziening (Engbersen en Van der Leun 2002: 198). Zo werden woningbouwverenigingen ineens wel verplicht te informeren naar de verblijfsstatus van hun cliënten (Rusinovic *et al.* 2002: 24). Ook moeten huurders tegenwoordig verschillende documenten kunnen voorleggen in verband met hun identiteit, inkomen en gezinssamenstelling. Het bemachtigen van een woning via formele weg lijkt hierdoor voor illegale vreemdelingen sinds de invoering van de wet grotendeels uitgesloten.

Van der Leun (2003: 141), die onder meer onderzoek deed naar de werkwijze van medewerkers van woningbouwverenigingen, liet zien dat de intakeprocedures van woningbouwverenigingen na het ingaan van de Koppelingswet inderdaad steeds strenger zijn geworden. Veel corporaties controleren nu immers de verblijfsstatus van hun huurders, wat zij daarvoor niet deden. Zij zag dat er ook een wijziging was opgetreden in de houding van de medewerkers. De meesten hadden immers geen problemen met de strengere procedures omdat zij meenden dat een schaars goed als een huis niet bestemd is voor mensen die niet over een geldige verblijfsstatus beschikken.

Gedogen komt overigens ook na de Koppelingswet nog steeds voor hoewel medewerkers van woningbouwverenigingen wat dit betreft slechts een kleine beleidsvrijheid hebben, dit in vergelijking met professionals uit het onderwijs en de gezondheidszorg bijvoorbeeld. Wel geldt over de hele linie dat grote bezwaren bestaan tegen het *actief* uitsluiten van illegale migranten. Zo bleek uit eerder onderzoek dat medewerkers van woningbouwverenigingen het wel aanvaardbaar vinden om mensen niet meer in te schrijven, maar dat zij weigeren om huurders de straat op te sturen. Ook vinden ze het meestal niet hun taak om te controleren of woningen door meer bewoners betrokken worden dan formeel is toegestaan (Engbersen en Van der Leun 2002: 200). Hoe-

wel de regels dus wel steeds strakker worden gehanteerd wordt er in de huisvestingssector niet met terugwerkende kracht opgetreden. Zolang illegalen die al een woning huren geen aanstalten maken te verhuizen, worden zij niet hun woning uitgezet. Alleen nieuwe gegadigden kunnen de poort niet meer gemakkelijk passeren (Van der Leun en Botman 1999: 168).

Samengevat zijn illegalen na de invoering van de Koppelingswet in bepaalde sectoren (gemeente, corporaties) van de woningmarkt buitengesloten, in andere segmenten (pensions, familie) is dat in veel mindere mate het geval. Tot de belangrijkste sector, namelijk de woningbouwcorporaties, hebben illegalen na de ingang van de Koppelingswet in ieder geval geen toegang meer. Dit geldt in mindere mate voor de particuliere sector. Particuliere verhuurders en pensionhouders vragen ook na de ingang van de Koppelingswet immers niet naar verblijfsdocumenten. Ook kunnen illegalen nog steeds onderdak vinden bij familieleden en vrienden. Wat in ieder geval blijkt is dat het voor illegalen, in vergelijking met de helft van de jaren tachtig, veel moeilijker is geworden om een geschikte woning te vinden.

5.4 **Illegalen in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken. Gezien door de ogen van professionals**

Aan de hand van de gesprekken met de sleutelinformanten probeerden we wat meer inzicht te krijgen in de verschillende woonvarianten van illegalen in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken. Daarnaast gingen we na of de professionals op basis van hun praktijkervaring al dan niet aanwijzingen hadden voor het feit dat er in de twee wijken sprake is van een aparte secundaire huisvestingsmarkt. Tot slot trachtten we aan de hand van de gesprekken te achterhalen of er in de ogen van de professionals sprake was van verdringing door illegalen van legale bewoners op de reguliere huisvestingsmarkt.

In overeenstemming met de verhalen van de professionals bleek dat er in beide wijken inderdaad sprake zou zijn van een 'parallele' huisvestingsmarkt, waar illegalen terecht kunnen. In de Schilderswijk zou de parallele huisvestingsmarkt zichtbaar sterk verbonden zijn met een parallele tewerkstellingsmarkt wat voornamelijk vanuit de koffiehuisen zou worden gecoördineerd. Naast Nederlandse huisjesmelkers, die evenwel in de minderheid zouden zijn, is het bekend dat vooral Turkse en Hindoeestaanse meer gevestigde immigranten een belangrijk deel van deze parallele huisvestingsmarkt in handen zouden hebben. Over de aard van de parallele huisvestingsmarkt in Bospolder-Tussendijken heerst meer onduidelijkheid. De professionals hebben in deze wijk minder zicht op de wijze waarop deze gecoördineerd wordt en wie er de touwtjes in handen heeft.

Over het algemeen konden de professionals ook niet precies aangeven welke verschillen en overeenkomsten er bestaan tussen de verschillende groepen illegalen voor wat hun wijze van huisvesting betreft. Wel gaven ze aan dat er grote verschillen zijn tus-

sen de commerciële verhuur en de opvang die geregeld wordt door vrienden en familieleden. In het geval van commerciële verhuur wezen zij vaak op de erbarmelijke staat van de huizen. Het zou immers veelal gaan om uitgewoonde panden waarvan de elektriciteitsvoorziening verouderd is wat het nodige gevaar met zich meebrengt. Verder geven zij aan dat de vloerbedekking in deze huizen meestal versleten is, dat het behang van de muren hangt en dat de sanitaire voorzieningen te wensen overlaten. Aan de hand van de hoeveelheid schoenen die op de gang staan, kunnen professionals meestal een schatting maken van de mate van overbewoning. De panden zijn vaak opgedeeld in verschillende kamers en in de afzonderlijke kamers staan meerdere (stapel)bedden. Het gaat in de meeste gevallen om bedden met een ijzeren bodem, een goedkope matras erop, en een deken. Onder het bed treft men meestal koffers of sporttassen aan, wat voor de sleutelinformanten een teken is dat de illegalen die er wonen hier maar tijdelijk verblijven.

Bulgaren zouden in de meeste gevallen deel uitmaken van het commerciële circuit en de panden waarin zij zich bevinden zouden erg overeenstemmen met de hierboven gegeven beschrijving. Voorts zouden deze veelal alleenstaande mannen voor een belangrijk deel in het Westland werken. Zo vertelt een medewerker van een woningbouwvereniging dat hij tijdens zijn huisbezoeken vaak lange rijen schoenen op de gang ziet staan die groen zijn van de tomatenbladeren. Ook staan er wel eens grote schalen met tomaten in de keuken van de bewoners of staan er enorme bossen bloemen. Dit alles zou er volgens hem op wijzen dat de bewoners in het Westland tewerkgesteld zijn. Hoewel de grootste groep Bulgaren zou bestaan uit alleenstaande mannen blijkt echter uit een gesprek met een medewerker van de gemeente dat niet enkel alleenstaande Bulgaarse mannen en vrouwen die naar Nederland komen om te werken in de panden worden aangetroffen, maar dat het in sommige gevallen ook wel eens zou gaan om volledige gezinnen. Hoe groot deze groep is kunnen de professionals echter niet met zekerheid zeggen.

Van Marokkaanse en Turkse illegalen wordt vaak gezegd dat zij vooral bij familieleden of vrienden gehuisvest zijn. Volgens de professionals zou er vanuit deze gemeenschappen, meer dan bij andere gemeenschappen het geval is, hulp worden geboden aan hier aanwezige illegale landgenoten. Dit laatste zou ook gelden voor Somalische illegalen. Ook wat deze groep betreft hebben de professionals de indruk dat de opvang vooral binnen de eigen gemeenschap wordt geregeld.

De huurprijzen van kamers, etages, huizen en bedden variëren sterk naargelang de professional die aan het woord wordt gelaten. In veel gevallen geven zij aan niet op de hoogte te zijn van huurprijzen. In andere gevallen hebben ze wel een indicatie omdat aan de illegalen soms gevraagd wordt hoeveel zij betalen voor het huis waarin zij worden aangetroffen. Het verhuren van volledige huizen komt volgens de professionals, voor zover zij daar zicht op hebben, maar weinig voor. En als het al voorkomt dan wordt het huis meestal verhuurd aan een volledig gezin. Prijzen die genoemd worden voor huizen schommelen rond de 1500 euro per maand. Ook het verhuren van etages komt volgens de professionals maar weinig voor. Indien het wel gebeurt

dan zouden de huisbazen er in de meeste gevallen voor zorgen dat er maar een beperkt aantal mensen (maximum drie) hun intrek nemen in de woning. Prijzen voor etages zouden variëren tussen 500 en 600 euro per maand. Anders dan huizenverhuur en etageverhuur, komt kamerverhuur volgens de professionals vaak voor. De prijzen voor kamers zouden variëren tussen 250 à 700 euro per maand. Ook beddenverhuur zou vaak voorkomen, vooral onder Bulgaren in de Schilderswijk. Bedden zouden worden verhuurd voor 150 à 250 euro per maand. Ook zouden bedden aan mensen die in ploegendiensten werken, worden verhuurd per toerbeurt. De ene huurder zou dan het bed overdag huren, de andere 's nachts. Aangezien beddenverhuur de meest rendabele vorm van verhuur is zou dit het meeste voorkomen. Bovendien komt een dergelijke woonvorm ook tegemoet aan het beperkte inkomen van illegalen en de wens om geld te sparen of naar hun familie in het land van herkomst te sturen.

Hoewel professionals uit verschillende beroepsgroepen aangeven dat beddenverhuur en kamerverhuur veel vaker voorkomen dan andere woonvormen geven zij ook wel toe dat ze als professional misschien wel een vertekend beeld hebben van de situatie. Beddenverhuur en kamerverhuur zijn namelijk woonvormen waarbij zich meer overlast voordoen dan bij de andere woonvormen. Door het feit dat mensen die, vaak afkomstig zijn uit verschillende landen, een kamer moeten delen zouden er wel eens wrijvingen kunnen ontstaan tussen bewoners of levert de aanloop van en naar de huizen overlast op, waardoor omwonenden gaan klagen. Andere woonvormen, zoals het verhuren van etages of een volledig huis zouden veel minder overlast opleveren, waardoor professionals hiervan minder vaak op de hoogte worden gebracht. Ook blijkt uit het verhaal van een sleutelinformant dat de huizen die door huisjesmelkers worden verhuurd niet enkel dienst doen om illegalen te huisvesten, maar dat sommige kamers ook zouden worden gebruikt voor (semi-)criminele activiteiten.

CITAAT

Soms zie je huizen waar illegalen in zitten en dan heb je op de zolder een hennepkwekerij. En het toppen van de hennep dat gebeurt dan door de illegale meisjes. Of dan tref je een kamer aan met twintig video's. Worden daar illegale video's opgenomen (H02).

Voorts blijkt uit gesprekken met verschillende professionals dat de meeste illegalen niet lang op één adres blijven. Vooral onder degenen die hier seizoensgebonden arbeid komen verrichten en voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van beddenverhuur zou er veel verloop zijn. Daarnaast zijn er signalen dat de laatste jaren nogal wat huisjesmelkers panden zouden opkopen buiten de Schilderswijk, om te ontsnappen aan controles. Ook zouden huisjesmelkers er alles aan doen om te verbergen dat zij kamers verhuren aan illegalen door bijvoorbeeld de kamers die zij verhuren elke dag leeg te halen om ze vervolgens 's avonds weer vol te stouwen met bedden. Als er onrust uitbreekt – onder meer tengevolge van acties door de politie – dan heeft dat volgens de professionals vaak invloed op de relatie tussen huurder en verhuurder. Zo geeft een sleutelinformant aan dat illegale huurders sinds de grootschalige acties door de politie in de Schilderswijk niet meer per maand de huur moeten betalen maar per

week. Ook zou het voorkomen dat huurders de huur vooruit moeten betalen. Voorts vertelt een informant bij de politie dat huisjesmelkers vaak de acties van de politie trachten te dwarsbomen door met bewoners te schuiven.

CITAAT

Maar wat we de laatste tijd zien is dat huiseigenaren mensen gaan mixen. Dan zitten Russen, Afrikanen, Bulgaren in één pand. Want op die manier willen ze de acties van de politie verstoren. Want we kunnen gemakkelijk een charter regelen voor een grote club Bulgaren. Maar als het pand uit allerhande mensen bestaat wat moeten we dan? Laatst deden we een actie en dan troffen we vier Poolse vrouwen aan, zes Bulgaren, een Irakees, noem maar op, in één pand. En ik hoor dat veel huisjesmelkers dat nu zo doen (H02).

Overigens blijkt uit de gesprekken dat de parallelle verhuur zich ook uitbreidt naar woningbouwverenigingen. Ook daar duiken dezelfde huurders (namelijk illegalen die in onderhuur zitten bij legalen) en verhuurders (namelijk degenen die het huis dat zij huren bij de woningbouwvereniging doorverhuren aan derden) op als op de particuliere markt. Uit de gesprekken met medewerkers van een aantal woningbouwverenigingen blijkt dat zij de laatste jaren in hun woningen nogal wat Bulgaren hebben aangetroffen die door Turkse huurders gehuisvest worden. Naast Turkse huurders zouden ook Hindoestaanse huurders wel eens onderverhuren aan Indiërs en Pakistanen. Maar daarnaast blijkt dat er ook nogal wat Pakistaanse huurders zijn die hun huis onderverhuren aan illegale landgenoten. Hieruit blijkt dat huurders bij woningbouwverenigingen op de een of andere manier in contact staan met de circuits die zich bezig houden met de gecommmercialiseerde opvang van illegalen. Bovendien worden er, zoals uit de verhalen van de sleutelinformanten blijkt, door de meer gevestigde immigranten allerhande constructies bedacht om huizen te kunnen onderverhuren aan derden. Zo blijkt onder meer uit de verhalen van de professionals dat mensen op papier vaak scheiden maar feitelijk samen blijven. Het huis dat aan een van de partners wordt toegewezen wordt in dergelijke gevallen onderverhuurd aan derden. Ook zou het voorkomen dat wijkbewoners een huis kopen, terwijl zij het huis dat zij huren bij de woningbouwvereniging doorverhuren aan derden.

Medewerkers van woningbouwverenigingen geven aan dat het trouwens in de meeste gevallen erg moeilijk is om er achter te komen of er illegalen in de huizen van de corporatie gehuisvest zijn, omdat woningbouwverenigingen voor een belangrijk deel afhankelijk zijn van tips uit de buurt. Vooral wanneer er geen sprake is van overlast komen zij er naar eigen zeggen zelden achter. In sommige gevallen komt het zelfs voor, zoals uit onderstaand verhaal van een medewerker van een woningbouwvereniging blijkt, dat de buurt de aanwezigheid van een illegaal gezin opzettelijk stilhoudt, omdat zij willen voorkomen dat andere categorieën bewoners aanspraak zouden kunnen maken op de woning.

CITTAAT

Voor de portiekbewoners is een illegaal gezin lekker als ze zich gedragen. Want als het huis in de woningkrant komt dan weet je niet wat je krijgt. Dus er is vaak een tweestrijd bij de bewoners. Zij willen geen Antillianen in de woning dus geven ze het illegale gezin niet aan (H09).

Uit de gesprekken met medewerkers van diverse woningbouwverenigingen blijkt overigens dat zij illegalen niet actief opsporen. En als zij tot de ontdekking komen dat er illegalen worden gehuisvest in huizen van de corporatie geven zij toe dat zij daar, indien er geen sprake is van overlast, eigenlijk weinig aan doen. Een medewerker van een woningbouwvereniging gebruikt hiervoor de eufemistische omschrijving dat dergelijke zaken 'een lage prioriteit' hebben. Ook beschrijven medewerkers van woningbouwverenigingen vaak de lange juridische strijd die er nodig is om het huurcontract te ontbinden van huurders die hun huis onderverhuren aan derden. Sommigen geven aan dat het daarna ook heel moeilijk is om deze huurders definitief het recht op een woning van de corporatie te ontzeggen. Weer anderen zijn daar strikter in en proberen malafide verhuurders op allerlei gronden (bijvoorbeeld huurschuld) te weren.

Op basis van de gesprekken met de professionals blijft voorts onduidelijk of de huisvesting van illegalen tot verdringing van andere bewoners leidt. De professionals geven meestal aan dat ze hier op basis van hun ervaring geen uitspraken over kunnen doen. Toch komt tijdens de gesprekken af en toe aan de orde dat illegale bewoners door hun aanwezigheid legalen verdringen van de huisvestingsmarkt. Maar om welke aantallen het hier dan gaat, daar kunnen de professionals op grond van hun praktijkervaring geen uitspraken over doen.

CITTAAT

Als er geen overlast is, dan is er geen probleem. Maar als er een melding komt dan ga ik wel aan de slag. Want illegale doorverhuur doorkruist je beleid. Onze doelgroep is voor tachtig procent mensen die een uitkering hebben, we hebben vooral sociale woningbouw. En dan kom je niet tegevoet aan de noden van je doelgroep (H10).

Volgens de professionals is er in de meeste gevallen echter wel indirect vaak sprake van verdringing door de aanwezigheid van illegalen. Wanneer de buurt achteruit gaat, zouden er namelijk steeds meer mensen de buurt verlaten, wat betekent dat er dan door huisjesmelkers panden worden opgekocht, waar vervolgens vaak illegalen in terechtkomen. Een medewerker van een woningbouwvereniging legt uit waarom er volgens hem bij corporaties slechts in beperkte mate sprake kan zijn van verdringing van bewoners door illegalen.

CITTAAT

Maar we hebben drie wijken met illegalen en in elke wijk hebben we ongeveer tweeduizend woningen dus dat maakt zesduizend in totaal en daarvan treffen we op jaarbasis in honderd woningen illegalen aan. Dus dat is een heel klein percentage (dat komt neer op ongeveer 1,7 procent van de woningvoorraad van de woningbouwvereniging, MvS) (H09).³⁸

Voorts blijkt dat illegalen over het algemeen weinig in leegstaande panden worden aangetroffen, behalve wanneer het gaat om verslaafden. Wat politieagenten wel is opgevallen is dat er na acties soms illegalen worden aangetroffen in slooppanden. Ook wordt aangegeven dat er na grootschalige acties wel eens matrassen op straat worden gegooid, omdat de verhuurders sporen van illegale verhuur uit willen wissen. Na de acties zou het voor de illegalen ook steeds moeilijker zijn om aan een slaappleaats te komen. Voorts worden er, zoals uit het onderstaande interviewfragment blijkt, wel eens illegalen aangetroffen in bedrijfspanden. Dat zijn voorbeelden waaruit blijkt dat illegale tewerkstelling en illegale huisvesting vaak met elkaar verweven zijn.

CITTAAT

We hebben ook wel eens illegalen aangetroffen in een bedrijfspand. De eigenaar van dat pand had het pand verhuurd en de huurder verhuurde er vervolgens kamertjes in. Die huurder had trouwens ook een bedrijf waar veel illegalen in dienst waren. Maar we hebben ook wel eens een pand aangetroffen waar alleen Portugezen zaten. Daarvan was de eigenaar een Hindoestaan. Dat pand werd gehuurd door een uitzendbedrijf (H08).

Een laatste opmerkelijk punt dat op basis van de gesprekken met de professionals naar voren komt is dat illegalen allerhande overlevingsstrategieën hanteren om in Nederland het hoofd boven water te houden. Uit de gesprekken blijkt dat sommigen hier zo ver in gaan dat ze door hun gedrag de kwetsbare positie waarin zij en hun lotgenoten zich bevinden mee in stand dreigen te houden. Ook lijkt het erop dat er onder de illegalen onderling sprake is van een competitie waar huisjesmelkers dankbaar gebruik van maken door illegalen in te zetten voor allerlei karweitjes. Hierdoor kunnen de huisbazen namelijk zelf zoveel mogelijk buiten het zicht blijven van de ordediensten.

In eerste instantie blijkt uit de gesprekken met de professionals dat illegalen door huisjesmelkers regelmatig zouden worden ingezet om de huur van hun medebewoners te verzamelen. Daarnaast zouden huisbazen illegale bewoners inzetten om ervoor te zorgen dat er geen overlast is in en rondom het pand. Overlast betekent immers dat er door de buurt geklaagd wordt, wat voor zowel de illegale huurders als voor de huisbaas negatieve consequenties kan hebben.

CITTAAT

Huisjesmelkers stellen vaak een illegaal aan die hier al langer is. Die moet er dan voor zorgen dat het geld wordt opgehaald. Soms halen we uit een pand twaalf mensen en dan komt de huiseigenaar doodleuk aan met vier huurcontracten. Maar dan heeft de eigenaar één aanspreekpunt, een illegaal die de schakel vormt tussen de eigenaar en de andere huurders. En als de eigenaar dan gepakt wordt dan probeert hij de illegalen de schuld te geven. Dan doet hij alsof hij door hen bij de neus werd genomen (H02).

Bovendien blijkt dat het wel eens voorkomt dat illegalen zelf kamers tegen woekerprijzen verhuren. Of dit vaak voorkomt valt op basis van de gesprekken met de pro-

professionals niet uit te maken. Wel werd er door verschillende professionals op gewezen tijdens de gesprekken.

CITTAAT

Sommige illegalen zijn ook huisjesmelkers. Die hebben bijvoorbeeld toen ze legaal waren een pand bewoond, zijn dan illegaal geworden, en verhuuren nu kamers aan andere illegalen (H05).

Niet alleen blijkt trouwens dat illegalen ingezet worden om huisjesmelkers bij te staan, ook koppelbazen maken handig gebruik van de aanwezigheid van illegalen. De illegalen worden dan ingehuurd om werkkrachten te werven. Ook worden zij aangezocht om klusjes uit te voeren in de huizen van de huisjesmelkers in de buurt. Deze stilzwijgende overeenkomst zou gemakkelijk in stand kunnen worden gehouden omdat zowel de huisbazen als de illegalen er op die manier economisch op vooruit gaan. Dat illegalen via deze hand- en spandiensten ook daadwerkelijk vooruit komen blijkt uit de gesprekken met de professionals. De meesten geven namelijk aan dat illegalen die ingezet worden voor dergelijke klusjes een wat comfortabeler positie hebben dan de anderen. Niet alleen proberen illegalen via hand- en spandiensten aan huisjesmelkers en koppelbazen vooruit te komen. Volgens de professionals zouden sommigen ook betrokken zijn bij mensensmokkel, terwijl andere vrouwen – vaak uit hun eigen familie – onder valse voorwendselen naar Nederland zouden halen, om hen vervolgens te laten werken in de prostitutie. Of het in dit geval gaat om een paar uitzonderingen of dat er sprake is van een organisatie op grotere schaal, viel op basis van de gesprekken met de professionals echter niet uit te maken.

Samengevat kunnen we stellen dat er zich – voor zover de professionals daar zicht op hebben – veel problemen voordoen op het gebied van huisvesting van illegalen. Vooral binnen het commerciële circuit zou de situatie soms ronduit schrijnend zijn. Doordat nogal wat illegalen afhankelijk zijn van het commerciële circuit – onder meer omdat zij opvang binnen hun gemeenschap moeten ontberen – zouden zij regelmatig blootstaan aan situaties van uitbuiting en onderdrukking. Anderzijds, en dat kwam zoals hierna nog zal blijken naar voren uit de interviews met illegalen, kiezen sommigen er ook wel voor om zo goedkoop mogelijk te wonen, zodat ze zoveel mogelijk geld kunnen sparen dat vervolgens naar hun familie in het land van herkomst wordt gestuurd. Hoewel de professionals vooral te maken krijgen met commerciële verhuur – omdat hier vaker meldingen van overlast voorkomen dan wanneer mensen bij familie gehuisvest worden – komt een aantal onder hen daarnaast regelmatig gevallen tegen waarbij illegalen zijn ondergebracht bij een familielid of partner. Deze laatsten zouden volgens de professionals over het algemeen wat beter gehuisvest zijn dan degenen die afhankelijk zijn van het commerciële circuit.

Voorts blijkt dat illegalen die een wat meer gevestigde positie innemen in toenemende mate proberen om voor zichzelf binnen het circuit van huisvesting en tewerkstelling enige opwaartse mobiliteit te bewerkstelligen. Tot slot blijkt uit de gesprekken dat er bij de politie en bij woningbouwverenigingen geen strikt handhavingsbeleid is ten

aanzien van (groepen) illegalen. De aanwezigheid van illegalen wordt met andere woorden nog steeds voor een deel gedoogd. Over de omvang van de onderhuur in huizen van woningbouwverenigingen en over de hoogte van de huren voor verschillende types van huisvesting kunnen de professionals geen precieze informatie verstrekken. Ook spreken de deskundigen elkaar tegen als het er om gaat of er al dan niet sprake is van verdringing van legale bewoners door illegalen.

Op basis van de gesprekken met de professionals blijven een aantal aspecten over de huisvestingspositie van illegalen dus in ieder geval onduidelijk. Daarom zullen wij in wat volgt ingaan op de gesprekken die wij hebben gevoerd met illegalen en huisbazen. Op grond daarvan hopen wij meer te weten te komen over de huisvestingspositie van illegalen in de beide wijken.

5.5 Illegalen en huisbazen

In Bospolder-Tussendijken werden 30 illegalen geïnterviewd (15 Marokkanen en 15 Somaliërs). In de Schilderswijk werd met 35 illegalen (15 Turken, 15 Bulgaren, 3 Indiërs en 2 Pakistanen) gesproken. Daarnaast werden in Bospolder-Tussendijken 12 Marokkaanse en een Nederlandse huisbaas geïnterviewd, die allen kamers verhuurden aan Marokkaanse illegalen of hen op een andere manier onderdak boden. Verder werden in deze wijk gesprekken gevoerd met twaalf Somalische huisbazen. In de Schilderswijk hadden wij gesprekken met dertien Turkse, één Nederlandse en zes Surinaamse huisbazen. Vooraleer we ingaan op wat uit de gesprekken met de illegalen en de huisbazen naar voren is gekomen geven we eerst een overzicht van de achtergronden van de huurders en verhuurders. Vervolgens zullen we aan de hand van vier casestudies een antwoord proberen te geven op de vragen die in dit hoofdstuk centraal staan.

Vooraleer we ingaan op datgene wat uit de interviews naar voren is gekomen willen we er nogmaals de aandacht op vestigen dat de illegalen en huisbazen die deel uit maken van dit onderzoek selectief zijn geworven. Wat uit de interviews naar voren komt is dus niet representatief voor de situatie van de grotere groep illegalen die in Nederland verblijft. Aangezien we slechts een betrekkelijk klein aantal respondenten hebben geworven zijn de gegevens die wij hier presenteren slechts zeer beperkt generaliseerbaar. Anders dan in andere onderzoeken (Engbersen *et al.* 2002: 71) die tot nu door ons zijn gedaan was het in dit onderzoek veel moeilijker om respondenten uit verschillende netwerken te rekruteren, aangezien we ons hebben beperkt tot twee specifieke wijken in twee grote steden. Een voordeel van die keuze was overigens wel dat wij meer inzicht verkregen in de specifieke context van de buurten. Ofschoon de gegevens niet zonder meer gegeneraliseerd kunnen worden, is bij dit onderzoek wel gestreefd naar kwalitatieve volledigheid. Dit wil zeggen dat we zoveel illegalen hebben gesproken als nodig was om een – naar ons idee – volledig beeld te geven van de huisvestingsvarianten die zich in de twee wijken voordoen.

5.5.1 De illegalen

Het algemene beeld over illegale vreemdelingen is dat het vooral gaat om jonge, alleenstaande mannen, die zich voornamelijk in grootstedelijke gebieden bewegen en werkzaam zijn in specifieke sectoren als de land- en tuinbouw, horeca en de bouw (Engbersen *et al.* 2002). Onze groep ondervraagden voldoet in grote lijnen aan dit algemene beeld. We hebben vooral mannen gesproken in de leeftijdscategorie 20-40 jaar. Het betrof – behalve voor Bulgaren die meestal een gezin hebben in Bulgarije – vooral alleenstaanden. Daarnaast blijkt dat het in de meerderheid van de gevallen om laaggeschoolden gaat. De sectoren waarbinnen de door ons bevroegde illegalen tewerkgesteld zijn komen eveneens overeen met het algemene beeld dat daarover al bekend is (Engbersen *et al.* 1999, 2002). Het betreft tuinbouw (9), schoonmaak (8), industrie en bouw (8), horeca (5), overige persoonlijke dienstverlening (3), handel en detailhandel (4) en prostitutie (2). Opvallend is ook het hoge aantal werklozen (25) binnen de groep illegalen die wij spraken. Het zijn vooral de Marokkaanse en Somaliëse illegalen die aan het woord kwamen die aangaven werkloos te zijn.

Tabel 5.3a geeft aan op welke manier de door ons ondervraagde illegalen gehuisvest zijn. Het meest opvallende is dat de Marokkaanse illegalen vooral bij familie en vrienden in huis zitten. De Turkse en Bulgaarse illegalen die aan het woord kwamen zaten hoofdzakelijk in de commerciële sector. De Somaliërs die aan het woord kwamen waren vooral gehuisvest in een zogenoemde ROA-woning of werden opgevangen door vrienden of familie.³⁹ Meestal komt het erop neer dat mensen die hun ROA-woning moeten verlaten onderdak krijgen bij hun hier aanwezige vrienden of familiekring. Ongeacht de afkomst zie je dat het vooral het inkomen is van de illegalen dat bepaalt of mensen al dan niet zelfstandig wonen. Zoals uit Tabel 5.3b namelijk blijkt zijn het vooral mensen met hogere inkomens die binnen het commerciële huisvestingscircuit gevestigd zijn.

Tabel 5.3a Illegalen naar herkomstland en naar woonsituatie

	<i>Marokko</i>	<i>Turkije</i>	<i>Bulgarije</i>	<i>Somalië</i>	<i>India/Pakistan</i>	<i>Totaal</i>
Overige huurwoning	1	8	4			13
Kamer	6	3	6	2	2	19
Pension		3	4			7
Woont bij familie	5			2		7
Woont bij vrienden	3		1	5	1	10
ROA-woning				6		6
Anders		1			2	3
<i>Totaal</i>	15	15	15	15	5	65

Tabel 5.3b Woonvorm van illegalen waarvan het inkomen bekend is

	<200	200-900	>900	Totaal
Overige huurwoning	1	4	9	14
Kamer	3	9	5	17
Pension		3	2	5
Woont bij familie	7			7
Woont bij vrienden	6	2	3	11
ROA-woning	4	2		6
Anders				
<i>Totaal</i>	21	20	19	60

Aangezien de Marokkaanse illegalen die wij spraken voor het belangrijkste deel bij familie of vrienden in huis zitten is het logisch dat hun huisbazen voor het grootste deel van Marokkaanse afkomst zijn (Tabel 5.4). De Turkse illegalen hebben in de meeste gevallen een Turkse huisbaas, evenals de Bulgaarse illegalen die aan het woord kwamen. Somalische illegalen die niet over een ROA-woning beschikken, zitten zoals reeds bleek, meestal in huis bij een landgenoot.

Tabel 5.4 Illegalen naar herkomstland en naar etnische relatie tot huisbaas

	<i>Nederlands</i>	<i>Turks</i>	<i>Marokkaans</i>	<i>Surinaams</i>	<i>Somalisch</i>	<i>Bulgaars</i>	<i>Anders</i> ⁴⁰	<i>Onbekend</i>	<i>Totaal</i>
Marokko			14	1					15
Turkije	2	11	1	1					15
Bulgarije		10		1		1	1	2	15
Somalië				1	8		6		15
India-Pakistan				3				2	5
<i>Totaal</i>	2	21	15	7	8	1	7	4	65

Hoewel de Marokkaanse illegalen nagenoeg allemaal bij familie of vrienden in huis zitten betaalt de helft van hen wel huur, behalve in het geval van werkloosheid. De Turkse en de Bulgaarse illegalen die wij spraken, maken vooral deel uit van het commerciële circuit en betalen dus bijna in alle gevallen huur. De Somalische illegalen die aan het woord kwamen betaalden voor het grootste deel geen huur (omdat ze in een ROA-huis woonden of ze bij vrienden of familie in huis zaten). Onder deze groep is, zoals reeds uit eerder onderzoek bleek, in belangrijkere mate dan bij de andere groepen sprake van etnische solidariteit (Engbersen *et al.*, 2002).

Tabel 5.5 Illegalen naar herkomstland en naar al dan niet betalen van woonruimte

	<i>Ja</i>	<i>Nee</i>	<i>Totaal</i>
Marokko	7	8	15
Turkije	14	1	15
Bulgarije	14	1	15
Somalië	3	12	15
India-Pakistan	3	2	5
<i>Totaal</i>	41	24	65

Tot slot blijkt dat de door ons geïnterviewde illegalen in de meeste gevallen een huis vinden via familie en vrienden. Door rondvraag te doen in de buurt waar zij terecht komen, komen zij in de meeste gevallen relatief gemakkelijk aan een woonruimte. Dat zij op die manier relatief gemakkelijk aan een huis komen heeft te maken met de aanwezige Turkse gemeenschap in de Schilderswijk, die zoals uit de gesprekken met de professionals bleek, voor een belangrijk deel van de opvang zorgt. Ook Bulgaren komen via vrienden of bekenden die hen na hun aankomst wegwijs maken in de buurt vaak aan een woning. Maar ook de Somalische en Marokkaanse illegalen die aan het woord kwamen komen via hun netwerk van familie en vrienden gemakkelijk aan woonruimte.

Tabel 5.6 Illegalen naar herkomstland en naar hoe woonruimte is gevonden

	<i>Familie</i>	<i>Vrienden</i>	<i>Advertentie</i>	<i>Werkgever</i>	<i>Anders</i> ⁴¹	<i>Partner</i>	<i>Totaal</i>
Marokko	5	10					15
Turkije	5	9		1			15
Bulgarije	1	9		4		1	15
Somalië	2	7			6		15
India-Pakistan		2		2		1	5
<i>Totaal</i>	13	37		7	6	2	65

5.5.2 *De huisbazen*

Zoals reeds werd aangegeven werden in Bospolder-Tussendijken twaalf Marokkaanse en één Nederlandse huisbaas geïnterviewd. Verder werden in deze wijk gesprekken gevoerd met twaalf Somalische huisbazen die allen kamers verhuurden aan landgenoten. In de Schilderswijk werden interviews gedaan met dertien Turkse en een Nederlandse huisbaas. Tot slot werd met zes Surinaamse huisbazen in de Schilderswijk gesproken.

De Marokkaanse huisbazen die aan het woord kwamen bestaan voornamelijk uit mannen op middelbare leeftijd (boven de 40). Zij zijn hoofdzakelijk in de jaren zeventig als gastarbeider naar Nederland gekomen en verhuren kamers aan landgenoten. De Turkse huisbazen die wij spraken betreffen vooral jongere mannen (20-40 jaar). Het gaat hier voornamelijk om de kinderen van voormalige gastarbeiders die via het verhuren van huizen een centje trachten bij te verdienen. In de meeste gevallen hebben deze verhuurders een huis gekocht dat ze vervolgens verhuren aan illegalen. Ook de Somalische huisbazen die aan het woord kwamen zijn over het algemeen wat jonger. De meeste huisbazen zijn laaggeschoold.

De huisbazen bestaan zowel uit alleenstaanden als uit mensen die getrouwd of samenwonend zijn. Daarnaast blijkt dat zij in ongeveer dezelfde sectoren tewerkgesteld zijn als de illegalen, namelijk de tuinbouw (1), schoonmaak (1), industrie en bouw (6), horeca (4), overige persoonlijke dienstverlening (2), handel en detailhandel (2), haven en transport (2). Ook opmerkelijk binnen de groep huisbazen is het grote aantal werklozen (12).

Zoals uit Tabel 5.7 blijkt wonen de meeste Turkse huisbazen in hun eigen huis of huren ze een huis bij een woningbouwvereniging. De jongere huisbazen wonen vaak nog thuis bij hun ouders maar verhuren het huis dat zij gekocht hebben, of het huis dat zij huren bij een woningbouwvereniging aan derden. De Marokkaanse en Somalische huisbazen die aan het woord kwamen zijn er kennelijk minder vaak in geslaagd om een huis te kopen. Zij huren voor het overgrote deel een huis bij een woningbouwvereniging.

Tabel 5.7 Huisbazen naar herkomstland en het soort huis waar ze zelf in wonen

	<i>Marokko</i>	<i>Turkije</i>	<i>Suriname</i>	<i>Somalië</i>	<i>Nederland</i>	<i>Totaal</i>
Koopwoning	2	6	6		1	15
Huurwoning						
• Sociale huur	10	4		12	1	27
• Particuliere huur						
Woont in bij familie		3				3
Woont in bij vrienden						
Anders						
<i>Totaal</i>	12	13	6	12	2	45

Daar vangen zij vaak tegen betaling landgenoten op. Een enkele keer worden ook wel eens vrienden of familieleden opgevangen die gratis onderdak krijgen. Daarnaast verhuren Marokkaanse huisbazen ook wel eens kamers of huizen die zij hebben verkregen via de woningbouwvereniging door aan derden. De Turkse huisbazen die aan het woord kwamen verhuren zowel kamers binnen de huizen die zij zelf bezitten als

kamers die zij hebben verkregen via de woningbouwvereniging. Alle Surinaamse huisbazen die aan het woord kwamen verhuren kamers in de huizen die zij zelf bezitten.

Tabel 5.8 Huisbazen naar herkomstland en het soort huis dat zij verhuren

	<i>Marokko</i>	<i>Turkije</i>	<i>Suriname</i>	<i>Somalië</i>	<i>Nederland</i>	<i>Totaal</i>
(onder)Verhuur in eigen woning						
• Koopwoning		2				2
• (sociale) Huurwoning	7	1		12		20
(onder)Verhuur elders						
• (sociale) Huurwoning	4	3			1	8
• Particuliere huurwoning	1	7	6		1	15
Anders						
<i>Totaal</i>	12	13	6	12	2	45

De Marokkaanse en Somalische huisbazen die aan het woord kwamen verhuren uitsluitend kamers aan landgenoten. De Turkse huisbazen verhuren aan Turkse maar vooral aan Bulgaarse illegalen. De Surinaamse huisbazen die aan het woord werden gelaten verhuurden aan mensen van verschillende nationaliteiten en zowel aan legalen als illegalen.

Tabel 5.9 Huisbazen naar herkomstland en etnische relatie tot huurder(s)

<i>Huurders</i>	<i>Turks</i>	<i>Marokkaans</i>	<i>Bulgaars</i>	<i>Somalisch</i>	<i>Indiaas Pakistaans</i>	<i>Anders</i>
Huisbazen						
Marokko		*				
Turkije	*		*			
Suriname	*	*	*	*	*	*
Somalië				*		
Nederland	*	*				

Zoals uit de gesprekken is gebleken hoeven de huisbazen zelf vrij weinig te doen om huurders op te sporen. Van degenen die we spraken was er eigenlijk maar één die actief op zoek was gegaan naar bewoners. De anderen kwamen via familie, vrienden en kennissen of via hun beroep (de meesten werken in sectoren waar ook veel illegalen tewerkgesteld zijn of hebben een horecaonderneming) gemakkelijk aan huurders.

Ook doen illegalen in veel gevallen rondvraag in de buurt en komen ze op die manier terecht bij mensen waarvan bekend is dat zij kamers verhuren. De Surinaamse huisbazen zijn de enigen die af en toe gebruik maken van advertenties om huurders te werven.

Tabel 5.10 Huisbazen naar herkomstland en hoe huurder(s) gevonden worden

	<i>Familie</i>	<i>Vrienden</i>	<i>Advertentie</i>	<i>Werk of koppelbaas</i>	<i>Rondvragen in de buurt</i>
Marokko	*	*			*
Turkijke	*	*		*	*
Suriname		*	*	*	*
Somalië	*	*			
Nederland		*			

Samengevat kunnen we zeggen dat er belangrijke overeenkomsten zijn in de achtergronden van de illegalen en de huisbazen die aan het woord kwamen. Beiden zijn over het algemeen laag opgeleid, werken in dezelfde sectoren, zijn van dezelfde etnische origine of spreken in ieder geval dezelfde taal, waardoor het niet zo opmerkelijk is dat ze elkaar tegenkomen op de grijze markt van huurders en verhuurders. De vraag is nu hoe dat alles precies in zijn werk gaat. Om hier wat meer inzicht in te krijgen gaan we wat nader in op de gesprekken die we hebben gehad met de illegalen en de huisbazen. Maar vooreer we daar op ingaan willen we toch nog even kort stilstaan bij de huisvestingspositie van de illegalen die deel uitmaken van dit onderzoek.

5.5.3 *Huisvestingspositie van de respondenten*

Naast het feit dat we inzicht wilden verschaffen in de manieren waarop huurders en verhuurders elkaar treffen op de woningmarkt wilden we ook enigszins een beeld krijgen van de wijze waarop de illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen feitelijk gehuisvest zijn. Van de professionals kregen we al het één en ander te horen over de huisvestingssituatie van verschillende groepen illegalen. Maar de vraag die wij ons vervolgens stelden was hoe de illegalen zelf hun huisvestingssituatie ervoeren. Om redenen van privacy hebben wij geen van de illegalen gesproken bij hen thuis en hebben we ons op basis van de gesprekken dus geen beeld kunnen vormen van de wijze waarop zij gehuisvest waren. Wel hebben we aan de illegalen zelf een aantal vragen gesteld waaruit indirect af te leiden is hoe het met hun huisvesting gesteld is.

Wat we op basis van de gesprekken met de professionals hadden vernomen was dat een belangrijk deel van de illegalen, en dan vooral degenen die deel uitmaken van het commerciële circuit, vaak gedwongen zijn om met andere mensen die hier eveneens

illegaal verblijven samen te wonen, in hun ogen vaak onder mensonterende omstandigheden. Om er achter te komen in hoeverre dat al dan niet het geval was bij de illegalen die wij spraken hebben we hen gevraagd met hoeveel mensen zij samenwoonden. Daarnaast vroegen we hen wat zij over hun huisvestingssituatie vonden. Dit deden we door onder meer te vragen naar de staat van de woning waarin zij verbleven. We hebben bijvoorbeeld aan de respondenten gevraagd of het huis waarin zij woonden al dan niet materiële gebreken vertoonde. Verder probeerden we tijdens de interviews ook iets te weten te komen over eventuele wijzigingen die zich hadden voorgedaan in hun huisvestingspositie. Zo gingen we onder meer na of hun woonsituatie sinds hun aankomst in Nederland in hun ogen verbeterd of verslechterd was en probeerden we ook te achterhalen of zij hun huidige woonsituatie een verbetering dan wel verslechtering vonden in vergelijking met hun woonsituatie in hun land van herkomst. Op basis van de verhalen die de respondenten vertelden kregen we enigszins een beeld van hun huidige woonsituatie.

Over het algemeen blijkt dat de respondenten met drie of meer mensen samen wonen. Wat dit betreft zijn er geen grote verschillen geconstateerd tussen de verschillende groepen die aan het woord kwamen. Slechts weinigen slagen erin om een kamer te vinden die ze niet moeten delen met anderen. Sommigen vinden onderdak bij een (legale) landgenoot, weer anderen gaan inwonen bij een partner. Vooral de Marokkaanse illegalen die inwonen bij familie moeten vaak een ruimte delen met verschillende andere mensen (het kan dan gaan om twee tot elf gezinsleden). Marokkaanse illegalen die niet bij familie in huis wonen maar zelfstandig wonen, zitten meestal in huis bij een landgenoot. Wanneer zij in het commerciële circuit gehuisvest zijn hebben zij vooral landgenoten als huisgenoot. De Turkse illegalen die allemaal binnen het commerciële circuit gehuisvest zijn hebben zowel Turkse als Bulgaarse illegalen als huisgenoten. Ook de Bulgaren die aan het woord kwamen delen in de meeste gevallen een huis met een Bulgaarse of Turkse medebewoner die hier eveneens illegaal verblijft. Van alle groepen die aan het woord kwamen delen Somaliërs het minst van allemaal een woonruimte met anderen. In veel gevallen zijn ze namelijk gehuisvest in een ROA-woning die ze delen met gezinsleden. Anderen wonen in bij vrienden of familie die in de meeste gevallen als alleenstaande in Nederland verblijven. Slechts weinigen onder hen maken deel uit van het commerciële huisvestingscircuit. Hoewel de illegalen die aan het woord kwamen over het algemeen samenwonen met verschillende andere mensen wordt hierover door geen van hen geklaagd. Behalve wanneer men gedwongen wordt – in geval van werkloosheid – om in huis te gaan wonen bij familieleden, wordt er wel eens geklaagd over een gebrek aan privacy en over het feit dat zij hun familie niet te veel willen belasten en eigenlijk zo snel mogelijk zelfstandig willen gaan wonen.

Ook hebben we tijdens de interviews gevraagd naar eventuele materiële gebreken aan de woning waar de respondenten gehuisvest zijn. Opmerkelijk is daarbij dat de overgrote meerderheid van de illegalen die aan het woord kwam over het algemeen redelijk tevreden is over hun woning. Overigens blijkt wel dat de meesten die aan het

woord kwamen geen al te hoge eisen stellen aan de woning waarin ze verblijven. Vooral de Bulgaarse en de Turkse illegalen geven aan dat zij hier enkel zijn om te werken en zich om die reden niet al te veel aantrekken van de manier waarop ze gehuisvest zijn.

CITTAAT

Het gaat mij niet om de woning waar ik in woon, ik kom hier om te werken, geld te verdienen en weer terug te gaan. Zolang ik goed kan opschieten met de mensen met wie ik verblijf maakt het mij niet uit waar of hoe ik woon (Bulgaarse illegaal).

CITTAAT

Omdat het geen gezinsappartement is waar je met je gezin woont, kun je er ook niet zoveel van verwachten vind ik. (...) Maar mijn verwachtingen zijn ook heel anders dan dat ik zou hebben als ik hier met mijn gezin zou zijn. Voor mijn situatie op dit moment, nu ik alleen ben en hier werk om geld te verdienen voor mijn gezin, ben ik tevreden met heel weinig wat betreft de huisvesting (Turkse illegaal).

Slechts een aantal onder hen klaagt over de slechte toestand waarin hun woonruimte zich bevindt. In dergelijke gevallen wordt er dan geklaagd over het feit dat de woning waar ze verblijven oud, koud en vochtig is, dat het behang en tapijt oud en vies zijn en dat de toiletten en de keuken onhygiënisch zijn. Daarnaast wordt ook wel aangegeven dat het meubilair van de woning waarin ze verblijven te wensen overlaat en dat zij niet over de nodige elektronische apparatuur kunnen beschikken, wat ze als een belangrijk mankement zien. Naast het feit dat slechts weinigen klagen over hun woning wordt er slechts door een paar enkelingen geklaagd over het pand waarin ze gehuisvest zijn.

CITTAAT

Het riool zit verstopt. Het ruikt dus vies beneden in de hal. Het is een oud huis en er zit vocht in de muren. Het huis lekt maar dit zal worden gerepareerd (Turkse illegaal).

CITTAAT

De voorgevel van het portiek is oud en zit vol met gaten en is dus niet meer waterdicht. Sommigen in dit flatgebouw hebben daardoor last van lekkage. Ook is de voorgevel vies geworden en verkleurd. Als het klopt gaan de huiseigenaren de voorgevel laten repareren en schoon laten spuiten (Bulgaarse illegaal).

Op de vraag of zij bereid zouden zijn meer huur te betalen voor een betere woning geven de meesten aan hier geen behoefte aan te hebben omdat zij redelijk tevreden zijn over de woning die zij nu hebben. Slechts een paar mensen zou indien hun financiële toestand dit zou toelaten in een mooier en vooral groter huis willen wonen en ook bereid zijn hier meer voor te betalen.

Hoewel de illegalen die aan het woord komen over het algemeen redelijk tevreden zijn over hun huisvestingssituatie geven de meesten wel aan dat ze er in tegenstelling tot hun land van herkomst qua huisvesting op achteruit zijn gegaan. Het huis dat ze in het land van herkomst bewoonden was volgens eigen zeggen meestal groter en het meubilair was verzorgder. De reden overigens dat ze in Nederland minder zorg en aandacht besteden aan de inrichting van hun huis heeft volgens eigen zeggen vooral te maken met het feit dat de meesten er bij hun komst van uit gingen dat hun verblijf hier slechts tijdelijk zou zijn. Ook wanneer de respondenten in Nederland verplicht zijn te gaan inwonen bij familie zien zij dat als een achteruitgang in vergelijking met hun woonsituatie in het land van herkomst. Vooral het feit dat ze anderen tot last zijn en door het inwonen bij familieleden ook een deel van hun privacy moeten opgeven wordt als nadelig gezien. Anderzijds wordt het feit dat ze hun familie in het land van herkomst hebben achtergelaten door sommigen juist gezien als een achteruitgang. Vaak wordt dan gezegd dat zij in het land van herkomst in een groot huis woonden samen met hun familie en dat zij in Nederland op zichzelf aangewezen zijn. Gelukkig maakt het inkomen dat ze hier in Nederland verdienen in dergelijke gevallen veel goed. Een minderheid van de illegalen die aan het woord kwam gaf aan dat hun woonsituatie in Nederland een verbetering inhoudt in vergelijking met hun woonsituatie in het land van herkomst. Vooral degenen die afkomstig zijn van het platteland vinden hun huisvesting in Nederland een hele vooruitgang. Zij verwijzen naar het feit dat zij in het land van herkomst niet over elektriciteit en stromend water beschikten terwijl het huis waar ze nu wonen voorzien is van alle comfort.

Naast het feit dat we wilden weten welk oordeel de respondenten uitspraken over hun huidige huisvestingspositie in vergelijking met die in hun land van herkomst trachten we aan de hand van de interviews ook te weten te komen hoe het hen op het gebied van huisvesting was vergaan sinds ze naar Nederland waren gekomen. Vooral wilden we weten of hun huisvestingssituatie verbeterd dan wel verslechterd was en waar dat volgens hen mee te maken had. De meerderheid geeft aan dat hun huisvestingssituatie verbeterd is sinds ze zich in Nederland hebben gevestigd. Slechts een klein deel van de illegalen die aan het woord kwam vindt dat hun woonsituatie door de jaren heen is verslechterd. Wanneer zij hun situatie omschrijven als verbeterd hangt dat niet zozeer samen met de staat van de woning waarin ze verblijven maar eerder met het feit dat zij voldoende privacy hebben, dat ze zich prettig voelen in hun woonomgeving, of dat zij een goed contact met hun medebewoners hebben. Vooral het feit dat zij er sinds hun aankomst economisch op vooruit gegaan zijn heeft er volgens de meesten toe geleid dat hun woonsituatie is verbeterd.

CITAAT

Mijn woonsituatie is wel verbeterd in vergelijking met hoe het in het begin was. Ik verbleef vroeger met veel meer anderen in een woning. Ik heb zelfs met zijn 18-en in een woning gezeten. Dit waren bijna allemaal onbekenden. Je hebt totaal geen eigen vrijheid. Het was een zwijnenstal in huis. Nu zit ik met één andere en dat is nog een vriend ook die ik al uit Turkije kende (Turkse illegaal).

CITAAT

Mijn woonsituatie is, sinds ik woonachtig ben in Nederland, verbeterd. De woning waar ik nu in woon is qua ruimte veel groter dan het huis dat ik bij mijn aankomst hier in Nederland bewoonde. Het huis waar ik nu woon biedt veel meer ruimte, is voorzien van centrale verwarming en warm water. Deze voorzieningen had ik niet in het vorige huis (Marokkaanse illegaal).

Een minderheid van de illegalen die aan het woord kwam geeft aan dat hun woonsituatie is verslechterd in vergelijking tot vroeger. Volgens sommigen heeft dit te maken met de groeiende concurrentie op de woningmarkt zoals onder meer blijkt uit onderstaand interviewfragment.

CITAAT

Ik verbleef vroeger in betere huizen. Omdat er nu veel Bulgaren zijn, zijn de huurprijzen omhoog geschoten. Je kan voor het geld wat je vroeger voor een huurwoning betaalde, nu niet meer krijgen wat je er vroeger voor kreeg. Op dit moment werk ik niet echt, ik heb geen salaris dus is het normaal dat ik qua huisvesting erop achteruit ben gegaan (Turkse illegaal).

In de meeste gevallen blijkt dat degenen, die er naar eigen zeggen qua woonsituatie op achteruit gegaan zijn, mensen betreft die er ook qua inkomen op achteruit gegaan zijn of helemaal geen inkomen hebben. Ook zijn het vooral diegenen die in eerste instantie werden opgevangen door hun familie en die vervolgens op eigen benen moesten staan die klagen over hun huidige woonomstandigheden.

CITAAT

Mijn situatie is sinds ik in Nederland ben verslechterd. Ik heb zoals ik al eerder zei, bij mijn broer gewoond. Dat was een ruim huis dat veel kamers telde. We hadden zelfs kamers over die leegstonden. Nu deel ik een kamer die eigenlijk voor één persoon bestemd is, met een andere persoon. Ik kan het heel goed met hem vinden, maar toch zou ik liever een ruimere woning willen bewonen (Marokkaanse illegaal).

Hoewel de professionals tijdens de gesprekken regelmatig ingingen op de schrijnende huisvestingssituatie van illegalen in beide wijken komt dus op basis van de gesprekken met de illegalen toch een iets ander beeld naar voren. Over het algemeen blijkt dat de illegalen die aan het woord kwamen immers redelijk tevreden zijn over hun huidige huisvestingspositie en dat ze er in hun ogen de laatste jaren op het gebied van huisvesting op vooruit zijn gegaan. Ook komt uit de verhalen naar voren dat nogal wat illegalen geen al te hoge eisen stellen aan hun huisvestingssituatie maar dat ze er ook wel voor kiezen om hier zo goedkoop mogelijk te wonen. In veel gevallen gaat het hier dan om mensen die naar Nederland zijn gekomen om te werken, die hun familie in het land van herkomst financieel steunen. Pas wanneer zij de beslissing nemen om hier te blijven, stellen zij wat hogere eisen aan hun woonomgeving. Op dit en andere kwesties zullen wij in wat volgt ingaan.

5.6 Vier casestudies

5.6.1 *Marokkaanse illegalen en Somalische uitgeprocedeerde asielzoekers in Bospolder-Tussendijken*

De verhalen van de Marokkaanse illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen vertonen over het algemeen grote onderlinge overeenkomsten.⁴² Het gaat vooral om jonge mannen die naar Nederland zijn gekomen omdat zij hopen hier een betere toekomst op te bouwen. Bijna alle Marokkaanse illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen wijzen op het feit dat het heel moeilijk is om in Marokko werk te vinden waardoor zij naar Nederland zijn gekomen. Het zijn vooral de verhalen tijdens vakanties in Marokko van hier aanwezige landgenoten die hen in de verleiding brengen om naar Nederland te migreren.

Eenzijds betreft de groep die wij spraken alleenstaanden die bij gebrek aan mogelijkheden in Marokko naar Nederland zijn gekomen en in de meeste gevallen van plan zijn in Nederland een nieuw leven op te bouwen. Daarnaast is er sprake van immigranten die een gezin hebben in Marokko en die naar Nederland zijn gemigreerd omdat ze van hieruit beter hun gezin kunnen onderhouden dan in Marokko het geval is.

De meesten geven aan dat ze naar Nederland zijn gekomen omdat zij hadden gehoord van landgenoten dat mensen zonder verblijfsvergunning hier gemakkelijk werk kunnen vinden, dit in tegenstelling tot in Frankrijk waar sommigen eerst hun geluk beproeven. Ook hebben zij gehoord dat Nederland, anders dan Frankrijk, geen actief opsporingsbeleid voert jegens illegalen. De meesten hebben hier of elders in Europa familieleden die hen helpen bij hun overkomst naar Nederland. In sommige gevallen wordt er geld gestuurd, in andere gevallen lenen zij geld bij hier aanwezige familieleden.

De meesten geven aan dat ze zich in Bospolder-Tussendijken hebben gevestigd omdat zij er familie of vrienden hebben of omdat er veel landgenoten wonen. Uit de verhalen blijkt dat de wijk een plek is waar ze zich veilig voelen. Sommigen geven aan dat ze minder heimwee hebben naar hun land van herkomst wanneer zij onder landgenoten zijn. Maar daarnaast kunnen zij er, zoals uit de verhalen blijkt, rekenen op de steun van landgenoten. Bij hun aankomst in Nederland worden zij namelijk bijna allemaal voor korte of wat langere tijd door hun familie – of in sommige gevallen door vrienden – opgevangen. Met behulp van hun familie slagen de meesten erin een baan te vinden. Vervolgens kiezen zij er meestal voor om zelfstandig te gaan wonen. Maar de baantjes die zij vinden zijn in de meeste gevallen slechts tijdelijk, waardoor een aantal onder hen weer vrij snel werkloos wordt. Vanaf dat ogenblik trekken zij meestal weer in bij hun familie. Zoals uit de interviews blijkt trekken zij in de meeste gevallen van familielid naar familielid (om eenzelfde familielid niet al te veel te belasten) of gaan ze inwonen bij vrienden. Familieleden of vrienden die hen onderdak bieden, steunen hen in de meeste gevallen ook financieel. Wanneer zij er in slagen om opnieuw werk te vinden gaan zij weer zelfstandig wonen. Zij huren dan meestal een

kamer binnen de commerciële sector, vaak samen met landgenoten die hier eveneens illegaal verblijven. Wordt een van de bewoners werkloos dan gebeurt het vaak dat anderen hem financieel bijspringen tot hij weer werk heeft gevonden. Slaagt hij daar niet in dan is hij meestal gedwongen om steun te zoeken bij zijn familie. De verhalen van Hicham en Abdel geven een mooi overzicht van de huisvestingssituatie van de verschillende Marokkaanse illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen.

CASUS

Hicham is een 28-jarige Marokkaanse man die sinds 1999 illegaal in Nederland verblijft. Hij heeft enkel lager onderwijs genoten. Hij heeft in Marokko gewerkt in de landbouw maar kon van het geld dat hij verdiende naar eigen zeggen nauwelijks rondkomen. Hicham vestigde zich in Bospolder-Tussendijken omdat zijn broer daar woonde en omdat er in de buurt veel Marokkanen met een legale verblijfstitel wonen die hem konden helpen. Sinds hij in Nederland is heeft hij af en toe een baantje gehad. Op dit moment is hij werkloos. Hij wordt financieel gesteund door zijn broer en een paar vrienden. Hicham heeft in totaal op vijf adressen gewoond. Er zijn verschillende redenen waarom hij iedere keer verhuisde. Soms sommeerde de huisbaas hem om de woning te verlaten, bijvoorbeeld wanneer hij bang was dat de politie er achter zou komen dat er illegalen in zijn pand woonden. Soms verliet hij zelf de woning omdat hij niet kon opschieten met zijn huisgenoten. Ook kwam het wel eens voor dat hij zijn kamer moest verlaten omdat hij geen geld had om de huur te betalen. Nu woont hij samen met twee andere Marokkaanse illegalen in bij vrienden. Hij betaalt 150 euro per maand voor de kamer.

CASUS

Abdel is een 32-jarige Marokkaanse man met een diploma vergelijkbaar met HAVO/VWO. Hij verblijft sinds 2001 illegaal in Nederland. Hij werkte in Marokko als zeeman. Toen hij in Nederland aankwam trok hij in bij zijn broer. Toen zijn broer diens kinderen uit Marokko haalde besloot hij te verhuizen, omdat het huis te druk was geworden. Abdel geeft aan dat hij bij aankomst in Nederland veel hulp heeft gekregen van zijn broer en sommige vrienden. De steun bestond vooral uit het verlenen van huisvesting, het feit dat zijn broer hem af en toe wat geld toestopt, en dat hij steeds wel ergens terecht kan om te eten. Momenteel werkt hij als bouwvakker. Hij verdient ongeveer 880 euro per maand. Het werk dat hij doet biedt weinig zekerheid want af en toe is hij werkloos. Hij huurt samen met een vriend die hier legaal verblijft een kamer bij een particuliere huisbaas. Zijn huisbaas is een Surinaamse man. Hij betaalt ongeveer 200 euro per maand voor de kamer.

Uit eerder onderzoek naar Marokkaanse illegalen in Utrecht-Noord (Engbersen *et al.* 1999) is gebleken dat zij – in vergelijking met Afrikaanse en vooral met Turkse illegalen – slechts in beperkte mate steun ontvangen van hun legale landgenoten. Slechts

vier van de achtentwintig Marokkanen in het Utrechtse onderzoek hadden ondersteuning geboden aan illegale landgenoten voor wat huisvesting betreft. Eigenlijk konden alleen directe familieleden rekenen op hulp bij huisvesting. De hulprelatie tussen legalen en illegalen werd volgens de onderzoekers vooral gekenmerkt door tamelijk vrijblijvende vormen van incidentele hulp aan illegale landgenoten, gebaseerd op situationele loyaliteit. Duurzame vormen van solidariteit kwamen slechts in beperkte mate voor. Op basis van de interviews met de vijftien Marokkaanse illegalen in Bospolder-Tussendijken komen wij tot een iets andere conclusie. Daaruit blijkt namelijk dat de illegalen die aan het woord kwamen voor een belangrijk deel op de steun van hun gemeenschap kunnen rekenen. Niet alleen familie maar ook vrienden verlenen – vooral in het geval van werkloosheid – steun aan hun illegale landgenoten. Wat wel blijkt is dat de illegalen vaak van familielid naar familielid trekken en hetzelfde doen bij vrienden die hen in huis nemen, omdat zij hun verzorgers niet al te veel willen belasten. Een van de geïnterviewden geeft bijvoorbeeld aan zich te schamen wanneer hij langere tijd bij eenzelfde familielid in huis blijft wonen. Blijkbaar merken zij dat hun familie het zelf moeilijk heeft om in Nederland het hoofd boven water te houden, wat hen er wellicht toe aanspoort snel een ander onderkomen te vinden. Zo valt op dat de meesten wanneer zij zelf een inkomen verdienen er meestal voor kiezen om zelfstandig te wonen. Voor het feit dat Marokkaanse illegalen slechts in beperkte mate een beroep zouden kunnen doen op hier aanwezige landgenoten hebben wij op basis van de interviews echter geen aanwijzingen gevonden.

De Marokkaanse huisbazen die aan het woord kwamen zijn over het algemeen eind veertig, begin vijftig jaar. Zij zijn nagenoeg allemaal aan het eind van de jaren zeventig als gastarbeider naar Nederland gekomen. De meesten onder hen zijn getrouwd en wonen met hun hele gezin in Nederland. Zij zijn over het algemeen laag opgeleid (lager onderwijs of LBO/MAVO). De helft van de huisbazen die wij spraken zit in de WAO, vier onder hen ontvangen een werkloosheidsuitkering. Zelf wonen zij meestal in een huis dat zij bij een woningbouwvereniging huren. De huizen die zij verhuren betreffen ofwel etages die toegewezen zijn aan een van hun kinderen (is bij vier huisbazen het geval) ofwel gaat het om een deel van hun huis (meestal een kamer) dat zij verhuren aan illegalen (is bij zes huisbazen het geval). Twee huisbazen zijn er in geslaagd een huis te kopen en verhuren een etage van hun eigen huis aan illegalen. Net als bij de illegalen blijkt ook dat de verhalen van de Marokkaanse huisbazen grote overeenkomsten vertonen. Over het algemeen kan je stellen dat het om mannen gaat die zich in een kwetsbare positie bevinden binnen de Nederlandse samenleving. Het betreft meestal mannen met een laag inkomen die instaan voor een groot gezin. Om het gezinsinkomen te spijzen verhuren zij kamers aan illegale landgenoten. Vaak betreft het huizen bij een woningbouwvereniging die op naam staan van hun kinderen. In sommige gevallen nemen zij tegen betaling een illegale landgenoot op in het huis waar zij zelf wonen.

CASUS

Abdellatif is een 56-jarige Marokkaanse man uit Fez die in 1970 als gastarbeider naar Nederland is gekomen. Hij heeft een LBO-diploma. Hij is getrouwd en heeft vier kinderen. In het begin van de jaren tachtig is Abdellatif arbeidsongeschikt verklaard. Hij huurt een woning bij een woningbouwvereniging. Daarnaast verhuurt hij een etage aan twee Marokkaanse jongens die illegaal in Nederland verblijven. Het betreft een huis dat zijn zoon van de woningbouwvereniging toegewezen heeft gekregen. In plaats van in het huis te gaan wonen is de zoon thuis bij zijn ouders blijven wonen en wordt het huis door het gezin verhuurd om het gezinsinkomen te spijzen. Abdellatif, die van een WAO-uitkering leeft ontvangt per maand 400 euro voor de etage. Hij heeft de huurders gevonden via een tussenpersoon die hij regelmatig in het theehuis ontmoet en die wist dat hij over een leegstaande etage beschikte.

De Somaliërs die wij spraken zijn allemaal als asielzoeker naar Nederland gekomen. Zij zijn omwille van de aanhoudende burgeroorlog in Somalië naar Nederland gevlucht. De meesten geven aan naar Nederland te zijn gekomen omdat ze in Somalië hebben gehoord dat Somalische vluchtelingen hier gemakkelijk aan een verblijfsvergunning kunnen komen. Bij hun aankomst in Nederland konden zij vooral rekenen op de steun van officiële instanties, maar de meesten geven ook aan dat ze al vanaf de aanvang een beroep konden doen op hier aanwezige landgenoten.

Uit de gesprekken blijkt dat het netwerk van de Somaliërs, net als bij de Marokkaanse illegalen die aan het woord kwamen, hen in de meeste gevallen niet aan een baan kan helpen, waardoor de meesten werkloos blijven. Een ander opmerkelijk punt dat uit de gesprekken naar voren komt is dat de meesten zeggen Nederland weer te willen verlaten. Engeland en Canada worden het meest genoemd als landen waar zij heen willen.

Bij de Somalische illegalen die wij spraken onderscheiden we verschillende woonvarianten. Zo bleek dat nogal wat illegalen uit deze groep zowel werden opgevangen door familie als door vrienden (dit laatste in bepaalde gevallen tegen betaling). De andere helft van de groep woonde in een ROA-woning die hen door de gemeente was toegewezen. Twee illegalen huurden een kamer bij een particulier, meestal samen met andere illegalen. Opmerkelijk was dat twaalf van de vijftien illegalen geen huur betaalden voor hun onderkomen. Dit heeft voor een deel te maken met het feit dat zes illegalen ondergebracht zijn in een ROA-woning, waar geen huur voor betaald moet worden. Maar daarnaast bleek dat de meesten kosteloos worden opgevangen bij familie en vrienden. Uit eerder onderzoek onder illegalen (Engbersen *et al.* 2002) is gebleken dat er onder Somaliërs sprake is van een sterke etnische solidariteit. Anders dan bij andere groepen het geval is bleek onder meer dat Somaliërs over het algemeen geen huur betalen aan de landgenoten bij wie ze inwonen. De keerzijde van deze gratis huisvesting zou echter liggen in het onzekere en tijdelijke karakter ervan. Uiteindelijk zou er namelijk vaak sprake zijn van een verregaande afhankelijkheid van legale landgenoten, omdat bleek dat illegale Somaliërs vaak zonder werk zitten en dus geen zelfstandig inkomen hebben.

Zoals reeds eerder bleek konden de Somaliërs die aan het woord kwamen bij aankomst in Nederland rekenen op de hulp van officiële instanties. Zij komen dan eerst in een AZC terecht, gaan vervolgens naar een ROA-woning en wanneer zij geen aanspraak meer kunnen maken op officiële voorzieningen gaan zij bij hier aanwezige familie of vrienden wonen. Bij de Somaliërs die aan het woord kwamen zie je eenzelfde patroon ontstaan als bij de andere groepen. Degenen die er in slagen om een baan te vinden huren immers meestal een huis of kamer bij particulieren. Op familie en vrienden wordt vooral een beroep gedaan in geval van werkloosheid.

CASUS

Y. is een 34-jarige gescheiden Somalische man. In Somalië was hij actief in een politieke beweging en liep naar eigen zeggen omwille van zijn politieke overtuiging gevaar in het land. In 1994 kwam hij naar Nederland om hier politiek asiel aan te vragen. Zijn verzoek werd afgewezen. Sinds 1996 verblijft hij hier illegaal. Y. heeft een universitair diploma en werkte in Somalië als handelaar. Bij zijn aankomst in Nederland ontving hij vooral steun van familie en van officiële instanties. Hij kwam in Bospolder-Tussendijken terecht omdat hij daar een kamer kon huren bij een particuliere huisbaas. Hij verkreeg deze kamer via Somalische vrienden. Zijn huisbaas is een Somalische vrouw. Hij betaalt 150 euro per maand voor de kamer. In Nederland werkt hij in de tuinbouw. Hij verdient 800 euro per maand. Sinds zijn komst naar Nederland heeft hij ongeveer vijf banen gehad.

Ook zijn sommige Somaliërs in Nederland terecht gekomen, hoewel ze eigenlijk op doorreis waren naar een andere bestemming. Uiteindelijk proberen de meesten onder hen toch door te reizen naar Engeland, Canada of Amerika. Een voorbeeld daarvan is P.

CASUS

P. is een 23-jarige Somalische man die sinds 1998 illegaal in Nederland verblijft. Hij ging van Somalië naar Ethiopië en kwam van daaruit naar Nederland. P. reisde met een vals Brits paspoort dat door zijn ouders in Somalië was gekocht. Ook hadden zijn ouders de reis naar Nederland betaald. Vanuit Nederland was hij van plan per boot naar Engeland te gaan. Maar op Schiphol werd ontdekt dat zijn paspoort vals was. Hij werd aangehouden en vroeg vervolgens asiel aan in Nederland. P. geeft aan dus eigenlijk door een toeval in Nederland terecht te zijn gekomen en dat het helemaal niet zijn bedoeling was hier te blijven. Hij probeert nog steeds op de een of andere manier naar Engeland te geraken. Toen hij in het begin in Nederland was kreeg hij vooral steun van vluchtelingenwerk. Later werd hij geholpen door een vriend. P. heeft via een uitzendbureau allerlei baantjes gehad sinds hij in Nederland verblijft. Hij doet af en toe schoonmaakwerk of inpakwerk bij diverse fabrieken. Hij gebruikt daarvoor de documenten van zijn vriend. P. heeft sinds hij in Nederland is op drie verschillende adressen gewoond. Eerst heeft hij een ROA-woning betrokken, ver-

volgens vond hij een tijdje onderdak bij een kerk. Hij kwam in Bospolder-Tussendijken terecht omdat hij daar onderdak vond bij een vriend die legaal in Nederland verblijft. Hij woont in principe gratis in bij zijn vriend, maar betaalt af en toe, wanneer hij een maand veel heeft verdiend, de huur voor een hele maand.

Wat in ieder geval blijkt is dat de positie van de Somalische illegalen die in dit onderzoek aan het woord kwamen allesbehalve rooskleurig is te noemen. De meesten onder hen zijn er niet in geslaagd een baan te vinden en de afhandeling van hun asielprocedure betekent voor een aantal onder hen dat zij wellicht binnenkort hun ROA-woning zullen moeten verlaten. Diegenen die vrienden of familie in Nederland hebben kunnen in de meeste gevallen onderdak krijgen, zij die geen bekenden hebben zijn verplicht om binnen het commerciële circuit een kamer te zoeken of tegen betaling in huis te gaan wonen bij een landgenoot. De meesten zijn daarnaast financieel verantwoordelijk voor hun achtergebleven familie in Somalië, waardoor hun sociaal-economische positie in Nederland uiterst hachelijk is.

De Somalische huisbazen die aan het woord kwamen zijn zonder uitzondering voormalige asielzoekers die tegenwoordig legaal in Nederland verblijven. De helft van hen is er via de reguliere kanalen in geslaagd een baan te vinden in Nederland. Hun werkgever heeft in alle gevallen de Nederlandse nationaliteit. Vier van de twaalf Somalische huisbazen zijn hier met hun gezin. De overigen zijn alleenstaanden. Uit de gesprekken met de Somalische huisbazen is gebleken dat zij slechts in een beperkt aantal gevallen (drie van de twaalf huisbazen) familieleden of vrienden in huis hebben die gratis bij hen onderdak krijgen. In de meeste gevallen worden landgenoten tegen betaling opgevangen in het huis dat zij bij de woningbouwvereniging huren. Van de eerder beschreven etnische solidariteit onder Somaliërs is dus enkel sprake wanneer het om familie of vrienden gaat. Net als de Marokkaanse huisbazen bijvoorbeeld zijn ook de Somaliërs er klaarblijkelijk nog niet in geslaagd om in Nederland een huis te kopen, waarin ze vervolgens kamers kunnen verhuren. Wel proberen zij net als de Marokkaanse huisbazen via het verhuren van kamers (weliswaar in het huis dat zij zelf bewonen) een opwaartse mobiliteit voor zichzelf te bewerkstelligen.

5.6.2 *Turkse illegalen in de Schilderswijk*

Over de huisvestingspositie van Turkse illegalen was al het een en ander bekend, onder andere uit het werk van Staring (2001: 122). Uit zijn onderzoek bleek dat er op het terrein van huisvesting een sterke mate van selectiviteit bestaat in de ondersteuning van illegalen door legale Turkse immigranten. Opname in huis, dat de meeste verplichtingen, de meeste kosten en een groot verlies aan privacy voor de hulpgevers met zich meebrengt, reserveert men voor nabije familie. Vrienden, streekgenoten, of landgenoten worden meestal doorverwezen, of voor hen wordt naar een kamer elders geïnformeerd. Naast degenen, die bij naaste familie zijn gehuisvest is er dus een groep die een ruimte buiten het familiale netwerk huurt. Vaak gaat het hier, zoals we reeds

eerder aanhaalden, om een kamer of een bed bij alleenstaande Turkse migranten of betreft het een ruimte die men samen met anderen deelt. Alle illegalen uit het onderzoek van Staring slaagden er echter wel in om binnen de Turkse gemeenschap huisvesting te vinden en waren daarmee niet aangewezen op charitatieve instanties of de zwarte woningmarkt met zijn hogere verhuurprijzen.

Uit de gesprekken die wij hadden met Turkse illegalen in de Schilderswijk blijkt dat de meesten onderdak vinden binnen het commerciële circuit. Zij huren een huis of kamer bij particulieren, zitten in onderhuur of verblijven in een pension. De verhalen van de Turkse illegalen vertonen grote overeenkomsten met deze van de Marokkaanse illegalen die aan het woord kwamen. Ook hier betreft het vooral mannen die naar Nederland zijn gekomen in de hoop hier een betere toekomst te kunnen opbouwen. De Turkse illegalen die wij spraken bestaan aan de ene kant uit alleenstaanden die naar Nederland zijn gekomen om hier een nieuw leven op te bouwen. Daarnaast kregen we te maken met illegalen die in Turkije een gezin hebben en die naar Nederland zijn gekomen omdat zij in Turkije te weinig mogelijkheden hadden om hun gezin te kunnen onderhouden.

De slechte economische situatie waarin zij leven in Turkije en de verhalen die zij horen over Europa doen de meesten ertoe besluiten naar Nederland te migreren. Naast Nederland is ook Duitsland erg populair onder jongeren, zoals blijkt uit de gesprekken. De meesten hebben trouwens zowel familie in Nederland als in Duitsland, die hen helpt bij hun overkomst naar Europa. Een aantal onder hen heeft vergeefs geprobeerd om in Duitsland werk te vinden. Het zijn uiteindelijk de verhalen over het feit dat het in Nederland gemakkelijker is om werk te vinden dan in Duitsland, dat hen ertoe heeft doen besluiten hier naartoe te komen.

Uit de gesprekken met de vijftien Turkse illegalen bleek dat zij bij aankomst in Nederland inderdaad meestal op de hulp en steun van familieleden kunnen rekenen. Maar zelfs wanneer zij geen familie in Nederland hebben vangen streekgenoten, die zij treffen in de theehuizen in de Schilderswijk, hen meestal op. De opvang bestaat vooral uit het verlenen van onderdak en het helpen zoeken naar een baan. De verhalen van Kerem en Oguz, die beide sinds een aantal jaren illegaal in Nederland verblijven, staan model voor wat de Turkse illegalen tijdens de gesprekken naar voren brachten.

CASUS

Kerem is een 23-jarige jongeman uit Turkije. Hij is in 2001 naar Nederland gekomen en verblijft hier sindsdien illegaal. Hij heeft een diploma vergelijkbaar met HAVO. Hij kwam met de hulp van zijn oom, die hier al woonde, naar Nederland, en vestigde zich in de Schilderswijk. In eerste instantie kon hij vooral op zijn oom rekenen maar na verloop van tijd leerde hij steeds meer mensen kennen in de buurt, die hem in Nederland op weg hielpen. Momenteel werkt hij in de tuinbouw. Deze baan kreeg hij via zijn familie. Hij werkt 36 uur per week en verdient 5,5 euro per uur. Sinds hij in Nederland is heeft hij op twee verschillende adressen gewoond. Het eerste halfjaar woonde hij bij zijn oom in huis, die in de Schilderswijk

een huis bezit. Toen Kerem werk vond verhuurde zijn oom de bovenste etage van zijn huis aan hem en twee vrienden. Kerem betaalt 100 euro per maand voor de woonruimte. De beide vrienden zijn Turkse jongens die hier illegaal verblijven en eveneens werkzaam zijn in de tuinbouw.

CASUS

Oguz is een Turkse man van 40 die sinds 2000 illegaal in Nederland verblijft. Hij verliet Turkije omdat hij met het geld dat hij daar verdiende zijn gezin niet kon onderhouden. Hij heeft een diploma vergelijkbaar met HAVO/VWO. Zijn gezin is achtergebleven in Turkije. Daarnaast steunt hij zijn ouders financieel. In Nederland aangekomen kon hij op de steun rekenen van kennissen en verre familie die in de Schilderswijk wonen en die hem onder meer aan onderdak hielpen. Ook gaven kennissen hem zakgeld tijdens de periode dat hij werkloos was. Hij is als schoonmaker in dienst bij een landgenoot. Hij werkt 40 uur per week en verdient zes euro per uur. Sinds hij in Nederland woont heeft hij op drie adressen gewoond. Momenteel huurt hij een kamer in een pension. Hij kwam daar terecht door in cafés te vragen naar een geschikte woning. Hij betaalt 150 euro per maand voor de kamer. Hij woont samen met drie landgenoten die eveneens illegaal in Nederland verblijven.

Overigens blijkt dat de illegalen lang niet allemaal op eigen initiatief naar Nederland zijn gekomen. Zo is onder meer gebleken dat hier aanwezige immigranten een illegaal familielid wel eens naar Nederland halen om bij hen te komen werken. De illegale immigratie is dus voor een deel selectieve arbeidsmigratie. Twee van de jongemannen die wij spraken waren op die manier naar Nederland gehaald. Het betreft hier meestal immigranten die in Nederland een eigen zaak hebben en op zoek zijn naar goedkope arbeidskrachten en die om die reden een familielid uit Turkije hier naartoe te halen. De overtocht wordt dan meestal betaald door het in Nederland aanwezige familielid.

CASUS

Tufan bijvoorbeeld is een Turkse jongeman van 22 die sinds 1999 illegaal in Nederland verblijft. In Turkije werkte hij als kapper. Tufan geeft aan dat hij helemaal niet van plan was om naar Nederland te komen, maar dat zijn oom die hier een kapperszaak runt aan zijn ouders gevraagd had of hij bij hem mocht komen werken. Hij werkt ongeveer 54 uur per week en verdient naar eigen zeggen 300 euro netto per week. Tufan kwam met mensensmokkelaars naar Nederland. In Nederland aangekomen werd hij opgehaald door zijn oom die hem onderdak bood. Na twee jaar bij zijn oom gewoond te hebben verhuisde hij naar een ander huis in de Schilderswijk. Na onenigheid met medebewoners verhuisde hij ook daar. Momenteel woont hij in het koophuis van een vriend, die eveneens afkomstig is uit Turkije. Dat huis verkreeg hij door rondvraag te doen in het kapsalon van zijn oom. Hij betaalt 600 euro per maand voor de woning. Het huis deelt

hij samen met een Turkse man die hier legaal verblijft. De man waar hij mee samen woont betaalt hem 200 euro per maand voor de huur.

Samengevat blijkt dat net als de Marokkaanse illegalen ook de Turkse illegalen in veel gevallen door hun hier al aanwezige legale familieleden worden opgevangen. Maar ook hier komt vaak naar voren dat de illegalen hun familieleden niet al te veel willen belasten en wanneer zij werk hebben gevonden kiezen zij er vrij snel voor om zelfstandig te gaan wonen. Zoals uit de verhalen blijkt slagen de meesten er vrij snel in om in de theehuizen van de Schilderswijk contacten te leggen met koppelbazen die hen aan werk helpen. Ook vinden de meesten door rondvraag te doen in de buurt vrij snel een kamer waar ze zelfstandig kunnen gaan wonen. In dat opzicht verschillen zij van de Marokkaanse illegalen die aan het woord kwamen. Deze laatsten lijken namelijk in mindere mate te beschikken over een netwerk dat hen aan een baan kan helpen. Wellicht is dit een van de belangrijkste redenen dat de meeste van de illegale Marokkanen werkloos zijn. Het feit dat Turkse illegalen over een netwerk beschikken, waardoor zij gemakkelijker dan anderen aan werk kunnen komen heeft ook tot gevolg dat de meesten onder hen vaker in het commerciële circuit gehuisvest zijn – zij hebben immers vaker werk dan de Marokkaanse illegalen – terwijl de Marokkaanse illegalen die wij spraken enigszins gedwongen zijn om bij hun familie in huis te blijven wonen of terug te keren naar hun familie wanneer zij werkloos zijn geworden.

5.6.3 *Bulgaarse illegalen en Turkse huisbazen in de Schilderswijk*

Zoals eerder is gebleken zitten de Bulgaren die wij spraken – waarvan de meesten deel uitmaken van een Turkse minderheid in Bulgarije en dus de Turkse taal machtig zijn – vrijwel uitsluitend in het commerciële huisvestingscircuit. De meesten huren een kamer in onderhuur of zijn via toedoen van hun koppelbaas gehuisvest in een pension. Daarnaast vinden sommigen een woning bij particulieren. Een enkeling vindt onderdak bij een vriend. Het is opmerkelijk dat de meesten een huis of kamer huren samen met andere illegale landgenoten. Dit laatste geldt ook wel voor Turkse en Marokkaanse illegalen, maar bij Bulgaren komt het het meest prominent naar voren. Net zoals de Marokkaanse en Turkse illegalen geven de Bulgaarse illegalen die wij spraken aan dat hun hachelijke economische situatie in Bulgarije de belangrijkste reden was dat zij naar Nederland zijn gekomen. Bovendien geven sommigen aan dat ze als Turkse minderheid in Bulgarije gediscrimineerd worden, weinig loon ontvangen en veelal het vuile werk moeten doen. ‘Turken in Bulgarije worden als insecten gezien die doodgetrapt moeten worden wanneer ze voor je voeten lopen’, was één van de vele opmerkelijke uitspraken die door een respondent werd gedaan wanneer hij het over zijn leven in Bulgarije had.

De Bulgaren die aan het woord kwamen bestaan uit alleenstaanden die naar Nederland zijn gekomen om een betere toekomst voor zichzelf op te bouwen, maar ook uit mannen die een gezin hebben en in het land van herkomst niet in staat zijn hun

gezin te onderhouden. Het zijn vooral deze laatsten die naar Nederland komen als seizoenarbeiders. Sommigen zien bijvoorbeeld hoe vrienden en familieleden eens in de drie maanden naar Bulgarije komen met het geld dat zij in Nederland hebben verdiend. Uiteindelijk besluiten zij, vaak met de hulp van al aanwezige vrienden of familieleden in Nederland, die hier eveneens werken als seizoenarbeider, met een van de vele busjes die dagelijks pendelen tussen Bulgarije en Nederland, eveneens hun kans te wagen. Deze vrienden of familieleden kunnen hen heel snel wegwijs maken in het labrynt van illegale tewerkstelling en illegale huisvesting in de Schilderswijk. In de theehuizen in de wijk maken zij veelal kennis met een (Turkse) koppelbaas die hen aan een baan helpt. Een kamer huren zij in de meeste gevallen bij Turkse huiseigenaren. De Bulgaarse seizoenarbeiders komen in de zomermaanden naar Nederland, waar ze vooral in de tuinbouw werken en gaan in de winter terug naar Bulgarije bij hun familie. Ook zorgen zij ervoor dat ze zo goedkoop mogelijk wonen, zij huren meestal een bed. Voorts verhuizen zij wanneer zij ander werk hebben gevonden, niet kunnen opschieten met hun huisgenoten, of wanneer ze een goedkopere plek vinden.

Een voorbeeld van een seizoenarbeider is S. Hij is 35 jaar en verblijft sinds 2000 illegaal in Nederland. Hij heeft een diploma van lager onderwijs. Hij is getrouwd, zijn vrouw en kinderen wonen in Bulgarije. Naast zijn gezin steunt hij ook zijn schoonouders financieel. In Bulgarije werkte hij in de bouw maar kon van het geld dat hij verdiende zijn familie nauwelijks onderhouden. Om die reden kwam hij naar Nederland. Hij kwam met een groep Bulgaren in een klein bestelbusje. Een enkele reis kostte 150 euro. Het bestelbusje bracht hen naar de Schilderswijk. Eenmaal uitgestapt kwam hij veel landgenoten tegen, die hij vroeg waar hij zijn dorpsgenoten kon vinden. De Bulgaren verwezen hem naar een aantal bars waar hij in contact kwam met vrienden en bekenden. Zij ontfermden zich over hem, boden hem onderdak aan en stelden hem voor aan een Turkse koppelbaas die hem in contact bracht met zijn huidige werkgever. S. werkt momenteel in de tuinbouw in het Westland. In de winter, wanneer er geen werk is, gaat hij naar zijn familie in Bulgarije. Hij werkt 55 uur per week en verdient drie euro per uur. Sinds hij in Nederland woont heeft hij vijf banen gehad. Hij deelt een driekamerwoning met nog zeven andere illegale Bulgaren. Deze woning heeft zijn koppelbaas voor hem geregeld. De huur (200 euro per maand) wordt ingehouden op zijn loon.

Ook is er niet alleen sprake van seizoenarbeiders, die naar Nederland komen om te werken maar wier leven zich voor een belangrijk deel afspeelt in Bulgarije. Sommige professionals hadden namelijk duidelijke aanwijzingen dat er ook sprake is van de aanwezigheid van Bulgaarse gezinnen in Nederland, en dat een deel van de Bulgaren wel degelijk van plan is om zich hier blijvend te vestigen. Ook blijkt uit de verhalen van de illegalen dat sommigen in Nederland hun partner hebben ontmoet, wat hen ertoe deed besluiten hier te blijven.

Een voorbeeld van iemand die zich hier blijvend wil vestigen is F. Zij is een 25-jarige Turks-Bulgaarse vrouw die sinds 2002 illegaal in Nederland verblijft. Zij heeft een diploma vergelijkbaar met MAVO. Zij woont in de Schilderswijk samen met haar Turkse vriend, die hier eveneens illegaal verblijft. In Bulgarije werkte zij als keukenhulp in een restaurant en verdiende een inkomen waar ze nauwelijks kon van rondkomen. F. kwam samen met familie die al in Nederland woonde met de auto vanuit Bulgarije naar Nederland in de hoop dat ze hier een betere toekomst zou kunnen opbouwen. Na aankomst in Nederland woonde zij drie maanden in bij haar familie. Met behulp van haar familieleden vond zij een baan als schoonmaakster. Er zijn echter ook periodes dat ze geen werk heeft. Haar werkgever heeft de Turkse nationaliteit. F. verdient 40 euro per dag. Na drie maanden bij haar familie te hebben gewoond ging ze bij een Bulgaarse vriendin wonen die ze in Nederland had leren kennen. Vervolgens leerde ze haar vriend kennen en trok bij hem in. Zij wonen samen in een huis dat zij huren bij een Turkse huiseigenaar. Zij betalen 600 euro per maand voor het huis. Haar vriend doet zwartwerk als stukadoor.

Ook blijkt uit de verhalen dat sommige van de Bulgaarse illegalen die wij spraken bij hun aankomst in Nederland kunnen rekenen op de steun van hier al aanwezige familieleden of vrienden. De hulp bestaat voornamelijk uit het verlenen van onderdak en het helpen bij het zoeken naar werk. Naast de seizoenarbeiders en degenen die zich hier blijvend willen vestigen is er nog een andere opvallende categorie Bulgaarse illegalen die hun toevlucht tot Nederland zoekt namelijk vrouwen die hier als prostituee aan de slag gaan. Ook uit het relaas van de vrouwen die als prostituee werken blijkt dat het vooral de verhalen over het rijke Europa zijn die hen ertoe deden besluiten naar Nederland te gaan. In Bulgarije zou namelijk het gerucht de ronde doen dat je in Nederland als prostituee snel rijk kan worden. We hebben een aantal prostituees gesproken en het is ook hier weer opmerkelijk hoe groot de overeenkomsten zijn in de verhalen die de vrouwen vertellen. Het verhaal van K. is dan ook exemplarisch voor de andere verhalen die ons werden verteld.

CASUS

K. is 25 jaar. Ze behoort tot de Turkse minderheid in Bulgarije. Zij heeft een diploma van lager onderwijs. Toen zij twintig jaar was trouwde zij. Maar het huwelijk hield maar drie jaar stand. Haar man, die verslaafd was aan alcohol, mishandelde haar regelmatig. Toen zij gescheiden was ging zij samen met een vriendin werken als prostituee. Maar van het geld dat zij verdiende kon zij nauwelijks rondkomen. Daarom besloot ze samen met haar vriendin naar Nederland te komen. De reis werd geregeld door haar pooier. Om de reis te financieren hadden de beide vrouwen onderweg meerdere malen seks met de broer van hun pooier. De vrouwen kwamen in de Schilderswijk terecht omdat hun pooier daar een huis voor hen had geregeld. K. geeft aan dat ze tussen 3.000 en 4.000 euro per maand verdient. Zij hoopt naar eigen zeggen ooit rijk en welvend terug te keren naar Bulgarije.

Uit het schaarse onderzoek dat tot nu toe naar illegale Bulgaren in Nederland is gedaan komt een tegenstrijdig beeld naar voren. Enerzijds zouden zij zich moeilijker dan andere illegalen in Nederland staande kunnen houden omdat hun netwerk zich grotendeels zou beperken tot andere illegalen. De eenzijdige oriëntatie van Bulgaarse illegalen op de bouw en tuinbouw zou wellicht kunnen worden verklaard door hun beperkte netwerken in de Nederlandse samenleving (Kloosterboer *et al.* 2002). Anderzijds blijkt dat de Bulgaarse illegalen in de Schilderswijk – die voor een belangrijk deel tot de etnische Turken kunnen worden gerekend – belangrijke voordelen hebben omdat zij omwille van het feit dat zij Turks spreken in sterke mate kunnen aanleunen bij de Turkse gemeenschap in Nederland. Bij het vinden van werk kunnen zij dan ook meestal terecht bij de agrarische uitzendbureaus die vaak door Turken worden geleid (zie Engbersen *et al.* 2002: 75). Ook vinden zij via dit netwerk vaak een kamer. Een probleem dat echter door de professionals regelmatig wordt aangekaart is dat de Bulgaren – die bereid zijn om laagbetaald werk te doen – door de uitzendbureaus worden uitgebuit.⁴³ Ook zouden er regelmatig spanningen ontstaan tussen Bulgaarse en Turkse illegalen omdat Bulgaren bereid zouden zijn tegen een lager uurloon te werken dan Turkse illegalen, zodat ze deze laatsten voor een belangrijk deel verdringen van de parallelle arbeidsmarkt. In ieder geval blijkt uit ons onderzoek dat de positie van illegale Bulgaren lang niet altijd zo kwetsbaar is dan altijd werd gedacht. In vergelijking met de Marokkaanse en Somalische illegalen die aan het woord kwamen zie je dat Bulgaren over het algemeen beter af zijn. Zij werken in de meeste gevallen en hebben in vergelijking met de andere groepen die aan het woord kwamen een relatief hoog inkomen. Wel gaan zij in de meeste gevallen op kamers en in pensionnetjes wonen, omdat ze zo goedkoop mogelijk willen wonen. Dat zij in pensions of op kamers terechtkomen heeft ook te maken met het feit dat zij hier als groep relatief nieuw zijn en dus weinig landgenoten hebben waar ze een beroep op kunnen doen. Burgers (1995: 149) liet zien dat de eerste gastarbeiders die naar Nederland kwamen veelal in pensions in de vooroorlogse stadswijken gehuisvest waren. Behalve dat die wijken goedkope huisvestingsmogelijkheden boden, werden ze op een gegeven moment ook aantrekkelijk voor allochtonen omdat zij daar in toenemende mate land- en lotgenoten troffen. Ook Surinamers kwamen bij hun aankomst in Nederland voor een belangrijk deel in pensions terecht en hetzelfde geldt op dit ogenblik voor Antilliaanse jongens, die zich vaak niet uitschrijven op de Antillen, zich niet inschrijven in Nederland, en die terechtkomen in pensions waar ze samen met illegalen uit verschillende windstreken gehuisvest worden. De Bulgaarse illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen beschikken wellicht niet over een netwerk van landgenoten dat hen kan opvangen. Maar doordat de meesten tot een Turkse minderheid in Bulgarije behoren en de Turkse taal machtig zijn komen zij voor het overgrote deel, zoals al op verschillende plaatsen is gebleken, terecht bij Turkse huisbazen.

Opmerkelijk is dat de Turkse huisbazen over het algemeen een stuk jonger zijn dan de Marokkaanse huisbazen die eerder aan het woord kwamen. Ook zijn ze in een

aantal gevallen wat beter opgeleid dan de Marokkanen die wij spraken. Anders dan de Marokkaanse huisbazen die bijna allemaal aan het eind van de jaren zeventig naar Nederland waren gekomen, zijn sommigen in de jaren zeventig, anderen in de jaren tachtig en weer andere in de jaren negentig naar Nederland gekomen. Uit de gesprekken die wij hadden bleek dat de Turkse huisbazen zowel kamers verhuren aan Turkse illegalen (wanneer het familieleden betreft hoeven de huurders geen huur te betalen) als aan Bulgaarse illegalen, die in alle gevallen huur betalen. De Turkse huisbazen werken in de industrie of bouw, in de haven, in de horeca, in de tuinbouw, als schoonmaker, koppelbaas of hebben een loonbedrijfje. Een enkeling is werkloos. Het is opmerkelijk dat de Turkse huisbazen meestal tewerkgesteld zijn in sectoren waar ook veel illegalen worden aangetroffen. Anderen werken als koppelbaas of hebben een loonbedrijfje. Op zich is het dus ook niet verwonderlijk dat zij er heel gemakkelijk in slagen om illegalen – vooral Bulgaren – te treffen die zij vervolgens tegen betaling onderdak bieden. De huizen die zij verhuren aan illegalen zijn meestal huizen die zij gekocht hebben. In sommige gevallen verhuren zij een hele etage (is bij vier huisbazen het geval). In dat geval woont de eigenaar meestal in een ander huis dat hij heeft gekocht voor zichzelf of huurt hij een huis bij een woningbouwvereniging (is bij twee huisbazen het geval). Wanneer de illegaal een familielid betreft wordt hij opgevangen zonder dat hij huur hoeft te betalen (is bij twee huisbazen het geval). Het komt ook wel voor dat huisbazen een deel van hun eigen huis (meestal een kamer) verhuren aan derden. In sommige gevallen verhuren de huisbazen een huis dat door een woningbouwvereniging is toegekend aan een familielid (vrouw of kinderen) (is bij drie huisbazen het geval). Het gebeurt ook wel eens dat een huis wordt gekocht met als doel om het door te verhuren aan derden. In dergelijke gevallen blijven de huisbazen meestal in het ouderlijke huis wonen.

5.6.4 *Hindoestaanse huisbazen en hun huurders in de Schilderswijk*

Aangezien we tijdens de gesprekken met de professionals en later met de illegalen en huisbazen regelmatig stuitte op de aanwezigheid van een groep Hindoestaanse huisbazen in de Schilderswijk, waarvan gezegd werd dat zij vooral kamers verhuurden aan Pakistaanse en Indiase illegalen, besloten wij naar een aantal Hindoestaanse huisbazen gericht op zoek te gaan om meer inzicht te krijgen in de achtergronden van deze groep. Overigens moet meteen worden benadrukt dat wij in de korte tijdsperiode die ons restte genoeg hebben moeten nemen met gesprekken met vijf Hindoestaanse huisbazen. In hoeverre de verhalen die zij vertelden representatief zijn voor de grotere groep valt dus onmogelijk te zeggen. Wat wel meteen uit de gesprekken bleek is dat deze huisbazen een heel andere categorie vormen dan de huisbazen die tot dan toe aan het woord waren gekomen. De Hindoestaanse huisbazen die aan het woord kwamen zijn allen veertigers die aan het eind van de jaren zestig, begin jaren zeventig naar Nederland zijn gekomen. Zij hebben hier een gezin en kinderen. Anders dan de andere huisbazen die tot nu toe aan het woord zijn geweest zijn de Hindoestanen hoog opgeleid.⁴⁴ Het volgen van een opleiding of het opbouwen van

een betere toekomst wordt trouwens in de meeste gevallen aangegeven als reden dat zij van Suriname naar Nederland zijn gekomen. Drie onder hen hebben een vastgoedbedrijfje, een is werkloos en een werkt in de jeugdhulpverlening. Een ander opmerkelijk gegeven is dat de Hindoestaanse huisbazen in tegenstelling tot de andere huisbazen die aan het woord kwamen, gigantische bedragen verdienen aan het verhuren van kamers (er worden bedragen genoemd tussen 5.000 en 30.000 euro per maand). Anders dan uit de gesprekken met de professionals naar voren kwam blijkt dat zij niet alleen aan Indiërs en Pakistanen kamers verhuren, maar dat zij mensen uit alle windstreken huisvesten. Naast illegalen bieden zij ook onderdak aan mensen die over een legale verblijfsstatus beschikken. Ook Nederlandse studenten of kleine gezinnen maken deel uit van hun klantenbestand. Ook blijkt uit de verhalen dat zij op een andere manier aan huurders komen dan de andere huisbazen. Uit de gesprekken is namelijk gebleken dat zij vooral via advertenties aan huurders komen. Zelf wonen zij in de meeste gevallen in een koopwoning in Den Haag.

CASUS

Reza is een veertigjarige Hindoestaanse man die sinds 1989 in de Schilderswijk kamers verhuurt. Hij is geboren in Suriname maar kwam in 1973 samen met zijn ouders naar Nederland. Reza is getrouwd en heeft drie kinderen. Hij heeft een HAVO-diploma, maar is momenteel werkloos. Hij gaat regelmatig naar Suriname, waar hij verschillende huizen bezit. Hij gaat naar eigen zeggen niet naar Suriname om potentiële huurders te werven. Hindoestanen zonder geldige verblijfsstatus worden in de meeste gevallen namelijk door hier al aanwezige familieleden opgevangen, waardoor zij geen potentiële huurders zijn voor Hindoestaanse huiseigenaars. Wie wel heel vaak een beroep doen op Hindoestaanse huisbazen zijn Indiërs en Pakistanen aangezien zij een gemeenschappelijke taal spreken. In eerste instantie zouden Pakistanen en Indiërs ook bij hier al aanwezige familieleden onderdak vinden, maar wanneer zij eenmaal werk hebben gevonden – vaak bij Hindoestaanse werkgevers – zouden zij ervoor kiezen om zelfstandig te gaan wonen. Reza verhuurt dertien etages en acht kamers die zich overigens niet allemaal in de Schilderswijk bevinden, maar ook in het centrum van Den Haag. Hij verdient naar eigen zeggen 9.500 euro per maand met het verhuren van etages en kamers. Met het geld lost hij diverse hypotheek af van huizen die hij heeft gekocht. Alle huizen die hij verhuurt zijn namelijk koopwoningen. Ook het huis waarin hij zelf woont, heeft hij gekocht. Reza verhuurt zowel aan legalen als aan illegalen. De illegalen aan wie hij kamers verhuurt zijn hoofdzakelijk Indiërs en Pakistanen, maar tegenwoordig verhuurt hij ook aan Tunesiërs en Afrikanen. Hij maakt een onderscheid tussen ‘goede’ huurders en ‘slechte’ huurders. Onder ‘goede’ huurders verstaat hij legalen die hij vooral in het centrum huisvest, waar hij naar eigen zeggen een hogere prijs kan vragen dan in de Schilderswijk. Illegalen rekent hij onder de ‘slechte’ huurders die hij bij voorkeur niet in het centrum huisvest maar in een van de panden in de

Schilderswijk. Reza geeft aan dat illegalen namelijk vaak vrienden en kennissen in huis nemen en hierdoor zijn panden vaak in slechte staat achter blijven wanneer de huurders verhuizen, wat hij dan weer moet laten opknappen. Overigens geeft hij aan wel een goede relatie te hebben met zijn illegale huurders. Hij gaat eens in de maand bij ze langs om de huur te innen en een praatje te maken. Soms doen de illegalen aan wie hij kamers verhuurt ook klusjes voor hem in één van zijn huizen. Reza laat illegale huurders klusjes opknappen omdat zij goedkoop zijn ('een klusjesman betaal je 60 euro per uur en een illegaal betaal je 40 euro per dag').

Hoewel uit de verhalen van de Hindoestaanse huisbazen bleek dat zij niet enkel Pakistaanse en Indiase illegalen huisvesten maar mensen uit alle windstreken, die legaal dan wel illegaal in Nederland verblijven, hadden we ons bij de aanvang al voorgenomen om toch een aantal Indiase en Pakistaanse illegalen op te zoeken die een kamer huurden of in het verleden hadden gehuurd bij een Hindoestaanse huisbaas. Aangezien het veldwerk op dat ogenblik stilaan ten einde liep hebben we ons ook hier weer moeten tevreden stellen met een beperkt aantal interviews, namelijk gesprekken met drie Indiërs en twee Pakistanen.

CASUS

M. is een 40-jarige alleenstaande man uit India die sinds 1987 illegaal in Nederland verblijft. Hij heeft een diploma van lager onderwijs. Hij is naar Nederland gekomen omdat hij in India wegens het plegen van een reeks diefstallen in contact was gekomen met de politie. Bij zijn aankomst in Nederland werd hij opgevangen door zijn zus en zwager die hier al woonden. Toen hij werk vond ging hij inwonen bij vrienden die in de Schilderswijk woonden. In 1998 werd hij door de Nederlandse politie opgepakt en het land uitgezet. Met de papieren van een vriend slaagde hij er echter in korte tijd later weer naar Nederland te komen. Momenteel werkt hij in de keuken van een restaurant. Hij verdient 680 euro per maand. Via vrienden kwam hij terecht in een kamer bij een Hindoestaanse huisbaas die hij enkel ziet wanneer deze de huur komt ophalen. Hij betaalt 200 euro per maand voor de kamer. In het pand waar hij woont wonen nog drie andere Indiërs die allen illegaal in Nederland verblijven.

CASUS

D. is een 39-jarige alleenstaande Pakistaanse man die sinds 1999 illegaal in Nederland verblijft. Hij heeft een diploma van de lagere school. Hij heeft Pakistan verlaten omdat hij wegens zijn politieke activiteiten in het land gezocht werd door de politie. Bij aankomst in Nederland werd hij opgevangen door vrienden die hem van huisvesting voorzagen. In Pakistan werkte hij als automonteur. Tegenwoordig werkt hij op de zwarte markt in Beverwijk. Via vrienden kreeg hij een kamer bij een Hindoestaanse huisbaas, die hij overigens nog nooit gezien heeft. In het pand wonen nog vijf andere Pakistanen die allen illegaal in Nederland verblijven. De huur wordt ingehouden op het loon dat zij verdienen.

Wat uit de verhalen van de vijf illegalen blijkt is dat zij bij aankomst in Nederland op de steun van hun landgenoten kunnen rekenen. Via deze landgenoten wordt zowel huisvesting als werk geregeld. De drie Indiërs vonden, zoals uit hun verhalen blijkt, steun bij landgenoten die zij ontmoeten in een Sikh-tempel in Den Haag. Van hieruit wordt werk voor hen geregeld en komen zij aan geschikte huisvesting. Ook de Pakistaanse illegalen worden door landgenoten wegwijs gemaakt. In de vijf gevallen wordt huisvesting geregeld bij een Hindoestaanse huisbaas. Blijkbaar staan de netwerken van Pakistaanse en Indiase illegalen inderdaad in contact met Hindoestaanse meer gevestigde migranten die in Nederland kamers verhuren. Hoe die netwerken precies in elkaar zitten valt op basis van de vijf gesprekken overigens niet te beoordelen. Wel verdient dit om verder onderzocht te worden.

5.7 Huisvestingsvarianten en verdringing

De laatste vraag die ons tot slot bezig houdt is of er sprake is van verdringing op de lokale huisvestingsmarkt in de beide wijken. Eerder hebben we al laten zien dat door de invoering van de Koppelingswet illegalen het de laatste jaren steeds moeilijker hebben gekregen om aan geschikte huisvesting te komen. Dat komt omdat een belangrijk deel van de woningmarkt na de totstandkoming van deze wet voor illegalen is afgesloten. Illegalen moeten dus meer creativiteit aan de dag leggen om een woning te vinden. Maar het is ook gebleken dat huisbazen hard hun best doen om het ontstane gat in de markt op te vullen. Door de invoering van de Koppelingswet en de daardoor ontstane schaarste op de woningmarkt voor illegalen is het de vraag welke gevolgen dit heeft gehad voor de verdringing van legale bewoners.

Vooraleer we hier verder op ingaan willen we allereerst opmerken dat de notie verdringing ons inziens dient te worden geproblematiseerd. Het blijkt namelijk dat de aanwezige illegalen in de wijken wel degelijk een functie hebben. Zo is vooral uit de gesprekken met de professionals naar voren gekomen dat nogal wat buurtbewoners profiteren van de aanwezigheid van illegalen in de wijken. Je zou zelfs kunnen stellen dat er 'vraag' is naar illegalen. Zo bleek vooral in Bospolder-Tussendijken dat veel wijkbewoners in een bepaalde garage waarvan bekend was dat er illegalen werkten hun auto lieten repareren omdat men daar goedkoop werd geholpen. Een ander voorbeeld betreft een aantal Turkse kapperszaken in de Schilderswijk waar illegalen tewerkgesteld zijn, waar buurtbewoners hun voordeel mee kunnen doen.

Uit een eerder onderzoek van Burgers (1999) in Rotterdam kwam naar voren dat er slechts in zeer beperkte mate sprake was van verdringing op de woningmarkt. De twee dominante huisvestingspatronen van illegalen die in het onderzoek naar voren kwamen waren immers enerzijds inwoning bij familie of landgenoten en anderzijds illegale kamer- of beddenverhuur. In het eerste geval was soms sprake van overbewoning van een pand, maar niet van verdringing. In het tweede geval maakten de illegalen gebruik van een secundaire, veelal illegale markt waarop slechts weinig gevestigde legalen een beroep doen. Dus ook hier kon nauwelijks sprake zijn van verdringing.

In dit onderzoek hebben we net als Burgers destijds geprobeerd om enig zicht te krijgen op de mate waarin er al dan niet sprake is van verdringingsprocessen op de lokale woningmarkt van Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk. We hebben hiervoor enerzijds gesprekken gevoerd met professionals en hebben anderzijds, zoals in dit hoofdstuk uitgebreid aan de orde is geweest, gekeken naar de patronen van huisvesting van verschillende categorieën illegalen.

Op basis van de gesprekken met de professionals is onduidelijk gebleven of er al dan niet sprake is van verdringing. De verschillende professionals spreken elkaar op dit punt tegen. Aan de hand van de interviews met de illegalen en de huisbazen kunnen echter wel een aantal (weliswaar voorzichtige) conclusies worden getrokken.

Zo lijkt het er bijvoorbeeld op dat de mate van verdringing per woonvorm verschilt. Bij alle woonvormen kan er sprake zijn van een zekere mate van verdringing, alleen is dat bij sommige woonvormen meer uitgesproken dan bij andere.

In het geval van inwoning bij familie of vrienden bijvoorbeeld vindt er nauwelijks verdringing plaats. In dergelijke gevallen zou enkel sprake kunnen zijn van verdringing wanneer huurders bewust op zoek gaan naar grotere woningen om er illegale familieleden of vrienden in onder te brengen. In hoeverre dat het geval is valt echter op basis van dit onderzoek niet te beantwoorden.

Wat pensions betreft, waar zowel legalen als illegalen gehuisvest worden, kan gedeeltelijk sprake zijn van verdringing. Deze pensions zouden namelijk slechts beperkt voor andere doeleinden gebruikt kunnen worden omdat het vaak vervallen woningen betreft waar legalen niet of nauwelijks zouden willen wonen. Omdat sommige illegalen genoeg nemen met dit type huisvesting heeft dit tot gevolg dat er voornamelijk indirect sprake is van verdringing van legale bewoners. Onder andere condities zouden deze panden niet geëxploiteerd kunnen worden en zou er eerder leegstand, nieuwbouw of renovatie plaats kunnen vinden.

Voor wat de huisvesting in particuliere huurwoningen en woningen van corporaties betreft is er het meeste sprake van verdringing. Ofschoon illegalen maar verantwoordelijk zijn voor een deel van de illegale onderhuur, is het waarschijnlijk dat door deze systemen van onderhuur de totale wachttijd in de sociale sector toeneemt.

Op grond van de resultaten van ons buurtonderzoek is het moeilijk om uitspraken te doen over de mate waarin de verschillende woonvormen in Nederland als geheel voorkomen. Toch hebben we binnen onze onderzoeksgroep van 65 illegalen en 45 huisbazen gekeken naar wat de belangrijkste woonvarianten zijn. De huisbazen blijken vooral gelegenheid te bieden tot inwoning (22 van de 45 huisbazen hadden familie, vrienden of onbekende landgenoten in hun huis opgenomen). Ongeveer een vijfde van de huisbazen verhuurt een woning uit de sociale sector door (8 van de 45). Vijftien huisbazen bezitten onroerend goed en verhuren etages, kamers of bedden aan illegalen (Tabel 5.6). Het is moeilijk te beoordelen welk deel hiervan onderdeel uitmaakt van een secundaire huisvestingsmarkt omdat we de woningen waarover het gaat niet zelf hebben gezien.

Daarnaast is gebleken dat ongeveer een vierde van de illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen bij familie en vrienden gehuisvest waren (17 van de 65), een kleine minderheid van de illegalen (5 van de 65) huurden een etage onder, deels in de sociale sector, 19 illegalen huurden een kamer onder, en 7 bivakkeerden in een pension. De rest van de groep had op een andere manier onderdak gevonden (onder andere in een ROA-woning). Ook hier is het moeilijk om vast te stellen in hoeveel gevallen illegalen op de secundaire markt zijn gehuisvest. Er kan daarenboven niet worden vastgesteld in welke mate deze resultaten representatief zijn voor de mate waarin de woonvormen in Nederland als geheel voorkomen. Wel lijkt het erop dat inwoning en huisvesting in pensions de meest voorkomende woonvormen zijn. Doordat er slechts sprake is van gedeeltelijke verdringing door illegalen op de woningmarkt, worden de wijken waar hoge concentraties illegalen voorkomen in zekere zin ook gekenmerkt door 'overbewoning' (dit wil zeggen dat er meer mensen wonen dan waar de wijk formeel voor bedoeld is), in overeenstemming met de conclusies uit hoofdstuk 3, waarschijnlijk in de orde van grootte van enkele procenten. Over overbewoning van de huizen in beide wijken kunnen we op grond van dit onderzoek weinig zeggen. Het is echter aannemelijk dat de overbewoning het sterkst is in de pensions.

Tabel 5.11 Centrale kenmerken van de belangrijkste woonvormen van illegalen

<i>Woonvorm</i>	<i>Subvariant</i>	<i>Huurprijs</i>	<i>Type woning</i>	<i>Kenmerken medebewoners</i>
1. Inwoning	Familie	(Meestal) gratis	Kamer / huis	(Extended) familie,
	Landgenoten	Soms gratis	Kamer / huis	Landgenoten
	Partners	Gratis	Kamer / huis	Alle etniciteiten
2. "Huren"	Huis	1500 €	Huis	Gezin
	Etage	500 – 600 €	Etage	Meestal landgenoten
	Kamer	250 – 700 €	Kamer	Meestal landgenoten
3. Onderhuur	Bed	150 – 250 €	Bed	Meestal landgenoten
	Bij woningbouwvereniging	Onbekend	Etage, kamer / bed	
	Particulier	Onbekend	Etage, kamer / bed	
4. ROA-woning	Gratis	Zelfstandige woning	(uitgeprocedeerde) Asielzoekers	
4. Kraken		Onbekend	Onbekend	Drugsverslaafden
5. Op straat		Onbekend	Onbekend	
6. Opvang-huizen		Onbekend	Onbekend	

5.8 Conclusies

Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk zijn twee multiculturele wijken in grote steden die beide te kenmerken zijn als achterstandsgebieden. Naast de sociaal-economische status van de buurten en haar bewoners en het feit dat er binnen de wijken sprake is van specifieke bedrijvigheid – namelijk vooral commerciële dienstverlening – speelt de aanwezigheid van grote groepen allochtonen en alleenstaanden een rol bij het feit dat illegalen deze wijken als een veilige haven beschouwen. Sinds de inwerkingtreding van de Koppelingswet die als doel heeft vreemdelingen zonder geldige verblijfsdocumenten uit te sluiten van collectieve voorzieningen is een belangrijk deel van de woningmarkt voor illegalen afgesloten. Dit heeft tot gevolg gehad dat de parallelle huisvestingsmarkt die door Mahler, en in navolging daarvan door Burgers is beschreven, steeds meer vorm heeft gekregen. Hoewel sinds de invoering van de Koppelingswet illegalen van een belangrijk deel van de woningmarkt worden uitgesloten, is er nog steeds, voor zover wij dat hebben kunnen nagaan, in beperkte mate sprake van verdringing.

<i>Etnische herkomst</i>	<i>Mate van voorkomen</i>	<i>Mate van verdringing</i>	<i>Handhaving</i>
Marokkanen / Turken / Somaliërs	Vaak	Laag	Moeilijk
Somaliërs	Minder vaak	Laag	Moeilijk
Marokkanen/ Turken/ Somaliërs/ Bulgaren	Vaak	Laag	Moeilijk
Onbekend	Minder vaak	Sterk	Moeilijk
Onbekend	Minder vaak	Sterk	Moeilijk
Marokkanen/Turken/ Somaliërs/Bulgaren	Heel vaak	Matig	Relatief eenvoudig
Bulgaren/Turken	Heel vaak	Beperkt	Relatief eenvoudig
Bulgaren/Turken/ Pakistanen	Onbekend	Voor bij onder- huur etages	Moeilijk
Turken/Bulgaren/ Pakistanen	Onbekend	Voor bij onder- huur etages	Moeilijk
Somaliërs	Beperkt	Moeilijk te zeggen	Gemakkelijk
Onbekend	Onbekend	Beperkt	Onbekend
Onbekend	Onbekend	Laag	Onbekend
Onbekend	Onbekend	Laag	Onbekend

In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd meer zicht te krijgen op de huisvestingspositie van verschillende groepen illegalen en zijn we nagegaan of er voor wat het type huisvesting betreft verschillen waarneembaar zijn tussen verschillende etnische groepen. Als opmerkelijk gegeven kwam naar voren dat de illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen over het algemeen redelijk tevreden zijn over hun huisvestingssituatie. Anders dan de professionals die vaak wezen op de schrijnende en mensonterende woonomstandigheden van grote groepen illegalen gaven de meeste illegalen die aan het woord kwamen aan geen klachten te hebben wat hun woonsituatie betreft. Wel kwam uit de gesprekken naar voren dat de meesten geen al te hoge eisen stelden aan hun huisvestingssituatie maar dat zij er voor kozen om hier zo goedkoop mogelijk te wonen. Het ging hier dan vooral om illegalen die hier kwamen om te werken. Degenen die besloten hadden zich blijvend in Nederland te vestigen stelden over het algemeen wat hogere eisen aan hun huisvesting.

Vervolgens zijn we nagegaan in hoeverre er verschillen te noemen zijn in de huisvestingssituatie van verschillende etnische groepen. Hierbij bleek dat Marokkaanse illegalen in de meeste gevallen bij familie of vrienden onderdak vinden. Vooral wanneer

zij aankomen in Nederland kunnen zij op de steun van hun omgeving rekenen. Wanneer de illegalen er echter in slagen een baan te vinden gaan zij in de meeste gevallen zelfstandig wonen. Uit de interviews met de Marokkaanse illegalen blijkt echter dat het netwerk waarover zij beschikken hen niet gemakkelijk aan een baan kan helpen. Dit verschilt van de Turkse illegalen die via hun netwerk bijna allemaal aan een baan zijn geholpen. Om die reden, die hoofdzakelijk van financiële aard is, blijven de Marokkaanse illegalen die in dit onderzoek aan het woord kwamen in de meeste gevallen bij hun familie of vrienden in huis wonen.

De Somalische illegalen zijn allen als asielzoeker naar Nederland gekomen. In het begin kunnen zij vooral rekenen op de steun van overheidsinstanties. Wanneer zij uitgeprocedeerd zijn en van hen verwacht wordt dat zij het land verlaten, kunnen de meesten op de steun van hier aanwezige vrienden of familie rekenen. Pas wanneer zij er in slagen werk te vinden, gaan ook zij in de meeste gevallen zelfstandig wonen. De Somaliërs die aan het woord kwamen hadden echter veelal een laag inkomen (minder dan 200 euro per maand) waardoor zij in de meeste gevallen bij vrienden of familie gehuisvest zijn. Ook lijkt het erop alsof zij binnen hun netwerk niet aan een baan kunnen worden geholpen.

De Turkse en Bulgaarse illegalen komen via hun netwerk in de meeste gevallen snel aan een baan. Vandaar dat men hen vooral in de commerciële sector aantreft en minder bij familie en vrienden. De Bulgaarse illegalen die aan het woord kwamen zijn vooral terug te vinden in pensions. Zij verdienen redelijk goed (200-900 euro per maand), maar besteden dit geld niet aan hun huisvesting. Het lijkt erop alsof zij het verdiende geld sparen en het vervolgens naar hun familie in Bulgarije sturen. De meesten geven aan immers financieel verantwoordelijk te zijn voor achtergebleven familieleden. Het gaat dan vaak over hun vrouw en kinderen, maar in sommige gevallen blijkt ook dat sommigen hun ouders financieel steunen. Ook de Turkse illegalen verdienen relatief goed (meer dan 900 euro per maand) waardoor ze gemakkelijker een zelfstandige woning hebben. Anders dan de Bulgaren hebben zij meer geld over voor hun huisvesting. Het sociale netwerk waarover de illegalen beschikken als ook hun inkomen en de vraag of zij financieel verantwoordelijk zijn voor familieleden die achtergebleven zijn in het land van herkomst lijken dus de verschillende woonvormen van de groepen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwamen voor een belangrijk deel te bepalen.

Tot slot geldt dat er zich op het gebied van huisvesting van illegalen nogal wat problemen voordoen die vaak aan het oog onttrokken zijn. In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd een klein deel van deze onzichtbare werkelijkheid te onthullen. We weten overigens wel dat er zich hoogstwaarschijnlijk nogal wat problemen voordoen die aan ons oog onttrokken blijven vooral omdat illegalen er vaak voor kiezen om een onzichtbaar bestaan te lijden. Een deel van de problemen die wel zichtbaar zijn en waar we wel direct mee te maken krijgen zijn problemen die zich voordoen op het gebied van overlast. In het volgende hoofdstuk zullen we hier nader op ingaan.

6 Illegalen en leefbaarheid van de buurt

6.1 Inleiding

Tot dusver hebben we een beschrijving gegeven van de aard, omvang en spreiding van illegaal verblijf in Nederland. We concludeerden dat illegalen niet op dezelfde wijze over Nederland zijn gespreid als de reguliere bevolking: illegalen wonen geconcentreerd in specifieke wijken in de geurbaniseerde delen van Nederland, zowel als in bepaalde agrarische gebieden. Het is aannemelijk dat illegalen in ongeveer twee procent van de stedelijke gebieden met tussen de drie en zes procent van de totale bevolking een relatief substantiële minderheid vormen.

In het voorgaande hebben we gezien dat illegalen om diverse redenen sterk zijn geconcentreerd in stedelijke gebieden met een zwak sociaal-economisch profiel. Dit betekent dat zij waarschijnlijk zijn oververtegenwoordigd in gebieden waar de leefbaarheid relatief laag is. In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre de aanwezigheid van illegalen inderdaad samenhangt met de leefbaarheid van de buurt. Daarnaast kijken we in hoeverre de aanwezigheid van illegalen verdere gevolgen heeft voor deze buurten. Hoewel we ook naar andere aspecten van leefbaarheid zullen kijken, definiëren we leefbaarheid voornamelijk in termen van subjectieve en objectieve onveiligheid. Subjectieve (on)veiligheid heeft betrekking op de beleefde (on)veiligheid van bewoners binnen een buurt. Objectieve (on)veiligheid verwijst naar de mate waarin buurtbewoners het risico lopen om in de wijk het slachtoffer te worden van criminaliteit. We veronderstellen dat een buurt leefbaarder is naarmate de mensen die er wonen er zich veiliger voelen en naarmate zij er minder vaak met criminaliteit worden geconfronteerd.

De gegevens waarop we onze analyse baseren zijn verzameld voor de Politiemonitor 2001 en hebben betrekking op de politieregio's Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Het gaat om 15.519 respondenten.⁴⁵ Deze mensen zijn diverse vragen gesteld over gevoelens van onveiligheid en de kwaliteit van hun woonomgeving. Bovendien is hen gevraagd van welke delicten zij het jaar voorafgaand aan de enquête het slachtoffer zijn geworden.

We hebben de gegevens van de Politiemonitor gekoppeld aan het bestand 'Kerncijfers wijken en buurten 2001' van het CBS, zodat we konden nagaan in wat voor soort buurt een bepaalde respondent woonde. Vervolgens hebben we ook de gegevens uit het Vreemdelingen Administratie Systeem (VAS) over de periode 1997 tot en met 2000 aan het bestand toegevoegd, zodat we per buurt konden zien hoeveel illegalen

met een woonadres in de periode voorafgaand aan de Politiemonitor waren aangehouden.⁴⁶ Zodoende ontstaat een uniek bestand met een groot aantal gegevens over buurtbewoners en buurten.

Hoewel de gegevens zeker niet beperkt zijn in aantal, moeten we ons bewust zijn van enkele beperkingen van de aard van de gegevens. De ondervraagden zijn namelijk niet rechtstreeks gevraagd in hoeverre zij zich onveilig voelen *doordat* er illegalen in de buurt wonen. Evenmin is er gevraagd of de delicten waarvan zij het slachtoffer zijn geworden door illegalen zijn gepleegd. Uiteraard is het ook maar zeer de vraag in hoeverre buurtbewoners op dergelijke vragen betrouwbare antwoorden zouden kunnen geven. Zij zullen in veel gevallen niet (met zekerheid) weten of een bepaalde buurtgenoot legaal dan wel illegaal in Nederland verblijft, of wie de dader was van een delict dat hen is overkomen.

In het onderstaande zullen we nagaan in hoeverre respondenten uit buurten met relatief veel illegalen zich (on)veiliger zeggen te voelen dan respondenten uit (min of meer vergelijkbare) buurten met relatief weinig illegalen en of zij er in verschillende mate het slachtoffer zijn geworden van criminaliteit. We zullen deze vergelijking bovendien wat 'geavanceerder' maken door in een zogenoemd hiërarchisch regressiemodel rekening te houden met individuele kenmerken die verband houden met onveiligheidsgevoelens (het is bijvoorbeeld bekend dat ouderen zich minder veilig voelen dan jongeren), zowel als met diverse buurtkenmerken die mogelijk invloed uitoefenen op de (beleefde) veiligheid van buurtbewoners (het is bijvoorbeeld bekend dat mensen die in buurten wonen met relatief veel werklozen zich doorgaans minder veilig voelen).⁴⁷

Uit het samengaan van indicatoren voor onveiligheid (beleefde onveiligheid, slachtofferschap) en bepaalde buurtkenmerken (aantal werklozen, aantal illegalen) kunnen we nog geen conclusies trekken over oorzakelijke verbanden. Wanneer mensen uit buurten met een hoge concentratie illegalen zich relatief onveilig blijken te voelen, kan dit – bij wijze van voorbeeld – het gevolg zijn van de omstandigheid dat er in dergelijke buurten weinig bomen groeien of dat de wegen er slecht verlicht zijn. Toch betekent dit weer niet dat dergelijke statistische verbanden op voorhand 'schijn' zijn. Als er in een buurt met veel werkloze buurtbewoners een verhoogd risico op fietsendiefstal blijkt te bestaan, dan is het wel degelijk mogelijk dat er onder werkloze buurtbewoners relatief veel fietsendieven werkzaam zijn. Samenhang impliceert geen oorzakelijk verband, maar een oorzakelijk verband impliceert in principe wel degelijk samenhang (Allison 1999).

Om dergelijke beperkingen van het kwantitatieve onderzoek wat te boven te komen, zullen we de resultaten aanvullen met diverse kwalitatieve bevindingen. Ook tijdens de interviews die zijn gehouden met professionals uit Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt hebben we namelijk gevraagd naar eventuele gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt. Voorts doen we verslag van de resultaten van de interviews met buurtbewoners uit beide wijken die zijn afgenomen door sociologiestudenten van de Universiteit van Amsterdam. Door de combinatie van kwantitatief en kwalitatief materiaal denken we enkele aannemelijke uit-

spraken te kunnen doen over de gevolgen van de concentratie van illegalen voor de leefbaarheid van buurten.

We beginnen dit hoofdstuk met de resultaten van de statistische analyses. We richten ons om te beginnen op de beleefde onveiligheid (6.2). Daarna komen de relatie met de objectieve onveiligheid (6.3) en overige indicatoren voor de leefbaarheid van de buurt (6.4) aan bod. In de paragraaf die daarop volgt staat het perspectief van de professionals centraal. De geïnterviewde buurtbewoners uit Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt worden in paragraaf 6.6 aan het woord gelaten. We besluiten met een korte conclusie.

6.2 Subjectieve onveiligheid

In de Politie-monitor Bevolking worden diverse vragen gesteld over gevoelens van onveiligheid, zoals de vraag of de respondent zich wel eens onveilig voelt, of hij bepaalde plekken in de buurt vermijdt, of hij 's avonds de deur niet opendoet vanwege onveiligheid en of hij waardevolle spullen thuis laat liggen uit angst voor beroving en dergelijke. De antwoorden van de respondenten zijn door Intomart verwerkt tot een zogenoemde schaal (B & A Groep Beleidsonderzoek en Advies, Intomart 2001). Bij een dergelijke schaal, die in dit geval loopt van 0 tot 10, wordt aan respondenten als het ware een totaalscore toegekend op basis van de antwoorden op de afzonderlijke vragen. Respondenten met een hoge schaalscore voelen zich in principe onveiliger dan respondenten met een lage score. Onder de respondenten in de vier onderzochte politieregio's bedraagt het gemiddelde op deze schaal 2,8. De standaarddeviatie bedraagt 2,5. Dit wijst op een behoorlijke spreiding rondom het gemiddelde (sommige mensen voelen zich duidelijk onveiliger dan anderen).

In onze analyse zullen we gebruik maken van deze algemene schaalscore. We kijken dus naar de mate waarin buurtbewoners zich onveilig voelen en niet zozeer naar de uiteenlopende manieren waarop deze gevoelens van onveiligheid tot uitdrukking komen. Ook stellen we ons de vraag met welke kenmerken de verschillen in beleefde onveiligheid samenhangen. Daarbij hebben we oog voor zowel individuele kenmerken als eigenschappen van buurten.⁴⁸

Om te beginnen gaan we na in hoeverre de aanwezigheid van 'niet-criminele' illegalen in een buurt samenhangt met de mate waarin buurtbewoners kampen met gevoelens van onveiligheid. Aansluitend voeren we dezelfde analyse nog een keer uit voor de aanwezigheid van 'criminele' illegalen in de buurt. Met 'criminele' illegalen bedoelen we illegalen die door de politie zijn aangehouden *op grond van een verdenking van een misdrijf*. Onder 'niet-criminele illegalen' verstaan we illegalen die bijvoorbeeld zijn aangehouden naar aanleiding van een overtreding zoals zwartrijden in het openbaar vervoer of bijvoorbeeld bij controles voor illegale arbeid.⁴⁹ Voor een uitgebreide beschrijving van de achtergronden van aanhoudingen van illegalen verwijzen we naar Engbersen *et al.* (2002).

6.2.1 'Niet-criminele' illegalen

In Tabel 6.1 worden vier zogenoemde regressiemodellen gepresenteerd. In het eerste model wordt alleen gekeken naar het effect van de concentratie 'niet-criminele' illegalen. De variabele die is gebruikt als indicator voor de relatieve omvang van deze groep in een postcodegebied is het aantal aanhoudingen van 'niet-criminele' illegalen per duizend (legale) inwoners. De significante waarde van 0,02 duidt erop dat mensen die in buurten wonen waar relatief veel 'niet-criminele' illegalen verblijven, zich gemiddeld onveiligere voelen dan mensen die niet in die omstandigheid verkeren. Het model voorspelt namelijk dat het gevoel van onveiligheid met 0,02 toeneemt per extra aangehouden 'niet-criminele' illegaal. Het gemiddelde aantal aangehouden illegalen per duizend inwoners bedraagt in de vier politieregio's 1,35. In postcodegebieden die we mogelijk als 'concentratiewijken' zouden kunnen aanduiden – gebieden met tussen 1997 tot en met 2000 minimaal vier aangehouden illegalen per duizend inwoners – bedraagt het gemiddelde gevoel van onveiligheid volgens de Politie-monitor 3,6 ($n = 1280$). Dit is inderdaad beduidend hoger dan het gemiddelde van 2,8 voor alle respondenten uit de vier politieregio's.

In het tweede model zijn naast de concentratie 'niet-criminele' illegalen ook zes individuele kenmerken meegenomen, namelijk leeftijd, geslacht, positie op de arbeidsmarkt, type woning, etniciteit en slachtofferschap in het jaar voorafgaande aan de enquête. Het is namelijk bekend dat dergelijke individuele kenmerken verband houden met gevoelens van onveiligheid (Van der Wurff 1992). Op die manier kunnen we nagaan in hoeverre de verschillen tussen de buurten qua beleefde onveiligheid toegeschreven moeten worden aan individuele verschillen tussen de ondervraagden. Mogelijk zijn respondenten die zich over het algemeen onveiligere voelen (bijvoorbeeld ouderen) oververtegenwoordigd in wijken waar relatief veel illegalen wonen. In dat geval zouden de verschillen in beleefde onveiligheid in principe niets van doen hebben met de aanwezigheid van illegalen in de buurt.

Tabel 6.1 Effecten van diverse variabelen (waaronder de aanwezigheid van 'niet-criminele' illegalen in de buurt) op onveiligheidsgevoelens onder buurtbewoners. Regressiecoëfficiënten

Variabele	Model I	Model II	Model III	Model IV
'Niet-criminele' illegalen	0,02**	0,02**	-0,00	0,01
Leeftijd		0,01**	0,01**	0,01**
Geslacht		-1,24**	-1,24**	-1,25**
Betaald werk		-0,26**	-0,26**	-0,25**
Koopwoning		-0,26**	-0,22**	-0,20**
Etniciteit (1 = allochtoon)		0,23**	0,17*	0,18*
Slachtofferschap		0,06**	0,06**	0,06**
Aandeel allochtonen in de buurt			0,02**	0,01**
Gemiddeld buurtinkomen				0,00
Aandeel werklozen in de buurt				0,02**

Bron: Politie-monitor Bevolking 2001, CBS, VAS.

Een <*> bij de regressiecoëfficiënt geeft aan dat de gevonden coëfficiënt meer dan 1,96 maal zo groot is als de bijbehorende standaardfout (niet getoond) van de schatter. <***> wil zeggen dat de coëfficiënt meer dan 2,58 maal zo groot is als de standaardfout. Dit geeft een goede indicatie dat het effect significant van nul verschilt.

Diverse individuele kenmerken – zoals geslacht, leeftijd en het hebben van betaald werk – blijken inderdaad verband te houden met subjectieve onveiligheid. Toch blijken deze kenmerken niet te verklaren waarom het gevoel van onveiligheid hoger is in buurten met een relatief hoge concentratie van ‘niet-criminele’ illegalen. Het effect van de concentratie van ‘niet-criminele’ illegalen blijft namelijk ongewijzigd op 0,02. Wel valt op dat de resultaten van het tweede model in grote lijnen overeen komen met wat er in de criminologie en de rechtspsychologie bekend is over de verdeling van gevoelens van onveiligheid over de bevolking. Zo zien we in het model dat het hebben van een relatief hoge leeftijd, behoren tot het vrouwelijke geslacht, het niet hebben van een baan, deel uitmaken van een etnische minderheid en huurderschap van een huis (in plaats van eigenaarschap) gepaard lijken te gaan met een hogere beleefde onveiligheid. Daarnaast springt in het oog dat (recent) slachtofferschap verband houdt met het gevoel van onveiligheid. Kennelijk bestaat er een zekere relatie tussen objectieve en subjectieve onveiligheid, ofschoon ervaringen met slachtofferschap niet de enige oorzaak zijn van gevoelens van onveiligheid.

Dit is niet de plaats om uit te wijden over verklaringen van deze individuele verschillen. Wel is het belangrijk om er bewust van te zijn dat het tweede, derde en vierde model zogenoemde meervoudige regressiemodellen zijn. Daarin wordt verondersteld dat meerdere kenmerken tegelijkertijd verschil kunnen maken voor de sterkte van iemands gevoel van onveiligheid. Wanneer behoren tot het mannelijke geslacht een gunstig effect heeft op de beleefde veiligheid, betekent dit dus zeker niet dat mannen zich per definitie veiliger voelen dan vrouwen. Los van het feit dat zich altijd onverklaarde verschillen voordoen (de zogenaamde uitzonderingen op de regel), is het bijvoorbeeld heel goed mogelijk dat zich onder oudere, werkloze mannen vaker gevoelens van onveiligheid voordoen dan onder jonge vrouwen met een baan. Het ‘gunstige’ effect van het mannelijke geslacht wordt dan als het ware tenietgedaan door het ‘ongunstig’ effect van overige factoren, zoals werkloosheid of een hoge leeftijd. Wel verwachten we in principe dat oudere, werkloze mannen zich gemiddeld minder onveilig zullen voelen dan oudere vrouwen die op een uitkering zijn aangewezen.

In het derde en vierde model kijken we naast de individuele factoren ook naar diverse sociaal-economische buurtkenmerken. Op die manier proberen we om enkele voor de hand liggende beweringen te toetsen over het effect van de aanwezigheid van illegalen op gevoelens van onveiligheid. Een eerste bewering zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat bewoners van ‘illegalenbuurten’ zich relatief onveilig voelen omdat er in hun buurt doorgaans zeer veel nationaliteiten naast elkaar leven, met als gevolg dat de sociale cohesie er mogelijk lager is. Ook kunnen dergelijke omstandigheden bijdragen aan een sterker gevoel van onveiligheid, doordat allochtonen relatief vaak geassocieerd worden met criminaliteit.⁵⁰ En in de derde plaats zouden we als verklaring

kunnen opperen dat mensen uit dergelijke concentratiewijken zich onveiliger voelen doordat zij in 'armere' buurten leven waarin veel mensen een laag inkomen genieten dan wel aangewezen zijn op een uitkering.

De resultaten van de analyses suggereren dat het sterkere gevoel van onveiligheid in 'concentratiewijken' inderdaad geheel, of voor een belangrijk deel, verklaard kan worden uit dergelijke sociaal-economische buurtkenmerken. Dit betekent dat er zeker een kern van waarheid lijkt te zitten in het type verklaringen waarvan we in de vorige alinea enkele voorbeelden noemden. De concentratie 'niet-criminele' illegalen blijkt namelijk niet langer significant bij te dragen aan het gevoel van onveiligheid, wanneer we rekening houden met het feit dat dergelijke buurten eveneens gekenmerkt worden door een hoog aandeel legale immigranten, zowel als door een bovengemiddeld aantal werklozen. Het (afgeronde) effect van de variabele gaat van 0,02 in het tweede model naar -0,00 in het derde en naar 0,01 in het vierde. De twee laatstgenoemde waarden verschillen niet langer significant van nul. Merk overigens op dat de sterkere gevoelens van onveiligheid onder allochtone ondervraagden voor een belangrijk deel verband lijken te houden met deze sociaal-economische buurtkenmerken (het effect van de variabele 'etniciteit' gaat van 0,23 naar 0,17). Allochtone ondervraagden wonen blijkbaar relatief vaak in wijken waar mensen zich sneller onveilig voelen.

Het is al met al onwaarschijnlijk dat illegalen die niet bij criminaliteit zijn betrokken (of daarvan althans niet verdacht worden door de politie) verantwoordelijk zouden zijn voor een substantieel deel van de gevoelens van onveiligheid onder de legale bevolking. Mensen die in 'concentratiewijken' wonen voelen zich weliswaar onveiliger, maar dit verhoogde gevoel van onveiligheid kunnen we verklaren uit de 'ongunstige' sociaal-economische kenmerken van deze buurten. Waarschijnlijk ligt de relatie zelfs andersom: dergelijke illegalen zijn vaak gedwongen om zich te vestigen in buurten waar het gevoel van onveiligheid om tal van redenen relatief hoog is. Deze conclusie is van belang, vooral ook vanwege het feit dat de groep 'niet-criminele' illegalen waarschijnlijk (nog altijd) een grotere omvang heeft dan de groep 'criminele' illegalen (Engbersen *et al.* 2002).⁵¹

6.2.2 'Criminele' illegalen

Van alle aanhoudingen van illegalen in Nederland is ongeveer een derde gebaseerd op (een verdenking van) een of ander misdrijf (Engbersen *et al.* 2002: 32). Het is dan ook interessant om de bovenstaande exercitie nog een keer uit te voeren voor 'criminele' illegalen. Het is de vraag of de aanwezigheid van dergelijke illegalen wellicht een sterker dan wel zwakker effect heeft op gevoelens van onveiligheid dan de concentratie 'niet-criminele' illegalen.

We onderscheiden opnieuw vier regressiemodellen. Bij het eerste model kijken we uitsluitend naar het effect van de aanwezigheid van 'criminele' illegalen in een wijk. In het tweede model kijken we vervolgens ook naar individuele kenmerken van respondenten, terwijl we in het derde en vierde model enkele buurtkenmerken meenemen. De resultaten van de analyse zijn weergegeven in Tabel 6.2.

Tabel 6.2 Effecten van diverse variabelen (waaronder de aanwezigheid van 'criminele' illegalen in de buurt) op onveiligheidsgevoelens onder buurtbewoners. Hiërarchische regressiecoëfficiënten

<i>Variabele</i>	<i>Model I</i>	<i>Model II</i>	<i>Model III</i>	<i>Model IV</i>
'Criminele' illegalen	0,21**	0,21**	0,09**	0,10**
Leeftijd		0,01**	0,01**	0,01**
Geslacht		-1,24**	-1,25**	-1,25**
Betaald werk		-0,27**	-0,26**	-0,26**
Koopwoning		-0,26**	-0,22**	-0,20**
Etniciteit (1 = allochtoon)		0,22**	0,17*	0,18*
Slachtofferschap		0,06**	0,06**	0,06**
Aandeel allochtonen in de buurt			0,02**	0,01**
Gemiddeld buurtinkomen				0,00
Aandeel werklozen in de buurt				0,02**

Bron: Politie-monitor Bevolking 2001, CBS, VAS.

De beleefde onveiligheid onder buurtbewoners blijkt inderdaad in veel sterkere mate samen te hangen met de concentratie criminele illegalen dan met de concentratie 'niet-criminele' illegalen. Het (ongestandaardiseerde) effect is meer dan tien maal zo sterk.⁵² In wijken met relatief veel 'criminele' illegalen bedraagt het gemiddelde gevoel van onveiligheid 3,9 (n = 69).⁵³ Dit is ruim een punt hoger dan het gemiddelde voor alle ondervraagden uit de vier politieregio's.

De veelheid aan gegevens waarover we beschikken stelt ons in staat om opnieuw op zoek te gaan naar statistische aanwijzingen die er op duiden dat het verband tussen de concentratie 'criminele' illegalen en de door buurtbewoners beleefde onveiligheid schijn is. In het tweede model gaan we dat na voor individuele kenmerken van de ondervraagden (leeftijd, geslacht en dergelijke). Deze blijken echter geen verklaring te bieden voor het verhoogde gevoel van onveiligheid in wijken waar relatief veel 'criminele' illegalen verblijven. We zien immers dat het effect in het tweede model ongewijzigd blijft op 0,21. Kennelijk is het niet zo dat in dergelijke wijken relatief veel mensen zijn geïnterviewd die zich sneller onveilig voelen (ouderen, vrouwen).

Pas als we rekening houden met overige buurtkenmerken, zoals de werkloosheid in de buurt en het aandeel allochtonen, zien we dat de sterkte van het verband met de concentratie verdachten die illegaal in Nederland verblijven aan de ene kant en de subjectieve onveiligheid aan de andere kant, substantieel vermindert. Het effect gaat van 0,21 naar 0,09 in het derde model naar 0,10 in het vierde. Mensen voelen zich kennelijk onveilig wanneer zij hun wijken moeten delen met 'criminele' illegalen, maar dit komt mede doordat in dergelijke wijken ook andere zaken voorkomen die gevoelens van onveiligheid in de hand lijken te werken of er althans verband mee houden (werkloosheid, een hoog aandeel allochtonen). Toch kan dit verband – en dit

is in tegenstelling met wat we hebben waargenomen bij de 'niet-criminele' illegalen – slechts *gedeeltelijk* verklaard worden vanuit dergelijke buurtkenmerken. Die zaken spelen wel een rol, maar lijken slechts de helft van het effect te verklaren.

We kunnen niet uitsluiten dat de wijken waarin veel 'criminele' illegalen wonen eveneens wijken zijn waar relatief veel delinquentie voorkomt onder de reguliere bevolking. Helaas beschikken we niet over dergelijke gegevens op postcodeniveau. Uit ander (nog niet gepubliceerd) onderzoek hebben we inderdaad aanwijzingen dat criminaliteit onder illegalen voor een deel (ruimtelijk en sociaal) verweven is met de criminaliteit onder reguliere inwoners van Nederland (Leerkes 2003). We moeten er dus rekening mee houden dat de hogere beleefde onveiligheid in wijken met relatief veel 'criminele' illegalen in werkelijkheid (ook) het gevolg kan zijn van de aanwezigheid van 'legale' delinquenten in de wijk.

Hoe dit ook zij, we kunnen in ieder geval concluderen dat er in wijken met relatief veel 'criminele' illegalen toch meer aan de hand lijkt te zijn dan in wijken waar vooral 'niet-criminele' illegalen voorkomen. Er zijn bovendien aanknopingspunten voor de hypothese dat buurtbewoners wellicht niet goed het verschil kunnen aangeven tussen legale en illegale immigranten (dit zou althans kunnen verklaren waarom de aanwezigheid van 'niet-criminele' illegalen niet langer effect lijkt te hebben op gevoelens van onveiligheid wanneer we rekening houden met het feit dat in dergelijke wijken het aandeel (legale) allochtonen doorgaans ook hoog is), terwijl zij mogelijk wel een onderscheid kunnen maken tussen mensen in hun fysieke omgeving die wel en niet met criminaliteit bezig zijn (of deze mensen nu illegaal in Nederland verblijven of niet).

6.3 Objectieve onveiligheid

In de vorige paragraaf was het gevoel van onveiligheid onder buurtbewoners onderwerp van analyse. In deze paragraaf richten we ons op de objectieve onveiligheid. Het predikaat objectief moet hier overigens enigszins gerelativeerd worden. We baseren ons namelijk op datgene wat door respondenten als delict wordt bestempeld en wat door hen als zodanig wordt herinnerd en gerapporteerd tijdens het telefonische interview voor de Politiemonitor Bevolking. Het is bekend dat er ook aan de methode van zelfrapportage van slachtofferschap de nodige haken en ogen zitten (Bruinsma en Nieuwbeerta 2001). Toch vormt zelfrapportage van slachtofferschap een belangrijke en onmiskenbare aanvulling op politieregistraties.

We stellen ons in deze paragraaf de vraag in hoeverre de aanwezigheid van illegalen in de buurt gepaard gaat met een hogere dan wel lagere kans op (gerapporteerd) slachtofferschap van criminaliteit. Zeggen mensen die in buurten wonen met veel illegalen bijvoorbeeld vaker dat zij het slachtoffer zijn geworden van een delict? En om wat voor soort delicten gaat het dan?

Op grond van de beschikbare kwantitatieve gegevens kunnen we geen harde uitspraken doen over de mate waarin illegalen verantwoordelijk zijn voor bepaalde vormen van criminaliteit. Niet alleen hebben we, zoals gezegd, te maken met *circumstantial*

evidence. We moeten ons ook realiseren dat veel delicten niet gepleegd worden in de wijk waarin de daders wonen, maar bijvoorbeeld in het stadscentrum. Daar komt nog bij dat er diverse vormen van criminaliteit zijn – neem bijvoorbeeld drugshandel, beroving van toeristen of het bezit van een vals paspoort – waarvan buurtbewoners niet, of niet onmiddellijk, het slachtoffer worden. Uit eerder onderzoek weten we bijvoorbeeld dat sommige illegalen, in het bijzonder van Noord-Afrikaanse afkomst, werkzaam zijn als *drugrunner* (vgl. Van der Leun 2002).

Om die reden zullen we in deze paragraaf minder gedetailleerde statistische analyses verrichten dan in de vorige: we beperken ons tot een kleiner aantal individuele kenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit) en we zullen niet met afzonderlijke modellen werken. Er zijn echter twee belangrijke redenen om aan de hand van deze onderzoeksmethode toch iets te zeggen over het effect van de aanwezigheid van illegalen op slachtofferschap onder buurtbewoners.

De eerste reden is dat dit boek over leefbaarheid van buurten gaat, en niet zozeer over slachtofferschap onder toeristen of over de betrokkenheid van illegalen bij drugshandel. Vanuit die optiek heeft het wel degelijk zin om te kijken naar slachtofferschap onder buurtbewoners. De tweede reden is dat de onderstaande analyse als het ware de juistheid van de politiegegevens kan toetsen. Brengt de aanwezigheid van illegalen die zijn aangehouden op grond van een verdenking van criminaliteit inderdaad een verhoogde kans op slachtofferschap met zich mee? En omgekeerd: zien we dat de aanwezigheid van illegalen die *niet* zijn aangehouden wegens criminaliteit dan ook geen verschil maakt voor de mate waarin buurtbewoners het slachtoffer worden van criminaliteit? Of zijn er aanwijzingen dat illegalen die niet zijn aangehouden vanwege criminaliteit, misschien toch in de criminaliteit zijn verwickeld?

In Tabel 6.3 worden de resultaten gepresenteerd van een zogeheten hiërarchische logistische regressie analyse. Tabel 6.3a toont zes vermogensdelicten, terwijl in Tabel 6.3b vijf overige vormen van criminaliteit centraal staan. In de tabellen zien we bijvoorbeeld dat oudere ondervraagden, als we andere factoren constant houden, een geringere kans op inbraak en autokraak lijken te hebben, en een verhoogd risico op beroving. Als al het overige gelijk is (*ceteris paribus*) blijkt er bij vrouwen minder te worden ingebroken in huis en auto, terwijl zij wel een verhoogd risico lopen op beroving en fietsendiefstal.

Over de oorzaken van deze individuele verschillen kunnen we natuurlijk lang en breed speculeren. Wat ons hier echter vooral interesseert is de vraag of buurtkenmerken van invloed zijn op de kans op slachtofferschap, en dan in het bijzonder de aanwezigheid van illegalen in de buurt. De individuele kenmerken zijn vooral opgevoerd om uit te sluiten dat eventuele effecten van de aanwezigheid van illegalen verband zouden houden met verschillen in individuele kenmerken tussen ondervraagden uit wijken zonder illegalen en ondervraagden uit wijken waar wel relatief veel illegalen verblijven.

Tabel 6.3a Effecten van diverse variabelen op slachtofferschap van vermogens-criminaliteit. (Logistische) regressiecoëfficiënten

	<i>Inbraak</i>	<i>Beroving</i>	<i>Auto-diefstal</i>	<i>Auto-kraak</i>	<i>Fietsen-diefstal</i>	<i>Overige diefstal</i>
'Niet-criminele' illegalen	0,01	-0,03	0,00	-0,01	-0,03	-0,00
'Criminele' illegalen	0,00	0,06	-0,03	0,08	0,09	0,09*
Leeftijd	-0,02**	0,01**	-0,02**	-0,03**	-0,03**	-0,02**
Geslacht	0,15*	-0,47**	0,49*	0,14	-0,12*	-0,05
Etniciteit	0,02	0,63**	-0,13	0,12	0,20	0,02
% Allochtone buurtbewoners	0,01**	0,02*	0,01	0,02**	0,01	-0,00
Gemiddeld buurtinkomen	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
% Werkloze buurtbewoners	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02*	0,01

Tabel 6.3b Effecten van diverse variabelen op slachtofferschap van overige vormen van criminaliteit. (Logistische) regressiecoëfficiënten

	<i>Mis-handeling</i>	<i>Bedrei-ging</i>	<i>Doorrijden na aanrijding</i>	<i>Vernieling auto</i>	<i>Overige vernieling</i>
'Niet-criminele' illegalen	-0,02	-0,02	0,01	0,01	-0,01
'Criminele' illegalen	0,12	0,06	-0,01	-0,03	0,06
Leeftijd	-0,03**	-0,02**	-0,02**	-0,01*	-0,02**
Geslacht	0,15	0,61**	0,36	-0,06	-0,02
Etniciteit	0,61**	-0,59**	-0,30	-0,03	-0,03
% Allochtone buurtbewoners	-0,01	0,01	-0,01	0,01**	0,00
Gemiddeld buurtinkomen	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
% Werkloze buurtbewoners	0,03**	0,03**	0,04**	0,01*	0,01

Kijkend naar buurtkenmerken zien we dat er in buurten met een relatief hoog aandeel allochtonen een verhoogd risico bestaat op slachtofferschap van inbraak, beroving, autodiefstal en vernieling van de auto. Een hoger aandeel werklozen gaat op de een of andere manier vooral gepaard met een hogere kans op fietsendiefstal, mishandeling, bedreiging en doorrijden na een ongeval. De kans op slachtofferschap lijkt geen verband te houden met het gemiddelde inkomen per inkomensontvanger in de buurt. Misschien ten overvloede: de relatie tussen het aandeel werklozen en allochtonen in een wijk en diverse vormen van criminaliteit *kan* duiden op een oorzakelijk verband, maar er kan ook sprake zijn van een indirect verband of een schijnverband. Kijken we nu naar het effect van de concentratie illegalen op slachtofferschap onder buurtbewoners, dan zien we het volgende beeld. Ten aanzien van de concentratie

'niet-criminele' illegalen zien we bij geen van de vormen van criminaliteit een significant hogere kans op slachtofferschap, en overigens ook geen lagere. Bij zeven van de elf delicttypen vinden we namelijk (niet-significante) negatieve effecten, terwijl we bij de overige delicttypen (niet-significante) positieve coëfficiënten aantreffen. Deze bevindingen maken het onwaarschijnlijk dat illegalen die *niet* zijn aangehouden als verdachte van een misdrijf (maar bijvoorbeeld in het openbaar vervoer of bij controles voor illegale arbeid), in werkelijkheid toch op grote schaal bij criminaliteit betrokken zouden zijn.

De aanwezigheid van 'criminele' illegalen in de wijk – illegalen die door de politie zijn aangehouden op verdenking van een misdrijf – heeft mogelijk wel een zekere invloed op de kans op slachtofferschap onder buurtbewoners. Bij acht van de elf delicttypen vinden we namelijk iets sterkere positieve effecten op slachtofferschap dan het geval was voor de concentratie 'niet-criminele' illegalen. Overigens zijn ook deze effecten meestal niet statistisch significant, met uitzondering van het delict 'overige diefstal' (het effect op fietsendiefstal is nagenoeg significant, de standaardfout bedraagt 0,052). Deze gegevens wijzen er bepaald niet op dat illegalen verantwoordelijk zouden zijn voor het leeuwendeel van de delicten die buurtbewoners ondervinden. Voor iedere additionele 'criminele' illegaal die er per duizend inwoners wordt aangehouden (en waarvan het woonadres bekend is), neemt de kans op slachtofferschap volgens de modellen met minder dan een procent toe. En zelfs in 'concentratiewijken' zijn er vanaf 1997 tot en met 2000 in totaal niet meer dan ongeveer tien criminele illegalen met een woonadres per duizend inwoners aangehouden. Het effect van de aanwezigheid van 'criminele' illegalen op slachtofferschap onder buurtbewoners is nog het meeste zichtbaar bij relatief eenvoudige vermogensdelicten zoals fietsendiefstal, auto-kraak en overige diefstal (Tabel 6.4).

Tabel 6.4 Gemiddelde kans op slachtofferschap per delicttype (p), logistische regressiecoëfficiënten (B) en marginale effecten van de concentratie 'criminele illegalen'

<i>Delicttype</i>	<i>P (gem.)</i>	<i>B criminele illegalen</i>	<i>Marginaal effect criminele illegalen</i>
Fietsendiefstal	0,11	0,09	0,85
Autodiefstal	0,01	-0,03	-0,02
Autokraak	0,08	0,08	0,59
Autovernieling	0,26	-0,03	-0,65
Inbraak woning	0,07	0,00	0,01
Beroving	0,03	0,05	0,13
Overige diefstal	0,06	0,09	0,50
Mishandeling	0,01	0,12	0,09
Bedreiging	0,05	0,06	0,24
Doorrijden na aanrijding	0,02	-0,01	-0,02
Overige vernieling	0,09	0,06	0,44

De beperkte omvang van de 'marginale effecten' uit Tabel 6.4 vormen een aanwijzing dat illegalen waarschijnlijk slechts verantwoordelijk zijn voor hooguit enkele procenten van de criminaliteit waar buurtbewoners in hun wijk het slachtoffer van worden. Zelfs voor 'concentratiewijken' zijn in de onderzochte periode, zoals gezegd, niet meer dan tussen de twee à tien 'criminele' illegalen per duizend inwoners aangehouden. Als we de resultaten van het model volgen, zou dit voor deze wijken wellicht een tussen de twee à negen procent hogere kans op fietsendiefstal tot gevolg hebben, en wellicht een tussen de een à vijf procent hogere kans op autokraak en overige diefstal. Dit zijn natuurlijk ruwe indicaties, die niet kunnen gelden als hard bewijs. De gevonden resultaten maken het echter zeer onwaarschijnlijk dat illegalen bijvoorbeeld verantwoordelijk zouden zijn voor een kwart of voor de helft van de delicten waarmee mensen in 'concentratiewijken' te maken krijgen. We kunnen ruwweg stellen dat het aandeel dat illegalen hebben in de buurtcriminaliteit niet veel groter lijkt te zijn dan hun aandeel in de bevolking van de wijk. In concentratiewijken gaat het in beide gevallen om enkele procenten.

Het is mogelijk (en ook wel waarschijnlijk) dat 'criminele' illegalen vaak in wijken wonen waar ook veel criminaliteit wordt gepleegd onder de reguliere bevolking. Dit zou kunnen betekenen dat de effecten die we meten (nog) lager zouden uitvallen indien we daarmee in de analyse rekening hadden kunnen houden, hoewel dit niet noodzakelijkerwijs het geval is.⁵⁴

Delinquent gedrag onder illegalen lijkt dus beperkte gevolgen te hebben voor de objectieve veiligheid van bewoners in 'concentratiewijken'. De criminaliteit waar buurtbewoners het slachtoffer van worden lijkt bovendien geconcentreerd te zijn onder – of althans in de omgeving van – de illegalen die wegens een delict in aanraking komen met de politie; kennelijk heeft de politie deze groep redelijk goed in het vizier. Uit eerder onderzoek weten we bovendien dat slechts een minderheid van de illegalen betrokken is bij criminaliteit, en dat dergelijke illegalen bovendien in bepaalde etnische groepen (momenteel voornamelijk onder Noord-Afrikanen en Oost-Europeanen) zijn geconcentreerd (Engbersen *et al.* 2002: 35). Dergelijke illegalen kunnen veel overlast met zich meebrengen, en het is mogelijk, en ook wel waarschijnlijk gelet op de resultaten van dit onderzoek, dat zij het gevoel van onveiligheid onder buurtbewoners versterken. Maar dit verhoogde gevoel van onveiligheid houdt echter slechts beperkt verband met een verhoogd risico op slachtofferschap, zo lijkt het.

6.4 De relatie met overige indicatoren van leefbaarheid van de buurt

Tot dusverre hebben we gekeken of de aanwezigheid van illegalen in de buurt mogelijke gevolgen heeft voor de mate waarin buurtbewoners zich in de buurt onveilig voelen en de kans die zij er lopen om het slachtoffer te worden van criminaliteit. In deze paragraaf zullen we kort stilstaan bij enkele overige aspecten van de leefbaarheid van buurten. Tijdens de politiemonitor is de ondervraagden namelijk ook gevraagd

of er in de wijk 'veel' fietsen worden gestolen (los van de vraag of het henzelf is overkomen en of men zich daardoor onveilig voelt), of er eventueel sprake is van verkeersoverlast, of mensen er vaak worden lastig gevallen en in hoeverre de buurt wordt geplaagd door hondenpoep. De antwoorden op in totaal zeventien van dergelijke vragen⁵⁵ zijn door de onderzoekers teruggebracht tot vier schalen: vermogensdelicten, verkeersoverlast, dreiging en verloedering.⁵⁶

Evenals in het voorgaande hebben we de effecten van de aanwezigheid van niet-criminele illegalen onderscheiden van de effecten van criminele illegalen. Toch blijkt dit onderscheid in dit geval minder belangrijk. De wijken waarin zich relatief hoge concentraties illegalen voordoen (of deze illegalen zich nu inlaten met criminaliteit of niet), blijken namelijk veelal dezelfde wijken te zijn waar buurtbewoners het vaakst het gevoel hebben dat er veel vermogensdelicten voorkomen, dat er veel verkeersoverlast is, en dat er in sterke mate sprake is van dreiging en verloedering. Illegalen zijn duidelijk geconcentreerd in buurten die in alle gemeten opzichten worden gekenmerkt door een relatief lage kwaliteit van de woonomgeving. Voor de groep criminele illegalen geldt dit gemiddeld mogelijk nog in iets sterkere mate dan voor de groep niet-criminele illegalen (vgl. Tabel 6.5 en Tabel 6.6).

We zien dus dat er diverse negatieve verbanden bestaan tussen de concentratie van illegalen aan de ene kant en de leefbaarheid van de buurt aan de andere kant. We weten echter niet zeker in hoeverre dit betekent dat de aanwezigheid van illegalen een lagere leefbaarheid van de buurt tot gevolg heeft. Illegalen zijn vaak 'gedwongen' – bijvoorbeeld omdat hun familie of (relatief armlastige) partner er woont, er werk voor hen voorhanden is of omdat de huizen er goedkoop zijn – om zich te vestigen in buurten die om diverse redenen laag scoren op indicatoren van leefbaarheid. Op grond van de cijfers vinden we weliswaar aanwijzingen dat hun aanwezigheid voor deze buurten een verdere verslechtering betekent (ook als we controleren voor overige buurtkenmerken vinden we namelijk beperkte zelfstandige effecten), maar zeker is dit vooralsnog niet. Vooral de bevinding dat concentraties van illegalen – in het bijzonder niet-criminele illegalen – een significant positief effect hebben op de mate waarin buurtbewoners hinder ondervinden van het verkeer, plaatst mogelijk vraagtekens bij een interpretatie van de effecten in termen van oorzakelijke verbanden. Aan de ene kant lijkt het waarschijnlijk dat illegalen slechts in beperkte mate over een auto of bromfiets beschikken. In dat geval is het effect schijn. Aan de andere kant kunnen we betogen dat de verkeersoverlast toeneemt doordat er in wijken met veel illegalen in sterkere mate sprake is van overbewoning. Ook kan het zijn dat het met busjes ophalen van illegalen door werkgevers in sommige wijken extra overlast tot gevolg heeft. Het wordt dan ook tijd om de statistische analyses aan te vullen met materiaal van meer kwalitatieve aard. Dit doen we in het restant van dit hoofdstuk.

Tabel 6.5 Effecten van niet-criminele illegalen op verloedering, dreiging en verkeersoverlast

	<i>Vermogens- delicten</i>	<i>Verkeer</i>	<i>Dreiging</i>	<i>Verloedering</i>
Niet-criminele illegalen	0,01	0,02*	0,02**	0,01
Leeftijd	-0,01**	-0,02**	-0,02**	-0,02**
Geslacht	-0,19**	-0,04	-0,05	-0,15**
Werk	0,14*	0,09	-0,00	-0,01
Koopwoning	0,18**	0,11**	-0,28**	-0,19**
Etniciteit (1 = allochtoon)	-0,31**	-0,28**	-0,21**	-0,27**
Slachtofferschap	0,10**	0,05**	0,06**	0,05**
Allochtonen in buurt	0,02**	0,00	0,02**	0,01*
Buurtinkomen	0,00	0,00	0,00	0,00
Werkloosheid in buurt	0,01*	0,03**	0,01*	0,03**

Tabel 6.6 Effecten van criminele illegalen op verloedering, dreiging en verkeersoverlast

	<i>Vermogens- delicten</i>	<i>Verkeer</i>	<i>Dreiging</i>	<i>Verloedering</i>
Criminele illegalen	0,07	0,06	0,10**	0,06
Leeftijd	-0,01**	-0,02**	-0,02**	-0,02**
Geslacht	-0,19**	-0,04	-0,05	-0,15**
Werk	0,14*	0,09	-0,00	-0,01
Koopwoning	0,18**	0,11**	-0,28**	-0,19**
Etniciteit (1 = allochtoon)	-0,31**	-0,28**	-0,22**	-0,27**
Slachtofferschap	0,10**	0,05**	0,07**	0,05**
Allochtonen in de buurt	0,02**	0,00	0,02**	0,01*
Buurtinkomen	0,00	0,00	0,00	0,00
Werkloosheid in buurt	0,01*	0,03**	0,01*	0,03**

6.5 Illegalen en leefbaarheid in Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt

Om een vollediger beeld te krijgen van de mogelijke gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt, zullen we in deze paragraaf putten uit de interviews die zijn gehouden met professionals uit Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt.

Wij zijn ten eerste tot de conclusie gekomen dat het onwaarschijnlijk is dat illegalen die volgens de politiegegevens niet betrokken zijn bij enigerlei vorm van criminaliteit het gevoel van onveiligheid versterken. Op basis van de gesprekken met de professionals komt naar voren dat dit op zich niet zo opmerkelijk is, aangezien de meeste illegalen niet of nauwelijks voor overlast zorgen, maar eerder een 'onzichtbaar' bestaan leiden. Bovendien geven zij aan dat buurtbewoners meestal geen goed onderscheid kunnen maken tussen legale en illegale immigranten. De meeste illegalen versterken waarschijnlijk hoogstens het gevoel van onveiligheid doordat zij door hun aanwezigheid het aantal allochtonen in de wijk doen toenemen, wat wel invloed lijkt te hebben op gevoelens van onveiligheid onder bewoners. Tijdens de gesprekken komt regelmatig naar voren dat buurtbewoners uit beide wijken zich niet zozeer onveilig voelen door de aanwezigheid van illegalen in de wijk maar dat vooral autochtone buurtbewoners zich soms onveilig voelen omwille van het grote aantal allochtone bewoners en de infrastructuur (etnische winkels, moskees, etc.) die daaromheen vorm heeft gekregen.

Er kunnen zich bij bepaalde concentraties van illegalen *binnen* wijken – zie bijvoorbeeld in de nabijheid van het Van de Vennepark in de Schildersbuurt, maar het geldt ook in de omgeving van panden waar sprake is van overbewoning door illegalen – wel duidelijk aanwijsbare vormen van overlast voordoen. De hinder die buurtbewoners daarvan kunnen ondervinden, is deels zeer concreet. Het gaat dan om zaken als geluidsoverlast (herrie op de trap), de aanwezigheid van rommel nabij de woning en dergelijke. Dit soort klachten lijkt overigens vooral verband te houden met overbewoning (bij overbewoning van panden door studenten doen zich soms vergelijkbare problemen voor). Tegelijkertijd lijkt de overlast ook een meer abstract karakter te hebben. Het onbehagen onder buurtbewoners lijkt mede verband te houden met angst voor het vreemde.

Vooraf door de dagelijkse gang van zaken in de buurt van het Van de Vennepark in de Schilderswijk zouden mensen zich onbehaaglijk voelen. De vele mensen die daar in sommige periodes dagelijks wachten op de af en aanrijdende busjes, zouden het gevoel van onbehagen onder omwonenden doen toenemen. Vooral het feit dat er nogal wat auto's staan geparkeerd met Bulgaarse nummerplaten, dat mensen in hun auto slapen en bij het wegrijden urineflessen achterlaten op de stoep zou tot gevoelens van onbehagen leiden bij de omwonenden. Ook het gegeven dat vrouwen er aangeklamp worden door wachtende mannen en dat koppelbazen er heel openlijk werknemers ronselen zouden voor de nodige onrust zorgen. Voorts zouden bewoners zich onbehaaglijk voelen door de aanwezigheid van mensen die rondhangen op het plein, omdat ze er geen idee van hebben waar deze mensen precies mee bezig zijn. Dit heeft overigens maar beperkt te maken met het feit dat het om illegalen gaat. Uit de meest recente Politiemonitor Bevolking voor 2003 komt bijvoorbeeld naar voren dat rondhangende jeugd een belangrijke oorzaak is van gevoelens van onveiligheid en onbehagen.

De gevoelens van onbehagen en angst hebben veel te maken met de angst voor het vreemde. Angstgevoelens van buurtbewoners houden, zoals uit de gesprekken blijkt, immers vaak verband met het feit dat 'vreemde types' het pand naast hun woning binnengaan en met het gegeven dat er bijvoorbeeld veel aanloop is in de portieken door mensen die een vreemde taal spreken. Het zijn daarbij vooral de nieuwe immigrantengroepen (Bulgaren, Polen, Roemenen, Russen) die tot de nodige onrust leiden bij de bewoners. Een politiemann uit de Schilderswijk formuleert het als volgt:

CITTAAT

Autochtonen, vooral oudere mensen, wonen er ook. Dat zijn mensen die hier vaak opgegroeid zijn, dat zijn Schilderwijkers en die willen niet weg, die houden vol. Sommigen onder hen die hebben ook racistische neigingen. Maar soms zie je dan dat die met normale Turkse gezinnen goed omgaan, maar toch racistisch zijn als het Bulgaren betreft. Bulgaren worden door iedereen aangewezen, terwijl zij de schuld niet hebben van wat er speelt. Het zijn vooral de Turken en Koerden die er vet aan verdienen die je verwijten kan maken (H01).

Het zijn overigens niet enkel de oudere autochtonen die klagen over illegalen. Ook de wat meer gevestigde, legale, allochtonen zouden zich vaak storen aan het gedrag van de illegale nieuwkomers. Vooral in de Schilderswijk zouden er zich bijvoorbeeld nogal wat wrijvingen voordoen tussen Turkse en Bulgaarse bewoners.

CITTAAT

Bepaalde bewoners klagen over overlast omdat die Bulgaarse mannen kijken naar de vrouwen. De meeste van die Bulgaren zijn zo tussen de 20 en 50 jaar. En je weet dat Turken superzuinig zijn op hun dochters. Dus vooral Turken klagen over de Bulgaarse mannen die daar staan. (...) En vanuit de Koerdische gemeenschap wordt vaak geklaagd over prostitutie. Vooral de vrouwen klagen erover want hun mannen gaan mee met die Bulgaarse vrouwen (H01).

De reden dat mensen zich in de wijk onbehaaglijk en onveilig voelen houdt volgens nogal wat professionals verband met het gebrek aan sociale samenhang binnen de buurt, namelijk met het feit dat mensen onderling zo weinig contact hebben met elkaar. Een leidinggevende bij de politie in de Schilderswijk geeft aan dat het gebrek aan samenhang echter ook leidt tot gevoelens van onveiligheid en onbehagen onder illegalen.

CITTAAT

Illegalen en autochtonen die leven naast elkaar. Illegalen mijden autochtone bewoners. Illegalen die zijn banger dan de autochtonen. Illegalen zijn bijvoorbeeld heel bang voor de politie. Maar ze hebben ook angst om het slachtoffer te worden van criminaliteit. Die angst is ook wel reëel. Zij kennen geen coffeeshops en hier zien ze blowende mensen, dus daar zijn ze bang voor. Straatprostitutie vinden ze ook raar. Dus ze denken vast het is een losbandig zootje hier (H03).

Ook wordt door professionals beweerd dat er zich door de komst van illegalen op verschillende plaatsen in de wijk overlast voordoet, gewoonweg omdat teveel mensen op een te kleine oppervlakte gedwongen zijn om met elkaar samen te leven. Hoewel sommigen beweren dat illegalen weinig geluidsoverlast veroorzaken, omdat zij de aandacht niet op zich willen vestigen, geven anderen aan dat er door buurtbewoners wel regelmatig over geklaagd wordt. In Bospolder-Tussendijken bijvoorbeeld werd er de afgelopen jaren vooral geklaagd over de geluidsoverlast die veroorzaakt werd door Marokkaanse verslaafde illegalen. Door het opruimen van de dealpanden zijn klachten hierover de laatste jaren sterk verminderd. Daarnaast zouden veel klachten vanuit de buurt – en dat geldt vooral in de Schilderswijk – te maken hebben met geluidsoverlast die gelinkt is aan illegale tewerkstelling. Het gaat dan over de busjes die 's morgens om vijf uur voor de deur staan en die met ronkende motoren wachten om de illegale werknemers naar het Westland te brengen. Ook zouden buurtbewoners 's morgens vroeg veel overlast ondervinden van illegalen die van het trappenhuis naar beneden dalen om te gaan werken.

Voorts wordt door de professionals regelmatig aangegeven dat de aanwezigheid van illegalen zou hebben geleid tot meer vervuiling in de wijk. Dit zou volgens hen in eerste instantie te maken hebben met het feit dat illegalen zich niet betrokken voelen bij de buurt, waardoor ze zich niet zouden houden aan de door de gemeente opgelegde tijden voor het aanbieden van huisvuil, maar het lukraak op straat zouden dumpen. Een professional geeft echter aan dat de aanwezigheid van illegalen automatisch leidt tot meer vervuiling omdat de vuilnisophaaldienst geen rekening houdt met hun aanwezigheid.

CITAAT

Het ophalen van vuil is gebaseerd op het aantal geregistreerde bewoners. Op basis daarvan wordt een planning gemaakt voor het komende halfjaar. Legalen worden geïnformeerd wanneer het vuilnis zal worden opgehaald. Maar als er in de straat veel illegalen wonen wordt er veel meer vuilnis op straat gezet dan voorzien. Illegalen worden namelijk niet gewaarschuwd. Zij weten dus niet dat het vuilnis op dinsdag op de stoep moet staan. Dus het vuilnis blijft een week liggen. Het regent, dus de vuilniszakken scheuren. En dan gaan de mensen klagen over stank en vuile straten (H03).

Er lijkt in dit opzicht dus een zeker verschil te bestaan tussen de resultaten van de kwantitatieve analyse en het veldwerk. Uit de kwantitatieve analyse komt naar voren dat de concentratie van illegalen die niet met de politie in aanraking komen vanwege criminaliteit niet direct effect heeft op gevoelens van onveiligheid onder buurtbewoners (anders wellicht dan dat dit het aantal niet-westerse allochtonen in de wijk doet toenemen). Volgens de kwantitatieve analyse lijken buurtbewoners zich niet onveiliger te voelen naarmate er meer 'niet-ciminele' illegalen in de buurt wonen. Uit het veldwerk blijkt juist dat specifieke concentraties van illegalen *binnen* wijken – bijvoorbeeld in een pand of op een plein – toch gevoelens van onveiligheid of onbehagen kunnen oproepen.

We denken dat er drie verklaringen zijn voor deze enigszins verschillende resultaten. Een eerste verklaring is dat praktijken zoals in de Schilderswijk, waar de aanwezigheid van illegalen vooral in de buurt van het Van de Vennepark heel erg zichtbaar is, waarschijnlijk niet representatief zijn voor het overgrote deel van de 'concentratiewijken' in de onderzochte vier politieregio's. Als dit wel een gangbare praktijk was, zouden we in de statistische analyse misschien toch een effect hebben gevonden. Daar staat overigens tegenover dat er wel meer wijken bestaan waar panden voorkomen waar meer mensen (waaronder illegalen) zijn gehuisvest dan waarvoor het pand geschikt wordt geacht. Dit zijn we in elk geval ook tegengekomen in Bospolder-Tussendijken. Een tweede verklaring voor het verschil is dan ook dat zeer hoge lokale concentraties van 'niet-criminele' illegalen wel degelijk effect kunnen hebben op gevoelens van onveiligheid, bijvoorbeeld in het geval van sterke overbewoning. Dit is bij de kwantitatieve analyse waarschijnlijk niet opgemerkt omdat we daar keken naar de *gemiddelde* concentratie van illegalen voor een geheel postcodegebied. Effecten van extreme concentraties van illegalen *binnen* wijken kunnen op die manier niet goed worden gemeten. Een derde verklaring voor het verschil is dat de professionals mogelijk een wat vertekend beeld hebben van de populatie illegalen doordat ze beroepshalve relatief vaak te maken krijgen met illegalen die voor overlast zorgen, terwijl illegalen die in de wijk een onopvallend bestaan leiden zich vaker aan hun zicht onttrekken.

Betrokkenheid bij criminaliteit in Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt

Een tweede resultaat van de kwantitatieve analyses is dat illegalen die wel misdrijven plegen een groter probleem lijken te vormen voor de subjectieve onveiligheid, waarschijnlijk doordat zij het aantal mensen dat zich met criminaliteit bezighoudt doen toenemen. Gevoelens van onveiligheid lijken dus nauwer samen te hangen met criminaliteit dan met illegaliteit op zich. De relatie tussen illegaliteit en onveiligheid lijkt in dat opzicht merendeels indirect. We kunnen hier op basis van het veldwerk het volgende over zeggen.

Dat de aanwezigheid van illegalen die zich bezighouden met criminaliteit invloed heeft op de gevoelens van onveiligheid onder wijkbewoners blijkt voornamelijk in Bospolder-Tussendijken. Daar zouden gevoelens van onveiligheid onder de bewoners namelijk samenhangen met het feit dat er een aantal jaren geleden in en om de talrijke drugs-panden in de wijk, openlijk sprake is geweest van criminaliteit van illegalen. Buurtbewoners voelen zich volgens de professionals dan ook niet zozeer onveilig door de huidige situatie waarin de wijk verkeert maar het gevoel van onveiligheid zou vooral te maken hebben met de ervaringen die wijkbewoners in het verleden in de wijk hebben opgedaan. Bovendien gaat het, zoals ook uit de statistische analyses bleek, vooral om wat oudere mensen. Een wijkagent uit Bospolder-Tussendijken brengt het volgende naar voren:

CITTAAT

De meeste mensen voelen zich hier onveilig. Je kan hier 's avonds echt niet rustig op straat lopen. Maar dat gevoel van onveiligheid heeft ook met vroeger te maken. De kogels vlogen je hier letterlijk om de oren. Vroeger liep ik hier met een kogelvrije vest rond. (...) Maar degenen die bang zijn, zijn toch de oude van dagen. Want die hebben hier een moeilijke tijd meegemaakt en in iedere junk zien ze nog steeds een potentiële berover (R01).

In de Schilderswijk zou een tegengestelde beweging aan de gang zijn. Daar zouden oudere autochtonen zich de laatste jaren steeds onveiliger zijn gaan voelen omdat ze de wijk hebben zien afglijden. Gevoelens van onveiligheid zouden daar, zoals we al eerder opmerkten, vooral samenhangen met de zichtbare aanwezigheid van illegalen die zich dagelijks verzamelen op bepaalde plaatsen in de wijk maar ook met overlast die zou worden veroorzaakt door de steeds groter wordende groep druggebruikende illegalen.

CITTAAT

Onveiligheidsgevoelens nemen hier toe. Er is een groot drugsprobleem. Daar hebben we het nog niet eens over gehad. Het toenemende gebruik van drugs onder illegalen. Marokkanen, Bulgaren. Oude Nederlandse bewoners die voelen zich het meest onveilig in de wijk, want zij weten hoe de wijk geweest is. Ik zou mijn vrouw hier niet alleen over straat laten lopen ook al is ze bruin (H02).

Sommige professionals wijzen op het directe 'vervuilende effect' van groepen gemarginaliseerde illegalen, wat er in hun ogen toe leidt dat buurtbewoners een gevoel van onbehagen en onveiligheid ontwikkelen.

CITTAAT

We hebben vaak gezien dat illegalen in de bosjes slapen, dat ze dan in kartonnen dozen slapen, dat ze bijvoorbeeld hier in de winkelstraat vuilnisbakken doorzochten. Dus ja de aanwezigheid van illegale verslaafden heeft wel een vervuilend effect. Of illegalen die in je portiek slapen. Daar hun behoefte doen. Hierdoor gaan mensen zich toch onveilig voelen (R04).

Een derde bevinding van het kwantitatieve onderzoek is dat concentraties van 'criminele' illegalen weliswaar een substantieel deel verklaren van de gevoelens van onveiligheid onder buurtbewoners, terwijl de aanwezigheid van 'criminele' illegalen niet of nauwelijks een hogere kans op slachtofferschap met zich mee lijkt te brengen. Deze bevinding is in overeenstemming met wat door de professionals naar voren wordt gebracht. Angstgevoelens onder de bevolking lijken namelijk eerder verband te houden met de aanwezigheid van een 'grijs' circuit rondom de illegalen die zich met criminaliteit bezig houden, dan met de kans dat buurtbewoners daardoor daadwerkelijk het slachtoffer worden van criminaliteit.

De Schilderswijk zou volgens een informant bij de politie bijvoorbeeld veel meer te kampen hebben met criminaliteit gepleegd door legale jongeren. Straatroven in de

wijk bijvoorbeeld zouden voornamelijk worden gepleegd door Marokkaanse en Antilliaanse jongens. Volgens de professionals zou de relatief geringe betrokkenheid van illegalen bij de criminaliteit in de wijk vooral te maken hebben met het feit dat zij er alle baat bij hebben om een zo onopvallend mogelijk leven te leiden. Ondanks het feit dat er zich op het gebied van criminaliteit met illegalen weinig problemen lijken voor te doen, zien de sleutelinformanten bij de politie wel duidelijke verschillen tussen de verschillende groepen.

Zo wordt bijvoorbeeld gezegd dat Bulgaren over het algemeen weinig problemen opleveren op het gebied van criminaliteit en dat zij zich als arrestant over het algemeen erg coöperatief opstellen. Toch blijkt dat nogal wat mensen uit de buurt Bulgaren als bedreigend ervaren. Dit heeft volgens de professionals vooral te maken met de opvangcircuits die er zijn om Bulgaren van werk en huisvesting te voorzien, waardoor buurtbewoners, zoals eerder is opgemerkt, angstgevoelens ontwikkelen omdat ze vaak vermoeden dat rond deze circuits ook sprake is van criminaliteit. Dit laatste is volgens de professionals overigens niet geheel onterecht, zoals blijkt uit onderstaand interviewfragment.

CITAAT

Bulgaren genereren een grijs circuit dat criminaliteit aantrekt. En elke gek kan een uitzendbureau (loonbedrijf) beginnen. Je moet je alleen inschrijven bij de Kamer van Koophandel en dat is het. Nu wil men dat gaan veranderen omdat de toestand onbeheersbaar is geworden (H01).

Ook worden Bulgaren wel eens genoemd als daders van kleine diefstallen en bij afpersing onderling. Voorts zouden er zich nogal wat illegale Bulgaarse vrouwen in Nederland vestigen die aan de slag zijn als prostituee. Maar het belangrijkste deel van de Bulgaren in de Schilderswijk en in Bospolder-Tussendijken zou niet of nauwelijks problemen opleveren. Ook Pakistanen, Indiërs, Hindoestanen en Chinezen zouden weinig zichtbare problemen in verband met criminaliteit opleveren. Wel zouden sommigen onder hen zich bezighouden met illegale handel in CD's, verboden cosmetica, nepgoud en illegaal vuurwerk. Groepen waar zich wel de nodige problemen mee voor zouden doen zijn Marokkanen, Somaliërs en mensen uit het voormalige Oostblok (vooral Russen en Joegoslaven). Marokkaanse illegalen zouden zich vooral bezig houden met straathandel in drugs en daardoor voor de nodige overlast zorgen. Hoewel drugsoverlast de laatste jaren in Bospolder-Tussendijken sterk is teruggedrongen, zouden andere delen van de stad er nog steeds veel mee te kampen hebben. Problemen met Somaliërs zouden zich vooral voordoen in en rondom de quatpanden die in de Schilderswijk aanwezig zijn. Russen en Joegoslaven zouden zich naast inbraken vooral bezig houden met zware geweldsdelicten.

Samenvattend kunnen we zeggen dat een minderheid van de illegalen in Bospolder-Tussendijken en de Schildersbuurt betrokken is bij criminaliteit. Deze groep lijkt wel invloed te hebben op gevoelens van onveiligheid onder buurtbewoners, maar niet of in mindere mate op het feitelijk slachtofferschap. Wel blijkt overlast die drugspanden

met zich meebrengen, zowel als de aanwezigheid van mensen in de leefomgeving die zich zichtbaar met criminaliteit bezig houden gevoelens van onveiligheid in de hand te werken. Er is dus wel degelijk een relatie tussen subjectieve en objectieve onveiligheid, maar kennelijk spelen er bij de subjectieve onveiligheid toch meer dingen mee dan slachtofferschap alleen (vgl. Van San en Leerkes 2001).

6.6 Onveiligheid in Bospolder-Tussendijken en de Schilderswijk. Gezien door de ogen van buurtbewoners

In de vorige twee paragrafen zijn de professionals aan het woord gelaten. Doel van deze paragraaf is om inzicht te krijgen in de onveiligheidsgevoelens zoals die door bewoners in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken worden ervaren en verklaard. Sociologiestudenten van de Universiteit van Amsterdam hebben in totaal 51 buurtbewoners geïnterviewd (de belangrijkste achtergrondkenmerken van deze respondenten staan vermeld in het eerste hoofdstuk). Centraal staat de vraag in hoeverre we op grond van de interviews met de buurtbewoners aanwijzingen vinden dat illegalen al dan niet bijdragen aan gevoelens van onveiligheid. We zullen eerst inzichtelijk maken welk gedeelte van de respondenten zich onveilig voelt. Daarna proberen we te achterhalen waar dit volgens hen verband mee houdt.

6.6.1 *Gevoelens van onveiligheid*

De bewoners die in dit onderzoek aan het woord werden gelaten zeggen zich in de eigen wijk meestal veilig te voelen. Waar tweederde van hen (35) zegt *geen* last te hebben van onveiligheidsgevoelens, geven zestien buurtbewoners te kennen zich niet altijd veilig te voelen. Deze laatste categorie bestaat voor een gedeelte uit mensen die zich alleen 's avonds wel eens onveilig voelen. Overdag, als het druk is op straat, spelen gevoelens van onveiligheid ook voor deze mensen een marginale rol. Net zoals bij de statistische analyses zien we dat vrouwen zich onveiliger voelen dan mannen. We vinden geen verband tussen leeftijd en onveiligheidsgevoelens.

Veel bewoners geven te kennen dat 'vreemde' gezichten in de buurt hen vaak een onveilig gevoel bezorgen, terwijl bekendheid met andere buurtbewoners juist een gevoel van veiligheid schept. Wanneer bewoners zich in een andere buurt begeven, waar ze een groot deel van de andere mensen niet kennen, willen gevoelens van onveiligheid nog wel eens opspelen.

CITTAAT

Kijk, en ik voel me hier, al klinkt het heel gek, veiliger dan ergens in een andere buurt. Kijk als je hier begint te gillen dan bemoeien mensen zich ermee (Marokkaanse vrouw).

CITTAAT

Ja, natuurlijk, ik heb me hier nooit onveilig gevoeld, ik voel me juist heel rustig hier, je hebt hier alles, je kan rustig met mensen praten. Het is hier geen Bronx of zo, je wordt hier ook niet zomaar lastig gevallen zoals de mensen denken als ze door de Schilderswijk lopen, dat je dan wordt aangekeken of wordt bestolen. Dat heb ik nog nooit gezien voor mijn ogen. Al die onzin verhalen, daar klopt geen zak van (Marokkaanse jongen).

Zoals al eerder aangegeven is, voelt ongeveer een derde van de mensen die aan het woord kwam zich onveilig in de eigen wijk. Uit de gesprekken blijkt dat het vooral de aanwezigheid van hangjongeren, negatieve verhalen die de ronde doen over criminaliteit, en het daadwerkelijk slachtoffer worden daarvan een groot gedeelte van de gevoelens van onveiligheid onder deze buurtbewoners kunnen verklaren. Het zijn daarbij vooral vrouwen en oudere buurtbewoners die te kennen geven zich onveilig te voelen. Een interessante waarneming is dat niet alleen persoonlijke ervaringen met slachtofferschap kunnen bijdragen aan een onveilig gevoel. Een dergelijk gevoel kan ook worden opgeroepen wanneer men hoort van ervaringen van slachtofferschap onder vrienden en bekenden (Van San en Leerkes 2001). Deze bevinding kan mogelijk verklaren waarom er volgens de kwantitatieve analyses een hoger gevoel van onveiligheid bestaat in wijken met een hoge concentratie van 'criminele' illegalen, ofschoon individuele respondenten er slechts in beperkte mate een hogere kans op slachtofferschap lijken te hebben.

CITTAAT

Ik hoor vaak verhalen van die meid is overvallen, verkracht, vermist. Als je dan in sommige straten loopt en je ziet niemand om je heen, dan denk je het kan ieder moment gebeuren, ik kan elk moment aangevallen worden (Marokkaans meisje).

CITTAAT

Verder kom ik niet meer buiten het bejaardenhuis, omdat ik pas geleden bij de metro zomaar op de grond ben geslagen door twee blanken en ik nu niet meer alleen naar buiten durf (Nederlandse man).

In Tabel 6.8 wordt aangegeven wat de zelfgerapporteerde oorzaken van onveiligheidsgevoelens onder de bewoners zijn. Daaruit blijkt dat buurtbewoners, voor zover zij een oorzaak noemen, hun gevoel van onveiligheid primair toeschrijven aan (hang-)jongeren, groepen allochtonen en 'junks en dealers'. De aanwezigheid van illegalen blijkt slechts sporadisch genoemd te worden als oorzaak van het gevoel van onveiligheid.

Tabel 6.8 Zelfgerapporteerde oorzaken van onveiligheidsgevoelens

	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Voelt zich niet onveilig	35	69
Voelt zich onveilig	16	31
<i>Oorzaken van het onveilige gevoel:</i>		
Jongeren (mn Marokkaanse jongens)	5	
Drugsgelateerde activiteiten (junks & dealers)	3	
Groepen allochtonen	3	
Illegalen	1	
Onduidelijk	3	

Wel geven dertien respondenten aan dat illegalen (soms) overlast veroorzaken. Drie respondenten geven te kennen dat zij last hebben van illegalen omdat sommige illegalen – veelal van de eigen etnische groep – op zoek zijn naar een vrouwelijke huwelijkspartner om zodoende een verblijfsvergunning te krijgen. Dit gaat in één enkel geval zo ver dat we niet van overlast, maar van onveiligheidsgevoelens kunnen spreken.

CITJAAT

Ja ik voel mij onveilig. Op school. En ook meestal loop je op straat en dan vragen ze ineens verkering. Of 'wil je met me trouwen'. Dat hoort toch niet zo. Dat is meestal voor een verblijfsvergunning of een paspoort. Die willen een leven oprichten met een meisje voor een paspoort. Dus zo word je dan benaderd (Turks meisje).

Hoewel veel buurtbewoners erop wijzen dat zich tussen de meeste groepen in de wijk niet echt problemen voordoen, komen in de gesprekken met de buurtbewoners ook regelmatig de spanningen naar voren die in de wijk bestaan tussen de meer gevestigde allochtonen en de nieuwkomers. Dat blijkt onder meer uit het verhaal van het eerder genoemde Turkse meisje dat zich beklagt over de lastige mannelijke nieuwkomers in de wijk. Een ander voorbeeld betreft een Turkse man die klachten uit over de Bulgaarse nieuwkomers in de wijk die hem en zijn landgenoten een slechte naam zouden bezorgen, omdat zij hun vrouwen zouden laten werken als prostituee.

CITJAAT

Het zijn Turkse Bulgaren, ja, die onze naam gewoon zwart maken, die de Turken gewoon zwart maken, vind ik... want... op straat gaan ze gewoon vrouwen verkopen en zo dat soort dingen. Ik vind het echt vieze mensen, echt vieze mensen. Als je hier illegaal komt moet je ook werken voor je brood, maar niet je vrouw of dochter gaan verkopen voor geld (Turkse jongen).

Opmerkelijk is ook steeds weer hoe de meer gevestigde allochtonen zich distantiëren van de nieuwkomers in de buurt die in hun ogen de wijk maar ook haar bewoners een slechte naam bezorgen.

CITTAAT

Niet omdat ik mij bedreigd voel, maar ik denk dat illegalen een verkeerd beeld van de wijk geven. Het is niet aantrekkelijk voor de wijk en andere mensen denken dat allochtonen en illegalen hetzelfde zijn. Dat vind ik jammer (Turkse vrouw).

Ook blijkt uit de gesprekken dat meer gevestigde allochtonen liever niet zien dat illegalen zich in de wijk zouden komen vestigen omdat zij enerzijds vrezen dat dit zou kunnen leiden tot een verdere achteruitgang van de buurt maar ook tot verdringing van legale bewoners op de huizen- en de arbeidsmarkt. De nieuwkomers vormen dus in de ogen van de meer gevestigde bewoners een bedreiging voor de buurt (Van San en Leerkes 2001).

CITTAAT

Ik vind, illegalen moeten weg. Omdat zij slechte dingen doen. En nu is er minder werk. Wij wonen hier, dit land is ons land, deze stad is onze stad. Die illegalen moeten weg, omdat de werkloosheid ook daardoor komt. Als mensen zwart werken is er veel minder geld (Turkse man).

CITTAAT

Ik vind het gewoon vreselijk, want je zit toch met een woningprobleem. Die huisbazen die een woning hebben, de eigenaren, die verhuren ze aan de illegale mensen waar ze normaal 200 of 250 euro op verdienen en waar ze bij die gasten 400 euro kunnen verdienen (Turkse man).

Maar niet alle buurtbewoners laten zich negatief uit over illegalen. Veelal wordt illegaal verblijf niet in verband gebracht met overlast maar juist met mensen die hier naar toe komen om laagbetaald werk te verrichten.

CITTAAT

Ik begrijp ze, ze komen hier heen, ze kunnen niks bereiken in hun land, ze willen een betere toekomst. Turken komen hier en gaan meteen een baan zoeken, ze worden opgevangen door hun gemeenschap, die zoeken een huis en een baan (Turkse man).

Een aantal bewoners geeft daarnaast aan dat illegalen juist omwille van hun status al het mogelijke doen om niet op te vallen en er vanuit die optiek van illegalen weinig overlast uitgaat.

CITTAAT

Heel veel mensen bekijken dat van een verkeerde kant: die denken ze zorgen voor overlast. Maar ze houden zich meestal rustig, zodat ze niet opgemerkt worden (Nederlandse vrouw).

Gevoelens van onveiligheid blijken door buurtbewoners dus niet of nauwelijks in verband gebracht te worden met de aanwezigheid van illegalen. Op grond van de kwantitatieve analyses bestaat echter het vermoeden dat gevoelens van onveiligheid door concentraties van illegalen wel degelijk kunnen toenemen, maar dat dit effect als het ware voornamelijk ‘indirect’ plaatsvindt. Zo zagen we dat het gevoel van onveiligheid samenhangt met persoonlijke ervaringen met slachtofferschap en met het percentage niet-westerse allochtonen in de buurt. Het is heel goed mogelijk dat buurtbewoners niet in staat zijn onderscheid te maken tussen legale allochtonen en illegalen. De buurten Bospolder-Tussendijken en de Schilderbuurt worden immers gekenmerkt door een rijke schakering aan etnische groepen. Indien een buurtbewoner ooit te maken heeft gehad met criminaliteit of daar in zijn omgeving mee te maken krijgt – iets waarvan wij verwachten dat deze gebeurtenis invloed heeft op de beleefde veiligheid – dan is het voor de betreffende bewoner misschien niet duidelijk of de daders illegaal of legaal in Nederland verblijven. Voorts zagen we dat het zien plaatsvinden van drugsgebruik volgens sommige geïnterviewde buurtbewoners aanleiding kan geven tot een onveilig gevoel. Volgens sommige professionals zijn er aanwijzingen dat de groep gebruikers die in het openbaar harddrugs consumeren in toenemende mate uit illegalen bestaat (vgl. Braam 2003). Daarnaast geven voornamelijk (maar niet uitsluitend) autochtone respondenten aan dat het rondhangen van groepen allochtone buurtbewoners een gevoel van onveiligheid kan veroorzaken. Het is mogelijk dat hanggroepen voor een deel bestaan uit illegale migranten.

Concentraties van illegalen kunnen op al deze manieren op meer indirecte wijze negatieve gevolgen hebben voor de subjectieve veiligheid van wijkbewoners. Het lijkt ons dan ook van belang te weten in hoeverre buurtbewoners al dan niet in staat zijn om illegalen te herkennen *als illegalen*. Hoe slechter zij in staat zijn om illegalen te identificeren, hoe minder we kunnen uitsluiten dat illegalen op meer indirecte wijze kunnen bijdragen aan gevoelens van onveiligheid. In wat volgt gaan we daar nader op in.

6.6.2 *Identificatie van illegalen*

Willen we weten of overlast en onveiligheidsgevoelens ‘veroorzaakt’ worden door illegalen, dan moeten we ook weten of buurtbewoners überhaupt illegalen persoonlijk kennen, kunnen identificeren of kennis hebben van hun aanwezigheid. Uit de gesprekken blijkt dat de meerderheid van de ondervraagden op de hoogte is van het feit dat er zich in de wijk illegalen bevinden. Een kwart van de respondenten heeft weliswaar niet direct met illegalen in de wijk te maken, maar heeft het vernomen via de media of andere buurtbewoners. Een minderheid (7) van de ondervraagden laat zich niet uit over illegalen of weet niet dat er illegalen in de buurt wonen.

De bewoners blijken meestal geen persoonlijk contact te hebben met de illegalen uit de wijk. Wel weten zij dat ze er verblijven aangezien de meesten wel eens getuige zijn geweest van invallen door de politie in panden waarvan het vermoeden heerst dat er illegalen wonen.

CITTAAT

Er zijn drie flats op de Mathenesserweg, waar ik het net over had, daar hebben ze een inval gedaan. En daar hebben ze er acht uit een huis gehaald. Dus dat zegt al genoeg. Illegalen, dat weet ik dan (Nederlandse man).

CITTAAT

Jazeker, er zijn al vaker invallen en dergelijke geweest. Meestal zie je rond een uur of zes 's avonds, dan zie je allemaal busjes weet je wel. In huizen wordt ingevallen en alle illegalen worden meegenomen. Ze wonen gewoon in deze buurt (Nederlandse vrouw).

De tweede groep mensen die illegalen kan identificeren doet dit voornamelijk op basis van persoonlijk contact dat zij met hen hebben. Een aantal respondenten kent één of meerdere illegalen, soms bij naam. We moeten hierbij denken aan respondenten die illegalen kennen via de school van hun kinderen, het buurthuis waar zij regelmatig komen en de eventuele persoonlijke contacten die zij onderhouden omdat een illegaal naast hen woont. De contacten beperken zich echter niet alleen tot allochtonen die contact hebben met illegalen uit de eigen etnische groep. Uit de verhalen blijkt namelijk dat er ook sporadisch contacten plaatsvinden tussen autochtonen en illegalen.

De aanwezigheid van illegalen blijkt in beide wijken door een overgrote meerderheid van de buurtbewoners waargenomen te worden.⁵⁷ Dit roept de vraag op in hoeverre buurtbewoners ook in individuele gevallen een onderscheid kunnen maken tussen 'legale' en 'illegale'. Weten zij bijvoorbeeld, wanneer ze het slachtoffer worden van criminaliteit, of de dader illegaal in Nederland verblijft?

Van elf bewoners die het slachtoffer zijn geworden van een misdrijf, gaan we na wat zich precies heeft afgespeeld. Daarbij kijken we onder meer of zij de dader tot een bepaalde bevolkingscategorie rekenen, en waarop dit oordeel gebaseerd is. Eerst kijken we naar mensen die slachtoffer zijn geworden van beroving, dan komt fysiek geweld aan bod en we sluiten af met slachtoffers van inbraken. Vijf mensen, vier vrouwen en één man, hebben te maken gehad met beroving. Vaak weten zij niet door wie zij beroofd zijn en dus laat de identificatie te wensen over.

CITTAAT

Ja, [ik ben slachtoffer geworden] een tijdje terug. Even denken, alweer twee jaar terug. Toen werkte ik in Rotterdam. Ik ben uitgestapt op Holland Spoor. Ik loop een stukje, en ben aan het bellen met mijn mobiel. Opeens voel ik zo iemand achter me aan mijn telefoon trekken. Ik kijk achter me en zie iemand die ik niet ken, dus ik trek terug. Hij ook trekken, op een gegeven moment valt dat ding op de grond. Dus hij had zoiets van het is toch stuk, sprong hij bij een gozertje achterop de scooter. Toen reden ze weg (Marokkaanse vrouw).

Drie respondenten hebben te maken gehad met fysiek geweld. Ook hier blijft onduidelijk wie er precies verantwoordelijk waren voor het gepleegde delict.

CIT
TAAT

Ik ben namelijk vorige maand neergeslagen om de hoek, toen ben ik heel erg angstig geworden. Er kwamen twee jongens uit het metrostation en of het nou Hollanders waren of niet, dat doet er niet toe, maar ze waren blank en hadden een beetje lang haar. Dat was bij de A-winkel [supermarkt] en toen ben ik door twee mensen daar opgeraapt, een blanke en een zwarte al maakt me dat niet uit. Maar ik ben toen zo angstig geworden, ik was zo wit als een stuk papier en was blij dat ik thuis was. Ik hoefde niet naar een dokter toe, want ik was verder niet gewond (Nederlandse man).

Eén vrouw die door jongeren in de buurt 'in elkaar geslagen' is en deze jongens nog regelmatig ziet, geeft aan dat de aanwezigheid van de daders haar voortdurende angst inboezemt.

CIT
TAAT

Ja, Marokkanen, echt Marokkanen. Ze stonden later gewoon aan de overkant. En ze staan nog geregeld hier. Maar ik heb niks gezegd want dan slaan ze me hele zootje in elkaar (Nederlandse vrouw).

Als laatste zijn drie buurtbewoners slachtoffer geworden van inbraak. Ook hier geldt in twee gevallen dat onduidelijk is wie de daders waren. Eén vrouw geeft te kennen dat het een junk zou moeten zijn geweest.

CIT
TAAT

Ja, dat was in de woning. Dat was drie keer. Een keer dat ik niet thuis was en toen was echt het hele huis leeggehaald, ook alles onderste boven. Dat is wel heel vervelend omdat ze ook alle kasten en lades mee hebben genomen. Gewoon alles ondersteboven. Nou ja, je kan het je niet voorstellen, gewoon zoals in een film. Ja, en de tweede keer was het een junk die gewoon hier door een raampje is geklommen en die een paar dagen later weer terug kwam (Nederlandse vrouw).

In andere gevallen geven respondenten zelf verklaringen waarom het lastig is te achterhalen wie de eventuele daders zouden kunnen zijn.

CIT
TAAT

Nee, dat weten we niet. De politie kon niks doen. Ze mogen tegenwoordig niks meer doen. Als een crimineel wegloopt, schiet hem dan in zijn poten, nou dat mag ook niet. Nou en die rechters hier deugen ook niet, daar moeten ze eens wat aan doen (Nederlandse man).

In zeven gevallen is onduidelijk wie de daders zijn, in twee gevallen zijn het jongeren en in twee gevallen zijn het 'junks'. We kunnen dus concluderen dat het voor slachtoffers meestal onduidelijk is of legalen dan wel illegalen het delict hebben gepleegd.

De interviews met de buurtbewoners bevatten enkele duidelijke aanwijzingen over de gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt. Zo zien we dat het min of meer specifieke gedrag van illegalen (het benaderen van meisjes bij het schoolplein voor een huwelijk) een enkele maal aanleiding geeft tot gevoelens van onveiligheid, terwijl delen van de illegale populatie, vooral voor zover gehuisvest in pensions, daarnaast een zekere mate van overlast veroorzaken. De aanwezigheid van illegalen is echter niet de voornaamste oorzaak van gevoelens van onveiligheid. Maar aangezien buurtbewoners in individuele gevallen vaak niet kunnen uitmaken of iemand illegaal of legaal in Nederland verblijft, kunnen we echter niet uitsluiten dat sommige illegalen een meer indirect effect hebben op gevoelens van onveiligheid. Het gaat dan niet om de aanwezigheid van illegalen als zodanig, maar vooral om deelgroepen die zich bezig houden met criminaliteit, die in de openbare ruimte harddrugs gebruiken en/of die in groepen rondhangen op pleinen en straten.

6.7 Conclusies

In het vorige hoofdstuk hebben we betoogd dat illegalen op de woningmarkt vaak maar beperkt concurreren met legale ingezetenen. We hebben de indruk dat slechts een minderheid van de illegalen daadwerkelijk voor 'verdringing' van legale bewoners zorgt. Illegalen vormen veelal additionele bevolking; de totale bevolking van wijken met een relatief hoge concentratie van illegalen is waarschijnlijk enkele procenten groter dan het geval zou zijn geweest indien illegalen er volledig zouden kunnen worden buitengesloten. Het feit dat veel wijken met hoge concentraties van illegalen dus worden gekenmerkt door 'overbewoning' maakt het eenvoudiger om uitspraken te doen over de gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt. Iedere vorm van overlast en criminaliteit die door illegalen teweeg wordt gebracht kunnen we kennelijk grotendeels opvatten als *bijkomende* overlast en criminaliteit. Indien illegalen op grote schaal verantwoordelijk zouden zijn voor verdringing, dan zou het veel moeilijker zijn om iets te zeggen over het netto effect van de aanwezigheid van illegalen op de leefbaarheid van de buurt. We zouden dan namelijk ook moeten vaststellen in hoeverre illegalen in sterkere mate en wellicht ook op andere wijze dan legale buurtbewoners aanleiding geven tot overlast, criminaliteit en gevoelens van onveiligheid.

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat de resultaten van het kwantitatieve onderzoek, de vraaggesprekken met professionals en de interviews met buurtbewoners sterk met elkaar overeenstemmen, en elkaar aanvullen. Als we ze naast elkaar leggen, ontstaat het volgende beeld.

Illegalen zijn oververtegenwoordigd in buurten waar de leefbaarheid in alle gemeten opzichten (gevoelens van onveiligheid, slachtofferschap, overlast, verloedering) naar verhouding laag is. Zoals we uiteen hebben gezet in hoofdstuk 4 heeft dit vooral te maken met het feit dat er juist in deze wijken relatief veel kansen voor illegalen bestaan. Cruciaal is de vraag in hoeverre de aanwezigheid van illegalen voor deze buurt een verdere verslechtering betekent.

Het onderzoek laat zien dat op deze vraag geen eenduidig antwoord kan worden gegeven. Alles wijst erop dat verschillende categorieën illegalen in verschillende mate gevolgen hebben voor verschillende aspecten van de leefbaarheid van de buurt. Wel zien we dat de gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt gemiddeld vaak niet erg sterk zijn, wat overeenstemt met onze bevinding dat illegalen zelfs in zogenoemde concentratiebuurten een minderheid vormen.

Als het gaat om objectieve veiligheid (slachtofferschap) zien we dat alleen concentraties van illegalen die wegens een misdrijf zijn aangehouden bij sommige delicttypen een licht verhoogde kans op slachtofferschap voor specifieke delicttypen (voornamelijk eenvoudige vermogensdelicten) met zich mee lijken te brengen. Dit lijkt bijkans een open deur, maar dat is het niet. Illegalen die niet voor een misdrijf zijn aangehouden (bijvoorbeeld voor illegale arbeid of zwart rijden) blijken namelijk geen effect op slachtofferschap te hebben. Dit betekent dat het onwaarschijnlijk is dat illegalen die niet voor misdrijven worden aangehouden toch op grote schaal bij criminaliteit betrokken zouden zijn. Kennelijk heeft de politie de groep 'criminele' illegalen redelijk goed in het vizier.

Als we kijken naar de gevolgen voor de subjectieve veiligheid, dan zien we dat de aanwezigheid van illegalen inderdaad kan bijdragen aan gevoelens van onveiligheid onder buurtbewoners. Ook hier is het effect niet sterk. Bovendien treden deze effecten niet zozeer op doordat de aanwezigheid van illegalen als zodanig buurtbewoners een onveilig gevoel bezorgt (al vrezen sommige vrouwen door illegale mannen lastig gevallen te worden). Er is niemand die beweert dat het gevoel van onveiligheid ontstaat louter en alleen doordat er in de buurt mensen wonen die er volgens de Staat der Nederlanden niet mogen verblijven. De aanwezigheid van illegalen in de wijk heeft voornamelijk gevolgen voor de subjectieve veiligheid van de wijk indien het illegale verblijf gepaard gaat met eigenschappen die in meer of mindere mate door het illegale verblijf kunnen zijn veroorzaakt, maar die daar niet noodzakelijkerwijs mee verbonden zijn. Gevoelens van onveiligheid ontstaan namelijk voornamelijk wanneer illegalen betrokken zijn bij criminaliteit (en dat is slechts een minderheid van de illegalen), indien zij een aandeel hebben in drugsoverlast en/of voor zover ze in groepen rondhangen op pleinen en straten.⁵⁸ Slachtofferschap waar men persoonlijk ervaring mee heeft, of waarmee familie, vrienden en kennissen in de buurt te maken hebben gekregen, blijkt namelijk bij te dragen aan gevoelens van onveiligheid. Ook louter het in de eigen woonomgeving waarnemen van een 'grijs crimineel circuit' lijkt de subjectieve onveiligheid te versterken. Daarnaast hebben vooral de meer gevestigde buurtbewoners soms moeite met de komst van nieuwkomers in de wijk, waaronder illegalen. Zodoende heeft illegaal verblijf voornamelijk indirect, en in wisselwerking met overige factoren, invloed op gevoelens van onveiligheid van buurtbewoners. De aanwezigheid van illegalen blijkt soms eveneens gevolgen te hebben voor overige aspecten die samenhangen met de kwaliteit van de woonomgeving, zoals de mate waarin buurtbewoners in hun buurt te maken hebben met overlast en verloedering. We zien hier opnieuw aanwijzingen dat uiteenlopende typen illegalen in verschillende mate gevolgen hebben voor de leefbaarheid van de buurt. In het bijzonder de

woonvorm en de verhuistrequentie lijken in dit opzicht cruciaal. Illegalen die in de buurt een betrekkelijk stabiel en semi-geïntegreerd bestaan leiden, en bijvoorbeeld een vaste baan hebben en een etage onderhuren of bij familie inwonen, zijn waarschijnlijk niet voor veel overlast en verloedering verantwoordelijk. De problemen die zich op dit vlak voordoen lijken we in de eerste plaats toe te moeten schrijven aan illegalen die in mindere mate aan de buurt zijn gebonden omdat ze bijvoorbeeld voor relatief korte periodes op een bepaald woonadres zijn gehuisvest. De oorzaak van de overlast is onder andere dat deze 'passanten in de buurt' vaak niet weten op welke dagen het huisvuil wordt opgehaald. We vermoeden dat het illegalen betreft zonder vast werk, zonder familie in de wijk, die in het commerciële circuit een kamer huren of die in pensions zijn gehuisvest. In pensions is bovendien vaak sprake van overbewoning van woonhuizen, iets wat uiteraard aanleiding kan geven tot diverse concrete vormen van overlast.

7 Conclusie

7.1 Inleiding

Toen dit onderzoek naar de ruimtelijke spreiding van illegale vreemdelingen en de maatschappelijke gevolgen daarvan werd opgestart vonden in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag diverse acties plaats om illegale bewoning tegen te gaan. Ook bij de afronding van het onderzoek zien we dat de bestudeerde problematiek van illegaliteit en illegale onderhuur nog niets aan urgentie heeft ingeboet. Eind februari 2004 schat de Amsterdamse dienst Wonen dat ongeveer 20.000 goedkope woningen onrechtmatig worden bewoond. In het merendeel van de gevallen betreft het overigens het fenomeen van het doorschuiven van huurcontracten binnen de eigen kring van legale verwanten en bekenden. In een beperkter aantal gevallen gaat het om woningverhuur aan illegale vreemdelingen. Het is goed om te benadrukken dat irreguliere bewoning en bewoning door illegale vreemdelingen van elkaar moeten worden onderscheiden. Illegale vreemdelingen vormen namelijk maar een minderheid in de totale populatie van onrechtmatige bewoners.

De achtergronden van dit laatste fenomeen – huisvesting aan illegale vreemdelingen – zijn in dit onderzoek uitgewerkt, evenals een aantal sociale gevolgen daarvan. In de volgende paragrafen zullen de belangrijkste resultaten van het onderzoek worden weergegeven. Tot slot zullen een aantal beleidssuggesties worden gedaan voor ontmoediging van illegale bewoning door illegale vreemdelingen.

7.2 Methoden van onderzoek

Bij het onderzoek is zowel gebruik gemaakt van kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. In de eerste plaats is op basis van de geregistreerde staandhoudingen van illegalen een schatting gemaakt van het totale aantal illegalen dat in Nederland verblijft. Het gaat om registraties van illegalen die waar dan ook in Nederland zijn staande gehouden in de periode januari 1997 tot en met september 2003. Daarnaast is informatie over het woonadres van staandegehouden illegalen gekoppeld aan het bestand *Kerncijfers Wijken en Buurten 1999* van het CBS. Dit bestand bevat informatie over diverse sociaal-economische kenmerken van postcodegebieden. Dit bestand is vervolgens gekoppeld aan een bestand met de resultaten van de *Politiemonitor Bevolking 2001*. De politimonitor is een grootschalig twejaarlijks onderzoek onder

de bevolking waarbij respondenten wordt gevraagd van welke delicten ze in een jaar tijd al dan niet het slachtoffer zijn geworden en hoe zij de leefbaarheid van de buurt ervaren. Door deze koppelingen ontstaan goede kwantitatieve mogelijkheden om iets te zeggen over structurele oorzaken van de geografische spreiding van illegalen over Nederland in het algemeen en binnen stedelijke gebieden in het bijzonder. Tevens kan er op deze wijze inzicht worden verkregen in eventuele gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de buurtveiligheid en -leefbaarheid.

Het kwalitatieve deel van het onderzoek heeft plaatsgevonden in twee wijken, te weten de Schilderswijk in Den Haag en de wijk Bospolder-Tussendijken in Rotterdam. In deze wijken zijn 65 Turkse, Marokkaanse, Bulgaarse, Pakistaanse en Somalische illegalen geïnterviewd over hun huisvesting. Tevens is gesproken met 45 woonruimte-aanbieders. Deze interviews zijn afgenomen door interviewers met dezelfde etnische achtergrond als de respondent. Voorts zijn er in deze wijken in totaal twintig vraaggesprekken gehouden met professionals van de (vreemdelingen)politie, woningbouwverenigingen, de dienst bouw- en woningtoezicht en buurt- en welzijnsorganisaties. Deze gesprekken gingen over de huisvesting van illegalen, evenals over de oorzaken van de aanwezigheid van illegalen en gevolgen daarvan voor de buurt. Sociologiestudenten van de Universiteit van Amsterdam hebben daarnaast in totaal 51 bewoners uit deze wijken geïnterviewd. De interviews gingen over ervaringen van de respondent met criminaliteit, gevoelens van onveiligheid, de leefbaarheid van de buurt en de aanwezigheid van illegalen.

7.3 Resultaten

In deze paragraaf worden de hoofdvragen van het onderzoek en centrale bevindingen kort samengevat.

1. Hoeveel illegale vreemdelingen verblijven er op jaarbasis in Nederland als geheel en in de grote steden?

In dit rapport is een schatting gemaakt van het aantal illegale vreemdelingen dat jaarlijks in Nederland verblijft. Daarbij gaat het om een zich steeds wijzigende groep. Deze schatting is gemaakt met behulp van politiegegevens over de *geregistreerde illegaliteit*. Deze gegevens zijn overigens niet altijd betrouwbaar en hebben betrekking op illegale vreemdelingen die zich door hun gedrag blootstellen aan het risico van aanhouding (bijvoorbeeld door illegaal te werken of door het plegen van delicten). Illegale vreemdelingen die een schaduwbestaan binnenshuis leiden, lopen niet het risico te worden aangehouden, en kunnen in de schatting daarom niet worden verdisconteerd.

Niettemin bieden deze gegevens de beste basis voor een schatting. Uit die gegevens kan worden opgemaakt dat vanaf 1997 jaarlijks tussen de 12.500 en 14.500 illegale vreemdelingen worden aangehouden. Wel is er de laatste jaren sprake van een substantiële stijging van het aantal staandegehouden illegalen. In 2002 zijn bijna 18.000

illegale vreemdelingen aangehouden. In 2003 zijn in totaal iets meer dan 14.000 illegalen aangehouden, maar over dat jaar zijn alleen gegevens beschikbaar over januari tot en met september. Voor de periode 1997-september 2003 zijn er ruim 109.000 aanhoudingen geregistreerd, die betrekking hebben op bijna 90.000 illegale migranten.

Op basis van de geregistreerde illegaliteit zijn schattingen berekend voor afzonderlijke jaren. Daaruit komt naar voren dat het aantal illegale vreemdelingen dat jaarlijks in Nederland verblijft ruim 100.000 is (exclusief illegale vreemdelingen uit West- en Oost-Europa). Formuleren we het voorzichtiger dan komen we uit op een aantal van tussen de 75.000 en 125.000 op jaarbasis. Deze schatting valt hoger uit dan de schatting die we twee jaar geleden hebben gemaakt. Toen kwamen we uit op circa 78.000 (of voorzichtiger tussen de 65.000 en 91.000 illegalen). De stijging van het aantal illegale vreemdelingen lijkt niet zozeer verband te houden met een reële stijging van het aantal illegale vreemdelingen in Nederland, maar veeleer met een verbetering van de schattingsmethode.

Voor de groep Oost- en West- Europeanen is een zeer ruwe raming gemaakt, die uitkomt op tussen de 50.000 en 100.000 op jaarbasis. In vergelijking met de vorige schatting is wel sprake van een toename van het aantal illegale Oost- en West-Europeanen. De betrouwbaarheid van deze berekening is echter minder dan van die bij de andere groepen. Wanneer we de geschatte aantallen van niet-Westerse en Europese illegalen bij elkaar optellen zou het totaal aantal illegale vreemdelingen uitkomen op tussen de 125.000 en 225.000 op jaarbasis.

Er zijn bij dit onderzoek voor het eerst schattingen gemaakt van het aantal illegalen per provincie. Daaruit komt naar voren dat Noord-Holland en Zuid-Holland ieder ongeveer een kwart van de illegale populatie herbergen. Daarnaast verblijven er relatief veel illegalen in de provincies Noord-Brabant, Limburg en Utrecht. Vooral in Zuid-Holland zijn illegalen sterk geconcentreerd in Rotterdam en Den Haag. In Noord-Holland verblijft een relatief groot deel van de illegale populatie buiten Amsterdam. Ruim een derde (36,7%) van de geregistreerde woonadressen van aangehouden illegalen ligt in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, terwijl deze vier steden samen ongeveer dertien procent (12,8%) van de legale bevolking herbergen. Ook uit de schattingen van het aantal illegalen per politieregio komt naar voren dat in totaal ongeveer een derde van de totale populatie illegalen in de vier grote steden woont.

2. In welke gemeenten en stedelijke gebieden in Nederland treft men vooral illegale vreemdelingen aan?

De wijze waarop illegale vreemdelingen over Nederland zijn verdeeld, wijkt af van de legale bevolking. Illegale vreemdelingen zijn – als we de geregistreerde woonadressen als uitgangspunt nemen – vooral woonachtig in stedelijke gebieden met een zwak

sociaal-economisch profiel, in enkele stadscentra en ook in bepaalde agrarische gebieden. Hoge concentraties illegale vreemdelingen komen dus niet alleen voor in de vier grote steden van Nederland. In een door ons gemaakte top-20 van gemeenten naar absolute concentratie van illegalen staan op de eerste vijf plaatsen Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Vlaardingen en Utrecht, terwijl in de top-20 van gemeenten naar relatieve concentratie aanhoudingen (aantal aanhoudingen per duizend inwoners) de top vijf gevormd wordt door Vlagtwedde, Zundert, Vlaardingen, Venlo en Rotterdam. Ook andere kleinere gemeenten als Zundert, Wevershoof, Zijpe, Laren en Hunsel komen in deze tweede top-20 voor.

De geregistreerde adressen van illegale vreemdelingen bieden ook de mogelijkheid om de spreiding *binnen gemeenten* te analyseren. Zo zijn onder andere de twintig stedelijke gebieden met het hoogste aantal aanhoudingen op een rij gezet. Zeven gebieden blijken dan in Rotterdam te liggen, twee in Den Haag en een in Utrecht. De resterende gebieden liggen in Vlaardingen, Venlo, Heerlen, Leiden, Roermond, Gouda, Sittard en Amersfoort. Een stedelijk gebied uit Amsterdam komt hierin niet voor. Hier wreekt zich echter de gebrekkige registratie (in Amsterdam wordt het woonadres van illegalen bijvoorbeeld relatief weinig ingevuld). Daarom is tevens een model gemaakt waarin het aantal aanhoudingen voor een stedelijk gebied voorspeld is op basis van diverse sociaal-economische kenmerken. Op die manier is gecorrigeerd voor mogelijke 'ruis' in de registraties en voor onderregistratie van illegalen in bepaalde gebieden. De resultaten van dit model suggereren dat illegalen in iets mindere mate ruimtelijk zijn geconcentreerd in bepaalde stedelijke gebieden dan we op basis van de geregistreerde woonadressen veronderstellen. Zij blijken namelijk vooral afgezonderd te wonen van de autochtone bevolking, terwijl zij slechts beperkt gesegregeerd zijn ten opzichte van de legale allochtone bevolking.

Met het model is het ook mogelijk om een beredeneerde schatting te geven van het bevolkingsaandeel van illegalen per stedelijk gebied. Als we dan een nieuwe top 20 maken op grond van het aantal voorspelde illegalen, dan treffen we daarin nu wel negen Amsterdamse gebieden aan, naast zes Rotterdamse en vijf Haagse. Uit deze analyse kan ook worden opgemaakt dat illegaal verblijf in verreweg de meeste stedelijke gebieden een betrekkelijk marginaal verschijnsel is. Het is waarschijnlijk dat illegalen in een beperkt aantal stedelijke gebieden (tweeëndertig oftewel iets meer dan twee procent van alle stedelijke postcodegebieden) met tussen de drie en zes procent van de totale bevolking een meer substantiële minderheid vormen.

3. *Wat zijn de determinanten van de ruimtelijke spreiding en concentratie van illegale vreemdelingen?*

De aanwezigheid van illegalen in landelijke gebieden lijkt verband te houden met de vraag naar goedkope arbeidskrachten in voornamelijk de land- en tuinbouw en – in mindere mate – met het feit dat zich in bepaalde landelijke gebieden asielzoekerscentra bevinden.

Op basis van dit onderzoek is wel inzicht verkregen in enkele centrale determinanten van de aanwezigheid van illegale vreemdelingen in stedelijke gebieden. De kwantitatieve en kwalitatieve analyses wijzen uit dat diverse factoren invloed uitoefenen op de concentratie van illegalen in stedelijke gebieden: namelijk (1) de concentratie van legale niet-westerse allochtonen die voor opvang, huisvesting en soms ook werk kunnen zorgen, (2) de sociaal-economische status van de buurt, (3) de concentratie van bedrijfjes, vooral in de commerciële dienstverlening (4) het aandeel particuliere verhuur (relevant voor de huur van etages, kamers en bedden) en (5) de concentratie van alleenstaanden.

Het onderzoek wijst uit dat illegalen om verschillende redenen zijn oververtegenwoordigd in specifieke stedelijke gebieden. Ten eerste is sprake van een tamelijk direct verband tussen de aanwezigheid van legale allochtonen uit een bepaald land en de aanwezigheid van illegalen uit het betreffende land van herkomst. De migratie die in het recente verleden naar Nederland heeft plaatsgevonden roept deels (illegale) vervolgmigratie op van vrienden en familieleden uit het land van herkomst. De aanwezigheid van gevestigde migrantengemeenschappen draagt ook in meer indirecte zin bij aan de concentratie van illegalen. Illegalen die op eigen gelegenheid naar Nederland komen, kiezen er vaak voor om zich te vestigen in buurten waar al veel legale allochtonen uit het land van herkomst wonen. In dergelijke wijken vallen ze niet op en kunnen ze profiteren van specifieke etnische voorzieningen (moskee, winkels en dergelijke). Bovendien kan de bedrijvigheid in wijken met een sterke etnische infrastructuur tot selectieve vormen van arbeidsmigratie leiden (bijvoorbeeld het werven van kappers of automonteurs in Turkije). De oververtegenwoordiging van illegalen in wijken met een hoog aandeel legale allochtonen heeft deels het karakter van een schijnverband. In dergelijke wijken bestaat vaak een voor illegalen toegankelijk circuit van pensions en (onder)huur.

Het onderzoek heeft als nieuw inzicht opgeleverd dat de aanwezigheid van alleenstaanden mogelijk bijdraagt aan de verblijfsperspectieven van illegalen. Dit komt niet alleen doordat er bij woningen die, formeel, worden verhuurd aan alleenstaanden een grotere kans bestaat op onderhuur. Sommige illegalen blijken namelijk te worden ondersteund door een (Nederlandse of allochtone) partner die zij in Nederland hebben ontmoet. Daarnaast verblijven er mogelijk illegalen in Nederland die in de illegaliteit zijn geraakt doordat hun partner niet (meer) aan de eisen voldeed voor een verblijfsvergunning. Voor dit laatste zijn in dit onderzoek echter geen concrete aanwijzingen gevonden.

4. Hoe zijn illegale vreemdelingen gehuisvest? En welke verschillen zijn waarneembaar tussen verschillende etnische groepen?

De belangrijkste vormen van huisvesting van illegale vreemdelingen zijn (1) inwoning bij familie, verwanten en partners; (2) het huren van kamers en bedden in parti-

culiere woningen (pensions); (3) onderhuur – via verwanten of via commerciële tussenpersonen – van etages, kamers of bedden bij een woningbouwvereniging en (4) het hebben van een ROA-woning. Voor de eerste woonvorm wordt meestal geen of een symbolische huurprijs betaald. Bij de tweede woonvorm hebben we de volgende bedragen genoteerd: etage (500-600 euro), kamers (200-700 euro) en bedden (150-250 euro). Van commerciële onderhuur in woningen van woningbouwcorporaties zijn ons geen specifieke bedragen bekend (maar deze zullen in geval van commerciële onderhuur waarschijnlijk in dezelfde orde van grootte liggen als in geval van huur).

Het sociale netwerk waarover illegalen beschikken, hun arbeid – en inkomenspositie en de mate waarin zij verantwoordelijk zijn voor familieleden in het land van herkomst, zijn bepalend voor de woonvorm die illegale vreemdelingen willen en kunnen verwerven. Uit het onderzoek bleek onder andere dat Marokkaanse illegalen in de meeste gevallen bij familie of vrienden onderdak vinden. Het ondersteunende netwerk waarover Marokkanen beschikken blijkt hen echter niet makkelijk aan een baan te helpen. Dit verschilt van de Turkse illegalen die via hun netwerk bijna allemaal aan een baan zijn geholpen. Vanwege het gebrek aan werk blijven de geïnterviewde Marokkaanse illegalen in de meeste gevallen bij hun familie of vrienden in huis wonen.

De Somalische illegalen zijn allen als asielzoeker naar Nederland gekomen. In het begin kunnen zij vooral rekenen op de steun van overheidsinstanties. Wanneer zij uitgeprocedeerd zijn en van hen verwacht wordt dat zij het land verlaten, kunnen de meesten op de steun van hier aanwezige vrienden of familie rekenen. Pas wanneer zij er in slagen werk te vinden, gaan ook zij in de meeste gevallen zelfstandig wonen. De Somaliërs die aan het woord kwamen, hebben echter veelal een laag inkomen (veelal minder dan 200 euro per maand) waardoor zij in de meeste gevallen bij vrienden of familie gehuisvest zijn. Ook lijkt het erop alsof zij binnen hun netwerk niet aan een baan kunnen worden geholpen.

De Turkse en Bulgaarse illegalen kwamen via hun netwerk in de meeste gevallen snel aan een baan. Vandaar dat men hen vooral in de commerciële sector aantreft en minder bij familie en vrienden. De Bulgaarse illegalen wonen vooral in pensions. Zij verdienen redelijk goed (200-900 euro er maand), maar besteden dit geld niet aan hun huisvesting. Het verdiende geld wordt gebruikt om hun positie en die van hun familie in Bulgarije te verbeteren. Ook de Turkse illegalen verdienen relatief goed (meer dan 900 euro per maand) waardoor ze makkelijker een zelfstandige woning hebben. Anders dan de Bulgaren hebben zij meer geld over voor hun huisvesting.

De geïnterviewde illegalen bleken over het algemeen redelijk tevreden met hun huisvestingssituatie. Anders dan de professionals die vaak wezen op de schrijnende en mensonterende woonomstandigheden van grote groepen illegalen hebben de meeste illegalen weinig klachten over hun woonsituatie. Merendeels stelden zij geen hoge eisen aan hun huisvesting. Zij hadden er voor gekozen om zo goedkoop mogelijk te wonen. Het ging dan vooral om illegalen die hier tijdelijk kwamen werken. Degenen die besloten hadden zich blijvend in Nederland te vestigen stelden hogere eisen aan hun huisvesting.

5. *In hoeverre opereren illegale vreemdelingen op een secundaire (deels illegale) huisvestingsmarkt en in hoeverre is sprake van verdringingsprocessen en van overbewoning?*

Uit het onderzoek blijkt dat er in de grote steden een informele huisvestingsmarkt bestaat die perspectieven biedt aan illegale vreemdelingen om te verblijven. Op dit punt is het relevant om een relatie te leggen met het fenomeen van de informele economie. Lange tijd is de 'informele economie' gekoppeld aan stedelijke economieën van derde wereldsteden. Vanaf het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw wordt echter duidelijk dat informele economische activiteiten ook plaatsvinden binnen westerse economieën en daarin wellicht zelfs aan betekenis winnen. Diverse auteurs veronderstellen dat aan de onderkant van de arbeidsmarkt in grote steden ruimte ontstaat voor informele arbeid. In dit deel van de economie komen restanten van industriële activiteiten voor (bijvoorbeeld de textielindustrie met zijn naaiateliers), maar vooral allerlei vormen van zakelijke en persoonlijke dienstverlening (schoonmaakwerk, bewaking, horeca, huishoudelijke arbeid) die perspectief bieden aan degenen die op de formele arbeidsmarkt in een zeer zwakke positie verkeren. Daarnaast is in grote steden een etnische economie ontstaan rond (deels illegale) migranten waarin informele arbeid voor en door verwanten en landgenoten een vanzelfsprekend fenomeen is.

Uit dit onderzoek blijkt dat de grote steden niet alleen gekenmerkt worden door het bestaan van een informele economie, maar ook door een informele huisvestingssector. Bij informele arbeid wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen zelfvoorziening (in het eigen huishouden), communale arbeid (onbetaalde activiteiten voor de eigen gemeenschap op basis van wederkerigheid) en zwarte arbeid (buiten belasting- en premiereregelingen gehouden vormen van betaalde arbeid). Deze begrippen zijn ook van toepassing op de informele huisvestingssector. Vormen van zelfvoorziening zijn logischerwijs niet aangetroffen in de onderzochte wijken, anders dan in meer rurale gebieden waar illegale arbeiders soms slapen in eigen tenten en caravans. Wel zien we vormen van *communale huisvesting* (gratis of tegen een symbolische prijs) bij familie en verwanten, naast de dominante vorm van 'zwarte' *huisvesting* (het gaat dan om betaalde huisvesting binnen de commerciële en sociale sector waarvan de betaling, verdeling en kwaliteit zich geheel of ten dele aan formele regulering onttrekt).

In hoeverre leiden deze informele huisvestingspraktijken tot verdringing van legale bewoners op de lokale huisvestingsmarkt? In het geval van inwoning bij familie of vrienden vindt er nauwelijks verdringing plaats. Wat pensions betreft, waar vaak zowel legalen als illegalen gehuisvest worden, kan in beperkte mate sprake zijn van verdringing. Deze pensions zouden namelijk slechts beperkt voor andere doeleinden gebruikt kunnen worden omdat het vaak vervallen woningen betreft waar legale bewoners niet of nauwelijks zouden willen wonen. Voor wat de huisvesting in particuliere huurwoningen en woningen van corporaties betreft is er het meeste sprake van verdringing. Ofschoon illegalen slechts verantwoordelijk zijn voor een deel van

de illegale onderhuur, is het waarschijnlijk dat door deze systemen van onderhuur de totale wachttijd in de sociale sector toeneemt.

Op grond van de twee buurtonderzoeken kunnen geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de verschillende woonvormen in Nederland als geheel voorkomen. Wel is binnen de onderzoeksgroep van 65 illegalen en 45 huisbazen gekeken naar wat de belangrijkste woonvarianten zijn. De huisbazen blijken met name gelegenheid te bieden tot inwoning (22 van de 45 huisbazen hadden familie, vrienden of onbekende landgenoten in hun huis opgenomen). Ongeveer een vijfde van de huisbazen verhuurt een woning uit de sociale sector door (acht van de 45). Vijftien huisbazen bezitten onroerend goed en verhuren etages, kamers of bedden aan illegalen.

Daarnaast is gebleken dat ongeveer een kwart van de illegalen die tijdens dit onderzoek aan het woord kwam bij familie en vrienden gehuisvest was (zeventien van de 65), een kleine minderheid van de illegalen een etage onderhuurde (vijf van de 65), deels in de sociale sector, 19 illegalen een kamer onderhuurden, en 7 bivakkeerden in een pension. De rest van de groep had op een andere manier onderdak gevonden (onder andere in een ROA-woning). Deze cijfers indiceren dat er in beperkte mate sprake is van verdringing omdat de meeste illegale vreemdelingen die inwonen nauwelijks aanleiding geven tot verdringing van legale ingezetenen.

De vraag naar overbewoning is gemakkelijker te beantwoorden dan de vraag naar verdringing. Bij de beantwoording van vraag 2 is reeds opgemerkt dat illegale vreemdelingen in tweeeëndertig stedelijke gebieden (oftewel iets meer dan twee procent van alle stedelijke postcodegebieden) met tussen de drie en zes procent van de totale bevolking een substantiële minderheid vormen. In deze gebieden woont een 'ongedocumenteerde' populatie van enige omvang. Dit is de eerste vorm van overbewoning. De tweede vorm heeft betrekking op overbewoning binnen een bepaald pand. Dat laatste komt, zoals hierboven is gebleken, in twee varianten voor: inwoning bij familie en optimale benutting van schaarse ruimten in commerciële pensions.

6. Wat zijn de gevolgen van de aanwezigheid van illegale vreemdelingen voor de leefbaarheid van de buurt?

Illegalen zijn vaak woonachtig in buurten waar de leefbaarheid in termen van 'gevoelens van onveiligheid', 'slachtofferschap', 'overlast' en 'verloedering' naar verhouding laag is. De vraag is nu in hoeverre de aanwezigheid van illegalen voor deze buurt een verdere verslechtering betekent. Het onderzoek geeft op deze vraag geen eenduidig antwoord. Wel blijken de mogelijke negatieve gevolgen van de aanwezigheid van illegalen voor de leefbaarheid van de buurt in zijn algemeenheid niet erg sterk te zijn. Dit resultaat sluit aan bij de bevinding dat illegalen ook in zogenoemde achterstandsbuurten een kleine minderheid vormen.

Als het gaat om objectieve veiligheid (slachtofferschap) zien we niettemin dat bewoners van buurten waarin veel illegalen wegens een misdrijf zijn aangehouden een licht verhoogde kans op slachtofferschap voor specifieke delicttypen (voornamelijk eenvoudige vermogensdelicten) lijken te hebben. De aanwezigheid van illegalen die niet voor een misdrijf zijn aangehouden (bijvoorbeeld voor illegale arbeid of zwart rijden) heeft echter geen effect op slachtofferschap. Dit betekent dat het onwaarschijnlijk is dat illegalen die niet voor misdrijven worden aangehouden toch op grote schaal bij criminaliteit betrokken zouden zijn. Kennelijk heeft de politie de groep 'criminele' illegalen redelijk goed in het vizier.

Als we kijken naar de gevolgen voor gevoelens van onveiligheid (de zogenaamde subjectieve onveiligheid), dan zien we dat de aanwezigheid van illegalen kan bijdragen aan gevoelens van onveiligheid onder buurtbewoners. Maar ook hier is het effect niet sterk. De aanwezigheid van illegalen in de wijk heeft voornamelijk gevolgen voor de subjectieve veiligheid van de wijk als het illegale verblijf gepaard gaat met problemen die door het illegale verblijf kunnen zijn veroorzaakt, maar die daarmee niet noodzakelijkerwijs samenhangen. Gevoelens van onveiligheid ontstaan namelijk vooral wanneer illegalen betrokken zijn bij criminaliteit (en dat is slechts een minderheid van de illegalen), indien zij een aandeel hebben in drugsoverlast en/of voor zover ze in groepen rondhangen op pleinen en straten. Ook de woonvorm en de verhuisfrequentie van groepen illegalen spelen een rol. Illegalen die in de buurt een betrekkelijk stabiel en semi-geïntegreerd bestaan leiden, leveren geen gevoelens van onvrede en onveiligheid op. Dat is wel het geval rond pensions en panden waar veel illegale vreemdelingen tijdelijk gehuisvest zijn (problemen van overlast door overbewing).

7.4 Een parallelle huisvestingsmarkt in Den Haag en Rotterdam

Uit de gesprekken met professionals, illegalen en huisbazen blijkt dat er voldoende redenen zijn om aan te nemen dat zowel in de Schilderswijk als in Bospolder-Tussendijken sprake is van een parallelle huisvestingsmarkt, die deels verbonden is met de officiële, private en sociale huisvestingsmarkt. Dit laatste betekent ook dat er sprake is van een systeem van onderverhuur dat parallel bloeit aan de reguliere huisvestingsmarkt. De Amerikaanse antropologe Mahler (1995) liet zien hoe parallelle instituties leidden tot sociaal-economische mobiliteit van bepaalde immigranten op Long Island, waar zij onderzoek deed. Zowel Bospolder-Tussendijken als de Schilderswijk zijn wijken met veel immigranten, die vaak al vele tientallen jaren in Nederland wonen. Van sommige van deze groepen – met name Turkse en Marokkaanse immigranten – is bekend dat het integratieproces niet geheel vlekkeloos is verlopen en dat hun sociaal-economische positie in veel gevallen niet rooskleurig te noemen is. Er heerst onder deze groepen een hoge mate van werkloosheid. Daarnaast is bekend dat een deel van hen een relatief geïsoleerd leven leidt in de oude stadswijken van grote steden. Ook illegalen komen, zoals we hebben gezien, veelal terecht in deze wijken. Tegelijkertijd treffen we in deze wijken ook allerlei vormen van etnische bedrijvigheid aan.

Deze achtergronden hebben tot gevolg dat illegale vreemdelingen een ideale groep vormen voor huisjesmelkers of voor degenen die op zoek zijn naar goedkope arbeidskrachten. Het feit dat illegalen geen of heel moeilijk toegang hebben tot publieke voorzieningen met daarbovenop de weinig rooskleurige positie van veel van hun landgenoten die al vele tientallen jaren in Nederland wonen, heeft een vruchtbaar klimaat gecreëerd voor het ontstaan van parallelle instituties. Aangezien officiële instanties bezwaarlijk kunnen voldoen aan de noden van illegalen, zoals het verschaffen van werk en papieren, het verstrekken van huisvesting en het toegang verlenen tot de gezondheidszorg, heeft een deel van de meer gevestigde immigranten geprobeerd hier enigszins in te voorzien. Zij proberen het ontstane gat in de markt op te vullen door te werken als koppelbaas en door via commerciële verhuur illegalen aan een kamer te helpen. Op die manier zijn zij mede verantwoordelijk voor het ontstaan van informele instituties die parallel lopen aan de officiële instanties (Mahler 1995: 29). De aanwezigheid van deze parallelle instituties op de terreinen van arbeid, huisvesting en deels ook relaties, maakt illegaal verblijf mogelijk ondanks het restrictieve overheidsbeleid.

Een deel van de immigranten die al lange tijd in Nederland woont kreeg op die manier een kans om sociaal-economische vooruitgang te maken. De huisbazen in dit onderzoek zijn dan ook in de meeste gevallen oudere immigranten die via het doorverhuren van kamers hun inkomen proberen te verhogen. De immigranten die in de beide wijken wonen vormen dus geen homogene groep armen. Er zijn wel degelijk immigranten die vooruit komen al is het vaak door exploitatie van illegalen, waaronder landgenoten. Overigens zijn er wel grote verschillen tussen de verschillende huisbazen. De Turkse huisbazen zijn in de meeste gevallen huiseigenaren die hoofdzakelijk kamers verhuren aan landgenoten en Bulgaarse seizoenarbeiders. De Marokkaanse en Somalische huisbazen, die er klaarblijkelijk veel minder in geslaagd zijn in Nederland huiseigenaar te worden, verhuren in de meeste gevallen huizen die zij huren bij woningbouwcorporaties. De Hindoestaanse huisbazen hebben allen veel verschillende huizen in hun bezit, die zij kamersgewijs verhuren aan mensen van verschillende nationaliteiten, aan legalen en illegalen, waarmee ze maandelijks fikse winsten weten te behalen. Onze bevinding dat de huisbazen in de commerciële sector vooral van Nederlandse, Turkse en Hindoestaanse afkomst zijn wijst overigens op een grote mate van historische continuïteit. In een onderzoek uit het midden van de jaren tachtig werd ook al vastgesteld dat de eigenaars van de pensions voor gastarbeiders deze drie etnische achtergronden hadden (Bovenkerk *et al.* 1985).

7.5 Suggesties voor beleid

In dit onderzoek is duidelijk gemaakt dat de aanwezigheid van illegale vreemdelingen kan worden verklaard uit een viertal maatschappelijke factoren, waaronder vraag naar arbeid, de aanwezigheid van legale landgenoten, de beschikbaarheid van (goedkope) huisvesting en ook de vraag naar levenspartners. Deze structurele determinan-

ten van illegaliteit maken duidelijk dat illegaliteit heel moeilijk te bestrijden is. Illegaliteit zal derhalve als maatschappelijk vraagstuk op de korte en middellange termijn niet verdwijnen (Engbersen *et al.* 1999). Ook is duidelijk dat een restrictief vreemdelingenbeleid een bijdrage levert aan het ondergronds gaan van illegale vreemdelingen omdat zij minder legale opties hebben om in hun onderhoud te voorzien (Engbersen *et al.* 2002). De stijging in specifieke delicten onder illegale vreemdelingen (met name diefstal en het bezit van valse documenten) is daarvan een indicator. Ook het ontstaan van een parallelle of informele huisvestingsmarkt is een indicator. Deze onbedoelde en ongewenste effecten van het huidige illegalenbeleid impliceren niet dat het onjuist is om een restrictief toelatingsbeleid en een streng handhavingsbeleid te voeren. De aanwezigheid van illegale vreemdelingen heeft in sommige gevallen immers negatieve effecten op de leefbaarheid van wijken door problemen van overbewoning, overlast en criminaliteit. Ook is sprake van een zekere verdringing op de huisvestings- en arbeidsmarkt. We spreken van een zekere verdringing omdat illegale vreemdelingen veelal op specifieke deelmarkten opereren waarbinnen legale werknemers en woningzoekenden in geringe mate participeren.

De maatschappelijke determinanten van illegaliteit maken duidelijk dat de bestrijding van illegaliteit niet louter een volkshuisvestingsaangelegenheid is. Wel worden een aantal maatschappelijke effecten van illegaliteit vooral zichtbaar binnen de sfeer van de volkshuisvesting. Wij zouden een combinatie van maatregelen willen bepleiten die gericht zijn op een betere beheersbaarheid van het illegalenvraagstuk. Die maatregelen dienen niet zozeer gericht te zijn op de individuele illegale vreemdeling, maar vooral op een aantal structurele factoren.

Ten eerste moet serieus nagedacht worden over *tijdelijke arbeidsmigratie* (vgl. ACVZ 2004). In vrijwel alle West-Europese landen waaronder ook Nederland, bestaat een hardnekkige vraag naar goedkope en flexibele arbeid. Deze vraag is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar in een sector als de land- en tuinbouw. De ervaring leert dat in Nederland voor deze werkzaamheden slechts moeizaam legale werkkrachten zijn te krijgen en dat illegale arbeid hier steeds weer opduikt. In 2004 is de Europese Unie uitgebreid met tien lidstaten, Estland, Letland, Litouwen, Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Malta en Cyprus. Hierdoor komt een grote groep van goedkope arbeidskrachten beschikbaar. Veel landen, waaronder ook Nederland, hebben mede daarom gekozen voor een overgangstermijn voor het vrije verkeer van werknemers. Er moet worden voorkomen dat deze groepen arbeidskrachten illegaal in Nederland gaan wonen en werken. Projecten voor tijdelijke arbeidsmigranten zijn een mogelijkheid om illegale arbeid te reguleren. In het verlengde daarvan zou een adequaat aanbod van tijdelijke, legale huisvesting kunnen worden ontwikkeld.

Naast het faciliteren van tijdelijke arbeidsmigratie is het, ten tweede, van belang dat *illegale arbeid streng wordt bestreden*. Daarbij zou prioriteit gelegd moeten worden bij het bestrijden van grote werkgevers die te gemakkelijk gebruik maken van goedkope,

illegale arbeid. Een combinatie van maatregelen ligt in dit verband voor de hand. Ten eerste het zodanig inrichten van een stelsel van strafrechtelijke en bestuurlijke sancties voor werkgevers die illegalen te werk stellen, dat de sanctiedreiging daadwerkelijk een beletsel vormt om illegalen in dienst te nemen. Ten tweede het uitzendwezen opnieuw aan vergunningen te binden, om zo ook uitzendbureaus die illegalen tewerkstellen tegen te gaan.

Ten derde kunnen er een aantal maatregelen worden genomen binnen de *sfeer van de volkshuisvesting*. Een eerste stap is *het bestrijden van de informele huisvestingsstructuur* die zich in diverse wijken heeft gevestigd. Die infrastructuur heeft, zoals in dit boek is opgemerkt, deels een relatief onschuldig gezicht (inwoning bij familie en verwanten en vormen van bijverdienen via de verhuur en onderhuur van kamers en etages). Deze vorm van illegale bewoning is door zijn inbedding in familiale en etnische netwerken overigens heel lastig te bestrijden. Daarnaast heeft die informele infrastructuur een meer crimineel gezicht. In het laatste geval moeten we denken aan particuliere huiseigenaren, pandjesbazen en huisjesmelkers die woekerwinsten maken binnen het souterrain van de woningvoorraad. In dit onderzoek is deze laatste groep van huisbazen ondervetegenwoordigd (een aantal Hindoestaanse huisbazen kan er wel toe worden gerekend). Het zijn vooral de activiteiten van deze grote particuliere huiseigenaren die tot overlast en problemen van leefbaarheid leiden. Gemeenten staan op dit moment vaak machteloos tegenover deze mensen. Het instrumentarium om hier tegen op te treden dient daarom te worden uitgebreid. Een radicale maatregel is in dit verband het verbeurdverklaren van panden op grond van het gebruik voor illegale praktijken.

Een andere relevant instrument voor gemeenten heeft betrekking op het kunnen *koppelen en uitwisselen van verschillende databestanden* waardoor informele en illegale praktijken zichtbaar gemaakt kunnen worden. Voor een krachtig optreden in probleemwijken, of het hanteren van een stringenter vestigingsbeleid, is inzicht in alle relevante databestanden van groot belang. Wie bijvoorbeeld een einde wil maken aan illegale bewoning of bedrijvigheid heeft informatie nodig van zulke uiteenlopende bronnen zoals Stadstoezicht, de dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het Openbaar Ministerie en de Politie. Voor de aanpak van andere problemen is weer een andere koppeling van bestanden vereist.

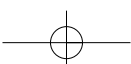
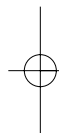
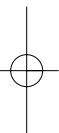
Ook voor de *woningcorporaties* is een rol weggelegd. Woningcorporaties zouden in samenwerking met de lokale overheid meer controles moeten uitvoeren op de leefbaarheid in woningen en op de daadwerkelijke bewoning in panden. De woningcorporaties zouden ook extra geld kunnen steken in het reguliere beheer en het opknappen van de oude wijken en meer aandacht kunnen besteden aan de sociale samenhang van de buurt. Daardoor kan worden voorkomen dat in bepaalde wijken een malafide infrastructuur kan gedijen.

Een vierde set van maatregelen zou zich kunnen richten op het verbeteren van het terugkeerbeleid. Er worden op dit moment verschillende initiatieven genomen om

het *gedwongen* vertrek van illegale vreemdelingen en uitgeprocedeerde asielzoekers te bevorderen. We zien ook dat in de afgelopen jaren sprake is van een stijging van het aantal effectieve uitzettingen. Niettemin kent gedwongen terugkeer zijn grenzen (Engbersen *et al.* 2002). Het is daarom van belang om ook vormen van *vrijwillig* vertrek in ogenschouw te nemen waarbij geïnvesteerd wordt in illegale vreemdelingen (scholing en training) en terugkeerprojecten in de gebieden en regio's waarnaar zij terugkeren.

Een laatste maatregel heeft betrekking op *selectieve regularisering*. In West-Europa hebben in de afgelopen tien jaar omvangrijke regularisatieprogramma's plaatsgevonden in Italië, Spanje, Griekenland en Portugal. Verder zijn er meer bescheiden regularisatieregelingen geweest in Frankrijk (1997-1998) en België (2000). In Frankrijk zijn 80.000 illegale vreemdelingen gelegaliseerd en in België 52.000 (OECD 2003). Dergelijke regularisaties zijn een middel om de omvang van illegaal verblijf en illegale arbeid te reduceren door groepen in een samenleving te incorporeren die er *de facto* al deel van uitmaken. Regularisatie is zeker niet de oplossing voor het oplossen van illegaliteit. Amerikaanse ervaringen wijzen uit dat regularisatie vervolgmigratie in de hand kan werken (vgl. Engbersen *et al.* 2002: 1440-1441). Niettemin kan selectieve regularisatie, in nauwe samenhang met bovenstaande beleidsopties, leiden tot een effectievere regulering van illegaliteit.

Uit de bovenstaande beleidsopties en beleidssuggesties kan worden afgeleid dat maatregelen op het terrein van de volkshuisvesting zich vooral richten op 3 en ten dele op 1 (het aanbieden van legale huisvestingsmogelijkheden voor tijdelijke arbeidsmigranten), maar dat de effectiviteit daarvan in belangrijke mate wordt beïnvloed door een succesvolle regulering en bestrijding van illegale arbeid en een succesvol beleid ten aanzien van terugkeer van illegale vreemdelingen.

Geraadpleegde literatuur

Aalberts, M. (1985). *Gezinsvorming door jonge migranten. Verslag van de evaluatie-studie*, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.

ACVZ (2004). *Regulering en facilitering van arbeidsmigratie*, Uitgave van de Advies-commissie voor Vreemdelingenzaken.

Allison, P.D. (1999). *Multiple regression: a primer*, Thousand Oaks, CA [etc.]: Pine Forge Press.

B & A Groep Beleidsonderzoek en Advies, Intomart (2001). *Politiemonitor Bevolking 2001*, Den Haag.

Bourdieu, P. (1983). 'The Forms of Social Capital', in Richardson, John G. (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, pp. 241-58.

Bovenkerk, F., K. Bruin, L. Brunt en H. Wouters (1985). *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*, Amsterdam: Boom.

Bovenkerk, F. en L. Brunt (red.) (1977). *De rafelrand van Amsterdam: Jordaners, pinda-Chinezen, ateliersmeisjes en venters in de jaren dertig: vier sociografische schetsen*, Amsterdam: Boom.

Braam, S. (2003). *Tussen gekken en gajes*, Amsterdam: Nijgh en Van Ditmar.

Bruinsma, G. en P. Nieuwbeerta (2001). Twaalf jaar internationaal vergelijkend onderzoek naar slachtofferschap van criminaliteit, *Tijdschrift voor Criminologie*, vol. 43, afl. 2, pp. 98-111.

Burgers, J. (1995a). 'Inpassen en aanpassen. De huisvesting van allochtonen', in: Engbersen, G. en R. Gabriëls (red.), *Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid*, Amsterdam/Meppel: Boom.

Burgers, J. (1995b). *Niet thuis. De huisvestingssituatie van illegale vreemdelingen in Rotterdam*, Utrecht: Onderzoeksschool AWSB, Universiteit Utrecht.

Burgers, J. (1999). De huisvesting van illegalen, in: Burgers, J. en G. Engbersen (red.), *Illegale vreemdelingen in Rotterdam*, Amsterdam: Boom.

Burgers, J. en G. Engbersen (red.) (1999). *Illegale vreemdelingen in Rotterdam*, De ongekende stad 2, Amsterdam: Boom.

Cruijff M. en P. van der Heijden (2003). *Benutting HKS en ontwikkeling vangst-hervangstmethoden*. Onderzoeksschool IOPS, Utrecht.

Cruijff, M., P. van der Heijden en J. van der Leun (2000). Een schatting van het aantal illegale vreemdelingen in Nederland, in: Engbersen *et al.* (2000), *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*, Rotterdam: EUR/RISBO.

Doomernik, J. (2001). Tussen daar en hier, van werving tot smokkel, *Tijdschrift voor Criminologie*, jrg. 43, nr. 4, pp. 331-340.

Engbersen, G. (1997). *In de schaduw van morgen. Stedelijke marginaliteit in Nederland*, Amsterdam/Meppel: Boom.

Engbersen, G. (2001). 'The unanticipated consequences of panopticon Europe: residence strategies of illegal immigrants', in: Virginie Guidauron and Christian Joppke (eds.) *Controlling a New Migration World*, London: Routledge, pp. 222-246.

Engbersen, G., J. van der Leun, R. Staring en J. Kehla (1999). *Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen*, De ongekende stad 2, Amsterdam: Boom.

Engbersen, G., R. Staring, J. van der Leun, J. de Boom, P. van der Heijden en M. Cruijff (2002). *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*, Rotterdam: EUR/RISBO.

Engbersen, G. en J. van der Leun (2002). Illegale migratie en de praktische wijsheid van gedogen, in: G. van Oenen (red.), *Ongeregelde orde. Gedogen en de omgang met wilde praktijken*, Amsterdam/Meppel: Boom.

Engbersen, G en E. Snel (1996). Achterstandswijken in Nederland, in: Engbersen, G., J.C. Vrooman en E. Snel (red.), *Arm Nederland. Het eerste jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*, 's-Gravenhage: VUGA.

Esveldt, I., I. Kulu-Glasgow, J. Schoorl en H. van Solinge (1995). *Migratiemotieven, migratienetwerken en partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*, Den Haag: NiDi.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Gemeente Rotterdam (2003). *Rotterdam zet door. Op weg naar een stad in balans*, Uitgave van de Gemeente Rotterdam.

Heijden, P. van der (1994). *Hoe te leven met statistiek*, Utrecht: ISOR.

Heijden, P. van der, R. Bustami, M. Cruijff, G. Engbersen en H. van Houwelingen (2003a). Point and interval estimation of the population size using the truncated Poisson regression model. *Statistical Modelling*, 3, pp. 1-18.

Heijden, P. van der, M. Cruijff en H. van Houwelingen (2003b). Estimating the size of a criminal population from police records using the truncated Poisson regression model. *Statistica Neerlandica*, 3, pp. 1-16.

Hondius, D. (1999). *Gemengde huwelijken, gemengde gevoelens. Aanvaarding en ontwijking van etnisch en religieus verschil sinds 1945*, Den Haag: Sdu Uitgevers.

Hughes, E. (1994). *On Work, Race and the Sociological Imagination*, Chicago: The University of Chicago Press.

IND (2003). *Gezinshereniging en gezinsvorming in Nederland*, Den Haag: Ministerie van Justitie.

Kesteloot, C. en M. Loopmans (2000). Ruimtelijke inbedding bestaat niet, in: Rath, J. (red.), *De ongekende stad*, Themanummer *Migrantenstudies*, jrg.16, nr.2, pp. 95-102.

Kloosterboer, D., A. Potmis, K. Wedad en M. Terlemis (2002). *We willen gewoon werken en belasting betalen. Een onderzoek onder Bulgaarse illegalen in Den Haag*, Den Haag: Vakbond van illegale arbeiders.

LaPorte, R. (1994). Assessing the human condition: capture-recapture technics. Allows accurate counts of those difficult to reach populations, *BMJ*, 308, pp. 5-6.

Leerkes, A. (2003). *Embedded crimes? On the overlapping patterns of delinquency among legal and illegal immigrants in the Netherlands*, Universiteit van Amsterdam. Amsterdam School for Social Science Research, Working Paper.

Leun, J. van der (2003). *Looking for Loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Leun, J. van der en R. Kloosterman (1999). Loopbanen onder het legale plafond. De arbeidsmarktpositie van illegalen in Rotterdam, in: Burgers, J. en G. Engbersen (red.), *Illegale vreemdelingen in Rotterdam, De ongekende stad 1*, Amsterdam: Boom, pp. 118-160.

Leun J. van der, en S. Botman (1999). Uitsluiting van illegale migranten na de Koppelingwet, in: Engbersen, G., J.C. Vrooman en E. Snel (red.), *Armoede en verzorgingsstaat. Vierde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Mahler, S. (1995). *American dreaming. Immigrant life on the margins*, Princeton: Princeton University Press.

Nieboer, N.E.T., S. Bunt en A. Oostdijk (1999). *Implementatie van de Koppelingwet bij huursubsidie en huisvestingsvergunning*, Leiden: Research voor Beleid.

Portes, A. (1995). *The economic sociology of immigration. Essays on networks, ethnicity and entrepreneurship*, New York: Russell Sage Foundation.

Portes, A. (1998). Social capital. Its origins and applications in modern sociology, *Annual review of sociology*, 24, pp. 1-24.

OECD, *Trends in International Migration*, SOPEMI 2003 Edition.

Rusinovic, K., J. van der Leun, T. Chessa, A. Weltevrede, G. Engbersen en J. Vos (2002). *Nieuwe vangnetten in de samenleving. Over problemen en dilemma's in de opvang van kwetsbare groepen*, EUR/RISBO: Rotterdam.

Sahli, M. (2001). *Dagboek van een illegaal*, Amsterdam: Prometheus.

San, M. van, en A. Leerkes (2001). *Criminaliteit en Criminalisering. Allochtone jongeren in België*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sassen, S. (1991). *The Global City, New York, London, Tokio*, Princeton University Press, Princeton (New York).

Smit, F., P. van der Heijden en G. van Gils (1994). Enkele weinig gebruikte methoden om het aantal plegers van misdrijven te schatten, *Tijdschrift voor Criminologie*, 36(2), pp. 97-119.

Solomon, A. en K. Vandell (1982). 'Alternative perspectives on neighbourhood decline', *Journal of the American Institute of Planners*, pp. 911-938.

Staring, R. (1999). Migratiescenario's. De overkomst van illegale migranten, in: Burgers, J. en G. Engbersen (red.), *Illegale vreemdelingen in Rotterdam*, Amsterdam: Boom.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

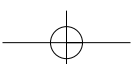
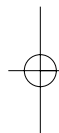
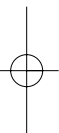
Staring, R. (2001). *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*, Amsterdam: Het Spinhuis.

Visser, J.Ph. en R.G. Zevenbergen (2001). *Illegale tewerkstelling verkend*, Leiden: Research voor Beleid.

VNG (2002). *Gemeentelijke voorzieningen voor uitgeprocedeerde asielzoekers*, Den Haag: SGBO.

Vos, J., J. van den Heeten en S. Santokhi (1992). *Eens komt de dag ... Een onderzoek naar leven, wonen en werken van Haagse illegalen*, Den Haag: Gemeentelijke Sociale Dienst.

Wurff, A.W.I.M. van der (1992). *Aard en achtergronden van onveiligheidsgevoelens in de woonomgeving*, Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

Bijlage 1 Kwantitatief onderzoek

In deze bijlage wordt beschreven welke aannames er in hoofdstuk 2 worden gedaan bij de Poissonverdeling. Daarnaast geven we een beschrijving van de variabelen die een rol hebben gespeeld bij de analyses in hoofdstuk 3,4 en 6. De variabelen worden besproken in de volgorde waarin zij in het rapport aan de orde komen. Aan het eind van de bijlage staan de resultaten van de logistische regressie analyse waarnaar in hoofdstuk vier wordt verwezen.

Aannames van de Poissonverdeling

Een belangrijke aanname van de Poissonverdeling is dat de Poissonparameters van alle personen uit dezelfde subpopulatie homogeen zijn. Deze aanname impliceert dat alle subpopulaties waarvan de Poissonparameters onderling verschillen in het schattingsmodel gespecificeerd moeten zijn. Nu zal het in de praktijk vaak niet mogelijk zijn om alle relevante subpopulaties in het schattingsmodel op te nemen. Eén reden hiervoor is dat we over het algemeen maar een beperkt aantal variabelen hebben gemeten, waardoor bepaalde relevante variabelen ontbreken. Van der Heijden *et al.* (2003a en 2003b) hebben laten zien dat – onder de voorwaarde dat aan de overige aannames van de Poissonverdeling is voldaan – het ontbreken van relevante variabelen in het schattingsmodel tot een onderschatting van de populatieomvang leidt.

Een andere belangrijke aanname is dat de Poissonparameter gedurende de observatieperiode niet mag veranderen als gevolg van een aanhouding. Zo zal de Poissonparameter bijvoorbeeld dalen wanneer een persoon zich als gevolg van een aanhouding voorzichtiger gaat gedragen. De Poissonparameter kan als gevolg van een aanhouding ook toenemen, bijvoorbeeld omdat er op de aanhouding geen sanctie volgt waardoor de persoon zich roekelozier gaat gedragen. Onderzoek van Burgers en Engbersen (1999) heeft uitgewezen dat onder illegalen beide soorten reacties voorkomen. Een dalende Poissonparameter impliceert een verminderde pakkans waardoor er te veel personen één keer aangehouden worden in verhouding tot het aantal personen dat meer dan één keer worden aangehouden. Een dergelijke situatie leidt tot een overschatting van de populatieomvang. Omgekeerd leidt een stijgende Poissonparameter tot een situatie waarin relatief te weinig personen één keer worden aangehouden ten

Bijlage 1

aanzien van het aantal personen dat meer dan eens wordt aangehouden waardoor de populatieomvang onderschat wordt.

Een hiermee vergelijkbare aanname is die van een gesloten populatie. Deze aanname houdt in dat personen gedurende de hele observatieperiode in de populatie aanwezig moeten zijn. Een schending van deze aanname heeft als gevolg dat de pakkans van een persoon tijdens diens gelijk aan nul is. Hierdoor worden deze personen gemiddeld minder vaak aangehouden worden dan op grond van hun Poissonparameter te verwachten is en zal – net als dat het geval was bij de dalende Poissonparameter als gevolg van een aanhouding – het aantal personen dat één keer is aangehouden te laag uitvallen in verhouding tot het aantal personen dat meer dan eens is aangehouden. Deze situatie leidt tot een overschatting van de populatieomvang.

Gebruikte variabelen

Voor de analyses in hoofdstuk 3 hebben we per gemeente tellingen verricht van het aantal aanhoudingen van illegalen met een geregistreerd woonadres. Ook hebben we enkele figuren (kaarten) gepresenteerd waarin de ruimtelijke spreiding van illegalen grafisch is weergegeven. Het gaat om **gemeentecodes** van het jaar 2000 (bron: *Stat-line* van het CBS). De geografische informatie over de grenzen van gemeenten en postcodes is afkomstig van GEODAN.

De analyses in hoofdstuk 3,4 en 6 zijn verricht met behulp van bestand **Kerncijfers Wijken en Buurten 1999** van het CBS (1999 is het meest recente jaar waarvoor gegevens op pp4-niveau beschikbaar zijn). De variabelen die in het bestand voorkomen zijn weergegeven in Tabel 1. In de kolom 'variabele' staat de naam van de variabele, de betekenis ervan staat in de kolom 'omschrijving'. De herkomst van de informatie is weergegeven onder 'Bron'.

Tabel 1 Variabelen uit het bestand 'Kerncijfers Wijken en Buurten 1999'

<i>Variabele</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Bron</i>
RecSrt	Soort record (G=gemeente, W=wijk, B=buurt).	
GWB_code	Gemeente- (4 pos), wijk- (6 pos) of buurtcode (8 pos).	
GWB_naam	Gemeente-, wijk- of buurtnaam.	
Postcode	Meest voorkomende numerieke postcode in een buurt (op grond van het aantal afgiftepunten van PTT Post) op 1 januari 1999.	Geografisch Basisregister 1999 (definitieve versie)
DekPerc	Indicatie van het percentage afgiftepunten in een buurt dat onder de meest voorkomende numerieke postcode valt op 1 januari 1999.	Geografisch Basisregister 1999 (definitieve versie)

<i>Variabele</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Bron</i>
	Betekenis van de waarden: meer dan 90 procent; 81 - 90 procent; 71 - 80 procent; 61 - 70 procent; 51 - 60 procent; 50 procent of minder.	
OAD	Omgevingsadressendichtheid op 1 januari 1999.	Geografisch Basisregister 1999 (definitieve versie)
Sted	Indeling van de Omgevingsadressendichtheid in 5 klassen op 1-1-1999. Betekenis van de waarden: zeer sterk stedelijk, >= 2500 omgevingsadressen per km ² sterk stedelijk, 1500 - < 2500 omgevingsadressen per km ² matig stedelijk, 1000 - < 1500 omgevingsadressen per km ² weinig stedelijk, 500 - < 1000 omgevingsadressen per km ² niet stedelijk, < 500 omgevingsadressen per km ² .	Geografisch Basisregister 1999 (definitieve versie)
OppTot	Totale oppervlakte in gehele hectaren op 1 januari 1999.	CBS/TOP-grenzen; Gedigitaliseerde grenzen van gemeenten, wijken en buurten, 1999.
OppLand	Oppervlakte land in gehele hectaren op 1 januari 1999.	CBS\TOP-grenzen 1999 en Digitale kaart Bodemgebruik 1996
BevDicht	Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km ² land) op 1 januari 1999.	Structuurtelling Gemeentelijke Basis- administratie 1999, CBS/TOP-grenzen 1999 en Digitale kaart Bodemgebruik 1996
AantInw	Aantal inwoners op 1 januari 1999, aselekt afgerond op tientallen.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
AantMan	Aantal mannen op 1 januari 1999, aselekt afgerond op tientallen.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
AantVrouw	Aantal vrouwen op 1 januari 1999, aselekt afgerond op tientallen.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
P_00_14_jr	Percentage inwoners op 1 januari 1999 in de leeftijdsklasse van 0 tot en met 14 jaar.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999

Bijlage 1

KWANTITATIEF ONDERZOEK

<i>Variabele</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Bron</i>
P_15_24_jr	Percentage inwoners op 1 januari 1999 in de leeftijdsklasse van 15 tot en met 24 jaar.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
P_25_44_jr	Percentage inwoners op 1 januari 1999 in de leeftijdsklasse van 25 tot en met 44 jaar.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
P_45_64_jr	Percentage inwoners op 1 januari 1999 in de leeftijdsklasse van 45 tot en met 64 jaar.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
P_65_jr_eo	Percentage inwoners op 1 januari 1999 in de leeftijdsklasse van 65 jaar en ouder.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
P_Allocht	Percentage niet-westerse allochtonen onder de bevolking op 1 januari 1999.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
PNietGezin	Percentage inwoners op 1 januari 1999 dat niet in gezinsverband leeft. Gezinnen zijn hier echtparen (incl. geregistreerde partners) met of zonder kinderen, eenoudergezinnen en samenwoners met ten minste één (juridisch) gemeenschappelijk kind.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
AantGezin	Aantal gezinnen op 1 januari 1999, aselekt afgerond op tientallen. Gezinnen zijn hier echtparen met of zonder kinderen (incl. geregistreerde partners), eenoudergezinnen en samenwoners met ten minste één (juridisch) gemeenschappelijk kind.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
PGezKind	Percentage gezinnen met kinderen op 1 januari 1999. Gezinnen zijn hier echtparen met of zonder kinderen, eenoudergezinnen en samenwoners met ten minste één (juridisch) gemeenschappelijk kind.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
GemGezGr	Gemiddelde gezinsgrootte op 1 januari 1999, met één decimaal. Gezinnen zijn hier echtparen met of zonder kinderen, eenoudergezinnen en samenwoners met ten minste één (juridisch) gemeenschappelijk kind.	Structuurtelling Gemeentelijke Basisadministratie 1999
GemInkInw	Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner, afgerond op vijftig gulden, 1998.	Regionaal Inkomensonderzoek 1998
GemInkInkO	Gemiddeld besteedbaar inkomen per inkomensontvanger (met 52 weken inkomen), afgerond op vijftig gulden, 1998.	Regionaal Inkomensonderzoek 1998

<i>Variabele</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Bron</i>
PLaagInk	Percentage inkomensontvangers (met 52 weken inkomen) met een inkomen onder de 40-procent grens van de landelijke inkomensverdeling (26.500 gulden), 1998. Waarden lager dan 5% zijn vastgezet op 5%. Waarden hoger dan 95% zijn vastgezet op 95%.	Regionaal Inkomensonderzoek 1998
PHoogInk	Percentage inkomensontvangers (met 52 weken inkomen) met een inkomen boven de 80-procent grens van de landelijke inkomensverdeling (45.900 gulden),1998. Waarden lager dan 5% zijn vastgezet op 5%. Waarden hoger dan 95% zijn vastgezet op 95%.	Regionaal Inkomensonderzoek 1998
PNietAct	Percentage inkomensontvangers van 15 tot en met 64 jaar (met 52 weken inkomen) met een uitkering als voornaamste inkomensbron, 1998. Waarden lager dan 5% zijn vastgezet op 5%. Waarden hoger dan 95% zijn vastgezet op 95%.	Regionaal Inkomensonderzoek 1998
AantWon	Aantal woningen (als hoofdverblijf) op 1 januari 1999, aselect afgerond op tientallen.	Statistiek Woningvoorraad 1999
GemWoz	Gemiddelde WOZ-waarde van woningen in duizenden gulden op peildatum 1 januari 1995. Sommige gemeenten hanteren voor de waarde- peiling van het onroerend goed taxaties van eerdere jaren. Deze zijn geïndexeerd naar 1995.	Statistiek waardering onroerende zaken 1999
Vestiging	Indicatie van het aantal bedrijfsvestigingen op 1 januari 1998 (excl. landbouw, visserij, intramurale gezondheidszorg). Betekenis van de waarden: 0 tot 10 vestigingen 10 tot 20 vestigingen 20 tot 50 vestigingen 50 tot 100 vestigingen 100 tot 200 vestigingen 200 tot 500 vestigingen 500 tot 1 000 vestigingen 1 000 tot 2 000 vestigingen 2 000 of meer vestigingen.	Bedrijven in Nederland 1998

Bijlage 1

KWANTITATIEF ONDERZOEK

<i>Variabele</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Bron</i>
PIndustrie	Percentage bedrijfsvestigingen in de industrie en bouwnijverheid, op 1 januari 1998. Hieronder vallen de codes 10 tot en met 45 van de Standaard Bedrijfsindeling 1993 (SBI)	Bedrijven in Nederland 1998
PComDv	Percentage bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening, op 1 januari 1998. Hieronder vallen de codes 50 tot en met 74 van de SBI 1993.	Bedrijven in Nederland 1998
POvDv	Percentage bedrijfsvestigingen in de overige (niet-commerciële) dienstverlening, op 1 januari 1998. Hieronder vallen de codes 75 tot en met 93 van de SBI 1993	Bedrijven in Nederland 1998

Voor meer gedetailleerde informatie over het bestand Kerncijfers Wijken en Buurten kunt u, desgewenst, contact opnemen met de heer B. Raets van het CBS, tel. (070) 337 5685.

De variabele **ses** (sociaal-economische status van de buurt) uit hoofdstuk 4 is een factor over de variabelen 'GemInkInkO' en 'Gemwoz'. De factor heeft een eigenwaarde van 1,7. De factorlading van de afzonderlijke variabelen bedraagt .91.

De variabelen **commerciële dienstverlening**, **industrie** en **niet-commerciële dienstverlening** uit hoofdstuk 4 zijn afgeleid van de variabelen 'Vestiging', 'PcomDv', 'Pindustrie' en 'PovDv'. Voor regressieanalyse heeft het immers de voorkeur om zoveel mogelijk te werken met intervalvariabelen (of zogeheten dummies). De variabele commerciële dienstverlening is een schatting van het aantal bedrijfsvestigingen in de commerciële dienstverlening (kappers, garagebedrijven en dergelijke) per honderd inwoners. Hiertoe hebben we eerst het totale aantal bedrijfsvestigingen in een post-codegebied geschat door steeds de middelste waarde te nemen van de categorie waarop de waarde bij de variabele 'vestiging' betrekking heeft (dus 5 vestigingen bij de waarde 1, 10 vestigingen bij de waarde 2, 35 vestigingen bij de waarde 3 enzovoort). Bij de waarde 9 zijn we uitgegaan van 2000 bedrijfsvestigingen. Vervolgens konden we met behulp van de variabelen 'PcomDv', 'Pindustrie' en 'PovDv' een schatting maken van het aantal vestigingen in de commerciële dienstverlening, de industrie en de niet-commerciële dienstverlening.

Aandeel particuliere huurwoningen. Deze variabele is samengesteld op basis van gegevens die zijn verstrekt door de heer H. Jansen van het Ministerie van VROM. Het

gaat om indicatieve getallen over aantal het aantal particuliere en niet-particuliere huurwoningen per 4ppc. Bron: Geomarktprofiel 1998, berekend voor VROM door ABF-research.

De variabele **AZC** heeft betrekking op het aantal asielzoekersplaatsen per inwoner van een bepaalde gemeente. Het betreft gemiddeldes over de periode januari 1997 tot en met december 2000. De gegevens zijn aangeleverd door mevr. L. van den Berg van het COA van het Ministerie van Justitie.

De variabele **Landbouw** is afkomstig uit het statistisch bestand gemeenten 2000 van het CBS en betreft het aantal onregelmatige arbeidsplaatsen in de land- en tuinbouw. Voor de analyses in hoofdstuk vier hebben we het aantal arbeidsplaatsen gedeeld door het aantal inwoners van de betreffende gemeente.

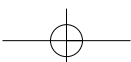
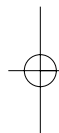
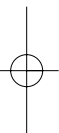
De gegevens over het aantal **Turkse, Marokkaanse en Oost-Europese** inwoners van Den Haag per pp4 zijn speciaal voor dit onderzoek aangekocht bij het CBS. Ze zijn beschikbaar gesteld door de heer P. Korving. Mede op basis van deze cijfers hebben we de figuren gemaakt uit hoofdstuk vier. Het gaat om personen die op 1 januari 2000 stonden ingeschreven in het bevolkingsregister en waarvan tenminste een ouder in de betreffende landen van herkomst is geboren ('2^e generatie allochtoon') of die er zelf geboren zijn ('1^e generatie allochtoon').

De resultaten van de **Politiemonitor Bevolking 2001** dienden als uitgangspunt bij de kwantitatieve analyses uit hoofdstuk 6. De gegevens zijn beschikbaar gesteld door de heer J.H. Sierro en de heer W. van der Heide van het WODC van het Ministerie van Justitie.

In Tabel 2, ten slotte, staan de resultaten van de logistische regressie waaraan in het vierde hoofdstuk wordt gerefereerd.

Tabel 2 Resultaten logistische regressie (bij hoofdstuk 4)

	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>Sig.</i>	<i>Exp(B)</i>
% niet-westerse allochtonen	0,19	0,04	0,00	1,21
sociaal-economische status van de buurt	-0,41	0,12	0,00	0,67
commerciële dienstverlening	-0,05	0,06	0,33	0,95
industrie	0,01	0,1	0,92	1,01
niet-commerciële dienstverlening	0,17	0,18	0,35	1,18
% woningen particulier	0,00	0,01	0,86	1
% alleenstaanden	0,05	0,01	0,00	1,05
constant	-0,06	0,81	0,95	0,95

Bijlage 2 Selectie van de wijken

In Tabel 1 is voor de wijken uit Den Haag en Rotterdam die in 2003 onderdeel zijn gaan uitmaken van het Grote Stedenbeleid een aantal kenmerken weergegeven. Naast de naam en de postcode van de betreffende buurten staat het aantal inwoners vermeld (CBS 1999). In de kolom ernaast staat welk percentage van de inwoners een (niet-westerse) allochtone herkomst heeft. In de vierde kolom staat hoeveel illegalen er tussen 1997 en 2000 in de betreffende buurt zijn aangehouden. Door dit aantal te delen door het aantal inwoners en met duizend te vermenigvuldigen krijgen we de cijfers uit kolom 5. Dit is het aantal aangehouden illegalen per duizend inwoners. In de zesde kolom staat per wijk vermeld hoeveel illegalen er zijn aangehouden wegens het plegen van delicten. In de kolom ernaast is berekend welk percentage van alle aangehouden illegalen uit de wijk is aangehouden wegens een delict.

We hebben gezocht naar twee buurten waarin zich waarschijnlijk relatief hoge concentraties illegalen bevinden. Daarnaast wilden we graag dat de buurten op enkele kenmerken van elkaar verschilden, opdat er zich wellicht interessante vergelijkingsmogelijkheden voordeden. Ons oorspronkelijke plan was om in Rotterdam te kiezen voor de wijk Bospolder en in Den Haag voor de Schildersbuurt West. Voor die keuze hadden we de volgende argumenten:

1. In beide wijken is het aantal aangehouden illegalen zowel absoluut als relatief (ten opzichte van de totale bevolking) vrij hoog.
2. Het percentage niet-westerse allochtonen is in beide wijken relatief hoog. Ook dit hoge percentage is op zichzelf genomen een aanwijzing dat er zich in beide buurten relatief veel illegalen bevinden. Illegalen zijn immers vaak aangewezen op steun vanuit hun etnische netwerken.
3. In de Schilderswijk worden relatief veel minder illegalen aangehouden voor delicten dan in Bospolder. Het is interessant om na te gaan of deze verschillen op de een of andere manier samenhangen met bepaalde (buurt)kenmerken.
4. Er zijn interessante verschillen ten aanzien van de etnische samenstelling van de populatie illegalen. In de Schildersbuurt wonen relatief veel illegale Turken en Oost-Europeanen, terwijl er in Bospolder meer Noord-Afrikanen wonen.

Na een verkennende wandeling door Bospolder en de Schildersbuurt zagen we echter dat er vrij veel woningen in Bospolder zijn dichtgemetseld. Volgens buurtbewoners en de wijkagent van Bospolder zijn illegalen de afgelopen twee jaar in toenemende mate 'verhuisd' naar Tussendijken. Ook volgens de wijkagent van Tussendijken was er recentelijk inderdaad sprake van een verplaatsing van illegale bewoning in leegstaande panden door illegalen. De wijkagent gaf daarnaast aan dat er in Tussendijken bovendien relatief veel illegalen wonen die inwonen bij familie en kennissen (vaak panden van woningbouwverenigingen) of die zijn aangewezen op particuliere 'huisjesmelkers'. Daarom besloten we om ook Tussendijken bij de analyse te betrekken omdat we ervan uitgingen dat we in deze wijk verschillende vormen van huisvesting van illegalen wellicht goed in beeld zouden kunnen brengen. Bovendien bleek dat Tussendijken in grote lijnen dezelfde kenmerken heeft als Bospolder: er is sprake van een relatief groot aantal aangehouden Noord-Afrikanen en er hebben relatief veel aanhoudingen plaatsgevonden wegens criminaliteit. De wandeling in de Schilderswijk heeft geen aanleiding gegeven tot een heroverweging van onze keuze. De verkennende telefoongesprekken die we hebben gevoerd met functionarissen van de politie Haaglanden en de gemeente Den Haag hebben hiertoe evenmin aanleiding gegeven.

Tabel 1 Aanhoudingen van illegalen 1997-2000 in diverse wijken in Den Haag en Rotterdam

	<i>Postcode</i>	<i>Inwoners</i>	<i>% Allocht '99</i>	<i>Aanh. 97-00</i>	<i>Concentratie</i>	<i>Crim-aanh.</i>	<i>% Crim.</i>
Spoorwijk	2524	7.510	49	63	8,4	16	25,4
Schildersbuurt -W/Gfmarkt	2525	15.090	79	270	17,9	18	6,7
Schildersbuurt-N/O	2526	13.790	82	139	10,1	29	20,9
Morgenstond -Z	2541	7.440	29	20	2,7	3	15
Dreven Gaarden	2542	8.960	28	22	2,5	6	27,3
Zijden/Steden Zichten	2543	6.060	30	6	1	0	0
Loosduinen Bouwlust	2544	11.220	35	28	2,5	4	14,3
Transvaal- Kwartier-N	2571	9.640	64	121	12,6	12	9,9
Transvaal- Kwartier	2572	11.030	76	237	21,5	20	8,4
Duindorp Vissershaven	2583	10.810	6	10	0,9	2	20
Delfshaven	3024	6.370	43	27	4,2	4	14,8
Bospolder	3025	7.850	65	318	40,5	164	51,6
Tussendijken	3026	7.210	59	50	6,9	22	44
Spangen	3027	10.710	73	62	5,8	18	29
Tarwewijk	3081	11.400	50	119	10,4	11	9,2
Hoogvliet - N	3194	6.920	30	7	1	1	14,3

Bijlage 3 Sleutelinformanten in Rotterdam en Den Haag

Rotterdam

- R01 wijkagent
- R02 wijkagent
- R03 wijkagent
- R04 leidinggevende wijkpolitie
- R05 rechercheur vreemdelingenpolitie
- R06 medewerker woningbouwvereniging
- R07 gemeentefunctionaris
- R08 hulpverlener
- R09 gemeentefunctionaris
- R10 justitieel functionaris

Den Haag

- H01 wijkagent
- H02 leidinggevende wijkpolitie
- H03 leidinggevende wijkpolitie
- H04 leidinggevende vreemdelingenpolitie
- H05 hulpverlener
- H06 gemeentefunctionaris
- H07 gemeentefunctionaris
- H08 gemeentefunctionaris
- H09 medewerker woningbouwvereniging
- H10 medewerker woningbouwvereniging

Bijlage 4 Overzicht geïnterviewde illegalen en huisbazen

Overzicht geïnterviewde illegalen

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>nationaliteit</i>	<i>leeftijd</i>	<i>jaar NL</i>
1	Den Haag	man	Turks	onbekend	2001
2	Den Haag	man	Turks	42	2001
3	Den Haag	man	Turks	22	1999
4	Den Haag	vrouw	Bulgaars	25	2003
5	Den Haag	man	Bulgaars	32	1999
6	Den Haag	man	Bulgaars	25	2001
7	Den Haag	vrouw	Bulgaars	22	2001
8	Den Haag	man	Turks	38	2002
9	Den Haag	man	Turks	24	2000
10	Den Haag	man	Turks	40	2000
11	Den Haag	man	Turks	35	1994
12	Den Haag	man	Turks	42	1991
13	Den Haag	man	Bulgaars	35	2000
14	Den Haag	vrouw	Bulgaars	33	2001
15	Den Haag	man	Turks	23	2001
16	Rotterdam	man	Marokkaans	29	1995
17	Rotterdam	vrouw	Marokkaans	18	1994
18	Rotterdam	man	Marokkaans	34	1999
19	Rotterdam	man	Marokkaans	42	1988
20	Rotterdam	man	Marokkaans	34	1992
21	Rotterdam	man	Marokkaans	28	1999
22	Rotterdam	man	Marokkaans	37	1992
23	Rotterdam	man	Marokkaans	32	2001
24	Rotterdam	man	Somalisch	50	1992
25	Rotterdam	man	Somalisch	45	1999
26	Rotterdam	man	Somalisch	27	1998
27	Rotterdam	man	Somalisch	34	1996
28	Rotterdam	vrouw	Somalisch	26	2000
29	Rotterdam	man	Somalisch	33	1998
30	Rotterdam	vrouw	Somalisch	21	1999

OVERZICHT GEÏNTERVIEWDE ILLEGALEN

Bijlage 4

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>nationaliteit</i>	<i>leeftijd</i>	<i>jaar NL</i>
31	Den Haag	man	Turks	24	2002
32	Den Haag	man	Turks	20	2001
33	Den Haag	man	Turks	24	2001
34	Den Haag	man	Turks	27	2000
35	Den Haag	man	Turks	34	2003
36	Den Haag	man	Turks	20	2002
37	Den Haag	vrouw	Bulgaars	24	2002
38	Den Haag	man	Bulgaars	32	2001
39	Den Haag	man	Bulgaars	30	2003
40	Den Haag	man	Bulgaars	34	2002
41	Den Haag	man	Bulgaars	33	2001
42	Den Haag	man	Bulgaars	34	2002
43	Den Haag	vrouw	Bulgaars	25	2003
44	Den Haag	man	Bulgaars	38	2003
45	Den Haag	man	Bulgaars	32	2002
46	Rotterdam	man	Marokkaans	25	2001
47	Rotterdam	man	Marokkaans	51	2003
48	Rotterdam	man	Marokkaans	34	1994
49	Rotterdam	man	Marokkaans	29	1998
50	Rotterdam	man	Marokkaans	23	2000
51	Rotterdam	vrouw	Marokkaans	onbekend	1997
52	Rotterdam	man	Marokkaans	41	2000
53	Rotterdam	man	Somalisch	34	2000
54	Rotterdam	man	Somalisch	28	1999
55	Rotterdam	man	Somalisch	23	1999
56	Rotterdam	man	Somalisch	38	1996
57	Rotterdam	vrouw	Somalisch	28	1993
58	Rotterdam	vrouw	Somalisch	25	1998
59	Rotterdam	vrouw	Somalisch	27	1995
60	Rotterdam	man	Somalisch	23	1998
61	Den Haag	man	India	40	1987
62	Den Haag	man	India	26	2001
63	Den Haag	man	India	26	2001
64	Den Haag	man	Pakistan	39	1999
65	Den Haag	man	Pakistan	31	1999

Bijlage 4

OVERZICHT GEÏNTERVIEWDE ILLEGALEN

Overzicht huisbazen

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>nationaliteit</i>	<i>leeftijd</i>	<i>jaar NL</i>
1	Den Haag	man	Turks	26	1988
2	Den Haag	man	Turks	35	1994
3	Den Haag	man	Turks	29	1991
4	Den Haag	man	Turks/Ned.	28	1988
5	Den Haag	man	Turks	47	1977
6	Den Haag	man	Turks/Ned.	28	1980
7	Den Haag	man	Turks	55	1976
8	Den Haag	man	Nederlands	40	
9	Den Haag	man	Turks	57	1971
10	Den Haag	vrouw	Turks/Ned.	23	1988
11	Den Haag	man	Turks	40	1980
12	Den Haag	man	Turks	29	1992
13	Den Haag	man	Turks	35	1984
14	Den Haag	man	Turks/Ned.	42	1981
15	Den Haag	man	Sur./Ned.	24	1968
16	Rotterdam	man	Marokkaans	56	1970
17	Rotterdam	man	Marokkaans	onbekend	1972
18	Rotterdam	man	Marokkaans	onbekend	1971
19	Rotterdam	man	Marokkaans	53	1973
20	Rotterdam	man	Marokkaans	onbekend	1974
21	Rotterdam	man	Marokkaans	onbekend	1975
22	Rotterdam	man	Marokkaans	48	1973
23	Rotterdam	man	Nederlands	45	
24	Rotterdam	man	Somalisch	onbekend	1988
25	Rotterdam	man	Somalisch	31	1999
26	Rotterdam	man	Somalisch	33	1991
27	Rotterdam	man	Somalisch	23	1996
28	Rotterdam	man	Somalisch	37	1995
29	Rotterdam	man	Somalisch	32	1993
30	Rotterdam	vrouw	Somalisch	24	1996
31	Den Haag	man	Sur./Ned.	41	1973
32	Den Haag	man	Sur./Ned.	47	1968
33	Den Haag	man	Sur./Ned.	48	1974
34	Den Haag	man	Sur./Ned.	43	1975
35	Den Haag	man	Sur./Ned.	37	1967
36	Rotterdam	man	Marokkaans	47	1980
37	Rotterdam	man	Marokkaans	56	1973
38	Rotterdam	man	Marokkaans	51	1976
39	Rotterdam	man	Marokkaans	48	1974

OVERZICHT GEÏNTERVIEWDE ILLEGALEN

Bijlage 4

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>nationaliteit</i>	<i>leeftijd</i>	<i>jaar NL</i>
40	Rotterdam	man	Mar./Ned.	27	
41	Rotterdam	man	Somalisch	30	1990
42	Rotterdam	man	Somalisch	31	1989
43	Rotterdam	man	Somalisch	39	1997
44	Rotterdam	vrouw	Somalisch	34	1991
45	Rotterdam	man	Somalisch	36	1990

Bijlage 5 Overzicht gemengde stellen

<i>Plaats</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Nationaliteit</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>In Nederland sinds</i>
Rotterdam	vrouw (legaal)	Nederlands	28	
Rotterdam	man (illegaal)	Turks	26	2000
Den Haag	man (legaal)	Turks	34	
Den Haag	vrouw (illegaal)	Tsjechisch	23	2000
Rotterdam	vrouw (legaal)	Nederlands	33	
Rotterdam	man (illegaal)	Marokkaans	38	1995
Rotterdam	vrouw (legaal)	Nederlands	28	
Rotterdam	man (illegaal)	Marokkaans	29	2000
Rotterdam	vrouw (legaal)	Nederlands	27	
Rotterdam	man (illegaal)	Marokkaans	31	2000

Bijlage 6 Geïnterviewde bewoners in de Schilderswijk en Bospolder-Tussendijken

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>herkomst</i>	<i>leeftijd</i>
1	Den Haag	vrouw	Marokkaans	30
2	Den Haag	man	Turks	27
3	Den Haag	man	Turks	22
4	Den Haag	vrouw	Turks	16
5	Den Haag	vrouw	Nederlands	42
6	Den Haag	vrouw	Nederlands	31
7	Den Haag	man	Turks	52
8	Den Haag	man	Nederlands	54
9	Den Haag	man	Surinaams	52
10	Den Haag	man	Marokkaans	39
11	Den Haag	man	Marokkaans	17
12	Den Haag	man	Surinaams	59
13	Den Haag	vrouw	Marokkaans	27
14	Den Haag	vrouw	Nederlands	41
15	Den Haag	man	Marokkaans	37
16	Den Haag	man	Marokkaans	31
17	Den Haag	vrouw	Marokkaans	18
18	Den Haag	man	Marokkaans	56
19	Den Haag	man	Nederlands	75
20	Den Haag	vrouw	Nederlands	21
21	Den Haag	man	Nederlands	42
22	Den Haag	man	Turks	18
23	Den Haag	vrouw	Surinaams	43
24	Den Haag	vrouw	Nederlands	67
25	Rotterdam	man	Turks	36
26	Rotterdam	vrouw	Nederlands	19
27	Rotterdam	vrouw	Nederlands	75
28	Rotterdam	man	Surinaams	62
29	Rotterdam	vrouw	Nederlands	39
30	Rotterdam	man	Nederlands	74

Bijlage 6

GEÏNTERVIEWDE BEWONERS IN DE SCHILDERSWIJK EN BOSPOLDER-TUSSENDIJKEN

	<i>stad</i>	<i>geslacht</i>	<i>herkomst</i>	<i>leeftijd</i>
31	Rotterdam	vrouw	Nederlands	56
32	Rotterdam	man	Turks	28
33	Rotterdam	man	Marokkaans	26
34	Rotterdam	man	Nederlands	49
35	Rotterdam	man	Antilliaans	55
36	Rotterdam	man	Nederlands	66
37	Rotterdam	vrouw	Nederlands	82
38	Rotterdam	vrouw	Turks	34
39	Rotterdam	vrouw	Nederlands	55
40	Rotterdam	man	Turks	33
41	Rotterdam	man	Nederlands	92
42	Rotterdam	man	Turks	19
43	Rotterdam	man	Nederlands	29
44	Rotterdam	vrouw	Nederlands	52
45	Rotterdam	man	Surinaams	44
46	Rotterdam	vrouw	Turks	18
47	Rotterdam	man	Turks	37
48	Rotterdam	vrouw	Marokkaans	19
49	Rotterdam	vrouw	Kaapverdiaans	
50	Rotterdam	man	Nederlands	65
51	Rotterdam	man	Turks	20

Noten

- 1 In het actieprogramma 2004 van de gemeente Rotterdam *Rotterdam zet door. Op weg naar een stad in balans* (2003: 53) wordt het souterrain van de woningmarkt als volgt gedefinieerd: “woonvoorzieningen met een lage huur, die veelal voor tijdelijke huisvesting gebruikt worden. Hieronder kan ook het zeer goedkope, maar kwalitatief slechte deel van de huurwoningvoorraad worden verstaan.” Men kan zich bij deze operationalisatie afvragen of het altijd gaat om lage huren.
- 2 Belangrijk is vooral geweest de verplichte koppeling van een sofi-nummer aan een geldige verblijfstitel, de Wet op de Identificatieplicht (1994), de Koppelingswet (1998) en de nieuwe vreemdelingswet (2000).
- 3 Daarbij zal vooral gekeken worden naar de objectieve veiligheidssituatie (mate en aard van criminaliteit) en subjectieve onveiligheidsgevoelens. Tevens zal ook gekeken worden naar mogelijke ‘positieve functies’ van de aanwezigheid van illegale vreemdelingen (bijvoorbeeld als goedkope arbeidskracht.)
- 4 Strikt genomen gaat het niet om buurten maar om zogeheten pp4-postcodegebieden. Dit zijn gebieden die uit alle woonadressen bestaan die de eerste vier cijfers van de postcode met elkaar gemeenschappelijk hebben (bijvoorbeeld het postcodegebied 1013 in Amsterdam).
- 5 In de Schilderswijk lagen Turkse en Bulgaarse illegalen voor de hand omdat zij in deze wijk een grote en vooral zichtbare groep vormen. Om dezelfde reden lagen Marokkaanse illegalen in Bospolder-Tussendijken voor de hand. Daarnaast wilden we ook nog een groep uitgeprocedeerde asielzoekers bij het onderzoek betrekken. Vandaar dat in Bospolder-Tussendijken de keuze viel op Somalische illegalen.
- 6 De hoge populatieschatting over 1998 is waarschijnlijk toe te schrijven aan een toevalsfluctuatie in de verdeling van het aantal aanhoudingen over de variabele geslacht. Een schatting zonder de variabele geslacht in het schattingsmodel viel circa 25% lager uit.
- 7 De gegevens uit het VAS worden betrouwbaar geacht vanaf 1997. Statistische betrouwbaarheidsanalyses wijzen uit dat er een betrekkelijk grote mate van constantheid is van jaar tot jaar in de wijze waarop de geregistreerde woonadressen van illegalen over Nederland zijn verdeeld (bij een vergelijking van de relatieve concentratie per postcodegebied vinden we een Crombach’s alfa van 0,94). De gegevens voor de afzonderlijke jaren blijken bovendien zeer goed tot een enkele factor gereduceerd te kunnen worden met een eigenwaarde van 5,6 en een

- factorlading van .83, .91, .95, .94, .90, .93, .78 voor de afzonderlijke jaren vanaf 1997 tot en met 2003. We hebben de aanhoudingen voor de afzonderlijke jaren dan ook bij elkaar opgeteld. Door een zo groot mogelijk aantal aanhoudingen mee te nemen bij de analyses beperken we de rol van het toeval. De motivatie van de keuze voor het jaar 1999 is tweërlei. Een inhoudelijke reden is dat 1999 ongeveer halverwege de periode valt waarop de aanhoudingen betrekking hebben. Overigens zijn de sociaal-economische kenmerken van meeste wijken en buurten in de genoemde periode waarschijnlijk niet ingrijpend gewijzigd. Daarnaast is er ook een praktische reden. Het CBS stelt sinds 1999 geen *Kerncijfers wijken en buurten* meer beschikbaar op postcode-4-niveau. Na 1999 worden de gegevens per zogenoemde 'buurtcode' vermeld. Om postcodes te vertalen naar buurtcodes is een speciale sleutel nodig die alleen door enkele specialistische geografische bedrijven wordt geleverd. De kosten daarvan werden te hoog geacht.
- 8 Het gaat om actieve registraties voor deze periode op het moment dat de gegevens werden opgevraagd (oktober 2003). Het gaat om precies te zijn om 96.227 aanhoudingen. Een deel van de records is in de loop der tijd bij opschoningsacties verwijderd uit het VAS. Voor het maken van de schatting in hoofdstuk twee hebben we oude records toegevoegd uit een vergelijkbaar bestand dat we hadden verzameld in 2001 (zie Engbersen *et al.* 2002). Na koppeling hadden we een bestand met ongeveer 107000 aanhoudingen.
  - 9 In ongeveer vijftig procent van de gevallen staat in het VAS een woonadres vermeld. Ongeveer vijf procent betreft echter een postbus of staat er een postcode van Schiphol als woonadres vermeld. Deze 'woonadressen' zijn door ons niet meegenomen.
  - 10 De absolute concentratie van illegalen kan worden gezien als een (grove) indicatie voor het aantal illegalen per vierkante kilometer. Toch is dit uiteraard een benadering omdat niet alle gemeenten dezelfde oppervlakte hebben.
  - 11 We hebben dus het aantal aanhoudingen van illegalen met een woonadres bij elkaar opgeteld en niet zozeer het aantal illegalen. Het aantal aanhoudingen van illegalen is groter dan het aantal aangehouden illegalen, want sommige illegalen worden vaker dan eens aangehouden, bijvoorbeeld doordat ze niet met succes worden uitgezet. Sommige illegalen zijn dus vaker dan een keer meegeteld. Dit is echter geen probleem, aangezien de nadruk hier ligt op de huisvesting van illegalen en niet zozeer op de persoon van de illegaal.
  - 12 We spreken van een 'lage concentratie' wanneer de concentratie van illegalen lager is dan de gemiddelde concentratie voor alle gemeenten. Bij een 'gemiddelde concentratie' is de concentratie niet meer dan één standaarddeviatie groter dan het gemiddelde. Bij een 'sterke concentratie' is de concentratie tussen de een en twee standaarddeviaties groter dan het gemiddelde. Een 'zeer sterke concentratie' duidt op een concentratie die meer dan twee standaarddeviaties van het gemiddelde afligt. Bij de bepaling van de grenswaarden aan de hand van standaarddeviaties hebben we de Stadsmonitor van de gemeente Amsterdam gevolgd. Zie <http://mapinfoserver.fmg.uva.nl> (doorklikken naar Stadsmonitor Amsterdam). Met dank aan de heer R. Deurlo van de Universiteit van Amsterdam.

NOTEN

- 13 Zie bijlage 1.
- 14 Het gaat hier om gegevens voor 1999.
- 15 Zie bijvoorbeeld de Armoedemonitor 2001 en de Rapportage Minderheden van de CBS.
- 16 Bij de berekening kijken we naar het aantal leden van een legale bevolkingsgroep in een wijk (allochtoon, autochtoon dan wel de totale legale bevolking) en naar het aantal *aanhoudingen* van illegalen met een woonadres. De definitie van 'allochtoon' en 'autochtoon' is ontleend aan het bestand Kerncijfers Wijken en Buurten 1999 van het CBS. Zie bijlage 1 voor deze definities.
- 17 Dit is een cijfer voor 1999. De segregatie-index kan enigszins afwijken van andere publicaties omdat de index is berekend op het niveau van viercijferige postcodegebieden.
- 18 Een uitgebreide beschrijving van de manier waarop deze sociaal-economische kenmerken zijn gemeten, kan worden aangetroffen in bijlage 1.
- 19 Daarnaast hebben we ook het percentage niet-actieven meegenomen.
- 20 Bij het model gaan we namelijk af op de patronen die zich in de geregistreerde woonadressen *als geheel* voordoen. Die bieden goede aanknopingspunten om iets te zeggen over de oorzaken van de ruimtelijke spreiding van illegalen. We zijn dan minder afhankelijk van 'eigenaardige' metingen zoals voor bepaalde wijken in Amsterdam waar een lage concentratie van illegalen wordt gemeten terwijl er in werkelijkheid waarschijnlijk sprake is van een hoge concentratie van illegalen en wijken in de oude stadscentra zoals in Venlo waar een te hoge concentratie van illegalen wordt gemeten doordat het politiebureau of de plaats van aanhouding is geregistreerd.
- 21 Wanneer we er namelijk van uitgaan dat er in totaal ongeveer 150.000 illegalen in Nederland wonen, en als we bovendien aannemen dat de pakkans in stedelijke gebieden niet substantieel verschilt van de pakkans in niet-stedelijke gebieden (voor het tegendeel zijn vooralsnog geen empirische aanwijzingen gevonden), dan moet het totale aantal illegalen in stedelijke gebieden ongeveer 117907 bedragen. Ongeveer 78,6 procent van de aanhoudingen vindt namelijk plaats in stedelijke gebieden. Het gaat hier overigens om stedelijke gebieden waarbij het CBS bestand Kerncijfers Wijken en Buurten 1999 informatie bevat over voor het model relevante sociaal-economische kenmerken. Voor 70 van de 1278 stedelijke gebieden is dit niet het geval. Dit zijn overwegend stedelijke gebieden met een klein aantal inwoners. Aangezien in deze gebieden in totaal 9.455.080 mensen wonen (in 1999), kunnen we de gemiddelde relatieve concentratie van illegalen schatten op 1,25 per honderd reguliere inwoners, oftewel 1,23 procent van het totale aantal inwoners (legaal en illegaal). Het gemiddelde aantal aanhoudingen per duizend inwoners in de gebieden is 3,88 per duizend reguliere inwoners. Als we het geschatte aantal aanhoudingen per duizend inwoners dus delen door 3,11 ($=3,88/1,25$) dan verkrijgen we per postcodegebied een schatting van het feitelijke aantal illegalen per honderd legale inwoners. Doordat we gebruik maken van lineaire regressie is het overigens mogelijk om een negatief aantal aanhou-

- dingen te voorspellen. Dergelijke waarden hebben we veranderd in nul. Dit is het geval voor 73 postcodegebieden.
- 22 Een dergelijke schatting is alleen mogelijk voor postcodegebieden waarvoor relevante sociaal-economische kenmerken bekend zijn. Voor zeventig postcodegebieden in stedelijke gebieden kunnen we om die reden geen schatting maken.
  - 23 De concentraties van illegalen in de concentratiewijken zijn bijvoorbeeld hoger indien we aannemen dat illegalen in stedelijke gebieden een kleinere kans lopen om met een woonadres in het VAS te worden geregistreerd
  - 24 Het betreft negentien postcodegebieden met een aantal aanhoudingen dat meer dan drie standaarddeviaties groter is dan gemiddeld (zie hoofdstuk vier). De negentien postcodegebieden zijn wel in de tabel opgenomen. Dit betreft echter voor een deel postcodegebieden in de stadscentra (voor deze gebieden vermoeden we ruis in de registraties, het is onwaarschijnlijk dat het percentage illegalen er hoger is dan zes procent). De resultaten van de regressieanalyse zijn wel gebruikt om het aandeel illegalen te voorspellen, hoewel deze postcodegebieden niet bij oorspronkelijke regressieanalyse zijn betrokken.
  - 25 De nadruk op stedelijke gebieden brengt overigens met zich mee dat we op zich een belangrijke verklarende factor uitschakelen, namelijk 'stedelijkheid'. Zo houdt de absolute spreiding van illegalen over Nederland natuurlijk sterk verband met de manier waarop de reguliere bevolking over Nederland is verdeeld (het zou merkwaardig zijn als zich op Schiermonnikoog of de Veluwe ineens grote aantallen illegalen zouden bevinden). Overigens schakelen we 'stedelijkheid' sowieso voor een belangrijk deel uit doordat we ons in dit hoofdstuk richten op een verklaring van de *relatieve* concentratie illegalen per postcodegebied in plaats van op het *absolute* aantal illegalen. Bij de relatieve concentratie kijken we immers naar het aantal aanhoudingen van illegalen *per duizend inwoners*. Ook de relatieve concentratie kan overigens voor een deel verband houden met stedelijkheid, bijvoorbeeld doordat stedelijke gebieden gekenmerkt worden door een grotere mate van anonimiteit. Doordat we ons in dit hoofdstuk richten op stedelijke gebieden, kunnen we laatstgenoemde factor niet nader onderzoeken.
  - 26 Deze verklaringen liggen voor de hand omdat bekend is dat een deel van de illegalen een asielachtergrond heeft (cf. Engbersen *et al.* 2002) en omdat er regelmatig illegalen worden opgepakt in de tuinbouw.
  - 27 Omdat het aantal geregistreerde woonadressen van aangehouden illegalen per duizend inwoners tamelijk scheef is verdeeld, hebben we zogenoemde 'uitbijters' verwijderd (postcodegebieden meer dan drie standaarddeviaties van het gemiddelde). Om nog meer een normale verdeling te benaderen, hebben we bovendien de wortel genomen van de concentratie van illegalen. De analyse is gebaseerd op 2210 gevallen verdeeld over 503 gemeenten.
  - 28 Aangezien de te verklaren variabele (het aantal aanhoudingen van illegalen per duizend inwoners) een zogeheten interval variabele is, hebben we gekozen voor meervoudige lineaire regressie. Omdat deze variabele enigszins 'scheef' verdeeld is, hebben we zogenoemde 'uitbijters' verwijderd. Dit zijn postcodegebieden met

NOTEN

een concentratie illegalen die meer dan drie standaarddeviaties hoger ligt dan de gemiddelde concentratie voor stedelijke postcodegebieden. Het gaat om 19 postcodegebieden waar meer dan 55,4 aanhoudingen per duizend inwoners geregistreerd zijn. Voor deze gebieden zijn in totaal 10226 aanhoudingen met een woonadres bekend. Daarnaast hebben we ter controle op de bevindingen ook gebruik gemaakt van logistische regressie analyse. Met behulp van het laatstgenoemde type analyse proberen we aan de hand van buurtkenmerken te voorspellen hoe groot de kans is dat er voor een bepaald postcodegebied illegalen zijn aangehouden (los van de vraag om hoeveel aanhoudingen het gaat). De logistische regressie levert over het algemeen vergelijkbare patronen op met uitzondering van de variabelen die de bedrijvigheid in de buurt beschrijven. De resultaten zijn weergegeven in bijlage 1.

- 29 De gegevens zijn ontleend aan de Statistiek Bedrijven in Nederland 1998 van het CBS.
- 30 De meeste overige buurtkenmerken uit het bestand Kerncijfers Wijken en Buurten voegen niets toe aan de verklaringskracht (verklaarde variantie) van het model. Twee buurtkenmerken laten wel een significant effect zien: de gemiddelde gezinsgrootte en het percentage gezinnen met kinderen hebben een positief effect op de concentratie illegalen. Deze variabelen vertonen echter een zo grote correlatie (overlap) met overige variabelen uit het model (namelijk het percentage niet-westerse allochtonen) dat zij om technische redenen (collineariteit) niet meegenomen kunnen worden in het model. Het 'effect' van bijvoorbeeld de gemiddelde gezinsgrootte is waarschijnlijk louter een bij-effect van het relatief hoge aandeel van niet-westerse allochtonen in dergelijke wijken.
- 31 De correlatiecoëfficiënt tussen het aandeel legale Turken in de totale bevolking van een postcodegebied en het aantal aangehouden illegale Turken per duizend inwoners bedraagt voor Den Haag maar liefst 0.91. Voor Marokkanen is de coëfficiënt 0.75. Voor Oost-Europeanen is de coëfficiënt $-0,21$.
- 32 Het kan overigens zijn dat sociaal-economische status van de buurt ook van invloed is op de concentratie illegalen doordat de sociale controle in dergelijke buurten lager en de anonimiteit er hoger is (bijvoorbeeld doordat de verhuisfrequentie in 'slechte' wijken hoger is). Dit kan uit de cijfers niet worden opgemaakt.
- 33 Het is in de praktijk moeilijk om het effect van het percentage allochtonen te onderscheiden van het effect van de sociaal-economische status van de buurt, aangezien er een grote samenhang tussen beide bestaat. Toch is het verschil tussen beide variabelen technisch gezien voldoende groot (collineariteit).
- 34 Bron: www.buurtmonitor.nl
- 35 We zijn minder zeker over de effecten van de aard en omvang van de bedrijvigheid in de buurt op de concentratie van illegalen dan van het effect van de overige variabelen in het model. Zo vinden we de effecten niet terug wanneer we een logistische regressie analyse uitvoeren (zie bijlage 1). Bij een dergelijke analyse voorspellen we niet zozeer het aantal aanhoudingen van illegalen per duizend

inwoners (de relatieve concentratie), maar kijken we naar de vraag of er in een postcodegebied überhaupt illegalen zijn aangehouden. Dit brengt natuurlijk een sterke vereenvoudiging van de gegevens met zich mee. Wellicht is de aard en omvang van het aantal bedrijfsvestigingen niet van belang om te verklaren of er überhaupt illegalen in een gebied voorkomen, maar hebben zij wel invloed op de concentratie van illegalen (bijvoorbeeld als een soort van multipliereffect bovenop het effect van de aanwezigheid van legale migranten). Het kan er echter ook op wijzen dat de bedrijvigheid in de buurt toch niet zo van belang is. Hiernaar valt nog meer onderzoek te doen.

- 36 Hij of zij hoeft hier niet aan te voldoen in de volgende gevallen: hij/zij is 57,5 of ouder, hij/zij is alleenstaande ouder met de zorg voor één of meer kinderen jonger dan vijf jaar en die rechtmatig in Nederland verblijven, hij/zij is blijvend en volledig arbeidsongeschikt verklaard. Onder voldoende middelen van bestaan wordt verstaan een netto-inkomen dat ten minste gelijk is aan het bestaansminimum in de zin van de Algemene Bijstandswet (ABW) voor respectievelijk alleenstaanden, alleenstaande ouders of echtparen/gezinnen. Hierbij wordt uitgegaan van de hoogste ABW-normen inclusief vakantiegeld voor personen van 21 jaar en ouder. Verder wordt gekeken naar de aard en duur van het inkomen. Met aard wordt bedoeld het soort inkomen. Het moet dan bijvoorbeeld gaan om inkomen uit arbeid. Dat kan in loondienst zijn maar ook als zelfstandige. Ook inkomensvervangende uitkeringen waarvoor premie is afgedragen, zoals een WW- of een WAO-uitkering, worden daartoe gerekend. Een bijstandsuitkering wordt niet als inkomen aangemerkt. De duur van het inkomen moet altijd minimaal één jaar zijn. De partner moet dus kunnen aantonen dat hij op het ogenblik van de aanvraag voor minstens één jaar inkomen heeft.
- 37 Vreemdelingen dienen volgens deze wet bij een voorgenomen huwelijk een verklaring aan te vragen bij de korpschef van de politieregio, die een advies moet geven aan de ambtenaar van burgerlijke stand over het al dan niet sluiten van het huwelijk. De korpschef moet voor deze verklaring een aantal formulieren invullen op basis van gegevens die de betrokkenen zelf hebben verstrekt. De uiteindelijke beslissing blijft bij de ambtenaar van burgerlijke stand.
- 38 Het werkelijke aandeel van illegalen is in dat geval waarschijnlijk hoger. Het gaat hier immers om honderd huizen waar gecontroleerd wordt.
- 39 ROA: Regeling Opvang Asielzoekers
- 40 Hier is de gemeente de huisbaas of heeft de huisbaas en andere nationaliteit dan hierboven genoemd
- 41 Toegewezen door de gemeente
- 42 Met uitzondering van een Marokkaans meisje dat een paar jaar nadat haar ouders uit elkaar gingen door haar vader samen met haar broers en zusjes naar Nederland is gehaald en hier sinds die tijd illegaal verblijft.
- 43 Het idee van uitbuiting is in zoverre betrekkelijk dat de illegalen er wel op vooruit gaan in vergelijking met hun situatie in het herkomstland.
- 44 De laagst opgeleide van de vijf heeft een HAVO-diploma.

NOTEN

- 45 Deze respondenten zijn verdeeld over 543 viercijferige postcodegebieden Dit zijn de postcodegebieden uit de G4 waarvoor we informatie hadden over het aantal aangehouden illegalen.
- 46 Het had geen zin om ook te kijken naar aanhoudingen na 2000. De Politiemonitor Bevolking is aan het begin van 2001 afgenomen en bevatte de meest recente gegevens die ten tijde van het onderzoek beschikbaar waren. Er is sindsdien ook een Politiemonitor Bevolking 2003 uitgevoerd.
- 47 Vergelijk bijvoorbeeld de secundaire analyse Politiemonitor Bevolking van Intomart.
- 48 Zogenoemde 'interactie-effecten' tussen buurtkenmerken en individuele kenmerken laten we buiten beschouwing.
- 49 Dit onderscheid vormt een benadering. Ook illegalen die zich bezighouden met criminele activiteiten lopen immers kans om te worden aangehouden om een andere reden dan een verdenking van een misdrijf.
- 50 Dit was al zo bij de Chinese immigranten in Nederland in de eerste helft van de vorige eeuw, vergelijk Bovenkerk, F. en L. Brunt (red.), 1977.
- 51 Slechts een minderheid van de aanhoudingen van de illegalen is gebaseerd op een politieë verdenking van een strafbaar feit. Bovendien hebben illegalen die voor criminaliteit worden aangehouden naar alle waarschijnlijkheid een grotere pakkans dan illegalen die niet bij criminaliteit zijn betrokken.
- 52 Daarbij moeten we overigens wel in het achterhoofd houden dat de concentratie 'criminele' illegalen minder sterk varieert dan de concentratie 'niet-criminele' illegalen. In de vier politieregio's bedraagt de gemiddelde concentratie 'criminele illegalen' slechts 0,3. Zelfs in 'concentratiewijken' meten we concentraties van hooguit tien aanhoudingen per duizend inwoners, terwijl de concentratie 'niet-criminele' illegalen kan oplopen tot meer dan honderd
- 53 Het gaat om wijken met minstens twee aangehouden illegalen per duizend inwoners.
- 54 Edwin Martens uit de begeleidingscommissie heeft er m.i. (AL) terecht op gewezen dat introductie van een variabele in de trant van 'concentratie van criminelen met een geldige verblijfstitel' niet per se hoeft te leiden tot een afname van het effect van de concentratie van 'criminele' illegalen, zelfs als beide vormen van criminaliteit met elkaar verweven zijn. Zo is het mogelijk dat de verklaarde variantie van het totale model toeneemt terwijl het effect van de concentratie criminele illegalen ongewijzigd blijft.
- 55 Bij de schaal 'vermogensdelicten' gaat het om de items 'fietsendiefstal', 'diefstal uit auto', 'diefstal vanaf auto', 'inbraak in woningen'. De schaal 'verkeersoverlast' heeft betrekking op de items 'agressief verkeersgedrag', 'geluidsoverlast door verkeer', 'te hard rijden', 'aanrijdingen'. De schaal 'dreiging' omvat de items 'bedreiging van buurtbewoners', 'dronken mensen op straat', 'het lastig vallen van mensen op straat', 'gewelddelicten', 'drugsoverlast'. De schaal 'verloedering' betreft de items 'bekladding van muren en gebouwen', 'rommel op straat', 'hondenpoep op straat', 'vernieling van straatmeubilair'.

- 56 We maken bij deze secundaire analyse opnieuw gebruik van de schalen zoals die door Intomart zijn samengesteld.
- 57 We moeten daarbij overigens aantekenen dat er in beide wijken relatief zeer hoge concentraties van illegalen voorkomen. Die situatie is niet representatief voor de meeste andere multiculturele stedelijke gebieden.
- 58 Waarschijnlijk begeeft slechts een minderheid van de illegalen zich openlijk in groepen op pleinen en straten. Waarschijnlijk zijn dit voornamelijk illegalen die niet bang zijn voor uitzetting. Het gaat dan om illegalen die moeilijk uitzetbaar zijn (Noord-Afrikanen) of die zich niet permanent in Nederland willen vestigen of die eventueel relatief gemakkelijk naar Nederland kunnen terugkeren (Oost-Europeanen).